

**ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ**

РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

**V Всеукраїнська науково-практична
конференція**

**Тези доповідей
2 квітня 2014 р.**

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ

КАФЕДРА ПРАВА

**РЕФОРМУВАННЯ
ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ
ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ
ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

V Всеукраїнська науково-практична конференція

Тези доповідей

2 квітня 2014 р.

Дніпропетровськ
2014

УДК 347.78(477)
ББК 67.404.3(4 Укр)
Р 45

Організаційний комітет:

О.В. Пушкіна, доктор юридичних наук, доцент, зав. кафедри права – голова оргкомітету;
Т.С. Чебикіна, старший викладач кафедри права – заступник голови;
Г.П. Циверенко, кандидат юридичних наук, доцент кафедри права.

Р45 Реформування правової системи України в контексті розбудови правової держави та євроінтеграції: V Всеукраїнська науково-практична конференція: тези доповідей, Дніпропетровськ, 2 квітня 2014 р. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2014. – 196 с.

ISBN 978-966-434-303-6

Збірник містить тези доповідей науковців, молодих вчених та студентів в яких розглянуто питання реформування правової системи України в контексті євроінтеграції.

УДК 347.78(477)
ББК 67.404.3(4Укр)

Відповідальна за випуск:
Чебикіна Т.С. старший викладач кафедри права.

Видається в авторській редакції. Редакційна колегія не завжди поділяє погляди, думки, ідеї авторів і не несе відповідальності за зміст матеріалів, наданих авторами для публікації.

ISBN 978-966-434-303-6

© Дніпропетровський університет
імені Альфреда Нобеля, оформлення, 2014

ЗМІСТ

Секція 1. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

<i>Шкабаро В.М.</i> Проблеми визначення поняття кордону держави	6
<i>Тодорошко Т.А.</i> Реформирование судебной системы Украины	8
<i>Артемьева М.</i> Генезис развития прав человека и гражданина	10
<i>Астахова Д., Булатова Ю.</i> Конституционный контроль и судебная защита прав человека	12
<i>Билінський Є.</i> Права людини у сфері житлово-комунального господарства	15
<i>Броян А.</i> Федерализация как способ сохранения территориальной целостности Украины	17
<i>Горжій О.</i> Деякі проблеми перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства	19
<i>Глушченко А.</i> Підтримка молодіжних та дитячих громадських організацій державою та органами місцевого самоврядування в Україні	20
<i>Драгожинська В.</i> Свобода літературної, художньої, наукової та технічної творчості	23
<i>Жефарская Я.</i> Понятие прав и свобод человека	24
<i>Карпова П.</i> Нормативно-правове закріплення прав дітей в Україні	26
<i>Компаниец Н.</i> Права человека в эпоху Нового Времени	28
<i>Патока В., Кравченко А.</i> Міграція як проблема розбудови правової держави та її наслідки	30
<i>Пидуст А., Кожемякина Л.</i> Проблемы осуществления помилования в Украине в контексте прав человека	32
<i>Посохова С.</i> До питання визначення поняття й місця суду в державі	35
<i>Рибіна С.</i> Проблеми праворозуміння колізій	37
<i>Романюк Р.</i> Правова система: риси, структура, класифікації	40
<i>Сидоров М.</i> День прав человека	42
<i>Святський О.</i> Соціальні права людини і громадянина та їх державне забезпечення в Україні	44
<i>Чигиринський С.</i> Правові гарантії недоторканності житла	46
<i>Хачікян М.</i> Правосвідомість молоді як результат правової соціалізації	48
<i>Цибульська А.</i> Поняття, види та правова природа інформації	50

Секція 2. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

<i>Несынова С.В.</i> О правовом институте и иных правовых явлениях в сфере права	54
<i>Ватченко Ю.</i> Влияние великой французской революции на развитие прав человека и гражданина	56
<i>Гаврилова Г., Бережная М.</i> Проблема правового положения женщин в мусульманских странах	58
<i>Іовова А.</i> Проблема смертної кари в історії людства та на сучасному етапі	60
<i>Козарь В., Сушко Н.</i> Сравнительный анализ эпохи реформации и возрождения с современным отношением государств к правам человека	62
<i>Остапенко М.</i> Проблематика гендерної нерівності	64
<i>Санжаровская Я., Сытник К.</i> Исторические этапы развития правового статуса личности	66
<i>Рудя В.</i> История брачных отношений в древнем Риме	68

Секція 3. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА

Черненко А.П. Забезпечення права особи на явку з повинною у кримінальному провадженні потребує вдосконалення	71
Воронко В.С. Кримінологічні ознаки особи злочинця і потерпілого від тяжких насильницьких злочинів.....	74
Чебикіна Т.С. Маргіналізація українського суспільства як фактор злочинності	77
Богданова А. Особливості формування особистості злочинця	79
Пилипенко В. Легалізація проституції в Україні	82
Василенко В. Легалізація евтаназии	83
Воронін В. Проблеми впровадження ювенальної юстиції в Україні.....	86
Еськов В. Проблемы амнистии и помилования в Украине	88
Мирошниченко М. Соотношение Презумпции невиновности и Презумпции вины в законодательстве Украины	89
Пономарьев В. Окремі питання початкового етапу розслідування убивств на замовлення	92
Салацька О. Проблема насильства в сім'ї	94
Шевченко Н. Окремі питання початкового моменту розслідування шахрайств	96
Щербина Т. Предупреждение женской преступности в Украине	98
Яхьязаде Е. Гендерне насильство в сім'ї: проблеми та шляхи подолання	100

Секція 4. ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО; ТРУДОВЕ ПРАВО

Пушкіна О.В. Установлення фактів, що мають юридичне значення, у цивільному праві України.....	103
Коваленко А.В. Матеріальна відповідальність працівників органів внутрішніх справ	105
Новосад А.С. Питання кодифікації трудового законодавства.....	107
Іванова Т.М. Пенсійна реформа та розвиток фондового ринку в Україні	108
Грищенко І.М. Відшкодування моральної шкоди як спосіб захисту честі, гідності та ділової репутації фізичної особи в Україні	111
Галагуза А. Усиновлення дітей іноземцями в Україні	113
Геворгян Г. Системы нотариата	115
Гусак А. Права споживача при придбанні товару належної якості	117
Гладких А. Брачний договір в Україні	119
Коваленко В. Розмежування понять «недійсний шлюб» та «неукладений шлюб»	121
Крикливець Ю. Усиновлення як соціальний феномен: історичний контекст	123
Кузьмінська А. Захист авторського права в інформаційній мережі інтернет	126
Лозицька С. Прийомна сім'я – одна з пріоритетних форм вирішення проблеми сирітства	128
Лопата Н. Шлюбний договір в Україні: недоліки та перспективи розвитку.....	130
Мікуляк М. Процедура усиновлення української дитини у справах окремого провадження.....	132
Пигур Д. Проблемы соблюдения прав человека в сфере трудовых отношений в Украине	135

<i>Тимошенко І.</i> Благодійницька діяльність за часів існування Київської Русі	138
<i>Шуркина В., Барабаш Д.</i> Однополый брак и права секс-меньшинств в контексте прав человека	140
<i>Чимбарь А.</i> Торги як підстави виникнення цивільних правовідносин	142
<i>Якименко Ю.</i> Плагиат як актуальна проблема реалізації авторського права у діяльності ЗМІ	145

Секція 5. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС; КОРПОРАТИВНЕ ПРАВО

<i>Бичкова К.</i> Проблеми корпоративного управління в Україні.....	148
<i>Братусь А.</i> Правове регулювання діяльності підприємств з іноземними інвестиціями в Україні	150
<i>Деркач Д.</i> Банкрутство за новими правилами: стислий огляд	152
<i>Єжова А.</i> Основні мотиви використання офшорних юрисдикцій	155
<i>Кучеренко А.</i> Державна політика підтримки підприємництва в Україні.....	157
<i>Мироненко Д.</i> Порівняльно-правова характеристика законодавства ЄС та України у сфері споживчого кредитування	159
<i>Собчук Г.</i> Особливості податку на додану вартість.....	162
<i>Оришака А.</i> Комерційна таємниця в Україні.....	164
<i>Саламаха І., Лапла І.</i> Корпоративне рейдерство як вид корпоративних конфліктів	166

Секція 6. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС; МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ПРАВО ЄС

<i>Самбор А.М., Самбор М.А.</i> Роль трудового виховання в адміністративній відповідальності	168
<i>Циверенко Г.П.</i> Шляхи удосконалення засобів адміністративно-правового впливу у фінансовій сфері.....	172
<i>Палєєва Ю.С.</i> Громадянство Європейського Союзу – новий різновид громадянства	174
<i>Броннікова К.</i> Проблеми притягнення медичних працівників до адміністративної відповідальності	176
<i>Волошин Ю.</i> Відповідальність держав у міжнародному праві.....	178
<i>Литачевский Д., Телевной А.</i> Проблема признания государств в современном международном праве	180
<i>Лебідь П.</i> Механізми захисту прав людини в рамках ЄС.....	182
<i>Поволоцкая Е., Яценко А.</i> Проблематика признания физического лица субъектом международного права.....	185
<i>Пресіч Н.</i> Інтеграція України до Європейського правового простору: переваги, недоліки та перешкоди	187
<i>Рибак К., Яковичина Н.</i> Адміністративний процес у Європейському викладі.....	190
<i>Серебренникова А., Макарова Л.</i> Адміністративна юстиція та її значення для України	193

Секція 1. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

В.М. Шкабаро,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри права
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ КОРДОНУ ДЕРЖАВИ

Держава існувати без території не може. Територія однієї держави відокремлюється від території іншої держави за допомогою державних кордонів. Територія є обов'язковою і невід'ємною ознакою держави, а державний кордон є постійним та безумовним атрибутом державності. Для України як для молодої незалежної держави питання формування державного кордону, його визначення та встановлення є одним з найважливіших.

В контексті розвитку інтеграційних процесів у Європі для України, перед якою постає питання вироблення конкретних заходів, спрямованих на розвиток двосторонніх відносин України з державами-сусідами, є важливим розуміння сучасних геополітичних устремлень сусідніх держав.

Юридична наука має чимало досліджень питання території держави та її кордонів. Досить добре це висвітлено у міжнародному публічному праві. У науці ж конституційного права до останнього часу проблеми конституційно-правових засад формування, визначення та встановлення державних кордонів, питання їх охорони та захисту, значення та складу, а також види кордонів держави майже не вивчалися. У рамках широкої правової проблематики питання державного кордону України не досліджувалися. Загалом у науковій літературі вченими приділялась незначна увага правовій проблематиці конституційно-правового статусу державного кордону, а питання щодо визначення, складу та значення державного кордону висвітлені епізодично та фрагментарно, недостатньо повно та без комплексного підходу.

Таке явище як «державний кордон» є досить складним, багаторівневим та багатоаспектним, тому, на нашу думку, для розгорнутого та змістовного визначення та пізнання поняття державного кордону є доцільним широкий аналіз існуючих досліджень щодо проблем сутності державного кордону, його призначення, функцій та складу. Державний кордон є об'єктом дослідження юридичних, політичних, економічних, географічних, технічних та інших наук.

У юридичній енциклопедичній літературі державні кордони визначаються як території держав, які відмежовують їх одна від одної чи від відкритого моря і які визначають межі територіального верховенства.

У юридичній науковій літературі існує чимало визначень державного кордону. Значна увага цьому поняттю надається у літературі з міжнародного права. В основному ці визначення містять географічну ознаку або ознаку щодо меж юрисдикції державної влади.

Статтю 1 Закону України «Про державний кордон України» державний кордон України визначений як лінія і вертикальна поверхня, що прохо-

дить по цій лінії, які визначають межі території України – суші, вод, надр, повітряного простору. Це визначення, як зазначається деякими дослідниками, переважно відповідає тлумаченню державних кордонів у доктрині міжнародного права.

Досконало дослідивши питання статусу державного кордону у міжнародному праві та приділивши темі державної території чималу увагу, відомий науковець Баймуратов М.О. зазначає, що одні автори визначають державні кордони як лінію, що встановлює межі сухопутної або водної території держави, інші – як юридично обґрунтовану умовну лінію, що визначає межі не тільки поверхні, але також і надр і повітряного простору, а треті – як фактичні або уявлювані лінії на сухопутному, водному і повітряному просторах і надрах, що визначають межі дії державного суверенітету. Проте в цих підходах, що характеризуються поліоб'єктністю складу, можна знайти точки дотику: під державним кордоном розуміється лінія, яка не тільки встановлює просторові межі державної території, але і межі дії державної влади.

У науці теорії держави та права державний кордон розглядається у тематиці дослідження території держави як однієї з основних та універсальних ознак держави. Державний кордон визначається як просторові межі для здійснення державної влади за територіальним принципом та відокремлення однієї держави від іншої. Деякі науковці у галузі теорії держави і права, як і дослідники у науці міжнародного права, під державним кордоном розуміють лінію, що визначає межі земної і водної території держави, зазначаючи, що державний кордон відокремлює не тільки одну державу від одної, а й від відкритого моря, та вказують, що у повітрі державним кордоном вважається уявна площина, перпендикулярна до земної поверхні по наземному кордону чи по зовнішньому кордону територіальних вод; продовження цієї площини вглиб землі (водного простору) створює кордон надр держави.

Визначення поняття державного кордону схожого змісту міститься й у роботах вчених-конституціоналістів. Так, Кравченко В.В. вважає, що державний кордон України – лінія і вертикальна поверхня, що проходять цією лінією, які визначають межі території України – суходолу, вод, надр, повітряного простору.

Як зазначається такими провідними вченими у галузі конституційного права, як Тацій В.Я., Погорілко В.Ф., Тодика Ю.М., саме державні кордони відображають територіальну цілісність, політичну та економічну незалежність, суверенітет і єдність України. У той же час державний кордон визначає і просторові межі територій, на які поширюється державна влада. Науковцями наголошується, що у теорії конституційного права виділяється інститут, пов'язаний з поняттям території держави, її кордонів, поділу на окремі одиниці з певним правовим режимом. У найбільш загальному значенні ці питання охоплюються назвою територіального устрою країни, яке знаходить своє закріплення як на конституційному рівні, так і в законодавчих та інших нормативних актах.

З точки зору військового права та військових аспектів міжнародного права державний кордон визначають як встановлену юридично чи фактично штучну лінію (на суші і воді) і вертикальну поверхню, що проходить по цій лінії (в надрах, водах і повітряному просторі), які визначають просторо-

ві межі території держави і сфери здійснення нею свого суверенітету (територіального верховенства).

Основи правового регулювання статусу державного кордону України закріплені у Конституції України, статтею 1 якої визначено, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Відповідно до частини 1 статті 2 Основного Закону України суверенітет України поширюється на всю її територію. Згідно з частиною 2 та 3 статті 2 Конституції України Україна є унітарною державою, а територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканною. Пунктом 19 частини 1 статті 92 Конституції України встановлено, що виключно законами України визначається правовий режим державного кордону.

Державні кордони встановлюють межі територіального верховенства держави. Саме в межах своєї території держава здійснює територіальне верховенство, що полягає в легітимізації державної влади, тобто у повній, винятковій та монопольній владі держави, що забезпечується усіма засобами заохочення та примусу. Чітке розмежування ресурсів, що належать державам, та меж їх верховної влади має істотне та чи не головне значення для попередження та запобігання конфліктів між державами, що межують між собою, та розвитку мирного співробітництва на кордонах на основі взаємності і добросусідства. Основне призначення державного кордону зводиться до одного – державний кордон визначає межі державної території. Для кожної держави значення державних кордонів є великим, оскільки полягає в тому, що кордони визначають належність території певній державі з усіма її ресурсами, що є матеріальними умовами життя усього суспільства. Державний кордон встановлює просторові межі здійснення державного суверенітету та визначає межі територіальної юрисдикції.

Враховуючи значимість та важливість державного кордону, необхідність ретельного дослідження усіх його складових елементів є очевидною. Поняття «державний кордон» постійно розвивається, збагачується та наповнюється новими змістовними та сутнісними характеристиками. Поняття державного кордону пов'язане з інститутом держави, тому тема державного кордону завжди буде актуальною для наукових досліджень.

Т.А. Тодорошко,

преподаватель кафедры права

Днепропетровского университета имени Альфреда Нобеля

РЕФОРМИРОВАНИЕ СУДЕБНОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

Согласно ст. 55 Конституции Украины, права и свободы человека и гражданина защищаются судом. Ни для кого не секрет, что народ Украины давно утратил доверие к судьям и украинская система судоустройства требует кардинального реформирования.

Первое, что предприняли депутаты Верховной Рады Украины, это внесли изменения в закон Украины «О судоустройстве и статусе судей» от 07.07.2010г. № 2453-УІ относительно отдельных вопросов судоустройства и статуса судей.

Согласно этим изменениям Верховная Рада избирает:

1) профессионального судью бессрочно, срок полномочий которого на должности судьи истек;

2) бессрочно, лицо которое ранее уже занимало должность судьи не менее пяти лет, но на время рассмотрения вопроса об избрании не занимает должность судьи;

3) судьей ранее избранного бессрочно в суд другого уровня или в суд того же уровня, но другой специализации.

Представление об избрании судей бессрочно вносится в Верховную Раду Председателем Высшей квалификационной комиссии судей.

Кроме этого, 1 марта 2014 Кабинетом Министров Украины был поддержан Законопроект «О восстановлении доверия к судебной системе Украины», поданный Министерством юстиции Украины. Этот Закон определяет правовые и организационные основы проведения аттестации и люстрационной проверки судей общей юрисдикции.

Целью проверки и аттестации судей являются:

утверждения в обществе верховенства права и законности;

восстановление доверия к судебной системе Украины;

освобождении от должности лиц, находящихся в должности судьи, реальные расходы и фактическое материальное состояние которых не соответствует уровню их официальных доходов;

освобождении от должности лиц, уровень профессиональной подготовки которых не соответствует должности судьи;

освобождении от должности лиц, которые выносили решения, направленные на ограничение конституционных прав и свобод граждан, в том числе нарушении избирательных прав, права на участие в мирных собраниях или в связи с участием в мирных собраниях;

снижение уровня коррупции в системе судов общей юрисдикции.

Однако данный законопроект вызывает много вопросов. Украинский Хельсинский союз по правам человека призывает отложить рассмотрение законопроекта «О восстановлении доверия к судебной системе Украины» и проведение его тщательного обсуждения в профессиональных кругах и кругах общественных организаций.

Этот закон, в случае его принятия в виде, одобренном Кабинетом Министров Украины, вместо восстановления доверия приведет к еще большему подрыву независимости судебной власти. Кроме того, закон будет иметь разрушительные последствия для правовой системы Украины.

Законопроект, фактически вводя люстрации судей, не основывается на общих основаниях и программе люстрации, до сих пор не обсуждался и не одобрен. Учитывая намерение власти провести люстрацию в различных сферах государственного управления, создает опасность применения различных подходов к люстрации в различных сферах.

С одной стороны, законопроект произвольно определяет сферу проверки, оставляя без внимания другие важные аспекты судебной деятельности, имеющих не менее серьезные последствия.

С другой стороны, законопроект включает в сферу проверки решения, которые «существенно ограничивают конституционные права и свободы граждан». Учитывая неопределенность этого признака и невозможность просмотреть такой объем судебных решений, это коснется почти всех решений, принятых судами, и будет иметь разрушительные послед-

ствия для правового порядка в стране, поскольку каждое судебное решение окажется под угрозой отмены. Такая правовая неопределенность является реальной угрозой для общественной жизни.

Нормы данного законопроекта требуют приведения к требованиям действующего законодательства, международных стандартов в сфере судопроизводства.

Председатель Высшей квалификационной комиссии судей Украины И. Самсин, считает, что принятие данного проекта закона не решит проблем независимости судебной ветви власти. Нужно создать рабочую группу, в состав которой должны войти представители всех ветвей власти, общественности, ученые, и привлечь к ее работе международных экспертов. «Рабочей группе следует поручить разработку предложений по внесению изменений в Основной Закон Украины, поскольку начинать процесс укрепления независимости судебной власти необходимо именно из Конституции Украины».

Судебная реформа требует взвешенного подхода, разработки и согласования критериев и тщательной проработки процедур, которые обеспечат справедливую процедуру и будут гарантировать права всех заинтересованных лиц.

М. Артемьева,

*студентка II курса направления подготовки «Правоведение»
Днепропетровского университета имени Альфреда Нобеля*

ГЕНЕЗИС РАЗВИТИЯ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА

В современном обществе достаточно широко и всесторонне рассматривается вопрос о правах и свободах человека, как основополагающем факторе демократического, правового и гуманного общества.

На пути становления прав и свобод человека было немало ярких юридических документов, среди которых, Билль о правах 1689 года, который защищал свободу слова, свободу вероисповедания, свободу собраний и свободу подавать петиции, Декларация независимости США от 4 июля 1776 года провозглашала, что все люди созданы равными, и все они наделены своим Творцом неотъемлемыми правами, к которым принадлежат жизнь, свобода и стремление к счастью, и что правительство устанавливается для того, чтобы обеспечить эти права, а власть устанавливается с согласия тех, кем они управляют, Французская декларация прав и свобод человека 1789 года провозглашала, что только невежество и пренебрежение правами человека являются единственными причинами общественных бед.

На современном этапе под эгидой ООН было разработано и принято больше 50 деклараций и конвенций по вопросам прав человека. Много таких документов принималось и другими международными организациями – ЮНЕСКО, Международной организацией труда.

Украина ратифицировала основные международные документы о правах человека, и поэтому согласно ч.1 ст.9 Конституции Украины они являются частью национального законодательства.

Характеризуя историческое развитие прав и свобод человека и гражданина исследователи выделяют четыре поколения.

Первым поколением прав и свобод человека являются основанные на традиционных либеральных ценностях права и свободы, которые отобразили пафос буржуазных революций XVII – XVIII столетия (право на свободу мысли, совести и религии, на равенство перед законом, на участие в управлении государством, на неприкосновенность личности и так далее). Эти права выражали, так называемую, «негативную свободу»: они обязывали государство удерживаться от вмешательства в сферу личной свободы и создавали условия для участия граждан в политической жизни.

Второе поколение проявилась в начале XX ст. Оно характеризуется включением социально – экономических прав в законодательство (право и гарантии на труд), а также прав социально – культурного характера (право на образование, на доступ к достижениям науки и культуры). Это так называемые «позитивные права», для реализации которых требуется соответственная деятельность государства для их обеспечения.

Третье поколение прав и свобод человека и гражданина начало формироваться после Второй мировой войны. К нему принадлежат такие права и свободы, которые осуществляются не отдельным индивидом, а коллективно (право на мир, на безопасную для жизни и здоровья окружающую среду, на социальное и экономическое развитие, на международное общение и так далее). «Третий возраст прав» связан с интернализацией.

В конце XX века было открыто четвёртое поколение прав – духовно-нравственные права и свободы человека и гражданина, которые провозгласили и провозглашают духовно-нравственные ценности личности (уважение духовного и нравственного достоинства человека, запрет пыток и бесчеловечного обращения и пр.). Духовно-нравственные права и свободы человека и гражданина несут в себе ценности автономии человеческого духа, души и тела, которые являются естественными правами, принадлежащие человеку в силу его рождения, а также в силу позитивного права.

Анализируя исторический опыт и современную практику обеспечения прав и свобод личности, можно сделать вывод о необходимости всестороннего воплощения в жизнь основных принципов гражданского общества с одновременным внедрением в практику важнейших положений правового государства в Украине. Только преодолев все трудности становления правовой государственности и создания основ свободного гражданского общества можно подойти к реальному решению проблемы обеспечения прав и свобод личности в Украине.

Актуальным в данное время являются проблемы четвертого поколения связанные с бурным развитием научно-технического прогресса. Это есть начало современного этапа развития прав и свобод человека и гражданина.

Современный этап развития прав и свобод человека и гражданина в Украине начался с принятием Декларации о государственном суверенитете Украины 16 июля 1990 г., в преамбуле, которой акцентируется необходимость всестороннего обеспечения прав и свобод человека и гражданина. Принятие 9 ноября 1995 г. Украиной в члены Совета Европы существенно повлияла на дальнейшее развитие прав и свобод человека и гражданина. Украина присоединилась к большому количеству многосторонних евро-

пейских конвенций в области права и свобод человека и гражданина и взяла на себя конкретные обязательства, относительно имплементации данных норм в национальное законодательство.

Таким образом, права и свободы человека и гражданина в Украине продолжают развиваться. Особо хотелось бы отметить Уполномоченного Верховной Радой Украины по правам человека, основными обязанностями которого является осуществление парламентского контроля за соблюдением конституционных прав и свобод человека и гражданина и защита прав каждого на территории Украины.

Д. Астахова, Ю. Булатова,
*студентки II курса направления подготовки «Правоведение»
Днепропетровского университета имени Альфреда Нобеля*

КОНСТИТУЦИОННЫЙ КОНТРОЛЬ И СУДЕБНАЯ ЗАЩИТА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

Основной юридической гарантией прав и свобод человека является судебная защита. Согласно Конституции Украины судебная защита прав и свобод возложена на систему судов общей юрисдикции и специализированные суды (статьи 124, 125 Конституции Украины).

Статья 55 Конституции Украины гарантирует каждому право на обжалование в суде решений, действий или бездействия органов государственной власти, органов местного самоуправления, должностных и служебных лиц. И хотя этой же статьей конституированы право на обращение к Уполномоченному Верховной Рады Украины по правам человека, а также право после использования всех национальных средств правовой защиты обращаться за защитой своих прав и свобод в соответствующие международные судебные учреждения или в соответствующие органы международных организаций, несомненно, что именно защита прав национальными судами является доминирующей и обязана быть действенной, обеспеченной достаточными конституционными гарантиями.

В сфере этой судебной защиты Конституционный Суд Украины не может заменить суд общей юрисдикции.

Юрисдикция Конституционного Суда Украины специфична и среди средств защиты субъективных прав и свобод человека и гражданина особо ответственна и эффективна. Конституционный Суд Украины – единственный орган конституционной юрисдикции в государстве, специфика деятельности которого заключается в том, что именно правосудие, в полном смысле этого слова, он не осуществляет. Предметом рассмотрения Конституционного Суда являются конституционные вопросы.

Компетенция Конституционного Суда Украины по охране прав граждан реализуется почти во всех его процедурах: он решает вопросы о соответствии Конституции (конституционности) законов и иных правовых актов (в том числе тех, которые регулируют права гражданина). Именно вопросы соответствия Конституции Украины (конституционности) законов и иных правовых актов занимают центральное место в деятельности Конституционного Суда Украины.

Результатом деятельности Конституционного Суда Украины по реализации этих полномочий является фактическая отмена «подконтрольных» правовых актов и тем самым отрицательное, по существу, воздействие на осуществляемое указанными органами правотворчество.

В таком случае повышается роль Конституционного Суда Украины как корректора законодателя, если последний нарушает основные права. Таким образом, одновременно с функцией охраны Конституции, Конституционный Суд Украины исполняет и функцию охраны прав человека.

Цель такой деятельности заключается в том, чтобы обнаружить, не проигнорированы ли законодателем и иными органами закрепленные в Конституции Украины принципы, провозглашенные ею права и свободы граждан, а обнаружив такие факты, принять соответствующие меры по их устранению. Осуществление таких полномочий способствует предупреждению злоупотреблений власти, ликвидации конфликтов между исполнительной и законодательной властями, которые, к сожалению, в последнее время все чаще возникают при осуществлении нормотворческих функций.

Так, решением Конституционного Суда Украины в деле по конституционным представлениям народных депутатов Украины относительно соответствия Конституции Украины (конституционности) Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины» признаны неконституционными ряд положений этого Закона, которыми ограничивалось осуществление избирательных прав широкого круга граждан Украины.

Поданный в Верховную Раду Украины законопроект о внесении изменений в Конституцию перед его рассмотрением обязательно должен быть рассмотрен конституционным Судом, который проверяет, соответствует ли законопроект требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины. В случае отсутствия положительного заключения Конституционного Суда Украины законопроект отклоняется (статья 159 Конституции Украины). В данном случае Конституционный Суд Украины осуществляет предварительный (превентивный) конституционный контроль.

Конституционное условие рассмотрения законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины Верховной Радой Украины при наличии заключения Конституционного Суда Украины – это дополнительная гарантия верховенства прав и свобод человека и гражданина и стабильности правовой системы государства.

Конституционный Суд Украины защищает гражданина и в процессе правоприменения от нарушения неконституционным законом его основных прав и свобод. Процедура, связанная с конкретным фактом нарушения прав гражданина, в Конституционном Суде Украины может быть инициирована по конституционному представлению Верховного Суда Украины, который согласно статье 150 Конституции Украины может обращаться в Конституционный Суд Украины с вопросом о соответствии Конституции Украины законов и иных нормативно-правовых актов.

В процедуре, связанной с проверкой именно конституционности законов, которые применяются или применяются по конкретным делам, более всего проявляется связь между судебной защитой прав граждан в общих судах и Конституционном Суде. Тут гражданин – сторона в судебном деле, общие суды, которые рассматривают дела, могут выступать инициаторами, а Верховный Суд Украины – и активным участником конституционного

судопроизводства. Специфическая роль Конституционного Суда Украины состоит в том, что в конституционном судопроизводстве защищаются права граждан от неконституционного закона (самого по себе).

Таким образом, именно судам общей юрисдикции принадлежит особая роль в механизме судебной защиты прав конкретного индивида как человека и гражданина.

Посему архиважно оградить от посягательств и защитить, по сути, неограниченную и гарантированную Конституцией юрисдикцию судов по разрешению споров о праве. Это содержательное понятие «обезличенных» прав, как то: право на жизнь, право на свободу ассоциаций (общественных объединений), право на судебную защиту, право на свободу передвижения и многие, многие другие, по поводу которых принимались решения Конституционным Судом Украины, начиная с 1997 года. Следующее направление конституционной защиты прав и свобод заключается в предоставлении Конституционному Суду Украины права официального толкования Конституции Украины и законов Украины. Ранее контроль за соответствием законов Конституции Украины был прерогативой Верховной Рады Украины. С принятием Конституции Украины единственным в государстве органом, который наделен такими полномочиями, является Конституционный Суд Украины.

Согласно статье 42 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» с целью обеспечения реализации или защиты конституционных прав в Конституционный Суд Украины может быть направлено конституционное обращение об официальном толковании Конституции и законов Украины. Субъектами такого обращения согласно статье 43 этого Закона являются не только граждане Украины, но и иностранные граждане, лица без гражданства и юридические лица.

Основанием для конституционного обращения этих лиц является наличие неоднозначного применения положений Конституции Украины или законов Украины судами Украины, иными органами государственной власти, если субъект права на конституционное обращение считает, что это может привести или привело к нарушению его конституционных прав и свобод (статья 94 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины»).

В случае, если при толковании Закона Украины (его отдельных положений) было установлено наличие признаков его несоответствия Конституции Украины, Конституционный Суд Украины в этом же производстве решает вопрос о неконституционности этого Закона (часть вторая статьи 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины»).

Данное положение является важным средством защиты прав и свобод именно граждан, которые не являются субъектом конституционного представления по вопросам соответствия Конституции Украины законов и иных правовых актов, но страдают от своеволия государственных органов, которые по-разному или даже если одинаково, но неправильно применяют положения Конституции и законов Украины. Конституционный Суд Украины широко пользуется этим правом.

Кроме этого, важность такого способа защиты прав и свобод заключается в том, что рассматривая такое индивидуальное обращение, Конституционный Суд Украины влияет на всю правовую практику, направляя ее в конституционное русло и обеспечивая защиту прав и свобод по во-

просам, которые были предметом толкования в системе исполнительной и судебной властей, а также содействует ответственному отношению этих органов к обеспечению прав и свобод в процессе применения нормативно-правовых актов.

Это, несомненно, будет способствовать разрешению проблем в конституционном производстве и усилению роли конституционных судов в реализации прав и свобод граждан, что, несомненно, поднимет авторитет конституционных судов в обществе.

Є. Билінський,
*студент II курсу напряму підготовки «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ПРАВА ЛЮДИНИ У СФЕРІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Житлово-комунальне господарство – це важлива соціальна галузь, яка забезпечує населення, підприємства та організації необхідними житлово-комунальними послугами, суттєво впливає на розвиток економічних взаємовідносин у державі.

Але в свою чергу, житлово-комунальне господарство є найбільш технічно відсталою галуззю економіки з багатьма проблемами, які останнім часом особливо загострилися, тим самим впливаючи на обсяг прав, які людиною отримувала у цій галузі.

Законодавчі акти, акти Президента України і Кабінету Міністрів України, прийняті за останні роки, дали можливість розпочати реформування галузі та відносин у житлово-комунальній сфері.

Позитивним поштовхом слід розглядати появу Закону України «Про житлово-комунальні послуги», який врегулював основні засади організаційних, господарських відносин, що виникають у сфері надання та споживання житлово-комунальних послуг між їхніми виробниками, виконавцями і споживачами, а також їхні права та обов'язки.

Так, Законом України «Про житлово-комунальні послуги» встановлено право людини як споживача отримувати комунальні послуги безперервно. Випадки, за яких припиняється надання житлово-комунальних послуг, визначені частиною третьою статті 16 цього Закону. Припинення надання комунальних послуг здійснюється у випадках:

1) проведення ремонтних і профілактичних робіт виконавцем/виробником за графіком, погодженим з виконавчими органами місцевих рад або місцевими державними адміністраціями згідно з діючими будівельними нормами і правилами, правилами технічної експлуатації і користування, положеннями про проведення поточного і капітального ремонтів та іншими нормативними документами;

2) міжопалювальний період для систем опалення, рішення про початок та закінчення якого приймається виконавчими органами відповідних місцевих рад або місцевими державними адміністраціями виходячи з кліматичних умов, згідно з діючими будівельними нормами і правилами, правилами технічної експлуатації та іншими нормативними документами;

3) ліквідацію наслідків, пов'язаних з дією непереборної сили.

В той же час, у випадках таких перерв виконавець/виробник зобов'язаний повідомити через засоби масової інформації про таку перерву споживача не пізніше ніж за 10 днів (за винятком перерви, що виникла внаслідок аварії або дії непереборної сили). У повідомленні необхідно зазначити причину та строк перерви в наданні відповідних послуг.

Проблема надання неякісних житлово-комунальних послуг в Україні незважаючи на чисельні заходи, що вживаються державою для її вирішення, залишається однією з найгостріших соціально-економічних проблем.

Людина має право одержувати вчасно та відповідної якості житлово-комунальні послуги згідно із законодавством та умовами договору на надання житлово-комунальних послуг.

У разі ненадання або надання не в повному обсязі житлово-комунальних послуг, зниження їх якості в порядку, визначеному договором або законодавством, споживач має право на несплату вартості цих послуг або на зменшення розміру плати за надані послуги.

Згідно законів «Про житлово-комунальні послуги» та «Про захист прав споживачів» особа, яка регулярно сплачує за житлово-комунальні послуги, але не отримує їх, має право звернутися до виробника із вимогою поновити надання послуг.

Для того, щоб засвідчити факт ненадання послуг, потрібно скласти відповідний акт. Без таких актів у кожному конкретному випадку усі звинувачення абсолютно безпідставні.

Так, у разі порушення виконавцем умов договору споживач має право викликати його представника для складення та підписання акта-претензії споживача, в якому зазначаються строки, види, показники порушень тощо. Представник виконавця повинен з'явитися на виклик споживача не пізніше строку, визначеного договором.

Виконавець зобов'язаний розглядати у визначений законодавством термін претензії та скарги споживачів і проводити відповідні перерахунки розміру плати за житлово-комунальні послуги в разі ненадання або надання не в повному обсязі, зниження їх якості.

Актуальною є також проблема взаємовідносин між споживачами та виконавцями послуг в разі доступу до житла та іншого володіння для ліквідації аварій, проведення оглядів технічного стану, перевірки показань засобів обліку.

Відповідно до статті 17 Закону України «Про житлово-комунальні послуги» споживач зобов'язаний забезпечити доступ до мережі, арматури, засобів обліку, розподільчих систем представників виконавця/виробника за наявності в них відповідного посвідчення:

1) для ліквідації аварій – цілодобово;

2) для встановлення і заміни санітарно-технічного та інженерного обладнання, проведення технічних та профілактичних оглядів, зняття контрольних показників засобів обліку тощо – згідно з істотними умовами договору.

Працівники виконавця/виробника повинні поважати права споживачів, перебувати (відвідувати) тільки в тих приміщеннях, де розташоване обладнання, перевірка, ремонт, огляд якого відбувається.

У невідкладних випадках, пов'язаних з урятуванням життя людей та майна, може бути здійснене проникнення до житла та іншого володіння особи для проведення в них огляду та ліквідації аварій без отримання згоди споживача (несанкціонований доступ) у порядку, встановленому статтею 17 Закону України «Про житлово-комунальні послуги».

Якщо споживач відсутній і при цьому немає можливості встановити зв'язок з ним з метою його інформування про необхідність негайного прибуття до приміщення або він відмовляється допустити в займані ним приміщення представників виконавця/виробника і при цьому є об'єктивні підстави вважати, що аварія, неполадки, які унеможливають надання житлово-комунальних послуг іншим споживачам, відбулися саме в цих приміщеннях, – доступ у приміщення відбувається без отримання згоди споживача (несанкціонований доступ).

Представник виконавця/виробника попереджає споживача, який присутній, але відмовляється допустити до житла та іншого володіння, про здійснення несанкціонованого доступу.

Під час здійснення несанкціонованого доступу і до повного завершення робіт, визначених частиною сьомою статті 17 Закону України «Про житлово-комунальні послуги», повинні бути присутні: представник виконавця/виробника, представник балансоутримувача/управителя, органів внутрішніх справ, аварійно-ремонтної бригади та споживач з будь-якого із сукупних приміщень.

Представник виконавця/виробника печатує відновлені двері, вікна власною печаткою та ставить підпис, час і дату опечатування.

Одним із шляхів вирішення проблем у сфері житлово-комунального господарства є знання споживачем своїх прав і обов'язків. Особливу увагу слід звернути на права споживача.

А. Броян,
*студент IV курсу напрямлення підготовки «Правознавство»
Днепропетровського університета імені Альфреда Нобеля*

ФЕДЕРАЛИЗАЦИЯ КАК СПОСОБ СОХРАНЕНИЯ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ ЦЕЛОСТНОСТИ УКРАИНЫ

Актуальной темой для Украины сегодня является сохранение её территориальной целостности. Учитывая политическую и экономическую ситуацию, сложившуюся в Украине, совершенно очевидным становится то, что еще вчерашнее государственное образование, именуемое Украина, претерпит существенные изменения. Деление Украины, обособление отдельных территорий от единого целого неизбежно. Вопрос состоит лишь в том, каким образом произойдут грядущие изменения. Безусловно, хотелось бы, чтобы трансформация произошла в мирном, цивилизованном порядке, а не обернулась громким, скандальным разводом с кровопролитием. И в данном случае, только федерализация, по моему мнению, является тем мирным способом решения возникшей проблемы. На протяжении двадцати лет, и отечественные и зарубежные специалисты сходились

в том мнении, что федерализация поспособствует процветанию государства. На сегодняшний день, федерализация является практически единственным и неизбежным ходом во избежание дезинтеграции и сохранение территориальной целостности Украины. Как бы парадоксально не звучал этот тезис, именно федерализация поспособствует сохранению целостности Украины. Ведь речь идет не о сепаратистских заявлениях об отделении той или иной территории, которым впрочем, есть место на сегодняшний день. Известная история, когда богатый регион, не желая быть донором дотационных, посредством народного волеизъявления выражает желание, обрести куда большую самостоятельность от центра, вплоть до полной самостоятельности. В ближайшее время, только в ряде государств процветающего Евросоюза пройдет местный референдум об обретении независимости (Шотландия, Каталония, Бавария), причины сугубо экономические, никто никого не желает содержать из своего кармана, тем более без соблюдения принципа «Кто платит, тот и заказывает музыку».

Речь идет о федерализации Украины на правовой основе: федерализации бюджета, земельной и кадровой федерализации. Федерализации на принципах, исключающих сепаратизм, таких как: конституционность, кооперативность, субсидиарность, единство экономического и правового пространства при правовой, культурной, финансовой и другой самостоятельности субъектов федерализации. Необходимо предоставить регионам возможность самостоятельно формировать свои бюджеты, возможность частичного внешнеполитического самоопределения (Здесь припоминается пример Дании, которая являясь членом ЕС, имеет в своем составе автономную единицу Гренландия, которая не входит в Европейское объединение. Другой пример – Шотландия, конфедерация достойная подражания, где в 2001 году более трех четвертей участников референдума высказались против начала переговоров о вступлении в ЕС). Субъекты федерации должны быть обеспечены собственными кадрами, а не назначенными из центра. Значительная часть чиновничьего аппарата, подлежит сокращению, при бюджетной федерализации восемьдесят процентов налогов остается на местах, и только менее двадцати процентов отправляется в центр. Субъекты федерации получают не только возможность распоряжаться большей частью налоговых поступлений в свой бюджет, но и возможность самостоятельно определять вектор своего развития, а аккумулирующиеся в регионе финансы поспособствуют увеличению производственных мощностей в различных сферах экономики. Сосредоточение капитала и властных полномочий в регионах поспособствует развитию традиционных видов производств, что в то же время приведет к созданию в стране системы разграничения труда. Разделение сегментов экономики между регионами и станет в свою очередь основой эффективного развития каждого из них. Таким образом, федерализация есть не сама цель, но средство экономического процветания государства, и единственный на данный момент мирный, реальный способ сохранения территориальной целостности Украины, чему поспособствует закрепление принципа территориальной целостности государства, что не даст субъектам федерации права свободного выхода из состава государства.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕБУВАННЯ В УКРАЇНІ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА

Процеси формування імміграційного законодавства України в 2011 році підтвердили існування в країні негативної й загрозової тенденції зростання авторитарності влади, яка неприховано демонструє свою зацікавленість у створенні зручної та вигідної для себе законодавчої бази. Подібні коливання не минули і законотворчу діяльність у сфері імміграції – протягом минулого року головний нормативний акт, який врегульовує питання перебування іммігрантів на території нашої держави – Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», двічі кардинально змінювався, що свідчить про певні вагання влади у остаточному виборі та закріпленні на офіційному рівні своєї позиції у ставленні до іммігрантів.

5 квітня 2011 року був ухвалений Закон «Про прийняття змін до деяких законодавчих актів України з питань імміграції» (№ 3186-VI) – у певній мірі знаковий документ, який відкрито продемонстрував спробу влади розв'язувати проблеми, пов'язані з перебуванням іммігрантів в державі, виключно за допомогою правоохоронних структур. Вказаним актом були внесені зміни до Закону «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» (в редакції 1994 року), які мали за мету не усунення правових прогалин та проблем у побудові взаємовідносин «іммігрант-держава», а були зосереджені виключно на розширенні повноважень державних органів у проведеному контролі за іноземцями та здійсненні щодо них функцій примусу й покарання.

Так, у статті 13 Закону «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» суттєво, розширений перелік підстав, які не дозволяють іммігрантам в'їзд в Україну. Враховуючи те, що нововведені положення статті не тільки становлять для іммігрантів обмеження безпосередньо при в'їзді в Україну, а і є базисними для застосування щодо них таких заходів примусу, як скорочення терміну перебування в Україні та видворення за її межі, доцільно навести оновлений варіант статті повністю. Також згідно ст. 11 зазначеного закону «Іноземці та особи без громадянства можуть в'їжджати в Україну за дійсними паспортними документами. При цьому іноземці та особи без громадянства повинні одержати у встановленому порядку в'їзну візу, якщо інше не передбачено законодавством України.

В'їзд в Україну іноземцю та особі без громадянства не дозволяється:

- в інтересах забезпечення безпеки України або охорони громадського порядку;
- якщо це необхідно для захисту прав і законних інтересів громадян України та інших осіб, які проживають в Україні,;
- якщо при порушенні клопотання про в'їзд або при в'їзді в Україну він подав про себе завідомо неправдиві відомості або підроблені чи зіпсовані документи, а також якщо його документи не відповідають встановленому зразку або належать іншій особі;
- якщо він у пункті пропуску через державний кордон України порушив умови та порядок перетинання державного кордону України, митні прави-

ла, санітарні норми чи правила або не виконав законні розпорядження чинимоги посадових осіб Державної прикордонної служби України, митних та інших органів, щоздійснюють контроль на державному кордоні України;

– якщо встановлено факти порушення ним законодавства України під час попереднього перебування в Україні;

Слід зазначити, що встановлені державою для іммігрантів обмеження у можливості відвідувати нашу державу і у попередній редакції закону були неконкретизовані, суперечливі за формулюванням, не мали достатніх правових засад для практичного застосування і чітко визначеного механізму прийняття рішення та його оскарження. Нововведення до закону не усунули, а навпаки розширили можливості для відмови у в'їзді в Україну.

Також прикрою проблемою залишається прийняття судами позовних заяв від осіб, які не наділені відповідною процесуальною дієздатністю, порушення судами підсудності. Відповідно до КАС України окружним адміністративним судам підсудні адміністративні справи, у яких однією зі сторін є орган державної влади. Законодавством закріплено, що місцевим загальним судам, як адміністративним судам, підсудні всі справи крім тих, що підсудніокружним адміністративним судам. Таким чином, справи за позовами працівників МВС, прикордонної служби, міграційної служби, повинні розглядатися відповідними окружними адміністративними судами. Але, на жаль, ця норма нерідко порушується.

Підсумовуючи зазначимо, що все вище наведене майже повністю перекреслює зміст та ідею чисельних законодавчих актів України, спрямованих на захист і дотримання прав людини і громадянина незалежно від походження і громадянства. Так, кодекс адміністративного судочинства України наголошує, що іноземці, особи без громадянства, всі громадяни є рівними перед законом. У свою чергу Конституція України визначає, що не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Але доводиться робити висновок про формальність та неефективність українського законодавства в частині, що стосується прав і свобод іноземних громадян, а також підкреслити номінальність обов'язків, які Україна взяла на себе, ратифікуючи міжнародні угоди в сфері міграційних процесів та захисту права на притулок.

*А. Глущенко,
магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ПІДТРИМКА МОЛОДІЖНИХ ТА ДИТЯЧИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ДЕРЖАВОЮ ТА ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

На жаль, держава на сьогодні не може забезпечити якісне надання соціальних послуг, особливо для дітей та молоді. Натомість існує ряд дитячих та молодіжних організацій, які виконують цю функцію.

Послуги, які пропонують ці організації, є важливими та актуальними і потребують особливої уваги з боку органів місцевого самоврядування та громади оскільки здійснюють вплив на здоровий розвиток майбутнього держави.

Із кожним роком в Україні все більше зменшуються видатки з державного бюджету на фінансування галузі культури, освіти, а на підтримку молоді вони взагалі мізерні. Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» зобов'язує органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування здійснювати фінансову підтримку діяльності молодіжних та дитячих організацій, в тому числі при затвердженні місцевих бюджетів передбачати відповідні видатки. Однак, на законодавчому рівні відсутній акт, що визначає механізми цього фінансування.

Саме молодіжні організації можуть краще надати послуги та вирішити проблеми у певній сфері суспільних відносин, ніж державний сектор, оскільки вони:

1) більш наближені до відповідних цільових груп, на які спрямовані програма, послуги, допомога;

2) вони краще знають проблеми та потреби цих цільових груп;

3) вони можуть залучити додаткове фінансування на реалізацію програми (послуги), вирішивши це питання через кампанії збору коштів, залучення спонсорів, що дає можливість надати підтримку більшій кількості представників цільових груп або підвищити їх якість;

4) їх діяльність не спрямована на отримання прибутку членами чи засновниками організації (вони є некомерційними), а надходження спрямовуються на виконання цілей та завдань організації;

5) до реалізації програм, окрім фінансових ресурсів, можуть залучити фахівців, волонтерів на громадських засадах;

6) є більш гнучкими та менш бюрократичними, що дозволяє швидко та якісно надавати відповідні послуги.

Для найбільш ефективного виконавця послуг, які не може надати держава чи місцева громада, потрібно запровадити та провести конкурс (тандер) щоб визначити найбільш досконалу організацію, яка потребує «підтримки». Таким чином, держава чи громада може здійснити пошук найбільш ефективного, наближеного до цільової групи, досвідченого надавача послуг (виконавця робіт).

Загальні обсяги фінансування програм організацій для дітей та молоді в регіонах є різними. Деякі органи місцевого самоврядування не проводять фінансування програм для молоді та дітей, деякі включають їх в конкурси соціальних проектів.

Кошти, які загалом передбачені на роботу із молоддю та дітьми, можуть бути розподілені таким чином:

а) на заходи, які реалізуються структурними підрозділами у справах дітей та молоді органів влади, за бажанням яких реалізація цих програм та заходів може делегуватись без конкурсу;

б) на утримання створених органами влади установ, в тому числі оплату праці, витрати на комунальні послуги, інше утримання;

в) на заходи та програми створених органами влади установ, які не беруть участі в конкурсі.

Наступним аспектом є те, що на обсяги фінансування програм, що реалізуються організаціями для молоді та дітей із бюджетів на основі конкурсів, впливає розподіл бюджетного фінансування на утримання та заходи створених органами влади установ. Питання про ефективність утримання таких установ постійно викликає дискусії (наприклад, клуби, центри так званої соціальної адаптації чи соціальної допомоги тощо), адже вони перебувають на повному бюджетному утриманні, в тому числі забезпечуються приміщеннями державної чи комунальної власності.

Створивши установи, орган виконавчої влади чи місцевого самоврядування бере на себе зобов'язання щорічно передбачати кошти на його утримання, в тому числі зарплату працівників, витрати на комунальні послуги, інше забезпечення, а також заходи та програми, які мають окремо передбачене фінансування. Вони не беруть участі у конкурсних процедурах, якісні показники їхньої діяльності важко оцінити та підвищити. У разі надання неякісних послуг чи порушень умов надання послуг такого надавача не можна змінити чи обрати іншого. В результаті обсяг фінансування програм та заходів громадських організацій для дітей та молоді із бюджетів, що надається на основі конкурсів, залишається невеликим (від 0,3 до 20%).

Із наданої вище інформації зрозуміло, що влада спільно з громадськістю повинні виробити адекватні програми підтримки дітей та молоді, які будуть актуальними та вмотивованими. Окрім цього, необхідним є підвищення прозорості процесів фінансування проектів організацій, розробка якісних критеріїв та подальшого моніторингу ефективності роботи.

Відповідно до Указа Президента України № 811/2011 встановлюється посада Уповноваженого Президента України з прав дитини, який забезпечує здійснення Президентом України конституційних повноважень щодо забезпечення додержання конституційних прав дитини та взаємодія з організаціями, у тому числі міжнародними, з питань захисту прав та законних інтересів дитини. Забезпечення діяльності Уповноваженого здійснюється Громадською консультативною радою з питань захисту прав дитини на правах робочої групи Адміністрації Президента України.

На виконання доручення Прем'єр-міністра України Міністерством економіки України розроблено проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення конкурсу з визначення програм і заходів, розроблених громадськими організаціями, для виконання яких надаватиметься державна фінансова підтримка», прийняття якого триває зі змінним успіхом. Враховуючи чинне законодавство та принцип незалежності місцевого самоврядування в Україні, навіть у разі прийняття актів уряду чи центральних органів виконавчої влади, вони не будуть стосуватись місцевих рад. У зв'язку із цим актуальним є розробка чи внесення змін до існуючих принципів підтримки проектів від неурядових організацій на рівні органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій.

Отож, в Україні поки що недооцінюється роль громадського сектора та його послуг для відповідних соціальних груп, якими він опікується.

Радше не організації потребують підтримки держави, а держава потребує того, щоб краще й ефективніше реалізовувати соціальну підтримку молоді, підтримку інших соціально вразливих груп, отож потребує участі організацій у роботі із цією цільовою групою.

СВОБОДА ЛІТЕРАТУРНОЇ, ХУДОЖНЬОЇ, НАУКОВОЇ ТА ТЕХНІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ

Згідно з Конституцією України будь-який громадянин може вільно висловлювати свої думки та погляди, проводити наукові дослідження, писати художні твори, вибираючи тему на свій розсуд.

Право на творчість є невід'ємною частиною суспільства та ретельно охороняється, але незважаючи на те, що надається право на власний розсуд вибирати форму та сферу творчості, існує таке поняття як «цензура» та «мораль». Саме тому недопустимим являється висміювання будь-яких вад людини, знуцання, жорстокість, пропаганда шкідливих звичок, нецензурна лексика, неповага до націй чи релігій тощо. Дякуючи Закону України «Про захист суспільної моралі», держава регулює усю «свободу» творчості, встановлюючи поняття про честь, гідність, справедливість, обов'язок.

Саме з цього зрозуміло, що принцип свободи творчості знаходиться у дуже непростих відносинах з суспільною мораллю, а насамперед релігією та політикою, тому що вони включають заборони на багато тем та засоби вираження своїх думок щодо цього.

Є теми «не рекомендовані» для обговорення. Від цього дуже потерпають журналісти, що вибрали своєю професією освітлення суперечливих тем суспільства. Свобода преси важлива для усіх громадян, бо усі ми хочемо побачити події, такими якими вони є, а не лише те, що пройшло скрізь сурову цензуру. Багато людей боїться висловлювати свої думки, невдоволення чи протест, так як вважають, що це може не сподобатись тому, від кого залежить його робота, гроші та і взагалі спокійне життя.

Так що, свобода твого слова, вибору чи творчості завжди залежить від того, що хочуть від тебе почути, а не від того що ти хочеш казати.

З кожним роком на розвиток культури держава дає все менше та менше грошей. А у нашій країні зареєстровано тисячі творчих спілок та гуртів, які майже не отримують державного фінансування для розвитку творчості, зберігання та відтворення народних традицій та розвитку молодих талантів. Люди самотужки намагаються не дати загинути спадщині нашого народу.

Згадаємо, скільки українців прославило нашу країну винаходами у сфері науки та техніки. Люди винаходили прибори, відкривали явища, будували машини та ракети. Але чому ми не досягли тих висот, про які мріяли? Бо держава не хотіла достатньо фінансувати винаходи та виділяти кошти на продовження розвитку цієї галузі. Саме тому, винахідники та науковці переїжджали та переїжджають у інші країни, де їм можуть видати патенти, де їхні винаходи потрібні, де їх цінують та дають їм простір для творчості, де вони можуть стати нобелівськими лауреатами.

Свобода слова є найбільшим досягненням демократії. Вона полягає у забезпеченні свободи думок та власних позицій, у можливості дискусії з будь-якого питання, та впливає на політику.

Конфлікт прихильників свободи слова та прихильників захисту моралі триває увесь часу нашої країні. Бо для кожного своя «свобода».

Я. Жефарская,
*студентка II курса направления подготовки «Правоведение»
Днепропетровского университета имени Альфреда Нобеля*

ПОНЯТИЕ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА

Права и свободы человека занимают центральное место в общей шкале гуманитарных ценностей. Они внутерриториальны и вненациональны, то есть их признание и соблюдение, а также защита являются не внутренним делом какого-либо государства, а объектом международного регулирования.

В отношении прав и свобод человека сложилось несколько теоретических подходов. Сторонники естественно-правовой теории, со времен Аристотеля считают права человека естественными, вытекающими из неизменной природы разумного существа. В основе прав и свобод, по их мнению, могут быть лишь правила морали и критерии справедливости безотносительно к правовым нормам государства. Естественно-правовой подход долгое время категорически отрицался.

Конституция Украины признает, что права и свободы человека являются естественными и неотчуждаемыми, даны ему от рождения, признаются высшей ценностью и не носят исчерпывающего характера.

Сторонники позитивистского подхода к правам и свободам личности считают, что права и свободы граждан устанавливаются и гарантируются прежде всего государством, то есть носят конкретно-исторический характер. Существуют также дуалистическая и монистическая концепции прав и свобод человека. Дуализм заключается в том, что международное право и право отдельного государства рассматриваются как различные, но взаимосвязанные системы, влияющие друг на друга. Монистическая концепция может исходить либо из внутригосударственного права, либо из верховенства международного права, в любом случае рассматривая их как изолированные друг от друга системы.

В теоретическом понимании прав и свобод человека редко делается разграничение между понятием «право» и понятием «свобода». В содержании свободы может входить набор нескольких прав человека.

Дискуссионной в правовой науке является проблема различий между правами человека и гражданина. Различие между ними проводится исходя из естественно-правовой концепции. Права человека могут существовать независимо от их государственного признания и законодательного закрепления. Права гражданина находятся под защитой государства. Ряд лиц вообще не имеет статуса гражданина (лица без гражданства, апатриды), тем не менее, они являются носителями прав человека, но не имеют прав гражданина. Таким образом, права человека не всегда выступают как юридические категории, а только как моральные или социальные.

В юридической науке все права граждан называют еще субъективными, то есть индивидуальными правами. Субъективное право – это гаранти-

рованная государством мера возможного (дозволенного) поведения личности, важнейший элемент ее конституционного статуса.

Многообразие подходов к пониманию прав и свобод человека не уменьшает возможности и необходимости выработки и признания определенного минимума общегуманитарных и общедемократических требований к правовому и социальному положению личности.

Общепринятой классификацией прав и свобод человека является подразделение их на социально-экономические, политические, гражданские, культурные и личные. Основным критерием здесь является сфера общественной жизни, в которой возникают и реализуются эти права и свободы.

Политические права и свободы – это возможности прежде всего гражданина в государственной и общественно-политической жизни, его участие в управлении государством, его политическое самоопределение. К этим правам относятся: право на объединение, свобода митингов, шествий, демонстраций, избирательное право, право на равный доступ к государственным должностям, право осуществления непосредственной демократии – референдум и т.д.

Личные права и свободы – это охрана личной жизни и внутреннего мира человека, обеспечение его автономии и независимости. К этим правам относятся: право на жизнь, на личную неприкосновенность, право на уважение, защиту чести, достоинства, свобода совести, право на неприкосновенность жилища, свобода передвижения и т.д.

Социально-экономические права и свободы характеризуют возможности личности в сфере производства и распределения материальных благ. К числу этих прав можно отнести право на труд, право на отдых, на социальное обеспечение, право на жилище и т.д.

Культурные права и свободы – это возможности человека пользоваться духовными и культурными благами, а также принимать участие в их создании. К этим правам относятся: право на пользование достижениями культуры, право на образование, свобода творчества и другие.

Основные права и свободы обладают определенными юридическими особенностями. Они составляют ядро правового статуса личности лежат в основе всех других прав и свобод, закрепляемых в текущем законодательстве. Конституционные права и свободы закреплены за каждым человеком и гражданином. Все другие увязываются с различными социальными статусами – рабочий, служащий, собственник, военнослужащий, потребитель, истец, ответчик и т.д. Именно поэтому все другие права часто еще называют специальными правами. Они не противоречат основным, но вытекают из них и в свою очередь могут быть подразделены на виды по степени их дальнейшей конкретизации.

Наконец, основные права имеют особую юридическую форму их закрепления – Конституцию. Они обеспечиваются повышенной правовой охраной.

Права и свободы человека по своему характеру сложное, многоплановое явление. Однако кроме их юридического закрепления не менее важна и их практическая реализация. Конституция должна быть не красивой фразой, а наполняться жизненным содержанием. Существенным недостатком является тот факт, что минимальные стандарты жизни не име-

ют законодательной формулировки. Между тем, можно лишь согласиться с тем, что Конституция должна опираться на традиции и реалии собственной страны, ее нормы... призвана давать человеку возможность жить по меркам цивилизованного мира. Иначе вся правовая система будет оставаться ущербной и неполноценной.

Таким образом, права и свободы личности, составляя ядро правовой системы, центральный, социальный и юридический институт общества и являясь показателем его зрелости, должны быть не только декларацией, но и обеспечиваться действенным механизмом их реализации и защиты. Эти задачи призвано решать как каждое конкретное государство, так и мировое сообщество в целом, посредством международных организаций (ООН и ее различные комиссии).

*П. Карпова,
магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

Захист прав та інтересів дитини є одним із найважливіших завдань України, адже ставлення до дітей, їхніх прав і свобод, повага до їхньої людської гідності якнайточніше відображають рівень гуманності й цивілізованості суспільства. В Україні ставлення до неповнолітніх, культури дитинства, внутрішнього світу, інтересів та побажань дітей з другої половини ХХ ст. змінювалося в напрямі посилення уваги до цих питань з боку держави та громадськості.

На думку А.Д. Гусєва, у повсякденному житті для більшості дітей велике значення мають дві найбільш великі групи прав, що стосуються життєдіяльності дітей. Це, насамперед, особисті права. До їх числа належать права на життя, на проживання у своїй родині, на ім'я, на щастя, на безпеку, на існування без експлуатації або недбалого ставлення, на захист від жорстокості, знущань і несправедливого ставлення, на вільне вираження своєї думки, на громадянство та ін. Друга група прав – соціально-культурні права. До них належать права на освіту, на здоров'я, на доступ до культурних цінностей та ін. Ядром цієї групи прав може бути право на розвиток: інтелектуальний, психологічний, фізичний, розумовий та інше.

Роль освіти є визначальною для суспільства, його сталого розвитку, подолання бідності, забезпечення загальнолюдських цінностей. Статтею 53 Конституції України визнано право кожного на освіту, а також визначено обов'язковою повну загальну середню освіту. Регулювання освітньої сфери та практичного забезпечення прав дитини на освіту визначено законами України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", "Про дошкільну освіту", "Про позашкільну освіту", "Про професійно-технічну освіту", "Про вищу освіту", Національною доктриною розвитку освіти, затвердженою Указом Президента України від 17 квітня 2002 р. №347/2002, державними освітніми стандартами, постановами Уряду, наказами Міністерства освіти та науки тощо.

Індивідуальність дитини визначають також і рідна мова, її етнічне походження, належність до певної релігії та культури і навіть зовнішній вигляд. Дитина має гарантоване право зберігати їх.

XXI століття актуалізує завдання розвитку особистості, яка здатна самостійно мислити, генерувати нові ідеї, приймати нестандартні рішення.

Не випадково в документах 31-ї Спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН “Світ, сприятливий для дітей” зазначено, що діти повинні мати можливість вільно висловлювати свої думки, набувати знань і навичок, що стосуються прийняття рішень і спілкування, з тим, щоб розв’язувати завдання, які ставить життя. Україна підтримала підсумковий документ цієї сесії, заявивши про свою готовність змінювати світ на краще в інтересах дітей та за участю дітей.

Відповідно до ст.2 Закону України “ Про молодіжні та дитячі громадські організації ” громадяни віком від 14 до 35 років мають право на об’єднання в молодіжні і громадські організації, метою яких є здійснення діяльності, спрямованої на задоволення і захист своїх законних соціальних, економічних, творчих, духовних та інших спільних інтересів.

Дитячі громадські організації – об’єднання громадян віком від 6 до 18 років, метою яких є здійснення діяльності, спрямованої на реалізацію та захист своїх прав і свобод, творчих здібностей, задоволення власних інтересів та соціальне становлення як повноправних членів суспільства.

Утворюються такі організації на засадах добровільності, рівноправності їх членів, самоврядування, законності та гласності. Їхніми засновниками можуть бути особи, які досягли 15-річного віку.

Винятково важливим є право дитини на захист від усіх форм фізичного або психічного насильства, образи або зловживання, відсутності турботи або недбалого поводження, брутального ставлення або експлуатації, включаючи сексуальне зловживання з боку батьків, опікунів або будь-яких інших осіб, які піклуються про дитину (ст. 19 Конвенції про права дитини).

Право дитини на здоровий спосіб життя – це також захист дитини з боку держави у питанні незаконного вживання наркотичних засобів та психотропних речовин. Держава зобов’язана не допустити використання дітей у процесі виробництва та торгівлі наркотичними засобами та психотропними речовинами. В Україні діє закон «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» (Редакція від 11.08.2013 р.), який встановив, що придбання цих речовин можливе лише за рецептом лікаря та будь-яка реклама їх заборонена.

Україна повинна забезпечити захист прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також права дітей з особливими потребами.

Конституція України (ст.52) передбачає, що “утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу”. Для реалізації цих вимог у країні створена відповідна законодавча база. Зокрема, у 2005 р. ухвалено Закон України “Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування”, в якому визначені правові, організаційні, соціальні засади та гарантії державної підтримки цієї категорії дітей. У 2007 р. внесені суттєві зміни до Закону України “Про органи і служби у

справах дітей та спеціальні установи для дітей”, у 2008 р. – до Закону України “Про державну допомогу сім’ям з дітьми”.

Права дітей-інвалідів регулюються міжнародними документами, які ратифікувала Україна, Конституцією України, Законами України “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні”, “Про реабілітацію інвалідів в Україні”, “Про психіатричну допомогу”, “Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам”, “Про соціальні послуги”, “Про охорону дитинства” тощо.

Упродовж останніх років реалізується низка державних програм, спрямованих на забезпечення прав дитини, але на жаль, законодавство України про права дитини має більш декларативний, ніж практичний характер. Національне законодавство про права дитини розпорошене у різних актах законодавства, що не дає можливості гарантувати дотримання та реалізацію встановлених прав дітей.

Глобальна фінансово-економічна криза, що спричинила падіння економіки в поєднанні з внутрішньою політико-правовою кризою, негативно відбилася на соціальному стані більшості населення, призвівши до зниження рівня життя громадян, насамперед сімей з дітьми.

Отже, можна зробити висновок, що в Україні діє значна кількість нормативних актів, які регулюють права дитини, але існують значні проблеми з їх реалізацією. Тому потрібно посилити відповідальність посадових осіб, розробити нові механізми правового захисту дітей, ліквідувати серйозні перешкоди, викликані реформуванням суспільного устрою і, особливо, негативні процеси в сфері економіки, освіти, охорони здоров’я, культури тощо.

Н. Компанець,

*студент II курсу напрямлення підготовки «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ПРАВА ЧЕЛОВЕКА В ЭПОХУ НОВОГО ВРЕМЕНИ

В настоящее время человечеству тяжело понять, как же раньше люди жили в условиях полного отрицания прав человека, а ведь и правда, стоит взглянуть лишь на очерки истории. Вождь племени каждый год приносил одного из своих соплеменников в жертву языческому богу, и тем самым грубо нарушал общепризнанное право на жизнь. Рабовладелец каждый день избивал рабов, которые плохо исполняли свои обязанности на его плантации, и тем самым постоянно нарушал право на свободу от пыток и жестокого обращения, а феодал заставлял крестьян обрабатывать его землю, в большинстве своём, без какого либо перерыва, и тем самым злостно нарушал их право на отдых. Эти три примера ярко олицетворяют историческую картину прав человека, не так ли? Во времена вождей, рабовладельцев и феодалов, в эпоху Античности и Средневековья, такого явления, как права человека, фактически еще не было. На протяжении многих столетий истории человечества считалось, что короли получали власть от Бога, и это означало, что власть священна и божественна, а все люди должны встать на колени перед этой божественной властью и принимать все ее действия как должное. Но люди сами не осознавали того что

все может быть по другому, они считали такой порядок вещей вполне естественным, власть – всё, человек – ничто.

В период средневековья свобода была крайне ограничена, поскольку феодальное общество – общество всеобщей зависимости. Система внеэкономического принуждения, сословная иерархия, бесправие большинства порождали произвол, культ силы, систематическое насилие.

Таким образом, можно понять, что в эпоху средневековья такого понятия как права человека фактически не существовало. Политическое и правовое состояние тогдашних государств не позволяло правам человека занять свое место в жизнях людей.

На позднем этапе средневековья, в XII – первой половине XVII вв., в представлениях о месте человека в мире произошел настоящий переворот, происходит разложение феодализма, возникают и развиваются предпосылки перехода к новому капиталистическому способу производства. Столкновение нового со старым сопровождалось острыми социальными взрывами.

Из этого можно сказать, что уже на этом этапе развития человечества, люди видели начало формирования современных представлений о личности как о самостоятельной ценности, а права человека начинают приобретать свою форму.

Концепция прав человека в их современном понимании восходит к эпохе Возрождения и Реформации в Европе, времени постепенного исчезновения феодального авторитаризма и религиозного консерватизма, которые доминировали на протяжении Средних веков. В этот период европейские ученые предпринимали попытки сформировать своеобразную светскую версию религиозной этики.

Таким образом, концепции государства и права в эпоху Возрождения становятся другими, они исходили из иных предпосылок, чем это было в Средние века. Они основывались на положениях о естественном характере человека, именно на его земных потребностях и интересах. В различных учениях мыслителей данной эпохи можно наблюдать утверждение мысли о том, что только сильное государство, с централизованной властью может преодолеть внутреннюю разобщенность общества, а также предоставить защиту требованиям суверенности против католического универсализма.

Эпоху Возрождения можно назвать выдающимся явлением в истории позднего западноевропейского средневековья. В эту переходную эпоху проясняются, переосмысливаются и получают новое звучание и направленность некоторые политико-правовые идеи и принципы античности и средневековья, что послужило базой для формирования политико-правовой мысли Нового времени, в том числе в области прав и свобод человека. Эпоха Возрождения положила начало периоду смены феодального строя капиталистическим, что в дальнейшем, стало главной особенностью эпохи Нового Времени.

Итак, эпоха Нового Времени. Именно в этот исторический период феодальные отношения трещали по швам, начали зарождаться ростки нового строя – капитализма, ведь пришло такое время, когда для развития экономики, прежде всего, требовалось, что бы человек был свободным. Требовалось совершенно другое государство, ему не подходило государство,

которое считало себя всемогущим и могло в любой момент по своей прихоти, манипулировать сотнями тысяч людей. В связи с этим начали происходить революции. Эти буржуазные революции провозгласили, что теперь источником власти является только народ, политическая пирамида власти перевернулась, старый принцип “народ – слуга власти” сменился противоположным ему, “власть – слуга народа”. Государство признало тот факт, что оно не может нарушать права и свободы человека, а у человека появилась возможность защитить себя от необоснованного вмешательства власти в свою жизнь.

В итоге, можно сказать, что в эпоху Нового Времени власть перестала быть “божественной”, она превратилась в обычный государственный орган, который создал народ для управления государством. Но для власти самое главное, расширить границы своего влияния, и для этого она будет использовать любые методы. И тогда – вновь конец свободе, а значит остановка в развитии общества. Что бы этого не произошло, в период буржуазных революций была очерчена граница свободы и независимости человека, через которую государству запрещено переступить. Это и есть – права человека.

После рассмотрения хронологии развития прав и свобод человека мы пришли к выводу, что глобальным началом образования прав человека стала эпоха Нового Времени, именно тогда человечеству стало ясно, что для дальнейшего развития цивилизации требовалось, что бы человек был свободным, что бы он был независим от кого либо. Именно права человека выступали в роли защитника этой свободы и независимости, а в настоящем времени права человека составляют ядро конституционного права правовых государств и еще в большей степени исполняют роль защитника интересов, прав и свобод человека.

В. Патока, А. Кравченко,
студентки IV курсу напряму підготовки «Філологія»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

МІГРАЦІЯ ЯК ПРОБЛЕМА РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ

У нашої держави досить тяжка доля. Багато століть гонінь, завоювань, придушень, війн за незалежність. Далі утворення Радянського Союзу, керівництво якого вбивало чи засилало найкращих її представників: письменників, видатних вчених, навіть воєнних. Тож не дивно, що багато людей мігрувало за кордон. Найбільша українська діаспора знаходиться в Канаді. Але чимало українців живуть й в Америці, в Європі, та ще в багатьох країнах. Деякі з сімей мігрували так давно, що їх нащадки вже й не знають про своє українське коріння. З цього приводу є висловлювання: «українського цвіту – по всьому світу».

21 рік минув з тих пір як Україна стала незалежною державою. Напевно все позаду, український народ отримав таку бажану свободу і більше не потрібно утверджувати свої права на неї. Але краще не стало. На зміну проблемам гонінь й заборон (наприклад, на вживання української мови)

прийшли нові: економічні труднощі перехідного періоду, безробіття та неповна зайнятість, низькі доходи трудящих та затримки з виплатою зарплатні та пенсії, і це далеко не повний перелік. До цього можна додати той факт, що багато років перетинати кордон було заборонено. Це був привілей лише «обраних». Після того як «завіса» між Радянським Союзом та іншим світом була опущена, за кордон хлинув величезний потік населення. Особливо це характерно для прикордонних міст та сіл. Оскільки у найвіддаленіших із них нема ніяких умов для проживання – люди виїжджають до сусідніх держав на заробітки, де вони проводять більшу частину року, а у більшості випадків залишаються.

У виданні «Нова мова» зазначено: за найбільш оптимістичними оцінками закордоном мешкає від 20 до 30 мільйонів українців. За іншими оцінками від 15 до 20. Наприклад, за даними Російського комітету статистики, на теренах Росії мешкає до 5 мільйонів українців. Майже п'ять відсотків українського населення Російської Федерації – це етнічні українці.

Найбільш поширений вид міграції – трудова міграція. За результатами дослідження, проведеного експертами європейської комісії «Caritas International» на 2011 рік ~4,5 млн. трудових мігрантів з України перебувають за кордоном, з яких 1,7 млн. – у країнах ЄС. За іншими оцінками, ця цифра коливається від 2 до 7 млн. За даними обстеження Держслужби статистики 2008 р., 14 % трудових мігрантів не планують повернутися на Батьківщину. Цілком ймовірно, що більшість українців, які працюють в країнах із значно вищими, ніж в Україні, заробітками легально, можуть розраховувати на професійне та соціальне просування, набуття статусу постійних жителів, залишаються там принаймні до закінчення трудової кар'єри.

Міграція має як позитивні так і негативні наслідки. До позитивних відносяться: надходження до України додаткової іноземної валюти у формі грошових переказів трудових емігрантів та інвестування коштів в економіку через створення спільних підприємств з іноземними засновниками; сприяння інтеграції України до світового ринку праці; надання праце спроможному населенню можливості реалізувати свої здібності за кордоном, підвищити рівень кваліфікації, поліпшити матеріальне становище; спонукання продуктивнішої діяльності українських працівників через створення конкуренції з закордонними фахівцями; послаблення потоку безробіття на національний ринок праці, зниження соціальної напруженості в суспільстві.

Негативних наслідків значно більше. Серед них можна виділити:

1. Виїжджає частина трудового потенціалу, в тому числі висококваліфіковані працівники, які згодом втрачають свої професійні навички, оскільки за кордоном виконувана ними робота часто носить примітивний та непрестижний характер.

2. Морально-психологічний аспект має різносторонній вплив: з одного боку – розпадаються сім'ї, часто залишаються бездоглядними діти та люди похилого віку, з іншого – працюючи на чужині, заробітчани втрачають власне здоров'я, не отримуючи при цьому кваліфіковану медичну допомогу, зазнають впливу важкої фізичної і часто ненормованої праці, насильства з боку роботодавців, в тому числі й сексуального, важких побутових умов, а крім цього, вони не мають гарантії щодо отримання зароблених грошей та правового захисту від злочинних елементів.

3. Зниження народжуваності у молодих сім'ях. Поряд з цим відомі факти, коли молоді жінки-заробітчани незаконно народжують дітей для сімей за кордоном нібито «на замовлення», а в подальшому не можуть забрати їх додому як власних.

4. Зростання цін на товари і послуги на внутрішньому ринку, зокрема на житло, при існуючій низькій купівельній спроможності основної маси населення. Це, в свою чергу, призводить до нерівномірного розподілу коштів та ще більшого розшарування суспільства, оскільки найбідніші верстви не мають змоги виїхати за кордон на заробітки.

5. Загальна зневіра, втрата національної самосвідомості, набуття чужих звичаїв та невластивого менталітету.

Міграційні рухи є так званим «індикатором» реакції населення на зміни в економічному, політичному, соціальному митті будь-якого суспільства. Розмір, напрямки та масштаби таких процесів певною мірою свідчать про стабільність або навпаки про нестабільність суспільного розвитку.

За даними представництва ООН в Україні, кожен п'ятий українець є потенційним мігрантом. Ці цифри про щось свідчать. Молоде покоління не бажає залишатися у цій державі. Цьому ще й сприяє телевізійна та пропаганда в Інтернеті: неначебо по той бік живеться краще. Важко сказати чи це правда, чи ні, але відомо одне: міграція зараз стала великою проблемою і потрібно терміново щось робити. Як би народ був задоволений рівнем життя, то спостерігався б значно нижчий рівень міграцій.

А. Пидуст, Л. Кожемякина,
*студентки II курсу напрямлення підготовки «Правоведение»
Днепропетровского университета имени Альфреда Нобеля*

ПРОБЛЕМЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ПОМИЛОВАНИЯ В УКРАИНЕ В КОНТЕКСТЕ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

Указом Президента Украины от 16.09.2010 года № 902/2010 утверждено Положение о порядке осуществления помилования. Это Положение определяет порядок осуществления Президентом Украины помилования в соответствии с пунктом 27 части первой статьи 106 Конституции Украины.

В соответствии с Положением от 16.09.2010г. помилование осужденных осуществляется в виде: замены пожизненного лишения свободы лишением свободы на срок не менее двадцати пяти лет; полного или частичного освобождения от отбывания, как основного, так и дополнительного наказания; замены наказания или неотбытой его части более мягким наказанием.

В отличие от помилования, амнистия осуществляется на основании закона «Об амнистии», который принимается Верховной Радой Украины, и этот закон применяется в отношении неопределенного круга лиц, не персонафицировано и практически независимо от личного поведения осужденного (если он не является нарушителем режима).

Помилование – это освобождение конкретного лица от отбывания наказания или смягчения ему меры наказания. Помилование является персонафицированным и осуществляется Президентом Украины в отношении

индивидуально определенного лица (п. 27 ст.106 Конституции Украины). Оно зависит от личного поведения осужденного. Актом помилования лицо, осужденное за преступление, может быть освобождено от дальнейшего отбывания наказания либо назначенное ему наказание может быть сокращено или заменено более мягким видом наказания.

Каждый осужденный за преступление имеет право обращаться с ходатайством о помиловании.

Согласно Указу Президента, с ходатайством о помиловании вправе обращаться сами осужденные, а также их защитники, родители, дети, законные представителями, общественные организации и т.д.

Ходатайство о помиловании может быть подано только после вступления приговора в законную силу. Если лицо осуждено к пожизненному лишению свободы, ходатайство о помиловании может быть подано после отбытия не менее двадцати лет назначенного наказания.

Актом помилования лицо, осужденное за преступление, может быть освобождено от дальнейшего отбывания наказания, либо назначенное ему наказание может быть сокращено или заменено более мягким видом наказания. Акт помилования, не отменяя действующее уголовное законодательство, освобождает осужденного от наказания частично или полностью.

Решение о помиловании принимает Президент Украины, поэтому ходатайство о помиловании направляется в Администрацию Президента. Подготовку материалов для рассмотрения ходатайства о помиловании осуществляет Управление по вопросам помилования Администрации Президента Украины. Служба имеет право истребовать от суда, органов прокуратуры, юстиции, внутренних дел, учреждений и органов которые исполняют наказание, местных органов исполнительной власти, материалы, необходимые для рассмотрения ходатайства о помиловании, их мнение о целесообразности применения помилования. Ходатайство о помиловании и подготовленные Управлением материалы предварительно рассматриваются Комиссией по вопросам помилования, которая создается Президентом Украины.

Комиссия – общественный орган, в ее состав входят представители Министерств юстиции и внутренних дел, Департамента по вопросам исполнения наказаний, Верховного Суда Украины, Службы безопасности, а также народные депутаты.

Так, для примера, в 2008 году Президенту Украины Ющенко В.А поступило 14767 ходатайств, в том числе 157 обращений народных депутатов о помиловании 8036 осужденных. На личном приеме в приемной Президента работники Службы по вопросам помилования приняли 567 граждан. Больше всего ходатайств о помиловании осужденных поступило из Донецкой области – 3182, АР Крым – 1197, города Киева – 1072 и Днепропетровщины – 753.

В 2008 году проведены 11 заседаний Комиссии при Президенте Украины по вопросам помилования, на которых рассмотрены ходатайства о помилований 927 осужденных. По предложению Комиссии Президент издал 11 указов о помилований 855 человек. Из них 515 осужденным основную меру наказания сокращено, 340 заключенных от дальнейшего отбывания

основной или дополнительной меры наказания освобождены. При этом удовлетворены 1913 ходатайств о помиловании осужденных.

Среди помилованных 209 женщин и 646 мужчин, из которых 265 инвалидов и больных, 70 многодетных, 61 человек преклонного возраста, 499 человек молодого возраста, 11 ветеранов войны, 23 участника ликвидации и пострадавшие от аварии на Чернобыльской АЭС и другие.

В числе помилованных 254 осужденных – из Донецкой, 61 – из Житомирской, 59 – из Киевской и 50 – из Львовской областей, 82 – из города Киева и других.

В первом полугодии 2009 года Президенту поступило 7454 ходатайства, в том числе 91 обращение народных депутатов Украины, о помилований 3996 осужденных. За шесть месяцев текущего года на личном приеме в приемной Президента работники Службы приняли 258 граждан. Больше всего ходатайств о помилований поступило из Донецкой области – 1537, Автономной Республики Крым – 622, Киева – 578, Одесщины – 366, Киевщины – 363, Днепропетровщины – 319, Житомирщины – 289 и Львовщины – 273.

Среди помилованных 61 женщина и 225 мужчин, из которых 101 инвалид и больные, 44 многодетные и матери, имеющие несовершеннолетних детей, 15 лиц преклонного возраста, 6 ветеранов войны, 8 участников ликвидации и пострадавших от последствий аварии на Чернобыльской АЭС и другие.

В числе помилованных 67 осужденных – из Донецкой, 19 – из Киевской, 18 – из Черкасской, 15 – из Львовской областей, 29 – из Автономной Республики Крым, 25 – из города Киева и другие.

Таким образом, на сегодняшний день нет ни юридических, ни фактических оснований подвергать сомнению существование в Украине института помилования лиц, совершивших преступления, как важной государственной функции Президента. Другое дело, что работу над совершенствованием этого института нужно продолжать, прежде всего в направлении устранения еще существующих законодательных разногласий.

На практике не может быть реализовано освобождение лица, совершившего преступление, от уголовной ответственности на оснований акта помилования, так же, как не может быть отказано в возбуждении уголовного дела или возбужденное дело закрыто в связи с помилованием отдельных лиц.

Наработки, направленные на устранение таких несогласований, ведутся, и предложения от субъектов права законодательной инициативы по этому вопросу вскоре будут внесены на рассмотрение Верховной Рады Украины. А с их принятием будут устранены указанные недостатки правового регулирования в институте помилования.

Комиссия по вопросам помилования предложила президенту Виктору Януковичу, на что он согласился, помиловать только 4 человека. Во времена президентства Леонида Кучмы или Виктора Ющенко в год миловали около тысячи человек.

Процесс помилования – очень тяжелый процесс, поэтому реализовать его на практике довольно сложно. Правом на помилование может воспользоваться каждый заключенный или его представитель. Нынешний Президент Виктор Янукович очень серьезно относится к этому вопросу,

поэтому на сегодняшний день помилованных не так много. Для упрощения этой процедуры, нужно внести изменение в действующую систему законодательства.

С. Посохова,
магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ Й МІСЦЯ СУДУ В ДЕРЖАВІ

Говорячи про судову владу, судову систему, здійснення правосуддя в державі, важливого значення набуває поняття суду. Аналізуючи чинне законодавство України, я дійшла висновку, що в жодному нормативно-правовому акті немає поняття суду та його змісту. Так, у ст. 124 Конституції України вказано лише, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами та заборонено делегування їх функцій іншим органам. Стаття 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» розкриває лише завдання суду, яке полягає у здійсненні правосуддя на засадах верховенства права та забезпеченні кожного права на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Саме ж визначення змісту поняття суду та його ознак, місця та ролі у державі є темою для дискусій багатьох науковців, аналіз праць яких і дає змогу дійти більш об'єктивного висновку стосовно цих питань, адже розвиток будь-якої правової держави можливий лише за умови ефективного функціонування судової системи, як гаранта верховенства права, а відтак і кожного суду, що складає судову систему.

В сучасній теорії права існує багато позицій щодо визначення ключових моментів стосовно суду, що певне викликане історією виникнення цього феномену. Так, у історичному розумінні вітчизняний науковець та практик В. Т. Маляренко зазначає, що суд – це орган держави для здійснення правосуддя, який з'явився одночасно з виникненням держави та є її невідминним атрибутом. Але як і в будь-якій полеміці є й прихильники іншої точки зору. За підтвердження первісності суду ніж держави говорить С. В. Прилуцький, який розглядає суд, передовсім як соціальний феномен розвитку цивілізації та людини, як істоти біологічної, розумної й соціальної. На думку автора, саме мирний шлях вирішення конфліктів спонукав людей до виникнення нової форми суспільних відносин – суду. В часи первісного суспільства суд був проявом як колективного, так і особистого судження кожного члена родоплемінного утворення. Суд, по суті, будучи одним із самостійних проявів цивілізаційної суспільної організації, – є докласовим, а право на суд та судовий захист – одне із первісних прав людини. Саме з огляду на це виникає необхідність чітко розрізняти «суд» як соціальний інститут (суд общини, суд старійшин, товариський суд, мировий суд, суд присяжних тощо) та «суд» як інститут публічної влади, який з появою держави почав перебирати функції і роль суду як соціального інституту. Також автор зазначає, що в усі історичні епохи ці дві формації суду існували й існують паралельно, одночасно здійснюючи вплив одна на одну, а часто і зливаючись

воєдино, наприклад у випадку залучення суду присяжних. Так можна сказати, що за формою суд – це самостійна й незалежна сфера публічної влади, яка є сукупністю повноважень на здійснення правосуддя. А за своєю сутністю – це найважливіший соціальний інститут. Аналізуючи зазначені точки зору, насправді, на мою думку, суд виник значно раніше ніж держава, але оформився належним чином та отримав свій статус, законні повноваження саме із виникненням та становленням держави, як орган державної влади.

Актуальним для юридичної науки є й дослідження суду як правоохоронного органу. За радянських часів суд розглядався спочатку як інструмент класової боротьби, а пізніше – як правоохоронний орган, головним завданням якого була боротьба зі злочинністю. Прихильники такої ідеї пов'язували це з основною конституційною функцією суду – захистом прав та законних інтересів особи. В цьому контексті варто зауважити, що суд є не просто одним із правоохоронних органів, а незалежним і самостійним правоохоронним органом, який представляє окрему судову гілку влади. Тому суд, у принципі, помилково включати до системи правоохоронних органів, які репрезентують виконавчу владу. Також, навіть якщо і вважати, в певному відношенні, суд є органом боротьби зі злочинністю необхідно звернути увагу на те, що його роль та мета у цій сфері є принципово відмінними від аналогічних, що властиві правоохоронним органам виконавчої влади. Основною метою суду є не подолання чи зменшення рівня злочинності у окремо взятому регіоні, а винесення обґрунтованого і справедливого рішення в конкретній кримінальній справі.

Таким чином, враховуючи викладене, дійсно віднести суд до правоохоронних органів ми не можемо.

Досліджуючи феномен суду не зайвим було б звернутися й до світового досвіду тлумачення поняття суду та його місця у державі. Так, на сьогодні міжнародне законодавство відповідно до прецедентної практики Європейського суду з прав людини визначає суд як орган, що здійснює юрисдикційні повноваження, тобто який уповноважений виносити шляхом застосування норм права за певною процедурою обов'язкові для виконання юридичні рішення у спорах між носіями прав та обов'язків.

Зауважимо, що традиційно, при характеристиці суду прийнято робити акцент саме на тому, що суд – це спеціальний орган, який здійснює правосуддя та окрім того, суд є органом державної влади, який має певну внутрішню структуру та взаємовідносини як в самій структурі, так і з іншими органами державної влади. Говорячи про суд як державний орган, доцільним є наведення ознак, які відрізняють державні органи від недержавних органів та організацій. Серед них:

1) формування державного органу з волі держави і здійснення ним своїх функцій від імені держави;

2) виконання кожним державним органом чітко визначених, встановлених у законодавчому порядку видів і форм діяльності;

3) наявність у кожного такого органу юридично закріплених організаційної структури, територіального масштабу діяльності, спеціального положення, що визначає його місце й роль у державному апараті;

4) наділення державного органу повноваженнями державно-владного характеру.

Проаналізувавши наведене дійсно бачимо, що суду притаманні основні риси державних органів, які доповнюються й іншими особливими ознаками, пов'язаними зі специфічністю основної функції суду – здійснення правосуддя. Це можна простежити безпосередньо в ознаках суду, наведених І. Б. Факас. Так, вона звертає увагу на такі притаманні йому риси:

1) суд розглядає і вирішує особливі категорії справ, які не може розглянути ніякий інший орган;

2) розгляд справу суді здійснюється з дотриманням особливої процедури, регламентованої законом;

3) суду властива особлива самостійність при розгляді справ, між судами немає відносин підлеглості;

4) рішення суду проголошується ім'ям України, це надає йому сили законного (обов'язкового) рішення для всіх громадян, органів, яким вони адресовані.

Отже, суду притаманні як ознаки будь-якого державного органу, а також і ознаки, які впливають із його функціонального призначення – здійснення правосуддя.

Зважаючи на все вищенаведене, можна погодитися із твердженням О. Дудченко стосовно визначення сутності поняття суду та його місця у державі. Саме в такому визначенні вважаю доцільним є включення терміну «суд» до чинного законодавства України. Зокрема, пропоную його закріплення у п. 1 ст. 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яку варто назвати «Суд та його завдання» і викласти у такій редакції: «1. Суд – це окремий структурний елемент судової системи, який створюється у встановленому законом порядку і реалізує завдання та функції держави в межах судової влади на підставі наданої компетенції, діє на певній території відповідно до визначених процесуальних форм організації й методів діяльності та складається з визначених законодавством посад. 2. Суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України».

С. Рибіна,

*магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОРОЗУМІННЯ КОЛІЗІЙ

Негативні процеси в суспільному розвитку нашої держави і суспільство загалом призвели до тяжких наслідків стосовно реального дотримання прав і свобод громадян, що спричиняє негативний рівень законності та правопорядку в країні. Це, у свою чергу, позначається на тому законодавстві, яке приймається у нашій країні. Закони мають багато неузгодженостей, конфліктуючих або конкуруючих норм.

У законодавстві одночасно діють акти різного рівня й значення, різної юридичної чинності, спрямованості, зокрема, старі, союзні, і нові, українські; протікають процеси уніфікації й диференціації, об'єднання й відокрем-

лення, переплітаються вертикальні й горизонтальні зв'язки й тенденції. Це динамічно напружена й багато в чому споконвічно суперечлива система.

З іншого боку, у практичному житті постійно складаються такі ситуації, які відразу підпадають під дію ряду норм. Виникають небажані юридичні дилеми й альтернативи. Різні норми як би вступають один з одним у протисторова, перетинаючись в одній крапці правового простору й «претендуючи» на регулювання одного й того самого відношення.

На думку Шемшученка Ю.С., «юридична наука тут відстає від потреб практики. У нас немає ґрунтовних теоретичних розробок цієї тематики... За цих умов практика вимушена діяти імперативним шляхом, який не завжди виявляється продуктивним». Ю.Тихомиров у дослідженнях юридичних колізій констатує, що «проблема колізій в глобальному масштабі не ставиться і не вирішується, вона зводиться до колізійного права і колізійних норм, що приписують, які акти застосовувати, коли виникає суперечлива ситуація».

Однією з багатограних проблем колізійності в законодавстві України є розуміння терміну «колізія», її використання та практичне усунення колізій.

У перекладі з латинського «колізія» (*collisio*) тлумачиться як зіткнення. У слониках іншомовних слів – це ситуація, за якої відбувається зіткнення протилежних поглядів бажань та інтересів. Багато вчених намагались визначити дане явище. Проте в юридичній літературі єдиного визначеного відносно поняття «колізія» немає. Багато вчених визначають його, як протиріччя між суспільними відносинами і спрямованими на їх регулювання правовими нормами. Одночасно з тим дане поняття може визначатися, як протиріччя між самими правовими нормами і інститутами.

У зв'язку з названими причинами всі поняття юридичних колізій на даний час знаходимо в енциклопедичних і словникових виданнях. Але ті терміни, що в них містяться, – колізія, колізія законів, колізія прав, колізійне право, колізійна норма, колізійна прив'язка є недостатніми для теоретичного і наукового обґрунтування проблеми.

Протиріччя існують не тільки між окремими галузями права, які в останні роки розвивалися різними темпами, але навіть між конкретними нормами усередині одного закону. Суперечливість законодавства усе більше ускладнює реалізацію прийнятих законів. Таким чином, перед судом виникає проблема вибору закону, яка вирішується з допомогою колізійної норми.

Виходячи з вище викладеного, беручи до уваги думку вчених, особливо визначення, яке надав у своїх працях О.В. Москалюк, юридичною колізією визначається різновид юридичних протиріч, що виникають за наявності як мінімум двох правових норм (правових приписів), які врегульовують одні і ті самі суспільні відносини, але з причин розходження цих правових норм за змістом унеможливується одночасне їх застосування, внаслідок чого необхідно обирати лише одну норму.

Хоча багато вчених досі розробляють теоретичні та практичні підходи вирішення даної проблематики, а більшість з них вже видали власні рекомендації, все ще ця тема залишається відкритою. Оскільки, варто було б підкреслити, що колізійність українського законодавства збільшується ще й тим, що в країні одночасно діють закони СРСР, закони, прийняті Верхо-

вною Радою УРСР, Верховною Радою України. У цьому ж правовому просторі обертаються укази Президента України, урядові постанови й незліченна безліч відомчих і регіональних актів. Весь цей величезний «Монблан» досить далекий від гармонії й погодженості.

Звичайно, абсолютно досконалого, ідеального законодавства ніде у світі немає. Право кожної країни неминуче містить у собі певні колізії, пробіли, протиріччя, але в нас все це набуло гіпертрофовані форми, оскільки Україна проходить етап складних соціально-економічних перетворень і суспільні відносини перебувають у стані корінного ламання, нестабільності, хаосу. Юридичні норми не встигають, а часом і не в змозі їх вчасно оформляти, закріплювати, регулювати.

Для подолання колізій необхідно визначити причини їх виникнення, тобто зрозуміти природу їх утворення. Деякі вчені виділяють загальні причини виникнення усіх видів колізій, а саме об'єктивні та суб'єктивні. Тобто, причини юридичних колізій носять як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. До об'єктивних, зокрема, відносяться: суперечливість, динамізм і мінливість самих суспільних відносин, їхній стрибкоподібний розвиток. Немаловажну роль грає також відставання («старіння», «консерватизм») права, що у чинність цього звичайно не поспіває за плином реального життя. Тут раз у раз виникають «позаштатні» ситуації, що вимагають державного регулювання. Право тому постійно коректується, приводиться у відповідність із новими умовами.

У результаті одні норми відпадають, інші з'являються, але, будучи знову виданими, не завжди скасовують старі, а діють як би нарівні з ними. Крім того, суспільні відносини неоднакові, і різні їхні види вимагають диференційованого регулювання із застосуванням різних методів. Свій вплив чинять розбіжність і рухливість меж між правовою й не правовою сферами, їх розширення або звуження. Нарешті, будь-яке національне право повинно відповідати міжнародним стандартам, морально-гуманістичним критеріям, принципам демократії.

З визначеними причинами легше розв'язати проблему. Отже необхідно визначити шляхи вирішення колізій. У цілому способами розв'язання колізій є: тлумачення акту; прийняття нового акту; скасування старого акту; внесення змін або уточнень у діючі нормативно правові акти; судовий, адміністративний, арбітражний розгляд; систематизація законодавства, гармонізація юридичних норм; переговорний процес, створення погоджувальних комісій; конституційне правосуддя. Деякі з цих способів використовуються одночасно. Існують також міжнародні процедури усунення конфліктів.

Особливо слід зазначити роль Конституційного Суду України в розв'язанні досить частих і серйозних колізій, що виникають у сфері взаємодії гілок влади, реалізації прав громадян, здійснення різними органами й посадовими особами своїх повноважень, суперечок про компетенцію, відповідності видаваних нормативних актів Основному Закону країни. Це найбільш авторитетний і високопрофесійний рівень розгляду конфліктних ситуацій. При цьому в кожному разі шлях усунення юридичних колізій, навіть самих гострих, повинен бути правовим, а не силовим. Проте одним з багатьох найпоширеніших способів розв'язання колізій є тлумачення.

Щоб усунути колізію, потрібні високий професіоналізм в процесі тлумачення й правозастосування, точний аналіз обставин «справи», вибір

єдиного можливого або на крайній випадок найбільш доцільного варіанта рішення. Це, як правило, складне аналітичне завдання.

Отже, враховуючи вище викладене та спираючись на думку вчених, хотілось би зазначити, що необхідно юридично закріпити поняття «колізія», адже через його не порозуміння виникають проблеми у застосуванні законодавства. Суспільство не знає, як необхідно вирішувати ту чи іншу проблему, коли дві правові норми вказують на різні шляхи вирішення проблеми. Необхідно чітко встановити шляхи попередження та усунення колізій, а також відокремити поняття «колізія».

Р. Романюк,
магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

ПРАВОВА СИСТЕМА: РИСИ, СТРУКТУРА, КЛАСИФІКАЦІЇ

Кожне суспільство, кожна держава має своє власне право в залежності від властивих йому характеристик, стану його розвитку, його філософії, ідеології, вірувань і устремлінь. У певному змісті, право того чи іншого конкретного суспільства носить унікальний характер, будучи вираженням освоєної цим суспільством особливої концепції соціального порядку, а також підтвердженням того завдання, що суспільство покладає на право. Різним політичним суспільствам, різним країнам і навіть різним історичним епохам властиві різні державні правові системи зі своїми особливими базовими принципами, юридичними концепціями і категоріями, із своїми особливими побудовами, виконанням і призначенням правових норм.

На сьогоднішній день у світі існує безліч правових систем, кожна з яких володіє відмінностями характерними тільки цій системі. Саме поняття «правова сім'я» служить для позначення декількох правових систем з подібними юридичними ознаками, і це подібність є результатом їх спільного історичного і логічного розвитку.

Правова система – це один із різновидів соціальних систем (гр. *systema* – складене з частин, сполучене); поняття «система» використовується в різноманітних науках, в тому числі в правознавстві. Правова система являє собою структуру – інтегрований засіб цілісного юридичного впливу на суспільні відносини. Елементи правової системи об'єднані спільною метою, завданнями, вони виконують деякі загальні функції.

Істотність правової системи полягає в тому, що вона відображає баланс інтересів різних соціальних груп, класів суспільства. Право виступає центральною ланкою правової системи, а норми права породжують правовідносини, останні слугують формою реалізації юридичних норм.

В кожній країні є своя правова система (національна правова система), або декілька систем. Сукупність країн які використовують однакові правові системи об'єднані в певні правові сім'ї.

Термін «правова сім'я» потрібний для позначення груп правових систем, які мають подібні ознаки, що дозволяє говорити про подібність цих систем. Ця подібність є результатом їх історичного і логічного розвитку.

Існують наступні правові сім'ї: романо-германська; англо-саксонська; релігійно-правова; систему звичаєвого права; соціалістична; правовий германський саксонський соціалістичний.

Західні компаративісти заперечують типологію правових систем лише за типом їх класової сутності. Вони при класифікації використовують найрізноманітніші чинники, такі як етичні, расові, географічні, релігійні юридичної техніки стилю права та інші. І як наслідок виникає безліч класифікацій. Проте найпопулярнішою виявилася класифікація правових сімей, дана французьким ученим Давидом. Ця класифікація заснована на поєднанні двох критеріїв: 1) ідеології, що включають у себе релігію, філософію, соціальні та економічні структури; 2) юридичної техніки, яка включає в себе в якості основної складової джерела права.

Давид запропонував ідею трихотомії – виділення трьох систем (або сімей): романо-германської, англосаксонської, чи англо-американської, і соціалістичної. До них примикає інший юридичний світ, що включає в себе 4/5 планети, який отримав назву «Релігійні та традиційні правові системи».

Давид висунув ще одну класифікацію, що отримала назву концепції «західного права», в якій виділяються романо-германська і англосаксонські системи. Ця ідея була висунута ним у 1950 р у своїй книзі «Елементарний курс порівняльного цивільного права». Але згодом він відійшов від цієї теорії і став дотримуватися концепції трихотомії.

Ще одна класифікація запропонована вченими К. Цвейгером і Г. Котцем. У цій класифікації за основу використано критерій «правового стилю». «Правовий стиль» складається, на думку вчених, з п'яти чинників: походження й еволюції правової системи, специфіки юридичного мислення, своєрідності правових інститутів, природи джерел права і способів їх тлумачення, ідеологічних чинників. На основі цієї класифікації розрізняють такі правові комплекси: мусульманське право, романський, германський, скандинавський, англо-американський, соціалістичний, індуське право. Отримано майже той самий результат, що і в Давида. Але ні в одній з класифікацій не враховувалася марксистко-ленінська типологія права, в основі якої лежить ідея суспільно-економічної формації (рабовласницьке право, феодальне, буржуазне, соціалістичне).

Таким чином, існує ряд класифікацій правових систем, а в цих класифікаціях – ряд сімей різного права.

В юридичній науці виділяють наступні елементи правової системи суспільства:

1) суб'єкти права – фізичні особи (громадяни, іноземці, особи без громадянства та ін.), юридичні особи – комерційні і некомерційні організації, держава, соціальні спільноти та ін. Тривалий час правова система характеризувалася як знеособлена структура, тоді як без особи соціальна система не може відбутися. Звернення до людини як до такого, що систематизує, чинника всіх суспільних явищ зажадало перегляду попередніх підходів до структури правової системи і виділення суб'єктів права як неодмінного її елемента;

2) правові норми і принципи;

3) правові відносини, правова поведінка, юридична практика, режим функціонування правової системи;

4) правова ідеологія, правова свідомість, правові погляди, правова культура;

5) зв'язки між названими елементами, що визначають результат їх взаємодії, законність, правопорядок.

В результаті, взаємодія елементів (компонентів) правової системи суспільства дозволяє виділити п'ять підсистем її функціонування.

Таким чином, поняття «правова система» має узагальнюючий характер. Воно містить у собі, по суті, усі правові явища: правотворчість, правосвідомість, діяльність, що реалізує право, правову ідеологію.

М. Сидоров,
*студент II курсу напрямлення підготовки «Правоведение»
Днепрпетровського університета імені Альфреда Нобеля*

ДЕНЬ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

День прав человека (на других официальных языках ООН: англ. Human Rights Day, исп. Dia de los Derechos del Hombre, фр. la Journée des droits de l'homme) – празднуется по предложению Генеральной Ассамблеи ООН (Резолюция № 423 (V)) ежегодно, 10 декабря, начиная с 1950 года. В этот день в 1948 году Генеральная Ассамблея ООН приняла Всеобщую декларацию прав человека.

В резолюции Генеральной Ассамблеи предложено всем государствам ежегодно предоставлять доклады о праздновании Дня прав человека. В координации празднования Дня прав человека важную роль играет Верховный комиссар по правам человека.

В СССР, начиная с 1977 года, правозащитники в День прав человека проводили на Пушкинской площади в Москве так называемый «Митинг молчания».

В ЮАР День прав человека отмечается как национальный праздник 21 марта – в день начала Недели солидарности с народами, борющимися против расизма и расовой дискриминации, в память о резне в Шарпвилле, произошедшей в этот день в 1960 году.

В Кирибати День прав человека объявлен нерабочим днём.

63 года назад Генеральная Ассамблея ООН выступила с предложением отмечать этот день в годовщину принятия Всеобщей декларации прав человека. Спустя пол века ООН констатирует, что человечеству ещё очень многое предстоит сделать для того, чтобы положения этого документа воплотить в жизнь.

За тем, как соблюдаются права человека в мире, следит Верховный Комиссариат ООН, хотя порой на планете продолжают вооружённые конфликты, нарушающие элементарные права человека и международные нормы.

Если в какой-либо стране, ООН отмечает грубые нарушения прав и свобод, то виновных судит Международный Трибунал.

Сегодня Организация Объединённых Наций призывает всех жителей земли руководствоваться Всеобщей декларацией прав человека. Каждый человек имеет право на личную неприкосновенность, равенство перед за-

коном, свободу совести и вероисповедания, независимо от цвета кожи, возраста и языка, на котором говорит.

Всемирный Союз Баптистов призывает церкви по всему миру ежегодно отмечать этот день во второе воскресенье декабря. Для верующих права человека чаще ассоциируются со свободой вероисповедания. В таких странах как Северная Корея, Вьетнам, Туркменистан, Лаос и Саудовская Аравия гонения по религиозному признаку возведены в ранг государственной политики. Но даже там, где политика государства отвечает демократическим нормам, на пути к соблюдению прав верующих часто стоит бюрократия и чиновничий беспредел. Отстаивать свои права бывает не только хлопотно, но и дорого. Не каждый может позволить себе нанять адвоката и выдержать судебные разбирательства.

К сожалению, зачастую источником проблем является то что довольно большое количество людей просто не знает своих прав.

Первая статья Декларации прав человека гласит, что: «Все люди рождаются свободными и равными в своем достоинстве и правах. Они наделены разумом и совестью и должны поступать в отношении друг друга в духе братства».

На этой высокой гуманистической ноте звучат и все 30 статей Декларации, которые провозглашают и защищают самые главные, базовые права человека.

Этот выдающийся документ, который Элеонора Рузвельт назвала Великой Хартией вольностей для всего человечества, был принят на заседании Генеральной ассамблеи ООН подавляющим большинством голосов стран-участниц, лишь при 10 странах, воздержавшихся или голосовавших «против» (резолюция N217 от 10 декабря 1948 года).

Среди последних был и Советский Союз. И только после присоединения СССР в 1976 году к Международному пакту об экономических, социальных и культурных правах и к Международному пакту о гражданских и политических правах, которые создавались на основе положений Декларации и стали обязательными для исполнения всеми их подписантами, тоталитарная держава формально вошла в круг стран, которые признавали и обязывались соблюдать права человека.

Всеобщая декларация прав человека стала основанием для ряда документов Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе (Хельсинки, 1975 год). В частности, той их части, которая касалась гуманитарных сфер: культуры, образования, обмена информацией, контактов между людьми и т.п. Как известно, эти документы и контроль за их практическим исполнением стали основой для деятельности диссидентских правозащитных Хельсинских групп в Советском Союзе.

Так высокие и справедливые идеи преодолевали зло и неправду, меняли мир к лучшему. По данным ООН, ныне Декларация переведена более чем на 300 языков мира, она стала одним из самых распространенных текстов в мировой истории. Во многих конституциях стран мира, в первую очередь тех, которые принимались после Второй мировой войны, в той или иной форме присутствуют идеи первой статьи Декларации.

В честь принятия Декларации 10 декабря провозглашено ООН Всемирным днем прав человека. В специальной резолюции по этому вопросу Генеральная ассамблея ООН отметила: «Всеобщая декларация прав че-

ловека являється значительним шагом вперед на пути прогресса человечества».

О. Святський,
*студент II курсу напряму підготовки «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

СОЦІАЛЬНІ ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ТА ЇХ ДЕРЖАВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Права людини за своєю сутністю є невід'ємними та органічно пов'язаними з концепцією правової держави та ідеєю громадянського суспільства. Саме вони визначають спосіб та форму взаємодії людей, упорядкування їх поведінки та координації діяльності, вони є також засобом подолання протиріч і конфліктів. Права людини встановлюють міру дозволеної поведінки, що з одного боку, забезпечує реалізацію суб'єктивних інтересів, а з іншого – не порушує можливостей, наданих іншим суб'єктам суспільних відносин.

Правова держава не тільки забезпечує права і свободи людей, але й спирається та формує розвинену правосвідомість своїх громадян. В свою чергу, громадянське суспільство існує виключно за умов демократії і водночас достатній рівень розвитку громадянського суспільства забезпечує подальшу демократизацію суспільства. У сучасних умовах глобалізації, яка свідчить про взаємозв'язок і взаємозалежність держав світу, проблема захисту прав людини не є виключно внутрішньо-національною проблемою, вона вийшла за межі окремих держав і набула всесвітнього значення. У таких умовах розвиток національного соціального законодавства не може бути вільним від урахування концепцій і державно-правових моделей зарубіжних держав. Водночас практичного значення набуло питання про дотримання міжнародних стандартів та відповідність таким актам національного законодавства.

За Конституцією 1996 року (ст.1) Україна оголошена суверенною, незалежною, демократичною, правовою, соціальною державою. Зрозуміло, що це положення віддзеркалює бажаний стан держави, якого ми маємо досягнути в процесі демократичного розвитку. Конституція України визначає, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення у разі втрати працездатності, безробіття та інших випадках. Право на соціальний захист гарантується системою соціального страхування та соціального забезпечення.

Сучасний підхід до побудови юридичного механізму соціального захисту, ґрунтується на ідеї захисту прав людини. З огляду на значення, яке надається саме проблемам забезпечення прав людини на європейському та на загальносвітових рівнях, концептуальний підхід полягає в тому, що на перший план виходить людина з її життєво важливими потребами, а досконалість юридичного механізму визначається саме як здатність останнього забезпечити ці потреби. Тобто соціальні права, відображають рівень матеріального розвитку конкретної держави та її здатність забезпечити гідний рівень життя та соціальну захищеність індивіда.

Узявши на себе зобов'язання щодо перетворення на соціальну державу, Україна мала б спрямувати свої дії на підвищення рівня добробуту населення, приділяючи особливу увагу його вразливим групам. Держава повинна створювати умови для реалізації громадянином своїх конституційних прав: сприяти розвитку ринку житла, підвищувати життєвий рівень своїх громадян шляхом проведення ефективної економічної політики, створювати можливості для проведення підприємницької діяльності, метою якої є одержання прибутку і, як наслідок, підвищення добробуту населення.

Проте Україна ще дуже далека від здійснення цих перетворень, і ті системні проблеми, які існують в країні у цій сфері, навпаки, показують зниження захищеності соціально-економічних прав. Нажаль, рівень якості життя продовжує знижуватися, а показники відносної і структурної бідності, навпаки, збільшуються. Проблеми залишаються також і щодо гарантування таких важливих елементів права на достатній життєвий рівень як право на якість і безпеку продуктів харчування і води.

Право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування закріплюється ст.49 Конституції України. Воно є продовженням та деталізацією ст.12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, де зазначається, що кожна людина має право на найвищий досяжний рівень фізичного та психологічного здоров'я.

Величина прожиткового мінімуму не враховує низку життєво необхідних витрат: на освіту, утримання дітей у дошкільних навчальних закладах, та платні медичні послуги. Законодавство не дає роз'яснення, що можна вважати «достатнім харчуванням, одягом і житлом». Але й без цього є зрозумілим, що реалізація цього права є вельми далекою перспективою для більшості населення нашої держави, при цьому норми відповідних законів про соціальні гарантії ніхто не скасовував, вони залишаються чинними.

Кожного разу, коли виникала колізія між економічними інтересами владної верхівки і правами людини, владні інтереси перемагали. Усі «реформи» – податкова, пенсійна, медична, адміністративна тощо – а також інші дії державних органів (скорочення мережі медичних, освітніх та культурних установ) спрямовані на зменшення дефіциту бюджету за рахунок коштів населення й ігнорують права людини. Наслідком стає зростання бідності та соціальної нерівності.

Існуюча система пільг для населення потребує реформування, оскільки діючий порядок їх надання сформований безсистемно та унеможлиблює виконання функцій належного соціального захисту. Курс на реформування цієї системи шляхом відміни пільг для тих, хто цього не потребує, та перехід до адресної допомоги та соціальних послуг задекларовано Президентом України В. Януковичем як один із стратегічних напрямів модернізації сфери соціального забезпечення. Упорядкування даної системи з урахуванням матеріального стану окремих категорій громадян має розглядатися одночасно з підвищенням заробітної плати, що дозволить компенсувати втрачені пільги.

Звичайно ми маємо розуміти, що євроінтеграція України, угода про асоціацію з ЄС фактично несумісні з існуючою внутрішньою політикою держави, яка ще дуже далека від забезпечення та повної реалізації соціальних прав людини.

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА

Право на недоторканність житла має особливе значення для кожної особи, оскільки дотримання цього права є певною гарантією інших прав людини – права на життя, на особисту недоторканність, на невтручання в особисте і сімейне життя, на володіння, користування і розпорядження своєю власністю.

Право на недоторканність житла бере свої початки у положеннях ст. 12 Загальної декларації прав людини, ст. 8 Конвенції про захист прав та основних свобод людини, ст. 17 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права.

Статтею 30 Конституції України передбачено: “Кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку”.

Під житлом в законодавстві України розуміють жилі будинки та жилі приміщення (квартири, кімнати в квартирах, гуртожитках, санаторіях, готелях, в будівлях, які використовуються як адміністративні тощо). Тобто, житло – це приміщення, яке призначене для постійного чи тимчасового проживання людей, а також ті складові частини, які використовуються для відпочинку, зберігання майна або задоволення інших потреб людини (балкони, веранди, комори тощо). До приміщень, призначених для тимчасового проживання людей, можна віднести дачні і садові будинки, палатки, вагончики тощо.

Також має бути заборонене незаконне проникнення до будь-якого приміщення, в якому тимчасово проживають групи людей (казарми і кубрики військовослужбовців, палати в лікарнях, келії в монастирях, кімнати в дитячих будинках та інтернатах тощо), незаконне проведення у ньому огляду чи обшуку.

При цьому, режим недоторканості житла не поширюється на службові приміщення, камери у слідчих ізоляторах, тюрмах тощо. Для цих категорій приміщень передбачається спеціальний правовий режим.

Не визнаються судовою практикою як житло приміщення, не призначені і не пристосовані для постійного чи тимчасового проживання (відокремлені від жилих будівель погребі, гаражі, інші будівлі господарського призначення). Проте Конституцією України прямо передбачена заборона незаконного проникнення будь-кого не тільки до житла, але й до іншого володіння особи. Зокрема, стаття 162 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за порушення недоторканності житла громадян.

Недоторканність житла слід розуміти як його захищеність від будь-якого посягання з боку будь-кого. Гарантією реалізації права на недоторканість житла фізичної особи є заборона проникнення до нього чи до іншого її володіння. Терміном “проникнення” охоплюється не лише недопустимість входження в нього попри волю фізичної особи інших осіб. До нього слід включати також і інші форми отримання інформації про те, що відбувається в будинку, наприклад, за допомогою прослуховувачих пристроїв.

Крім того, Кримінальний Кодекс України (ст. 36) прямо вказує на те, що не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком притягнення до кримінальної відповідальності застосування зброї або будь-яких засобів чи предметів для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає.

Однак, в законодавстві встановлюється можливість проникнення до житла і попри волю особи, у випадках, коли таке проникнення здійснюється за вмотивованим рішенням суду. Найчастіше це можливо у випадках, коли працівники відповідних правоохоронних органів отримують санкцію на огляд чи обшук житла на підставах та в порядку, що передбачений кримінально-процесуальним законодавством.

Як виняток із правила про те, що проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку допускається лише за вмотивованим рішенням суду, законом може бути встановлений інший порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку. Але Конституція України обмежує його лише невідкладними випадками, які можуть бути пов'язані з метою, по-перше, врятування життя людей та майна або, по-друге, безпосереднього переслідування осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. Окремі обмеження зазначеного права також можуть встановлюватися в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Чинними законами України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про міліцію», «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», «Про Службу безпеки України», «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб», «Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України», «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх», «Про державну податкову службу в Україні» визначено перелік відповідних посадових і службових осіб держави, яким надається право проникати до володіння особи із зазначеною вище метою. Це, зокрема, працівники оперативно-розшукових підрозділів, міліції, Служби безпеки України, військовослужбовці Управління державної охорони України, військовослужбовці внутрішніх військ, посадові особи приймальників-розподільників для неповнолітніх, службові особи державної податкової служби.

Але, крім того, вказані закони надають не передбачене Конституцією право: входити безперешкодно у будь-який час доби в житлові приміщення осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, з метою перевірки працівникам міліції; входити безперешкодно в жилі, виробничі та інші приміщення, на території і земельні ділянки та оглядати їх виключно при безпосередньому припиненні злочинів, розслідування яких віднесено до ком-

петенції Служби безпеки України, співробітникам цієї служби та ін. Вказані положення мають бути приведені у відповідність до ст. 30 Конституції України.

М. Хачікян,
магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

ПРАВОСВІДОМІСТЬ МОЛОДІ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ПРАВОВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Однією з важливих та основних життєвих задач українського суспільства є побудова правової демократичної держави, що передбачає створення дієвого правового поля, правосвідомості і правової культури. В рамках вирішення цієї проблеми особливої актуальності набуває вивчення стану формування правосвідомості молоді.

Розглядаючи процес правосвідомості, потрібно пам'ятати, що воно починається з самого народження і свого піку досягає в підлітковому віці, саме в цей момент все, що оточує людину, робить величезний вплив на усвідомлення не тільки права, а й самого себе. І як пройде цей процес сьогодні, таким і буде майбутнє молодого покоління.

Цей процес в правовій науці називається правова соціалізація, а саме взаємний правовий розвиток суспільства і особи. З одного боку, відбувається "входження" особи в соціальну систему, її мотиваційне і поведінкове пристосування до існуючих нормативних правових стандартів, з другого – широка свобода особи у виборі цінностей, напрацьованих суспільством відповідно до власних переконань.

Правосвідомість є однією з найважливіших форм свідомості людини та суспільства поряд з політичною свідомістю, мораллю, мистецтвом, релігією, наукою, філософією. Це об'єктивно існуючий набір взаємопов'язаних ідей, емоцій, поглядів, що відображають критику чинного права, ставлення громадської групи та індивідів до права як цілісного соціального інституту, його системи і структури, окремих законів та інших елементів правової системи. Без розвинутої громадської правосвідомості неможливе право, а без права немає правової демократичної держави.

Теорія права свідчить про те, що правосвідомість має свою структуру, що складається з правової психології і правової ідеології.

Правова ідеологія як складова правосвідомості, являє собою систему ідей, правових поглядів, наукових концепцій та теорій, що виражають відношення до правової дійсності та її оцінку.

У порівнянні з правовою психологією правова ідеологія є більш глибоким засвоєнням права, оскільки не обмежується поверховим його сприйняттям, а проникає в його сутність, визначає, яким має бути досконале право, за допомогою яких засобів, прийомів, методів забезпечується його ефективність.

На нашу думку правова ідеологія і правова психологія тісно взаємопов'язані між собою. Вони впливають один на одного, так правова ідеологія, що складається в суспільстві надає безпосередній вплив на пра-

вову психологію особистості, так само як і рівень правової психології зумовлює її ідеологію.

Правосвідомість розглядається як відображення в індивідуальній і в суспільній свідомості, відображається в характері чинних законів, орієнтація людини на ідеал правової держави, визначає практичну поведінку людини як громадянина. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що правосвідомість відіграє важливу роль у розвитку будь-якої держави. Отже, без розвиненої громадської правосвідомості людини неможливе право, а без права немає правової демократичної держави.

У сфері соціального буття правосвідомість повинна стати важливим фактором гармонізації життя суспільства, тому що правосвідомість надає серйозний мотиваційний вплив на поведінку людей. Вона міститься в громадській думці і впливає на суспільні відносини так само, як і моральні норми. Тісна взаємодія і взаємопроникнення моральності і права обумовлюють особливе значення виховання правосвідомості та правової культури як важливого чинника подальшого зміцнення законності та правопорядку в суспільстві. Саме з приводу цього виникає особлива необхідність цілеспрямованого формування правосвідомості молоді.

Правосвідомість молоді в теорії становить різновид як групова правосвідомість, отже, необхідно розглянути суспільну правосвідомість, яке безпосередньо впливає на індивідуальну та групову правосвідомість.

У юриспруденції виділяють рівні правосвідомості – це повсякденне, професійне і наукове правосвідомість. Повсякденна правосвідомість – це є вид правосвідомості, властивий категорії людей, не пов'язаних з професійною юридичною діяльністю і наявністю спеціальних знань в правовій сфері. Наукова правосвідомість – це правосвідомість заснована на науковому пізнанні. Ми вважаємо, що даний вид правосвідомості більш наближений до молоді яка навчається у сфері права. Особливе місце в класифікації правосвідомості за рівнем займає професійна правосвідомість. Професійна правосвідомість притаманна юристам – адвокатам, суддям, прокурорам, слідчим та інші фахівці, що мають спеціальну юридичну підготовку, володіють великими знаннями в галузі права та є практиками його застосування, розуміють цінність правового порядку і законності в суспільстві. Правосвідомість юристів має відрізнятися високою стійкістю, повагою до права, та основних прав та свобод людини.

Повертаючись до вивчення правосвідомості молоді потрібно зазначити, що молодь це особлива соціально-демографічна група, яка активно проходить процеси правової соціалізації. Ми вважаємо, що саме на цій стадії особистісного розвитку відбувається активне засвоєння індивідом правових норм і цінностей суспільства, складається певне ціннісне ставлення до держави і права, тобто формується правова позиція особистості, яка становиться повноправним членом цієї правової держави.

Тут потрібно зазначити, що є позитивно (тобто адекватне) та негативне ставлення молоді до права і правових приписів. Негативне ставлення до права супроводжується такими видами деформації як правовий скептицизм, правовий цинізм, правовий фетишизм, правовий нігілізм. Негативне ставлення до права ми характеризуємо з недостатнім рівнем правових знань.

Саме з приводу цього ми вважаємо, що державі потрібно приділяти увагу підвищенню правових знань, для необхідності створити державну вертикаль влади з цього питання на місця, основною функцією якої буде підвищення правової культури.

Також, на нашу думку, для підвищення рівня правосвідомості молодих людей потрібно здійснити такі заходи:

- організація на державному і місцевому рівнях юридичної просвіти для всіх категорій населення і молоді зокрема;
- пропаганда правових знань (в тому числі через ЗМІ);
- формування правового світогляду молоді у контексті загальнолюдських цінностей;
- організація та проведення за державною підтримкою семінарів, стажувань, курсів в галузі права.

У період становлення в сучасній Україні громадянського суспільства і правової держави проблеми підвищення правосвідомості та правової культури населення набувають надзвичайно важливий характер. Зважаючи на це, одним з першочергових завдань сучасної вітчизняної юридичної науки і практики є розробка єдиної ефективної загальнонаціональної правової політики (ідеології) держави на найближчий час, одним з критеріїв ефективності якої є високий рівень загальної та правової культури, правосвідомості громадян і посадових осіб.

А. Цибульська,
магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА ІНФОРМАЦІЇ

Інформація, як відомо, є засобом комунікації людей і нерідко виступає об'єктом їх діяльності. Еволюція людини, розвиток суспільства і держави не можливий без отримання інформації у різних її проявах та формах, тобто для побудови правової держави інформація виступає як важливий фактор суспільства та набуває все більшого значення.

Варто пам'ятати, що інформація може виступати, наприклад, як засіб реалізації конституційних прав і свобод, як елемент управління суспільними, державними справами, прийняття управлінських рішень, тобто вона необхідна для здійснення якісного управління у будь-якій сфері громадського життя, тому що вона є особливим ресурсом державного управління.

Згідно ст. 1 Закону України «Про інформацію» під інформацією розуміються будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Аналогічне визначення міститься в ч.1 ст.200 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України).

Важливим для розкриття змісту поняття «інформація» є визначення, закріплене в ст.1 Закону України «Про захист економічної конкуренції»: «Інформація – відомості в будь-якій формі й вигляді та збережені на будь-яких носіях (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, органіграми, малюнки, схеми тощо), фотографії, голограми, кіно-, відео-,

мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості».

Основними видами інформації відповідно до Закону України «Про інформацію» є:

1. за змістом інформація поділяється на такі види: інформація про фізичну особу (персональні дані), інформація довідково-енциклопедичного характеру, інформація про стан довкілля (екологічна інформація), інформація про товар (роботу, послугу), податкова інформація, правова інформація, статистична інформація, соціологічна інформація, інші види інформації.

2. за порядком доступу інформація поділяється на: відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом: конфіденційну, таємну та службову інформацію.

Розглянемо більш детально інформацію за порядком доступу.

Відкритою вважається вся інформація, крім тієї інформації що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом. Зокрема, відкритою є публічна інформація, крім випадків, встановлених законом, яка відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених законом (ч.1 ст. 1 Закону України «Про доступ до публічної інформації»).

Що ж стосується терміну «інформація з обмеженим доступом», то він законодавчо не визначений. В ст. 21 Закону України «Про інформацію» зазначається лише те, що інформація з обмеженим доступом є конфіденційна, таємна та службова інформація. Закон України «Про доступ до публічної інформації» також не містить визначення терміну «інформація з обмеженим доступом».

Обмеження доступу до інформації здійснюється відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» при дотриманні сукупності таких вимог:

1) виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя;

2) розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам;

3) шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні.

Перш ніж обмежити доступ до інформації, то вона повинна пройти трискладовий тест. По-перше, доступ до інформації закривається, якщо її розповсюдження може загрожувати національній безпеці, територіальній цілісності і т.д. – це перша складова. Але цього недостатньо, для обмеження доступу до інформації треба застосовувати другу складову: з'ясувати чи шкода від розповсюдження конкретної інформації буде суттєвою, а потім обов'язкову третю: що є важливіше шкода від оприлюднення такої ін-

формації чи від обмеженні в допуску до неї. Органи влади при віднесенні інформації до такої, як з обмеженням в допуску повинні довести усі три складові.

Така процедура передбачена більшістю міжнародно-правових актів з прав людини, але для нас – це новинка і органи влади ще не мають певного досвіду в її застосуванні.

Відповідно ч.2 ст. 21 Закону України «Про інформацію» конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов.

Фізичні та юридичні особи в процесі своєї діяльності можуть створювати або накопичувати різноманітну інформацію та визначати умови її зберігання і поширення, але якщо ця інформація не є суспільно важливою. Прикладом може бути громадська організація, яка під час своєї діяльності створює електронну базу контактів своїх членів, осіб, що зверталися за допомогою, волонтерів тощо. Ця інформація є конфіденційною і громадська організація самостійно буде нею розпоряджатися. Також до конфіденційної інформації відноситься інформація, яка була зібрана журналістом під час журналістського розслідування, наприклад фото чи відеоматеріали, статистика тощо. Конфіденційною інформацією навіть є те, що записане у ділового щоденнику будь-якої особи.

Слід звернути увагу, що Законом України «Про доступ до публічної інформації» та новою редакцією Закону України «Про інформацію» інститут власності держави на інформацію скасовано. У цьому випадку інформація створена чи накопичена органами влади не може визнаватися конфіденційною, вона є службовою чи таємною (за умови дотримання трискладового тесту) або публічною, тобто відкритою.

Таємною інформацією є інформація, доступ до якої обмежується виключно тільки після проходження трискладового тесту, а також інформація, яка містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю слідства та іншу передбачену законом таємницю.

Службовою інформацією є інформація, що міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрівідомчу службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з роботою напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та/або прийняттю рішень, а також інформація зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці. Документам, що містять інформацію, яка становить службову інформацію, присвоюється гриф «для службового користування».

Незважаючи на все вище сказане існує інформація, доступ до якої не може бути обмежений. Відповідно до ч.4 ст. 21 Закону України «Про інформацію» до інформації з обмеженим доступом не можуть бути віднесені такі відомості: 1) про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту; 2) про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації, що сталися або можуть статися і загрожують безпеці людей; 3) про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи

харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення; 4) про факти порушення прав і свобод людини і громадянина; 5) про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб; 6) інші відомості, доступ до яких не може бути обмежено відповідно до законів та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Отже, з вище вказаного ми бачимо, що визначення поняття «інформація» законодавцями не доопрацьоване, тому що визначення, яке вказане в Законі України «Про інформацію» повинне бути більш змістовним та вказувати конкретні матеріальні та електронні ресурси на яких можуть бути відображені та збережені будь-які відомості та/або дані, а також в якості якого предмета матеріального світу може бути представлена інформація. Резюмуючи зазначене вище, надамо авторське бачення визначення поняття інформації – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути відображені та/або збережені діяльністю людей в будь-який спосіб, метод, засіб на матеріальних носіях та/або електронному вигляді (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, органіграми, малюнки, схеми тощо), фотографії, голограми, кіно-, відео-, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості.

Що ж стосується обмеження доступу до інформації, завдяки проходженню трискладового тесту, то така процедура для органів влади є новою та потребує досвіду в її застосуванні. В цьому питанні могли б стати в нагоді напрацювання як практичних виконавців Закону України «Про доступ до публічної інформації», так і українських науковців, які досліджують проблеми формування та реалізації державної інформаційної політики.

Секція 2. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

---

*С.В. Несынова,
кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедри права
Днепропетровского университета имени Альфреда Нобеля*

О ПРАВОВОМ ИНСТИТУТЕ И ИНЫХ ПРАВОВЫХ ЯВЛЕНИЯХ В СФЕРЕ ПРАВА

Правовые категории и понятия – это выражение знаний о государственно-правовых явлениях. «Государство», «право», «правовая система», «правовая среда» и т.д. При этом правовые категории – это наиболее обобщенные знания, которые могут включать в себя правовые понятия, что в совокупности составляет категориальный аппарат юриспруденции (правовой науки) и выступает инструментарием правовой науки.

Определяя роль и содержание института права, иногда ученые, в частности В. И. Червонюк, И. В. Калинин, Г. И. Иванец, отмечают, что нормы права, содержащиеся в тексте нормативного акта, существуют не изолированно друг от друга. Все они, подчиняясь единой цели и задачам регулирования, образуют комплекс норм или конструкцию (чаще всего представляет институт права).

Однако, в условиях развития современной юриспруденции и исследования правовых явлений, в частности правовых институтов, стоит заметить, что чаще всего комплекс норм как правовая конструкция в тексте нормативного акта предоставляет формальное закрепление определенного правового явления – понятие или категории, позволяет государству, используя единую терминологию, закреплять порядок урегулирования тех или иных общественно-правовых отношений.

Рассмотрение правового института как элемента системы права с позиции необходимости отнести каждый институт к какой-нибудь отрасли заслуживает обоснованной критики, так как основание деления отраслей «подгоняется» к постулату о существовании их самих в качестве элементов системы права.

Более верным представлялось бы все же первоочередное определение самого явления, а затем уже его составляющих. Ведь перед тем как выявлять, по какому принципу разделять и/или объединять нормы, необходимо знать, что именно мы планируем дифференцировать и интегрировать. Таким образом, говоря о методологии исследования структурных элементов права следует использовать вместо метода индукции метод дедукции. Причем в обозначенном контексте речь должна идти именно о подразделениях права, а не законодательства, юридической научной или практической деятельности. Только по достижении определенности в этом вопросе можно рассуждать о количественных показателях отраслевого ряда права.

Правовая жизнь свидетельствует о том, что предмет и метод правового регулирования не являются достаточными основаниями бытия, подтверждения, дифференциации и интеграции отраслевого ряда права. Если отталкиваться от необходимости выделять в правовой материи отрасли (не отождествляя их с одноименными секторами законодательства, юридической науки, учебного курса и практики), нужно выявлять и другие структурирующие факторы.

Таким образом, право может характеризоваться базовыми онтологическими принципами, которые имеют уровневую градацию (речь идет об общеправовых, межотраслевых и отраслевых принципах права). В свою очередь принцип (основополагающие начала) каждой отрасли притягивает подчиненные ему правила поведения, естественным образом консолидирующий таковые как их «фундамент» или «корневая основа».

При этом показателем отрасли права следует рассматривать понятийный аппарат, т.к. у каждой отрасли есть и свой ряд понятий и категорий. Так, только уголовной области свойственны понятия «преступление», «амнистия», «помилование», «судимость». Только в ней используются юридические категории «множественность преступлений», «обстоятельства, исключающие преступность деяния», «освобождение от уголовной ответственности». В свою очередь, именно гражданскому праву присущи понятия «акцепт», «оферта», «ссуда», «шикана»; здесь прописаны юридические категории «самозащита гражданских прав», «смежные права» и т.д.

Аналогично подходу градации принципов права представляется необходимым рассматривать правовые институты в пределах правовой системы, а не как сугубо структурный элемент системы права. Правовые институты могут быть основные, какими являются институты-принципы, смежные правовые институты, которые нашли закрепление в правовых нормах разных отраслей права, межотраслевые функциональные комплексные институты. При этом разрешается проблема выделения отраслей права, в которые включены правовые институты других отраслей, а также проблема «отпочкования» комплексных межотраслевых «пограничных» институтов (о чем в своих трудах писала д.ю.н. Поленина С.В. в 1970-х гг.) в самостоятельную отрасль при накоплении критической массы правовых норм.

На наш взгляд, этот подход будет наиболее приемлемым и для доктринальных, учебных и методических разработок по какому-либо конкретному юридическому направлению, поскольку правовая наука должна исследовать не совокупность правовых норм, а непосредственно правовые отношения, которые подвергаются правовому воздействию.

А если проанализировать кодексы основных отраслей права, любые другие нормативно-правовые акты, то напрашивается вывод о том, что нормы в них действительно существуют не как функциональный набор порядка действий, а как детализация и конкретизация определенных правовых понятий (категорий).

При таком подходе к пересмотру структуры системы права и выделению правовых институтов на более высоком уровне правовой организации общества (на уровне правовой системы) решается вопрос о том, что не нужно выделять какие-то институты права как комплексные межотраслевые, размышлять – может лучше создать еще одну отдельную отрасль, т.к.

если это правовой институт правовой системы, то должно изучаться (в науке и образовании) конкретное правоотношение во всех его проявлениях.

Тогда правовой институт не ограничивается правом (формальной составляющей), и возникает возможность исследовать все аспекты и объективные реалии тех правоотношений, тенденций относительно их трансформации в обществе во время применения, учитывая юридическую доктрину, правовую идеологию и юридическую практику.

Это позволит достичь цель – эффективное администрирование новых правовых норм, подкрепляя их действующими правилами контроля – вертикальными (со стороны органов государственной власти) и горизонтальными (со стороны других участников правоотношений).

Ю. Ватченко,
*студентка II курса направления подготовки «Правоведение»
Днепропетровского университета имени Альфреда Нобеля*

ВЛИЯНИЕ ВЕЛИКОЙ ФРАНЦУЗСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ НА РАЗВИТИЕ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА

*Люди рождаются и остаются свободными и равными в правах.
Ст. 1. Декларация прав человека и гражданина.*

Великая Французская революция оставила последующим поколениям великие демократические принципы, часть из которых стали принципами и нового международного права. Ныне становится все более очевидным, что во имя будущего человечества мировая политика, межгосударственные отношения и регулирующее их международное право должны исходить из приоритета общечеловеческих ценностей. Свой вклад в обоснование этой гуманной идеи внесли и французские мыслители XVIII в. Как пишет И. Мадью, говоря о значении Декларации прав человека и гражданина 1789 г., «это не Декларация прав французов, а признание революционерами существования фундаментальных прав для всех людей, во все времена, во всех государствах»

Огромное влияние на подготовку и ход Великой Французской революции а также содержание «Декларации прав человека и гражданина» оказали идеи и принципы, закрепленные в работах французских просветителей. Просвещение – влиятельное общекультурное движение эпохи перехода от феодализма к капитализму. Оно было неотъемлемой составной частью той борьбы, которую молодая тогда буржуазия и народные массы вели против феодального строя и его идеологии. Деятели Просвещения желали утвердить на земле «царство разума», в котором люди будут совершенными во всех отношениях, восторжествует гармония интересов свободного индивида и справедливого общества, гуманизм станет высшей нормой социальной жизни.

Философы и просветители XVIII в. давно подрывали основы современных им государств. Мыслители провозгласили верховное владычество разума и выступали с проповедью веры в человеческую природу. Веры в то, что человек сможет проявить свои хорошие стороны, как только ему бу-

дет дана свобода и восстановлена справедливость. Идеи равенства всех людей, обязанность всякого гражданина, будь то король или крестьянин, повиноваться закону, установленному представителями народа, свободные договоры между свободными от феодальной и крепостной зависимости людьми – все эти требования философов, связанные в одно целое, проникнув в массы французского народа, подготовили в умах падение старого строя.

Итак, 26 августа 1789 года Учредительным собранием была принята Декларация прав человека и гражданина которая стала концептуальным документом, руководством для будущих поколений в создании демократического общества и государства. Она заключала в себе такие принципы и нормы как:

1. Люди рождаются и остаются свободными и равными в правах; государство служит обеспечению естественных и неотъемлемых прав человека: свободы, собственности, безопасности и сопротивлению угнетению.

2. Свобода состоит в возможности делать все, что не приносит вреда другому.

3. Закон это выражение общей воли – может лишь воспрещать действия, вредные для общества. Все, что не воспрещено законом, то дозволено.

4. Верховная власть в государстве принадлежит народу.

5. Каждый может участвовать в образовании закона – лично или через представителей (депутатов).

6. Все граждане равны перед законом.

Декларация вносит некоторые коррективы в уголовное право установив, что: «Никто не может подвергаться обвинению, задержанию или заключению иначе, как в случаях, предусмотренных законом и в предписанных им формах.» Так законодательно закрепляется «Презумпция не виновности» каждый привлеченный к ответственности считается невиновным – «пока не установлено обратное...»

По сравнению с XVIII в. сегодня концепция прав человека, не говоря уже о способах и средствах их защиты как на государственном, так и международном уровнях, значительно обогатилась и шагнула далеко вперед. Однако мы не можем утверждать, что документы Великой Французской революции имеют сугубо историческое значение. Утратив, за некоторым исключением, формально-юридическую силу, они сохранили значение как для Франции, так и всего мира.

Декларация прав человека и гражданина 1789 г., являющаяся важнейшим элементом национального наследия Франции. Сама Декларация – небольшой текст, 17 статей, которые в свое время повлияли на жизни многих людей, имеют силу на сегодняшний день. Однако, говоря о проблеме прав человека, необходимо анализировать не только Декларацию, которая и поныне сохраняет юридическую силу, именно к ней делает отсылку французская Конституция 1958 г., не содержащая специального раздела о правах человека, но и тексты Конституции 1791 г., а также якобинской Конституции 1793 г.

В XX в. само понятие прав человека и их защиты приобретает новое измерение. С победой демократических сил над фашизмом во второй мировой войне наступает этап широкого международного сотрудничества го-

сударств в данной области. Устав-ООН провозгласил «веру в основные права человека, в достоинство и ценность человеческой личности». Всеобщая Декларация прав человека, стала следующим крупным шагом на этом пути. Международно-правовые акты по правам человека возникли в следствии долгой эволюции. Первоосновой, отправной точкой для соответствующих международных норм послужили нормы внутрисударственного права. И главенствующую роль здесь сыграли документы Французской революции. Постатейный сравнительно-исторический анализ важнейших современных международно-правовых актов свидетельствует, что значительная часть положений, содержащихся, например, во Всеобщей Декларации прав человека, международных Пактах о правах человека, особенно Пакте о гражданских и политических правах, уходит своими корнями именно во Французскую революцию. Так, из 30 статей Всеобщей Декларации прав человека как минимум 20, частично или полностью, а некоторые и текстуально совпадают с положениями, содержащимися в документах XVIII в.

В настоящее время перед многими странами, в первую очередь перед странами Восточной Европы и Украины, в частности, стоит задача привести свое национальное законодательство в соответствие с важнейшими международными документами в этой области. Проблемы прав человека, должны рассматриваться и решаться с учетом всего ценного, что накоплено человеческим опытом, включая и наследие Великой Французской революции. Многие принципы и институты, возникшие под ее непосредственным воздействием, развиваются и в наши дни.

***Г. Газрилова, М. Бережная,**
студентки II курса направления подготовки «Правоведение»
Днепропетровского университета имени Альфреда Нобеля*

ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО ПОЛОЖЕНИЯ ЖЕНЩИН В МУСУЛЬМАНСКИХ СТРАНАХ

Актуальность выбранной нами темы заключается в стремительной эмиграции мусульман в страны Европы. Украина также столкнулась с этой проблемой. Более 53 млн. мусульман насчитывается сегодня в Европе. Только 16 млн. из них живут в странах Евросоюза – такие данные опубликовал Центральный институт исламских архивов, расположенный в германском Зёсте.

Острой проблемой, является правовое положение женщин в мусульманских государствах, поскольку длительное время господствующее положение в качестве регулятора общественной жизни и деятельности занимали не право и законы, а исламская концепция мироустройства. Проблему правового положения женщин-мусульманок можно рассматривать как часть проблемы правового положения женщин в целом.

И в арабском мире, и в украинской среде есть свои позитивные и негативные явления. Женщины-мусульманки, сравнительно со своим положением в арабских странах, лучше себя чувствуют в европейских (в том числе и в Украине), где они могут учиться и работать себе во благо. Сле-

дует понимать также, что есть факторы, которые могут навредить женщине, прежде всего, это акцент на ее внешности и материальной обеспеченности, а не на душевных и умственных качествах. Европа говорит о гендерном равенстве, ссылаясь на Декларацию о правах человека. Тем не менее, сейчас положение мусульманок, как в Европе, так и в Украине имеют некоторые ограничения, которые ущемляют их в правах по религиозному признаку. В стране растет дискриминация женщин в исламском одеянии. В частности, мусульманки сталкиваются с такой проблемой, как например, запрет на вклеивание фотографии в химаре (платке) в паспорт.

Следовательно, исходя из стремления Украины в Евросоюз, определение места, роли и значения женщины в современном обществе имеет политико-правовое значение. Актуальность проблемы объясняется происходящими в современном мире процессами гуманизации и демократизации.

Мусульманское право (законы шариата) сформулировало свои представления о жизненном укладе мусульман, в том числе о правовом положении женщин-мусульманок. Так, например, женщина-мусульманка не рассматривалась как свободная, независимая личность: «...женщина является живым человеческим существом, имеющим точно такую же душу, как и мужчина...».

Исламскому миру было свойственно неукоснительное выполнение всех мусульманских обычаев и традиций, следование предписаниям Корана, Сунны, Иджмы и других источников мусульманского права, которые в основном регламентировали отношения между членами мусульманского общества (уммы) в частной сфере, в быту. Публичная сфера правоотношений не была регламентирована мусульманским правом. Это объясняет широкое распространение дискриминации в отношении мусульманских женщин в сфере публичных правоотношений.

Рассмотрев положения Корана, Сунны, Иджмы и других источников мусульманского права относительно прав женщин, можно сделать вывод о том, что дискриминации женщин-мусульманок способствовали религиозные аспекты, которые запрещали мусульманским женщинам участвовать в общественно-политической жизни мусульманского общества и государства и устанавливали различный статус мужчин и женщин в семейно-брачных правоотношениях.

Предписания исламской религии устанавливали различный статус мужчин и женщин в сфере семейно-брачных отношений. Различие в статусах проявлялось в угнетенном положении мусульманских женщин по сравнению с положением мусульманских мужчин.

Следует подчеркнуть, что правовой статус мусульманских женщин временами изменялся. Мусульманская идеология всегда была подвержена влиянию многочисленных школ мусульманского права (ханифитская, маликитская, шафиитская, ханбалитская), по-разному толкующих законы шариата. Способствовало этому и развитие рыночной экономики, научно-технический прогресс, расширение международных связей. Государства отделились от религии, стали приниматься светские законы демократического характера, но существенных изменений это не принесло. Сложившаяся веками традиция следования религии не уступила нововведенным декларациям, законам и актам. Однако борьба за равенство продолжается и

сейчас. Ярким примером противостояния устоям своей родины стала Малале Юсуфзай, которая смело отстаивает право на образование для девочек, но и ломает все стереотипы о мусульманке, якобы угнетенной, не думающей, «покорной» и необразованной. За свою деятельность в 10 октября 2013 стала лауреатом премии Андрея Сахарова “За свободу мысли”, которую ежегодно вручает Европарламент, в октябре 2012 года получила премию имени Анны Политковской, присуждаемую женщинам, отстаивающим права человека, а также 5 октября 2013 была номинирована на Нобелевскую премию мира. Малала является источником вдохновения для женщин во всем мире, особенно молодых мусульманских женщин, которые рассматривают ее как пример сильной, отважной мусульманки, активной защитницы прав, в то же время крепко держащейся за исламскую веру.

На наш взгляд, дальнейшее улучшение правового положения мусульманских женщин возможно путем ориентирования мусульманских государств на международные стандарты о правах человека. Необходимо вырабатывать национальный механизм реализации и защиты прав женщин-мусульманок согласно общепризнанным принципам и нормам международного права и в самих европейских странах, в которых они и принимаются. Нормы должны включать в себя направление по регулированию положения женщины в политической, экономической, культурной сферах, сферах образования и семейных отношениях, нормы об охране материнства и детства и т.д.

А. Іовова,
*студентка II курсу напряму підготовки «Правознавство»
Дніпропетровсько університету імені Альфреда Нобеля*

ПРОБЛЕМА СМЕРТНОЇ КАРИ В ІСТОРІЇ ЛЮДСТВА ТА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Проблема доцільності використання смертної кари як найвищої міри покарання є складним, суперечливим та не до кінця вивченим питанням. Тому хотілося б навести приклади з історії та законодавств різних країн сучасності та у різні епохи розвитку державності, в яких використовується чи не використовується смертна кара, дати більш детальну характеристику доцільності саме такого виду покарання. Влаштуємо короткий екскурс у історію та прослідкуємо роль, значення та доцільність смертної кари у законах давнини.

Кримінальне право Давнього Єгипту включало в себе такі види злочинів: національні, релігійні, проти особи, проти майна, проти честі та гідності. Основною метою покарання було залякування. Використовувалися різні тілесні покарання, дуже поширеною була смертна кара. У Вавилоні раби (“вардум”) були нижчою верствою суспільства. Купівля-продаж, зроблена рабом, каралася смертною карою як для самого раба, так і для особи, яка приймала в цьому участь. Також смертною карою каралась допомога втечі рабу та його укриття. Закони Ману в Індії мають таке визначення положенню жінки: у дитинстві їй належало бути власністю батька. Жінка ж не могла покинути сім'ю, навіть якщо чоловік її продав або покинув, вона продо-

вжувала рахуватися за його жінку. За зраду дружина каралася страшними засобами, нерідко смертною карою. В епоху становлення та розквіту Римської імперії зароджується поняття про необмежену квіритуську власність. Порушення власності жорстко карається. «Той, хто труїв або жав в нічний час чуже поле, оброблене плугом, прирікався в жертву підземним богам і вдавався до смерті». Смертна кара загрожувала паліям і тим, хто здійснював крадіжку в нічний час.

На українських землях також давні традиції застосування смертної кари. Так найбільш небезпечними злочинами у скіфів вважалися злочини проти царя. Порушення звичаїв і відступ від віри в богів також тягли за собою смертну кару винного.

За часів Київської Русі закони щодо покарання за злочин віддавали перевагу грошовим виплатам перед смертною карою. Праобразом смертної кари, як і інших видів кримінального покарання в додержавному суспільстві, була кровна помста. «Руська правда» не знала інституту смертної кари, який був вперше закріплений у 1396 році у Двінській установчій грамоті. У 5-ій статті цього документу дозволяється застосування смертної кари тільки в одному випадку – за крадіжку, зроблену у третій раз. Щодо злочинів на Запорозькій Січі, найбільш тяжким вважалися убивство козаком товариша, нанесення побоїв, крадіжка, неповага до начальства, насильство у Запоріжжі або християнських поселеннях, дезертирство, гайдамацтво), приведення жінок, пияцтво під час військового походу. Покарання у запорозьких козаків залежали від характеру і тяжкості учиненого злочину. Найбільш суворим покаранням у козаків була смертна кара, яка носила здебільшого кваліфікований характер: закопування живим у землю, посадження на кіл, повішення на залізному гаку, забивання киями біля ганебно-го стовпа.

У часи Катерини II законодавство про смертну кару не зазнало ніяких змін. Катерина II була проти смертної кари. У серпні 1932р. Радянським Союзом було прийнято закон, який передбачав смертну кару за розкрадання колгоспного майна. Навіть за крадіжку жмені зерна можна було поплатитися життям. Незважаючи на те, що Радянська держава завжди відносила до смертної кари як до тимчасової і виняткової міри кримінального покарання, ця міра ні в 20-ті, ні в 30-ті роки не була скасована.

Проти смертної кари виступали такі відомі люди, як Ярослав Мудрий, Володимир Мономах, Карл Маркс, Андрій Сахаров. Але інші великі, скажімо, Кант, Гегель, Маргарет Тетчер, Ленін були «ЗА», а Сталін в цьому питанні інколи вагався (саме тому з 1947 по 1950 рр. в СРСР смертної кари не було).

У наш час є три теоретичні позиції щодо проблеми смертної кари. Одні вчені та практики виступають цілком проти використання такого виду покарання як смертна кара та за її негайне скасування, обґрунтовуючи це аморальністю та недоцільністю. Інші підтримують використання смертної кари, розглядаючи в ній не тільки правове обмеження, але й фізичне знищення злочинця, яке гарантує суспільству повну безпеку від дій цієї особи. Треті, в принципі, підтримуючи таку міру, виступають за її обмеження та поступове скасування смертної кари. Усі ці думки дуже грамотно викладені, тому і вибір правильного підходу до проблеми смертної кари є важким.

На сьогодні смертна кара відмінена за будь-які злочини в 38-ми країнах світу, серед яких 30 – країни Європи. У 18-ти країнах вона передбачена лише у випадку військових злочинів. Ще 25 країн передбачають можливість застосування смертної кари, але смертні вироки в них фактично не виконуються. Більш як в 100 країнах смертна кара застосовується. При цьому, скажімо, в Ірані до смертної кари засуджуються хворі на СНІД, в Китаї вища міра покарання застосовується навіть за крадіжку велосипедів та браконьєрство, і має такий знущальне витончений різновид, як смертна кара з відстрочкою виконання вироку.

Отже, смертна кара дуже широко застосовувалася в давнину різними народами по всій земній кулі, у тому числі й на території України. Тоді така міра покарання вважалася дуже доцільною та справедливою, не в останню чергу через те, що діяв принцип «кровної помсти». Смертна кара на протязі багатьох століть була незаперечною мірою покарання і лише у кінці XVIII століття засади смертної кари були суттєво послаблені думками та пропозиціями найсвітліших голів того часу. Та у XX столітті цивілізований та демократичний світ усе більше й більше схиляється до заборони на використання смертної кари.

В. Козарь, Н. Сушко,
*студенти II курсу напрямлення підготовки «Правоведение»
Днепропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ЭПОХИ РЕФОРМАЦИИ И ВОЗРОЖДЕНИЯ С СОВРЕМЕННЫМ ОТНОШЕНИЕМ ГОСУДАРСТВ К ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

Права человека – это определенные нормативно структурированные свойства и особенности бытия личности, которые выражают ее свободу и являются неотъемлемыми и необходимыми способами и условиями ее жизни, ее взаимоотношений с обществом, государством, другими индивидами.

14–16 вв. начинается борьба за реформу церкви, отныне церковь должна перестать быть государственной структурой, она не должна решать государственные проблемы. Идет возврат к первоначальным истокам христианства. В этом и состояла суть реформации. Цель возрождения состояла в том, что возрождались традиции античности (приоритет – государство, в центре внимания – человек, а не бог). Появляется идея народоправства, народ управляет государством.

Мысли и мнения отдельной личности приобрели значение. Если Возрождение придало значение личному творчеству и активности, то Реформация подчеркнула важность непосредственного общения верующего и Бога. Была мысль о необходимости утверждения ценности личности, признания достоинства и автономии всякого индивида, обеспечения условий для свободного развития человека, предоставления каждому возможности собственными силами добиваться своего счастья. В миропонимании Возрождения считалось, что судьба человека должна предопределяться не его знатностью, происхождением, званием, статусом, а исключительно

его личной доблестью, проявляемой активностью, благородством в делах и помыслах. Приобрел актуальность тезис о том, что одно из главных слагаемых достоинства индивида – гражданственность, бескорыстное инициативное служение общему благу. В свою очередь, под понятие общего блага стало подводиться представление о государстве с республиканским устройством, опирающемся на принципы равенства (в смысле ликвидации сословных привилегий и ограничений) и справедливости. В идеологии Реформации признавалось право человека самому принимать решения по важным для него вопросам.

Мы считаем, что именно Николо Макиавелли первый заговорил о том, что политика и мораль – это два отдельных направления. Они не должны быть связаны между собой. До него все проблемы прав человека носили нравственно этический характер, т.е. политика и мораль были едины. Он считал, что для политики возможно все, что угодно (цель оправдывает средства).

Мы решили в качестве примера взять Макиавелли, чтобы провести ярко выраженные параллели истории. Он утверждал, что государь должен выглядеть «пушистым» перед своими подданными, а плохие законы должны озвучивать чиновники. По нашему мнению сегодня в государстве именно так и происходит. В своих учения Макиавелли утверждал, что народ не может быть источником и носителем верховной власти. Народу надлежит быть пассивной массой и удобным объектом государственной власти. Чего не скажешь про современность, сейчас на мировой арене, народ – является носителем и источником государственной власти.

Макиавелли считал, что человеком движет личный интерес, проявление которого чрезвычайно разнообразно, в том числе и стремление сохранить свое имущество, собственность, таким образом, он описал принципы, определяющие природу человека, сущность которой состоит в основном в эгоизме. Примеры для своей концепции брал из жизни окружавших его итальянских городов. Исходя из этой этической доктрины Макиавелли строит свою концепцию государственной организации, которая, по его замыслу, должна противодействовать человеческому эгоизму, осуществляя государственное насилие. Макиавелли выступил активным противником той созерцательности, которая была характерна для Средневековья, и таким образом стал еще одним выразителем гуманистической активности Ренессанса. В теории государства у него не находилось места для церкви и религии. Хотя он и признавал необходимость религии для народных масс, но выступал против католической религии, которая, по его мнению, изжила себя.

В наше время концепция прав человека приобрела другой характер:

– Концептуальная основа феномена прав человека – естественно-правовая доктрина, в основе которой лежит постулат о естественных природенных правах человека, которые государство должно охранять и которые оно не может, ни отменять, ни игнорировать.

– Права человека должны охраняться властью закона для того, чтобы человек, самостоятельно защищая свои права и свободы, не был вынужден прибегать, в качестве последнего средства, к восстанию против тирании и угнетения.

– Одним из важнейших условий всеобщего мира и социального прогресса человечества является признание равноправия мужчин и женщин, равенство прав великих и малых наций.

– Признание ценности личности и достоинства каждого человека, равенства основных неотъемлемых прав людей, определяющих их возможности, является основой свободы, справедливости и всеобщего мира.

– Признание ценности личности и достоинства каждого человека, равенства основных неотъемлемых прав людей, определяющих их возможности, является основой свободы, справедливости и всеобщего мира.

– Права человека – средство контроля за властью, ограничитель всевластия государства, которое не должно преступать границ свободы, очерченных правами человека.

Мы можем сделать вывод, что интерес к человеку на протяжении истории кардинально изменялся в лучшую сторону. В эпоху возрождения права человека не закреплялись и не гарантировались государством. В наше время, такие права прописаны в законодательской базе, каждого государства признанного на международной арене. В какой то стране они более демократичнее а в другой наоборот. В Европе, вопросам «прав человека» уделено непосредственно самое большее внимание, проработано множество вопросов от бытовой жизни до государственных споров. Такие вопросы могут закрепляться в конституциях, декларациях, законах и т.д., дабы каждый человек имел свои, четко прописанные и неприкосновенные права.

М. Остапенко,
студентка II курсу напряму підготовки «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

ПРОБЛЕМАТИКА ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ

Для людства за весь період існування, від первісного суспільства до наших часів, були характерні такі етапи розвитку як матріархат та патріархат. Зараз, майже у всіх країнах світу, законодавчо панує рівність чоловіків та жінок, але на практиці люди достатньо часто зіштовхуються з проблемою статевої нерівності, різних соціальних можливостей не тільки на роботі, а навіть у сім'ї. Тож, щоб краще зрозуміти сутність проблеми зіткнення двох статей, треба розглянути історію розвитку гендерної нерівності.

У різні історичні періоди роль жінки в суспільстві змінювалась. У Давній Греції жінки не мали жодних прав. Вони займалися домашнім господарством і не брали участь в суспільному житті. Деякі грецькі мислителі вважали, що жінок не варто вчити навіть грамоти, оскільки, знаючи багато, вони перестають коритися чоловікам. Однак, у Єгипті жінки вважались повноправними членами у суспільному житті: вони могли займати державні посади, володіти нерухомістю і розлучатися з чоловіками. Деякі з них успадковували трон, що правда, здебільшого після смерті чоловіка.

Наступною сходинкою соціально-статевих відносин після патріархальної системи є рівність статей. Рівність статей, як принцип, полягає в тому, щоб вивчити і усунути всі соціальні бар'єри, що заважають людині

проявити себе як особистість, а також створити рівні соціальні можливості для реалізації особистості чоловіків і жінок в усіх сферах життєдіяльності в залежності від подобань особи.

Розглянемо принцип рівності сторін на прикладі появи жіночого виборчого права.

Патріархальний устрій більшості громад передбачав, що жінки і чоловіки виконують різні соціальні функції, і відповідно наділяв їх різними правами та обов'язками. Жінки, зазвичай, знаходилися у положенні залежності від батька або чоловіка, і тому їх майнові та цивільні права, в тому числі право обирати і бути обраними, часто були обмежені.

У різних країнах жінки отримали право голосу в різний час. У багатьох країнах це відбулося до введення загального виборчого права, через що жінки певних рас і соціального стану не мали можливості голосувати.

Деякі політики доводили, що право голосу можуть мати лише ті, хто володіє нерухомістю чи брав участь у бойових діях. Але в 19 столітті ці ідеї було піддано сумніву. Право голосу поширювали на бідних, однак жінок реформаційний рух не торкнулися. На кінець 19 століття в багатьох кутках світу ширився рух суфражисток, які боролися за надання жінкам виборчих прав.

Першими право голосу отримали жінки Нової Зеландії в 1893 році. В більшості демократичних країн жінки отримали право голосу до 1920-х років. До 1998 року жінки мали право голосування майже скрізь, окрім п'яти країн на Близькому Сході (Бахрейн, Кувейт, Оман, Катар, Саудівська Аравія) і в Султанаті Бруней. Тобто у деяких мусульманських державах жінки й сьогодні не рівні з чоловіками, не можуть голосувати і претендувати на виборчі посади.

Незважаючи на всю критику, численні несхвальні відгуки, на сьогоднішній день жінка має такі самі права та обов'язки як чоловік. Проте, все-таки гендерні відмінності залишаються досить значущими. Наприклад, відмінності на робочому місці, при розгляді рівня заробітної плати, різні можливості працевлаштування. Попри багатообіцяючі зміни в міжнародному праві та практиці, жінки з усього світу ще стикаються з повсякденною реальністю. Крім того, їм часто бракує засобів та знань, необхідних для використання системи прав людини, для боротьби проти зловживань.

Стосовно України, чимало жінок не знають про жіночий рух або сприймають його як щось абстрактне, що їх не стосується. Хоча, активна діяльність протягом останнього десятиліття зробила права жінок більш окресленими, зараз завдання полягає в тому, щоб зробити їх більш досяжними.

На нашу думку, на шляху до встановлення гендерної рівності в українському суспільстві стоять деякі перепони. По-перше, стереотипи масової свідомості, які й досі розглядають жінку як слабку у порівнянні з чоловіком істоту, яка є другорядною в суспільному, політичному та економічному житті, чоловіча ідеологія є породженням тоталітарної системи, але виховання спроможне змінити гендерну ментальність. По-друге, кризова економічна ситуація (і особливо безробіття, яке нерідко стовхає жінок на «заробітчанство», що нерідко призводить до продажу жінок та подальшої сексуальної експлуатації). По-третє, слабкорозвинуте громадянське суспільство, у тому числі пасивність жіночих організацій та окремих жінок у відстоюванні своїх законних прав та свобод.

Основними жіночими проблемами є домашнє насильство, проституція та торгівля жінками, наркоманія, відсутність послідовної державної політики в цій сфері. Особливої гостроти набула проблема сексуальних зазіхань, які вважаються нормою у відносинах між керівниками-чоловіками та підлеглими-жінками.

Принцип гендерної рівності закріплений в Конституції України. Стаття 3 Конституції закріплює рівність чоловіків та жінок в усіх сферах життя. Частина 3 ст. 24 Конституції України, безпосередньо присвячена подоланню дискримінації стосовно жінок в Україні та наголошує на тому, що рівність прав жінок і чоловіків забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній та культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї і так далі.

Чинне законодавство де-юре гарантує чоловікам та жінкам України рівні права та можливості, але наскільки вони реально допомагають жінкам відчувати себе вільними та рівними в політичній, культурній, соціальній сфері, в працевлаштуванні та у повсякденному житті?

Формування гендерної політики в Україні потребує здійснення системи політико-правових та організаційних заходів, серед яких найважливішими мають стати: гармонізація українського законодавства відповідно до європейських вимог щодо гендерної рівності, модернізація системи оплати праці та пенсійного забезпечення, підвищення рівня знань жінок щодо своїх прав.

На місцевому рівні доцільно включати до колективних договорів підприємств норми, спрямовані на захист жінок-працівниць, жінок-матерів, створення сприятливих умов праці та відпочинку для жінок і чоловіків, проводити постійну інформаційно-роз'яснювальну роботу в кожному трудовому колективі та навчальних закладах, сприяти створенню жіночих рад у кожному трудовому колективі, надавати суттєву підтримку і допомогу одиноким матерям, вдовам та одиноким жінкам з дітьми.

На нашу думку, впровадження вищезазначених пропозицій дасть можливість значною мірою сприяти гендерній рівності в Україні.

*Я. Санжаровская, К. Сытник,
студентки II курса направления подготовки «Правоведение»
Днепропетровского университета имени Альфреда Нобеля*

ИСТОРИЧЕСКИЕ ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ ПРАВОВОГО СТАТУСА ЛИЧНОСТИ

Основные положения правового статуса личности составляют фундамент конституционного права современных государств. Законодательные акты, действующие сегодня в государствах, специально выделяют целые разделы, в которых содержатся правовые положения, закрепляющие и охраняющие основные права и свободы человека.

Раздел «Права, свободы и обязанности человека и гражданина» содержит Конституция Украины. В этом разделе находятся 48 статей, в каждой из которых закреплены основные положения, регулирующие осуществление своих прав, каждым человеком. По нашему мнению, иссле-

дую такие правовые положения, следует учитывать, что намерения добиваться того, чтобы такие права были общими и равными для всех людей, должны реально соотноситься с общим уровнем развития человечества в конкретно-исторических условиях в группе государств или в отдельном государстве. К этому необходимо добавить, что в разные периоды человеческой истории политико-правовой проблемой, нередко становилось религиозно-этическое, философское и этно-национальное звучание.

Во всяком случае, обращение к историческим процессам, показывает, что правовое определение и закрепление совокупности таких прав и свобод было далеко не равнозначным, даже, в известной мере, противоречивым на всем протяжении эволюции человеческой цивилизации. Человечество, во имя утверждения прав и свобод человека, прошло тернистый путь, шаг за шагом ограничивая всевластие государства, привилегии определенных сословий и социальных групп, распространяя принцип равноправия на все больший круг лиц и отношений между ними. Часто именно борьба за права человека, за новые ступени личной свободы становилась катализатором широкомасштабных изменений в общественно-политической жизни страны, вели к новому осмыслению роли человека в его отношениях с обществом и государством.

Поэтому, обращение к историческому аспекту этой проблемы, особенно к первоначальным документам, которые были связаны с такими процессами, интересны не только с сугубо исторических позиций. Во многом, такой анализ может позволить оценить нам весь тот сложный социальный путь, который прошло человечество, утверждая свои личные права и свободы.

Например, Законы Хаммурапи (1792-1750 гг. до н. э.), были изложены с учетом определенной системы, которая «выстраивала» определенный порядок судопроизводства, имущественные отношения, регулировала семейные отношения, защищала собственность, в первую очередь, частную и др., что, например, давало возможность любого посягательства на чужое имущество, рабов, скот рассматривать как противоправное, и наказывалось за его совершение штрафом или смертью. Однако, охрана прав жителей еще не имела необходимого комплексного подхода в своей реализации. Нам удалось узнать, что общественная жизнь характеризовалась определенной неравноправностью, при которой, например, значительно ограничивались права женщин или наказание за тяжкие преступления продолжали оставаться суровыми, а смертная казнь была «привычной».

Первым правовым памятником Древнего Рима были Законы 12 таблиц (V ст. до н. э.), утверждение которых, стало последствием важной победы, которую добились плебеи в борьбе с патрициями. Согласно положениям этих Законов, самыми тяжкими преступлениями, которые наказывались смертной казнью, считались: государственная измена, умышленный поджог дома или поля, клевета.

Мы считаем, что в этих нормативно-правовых актах, уже стали получать свое закрепление не только определенные гражданские права человека, но и уже прописывались некоторые защитные механизмы в уголовном производстве в широком смысле этого понятия.

Великая Хартия Вольностей 1215 года считается первым правовым документом, в котором были заложены доктринальные основы прав че-

ловека, созданы предпосылки для дальнейшего утверждения личной свободы и жизни общества. Текст Хартии традиционно делят на три части: статьи, которые касаются материальных интересов разных социальных групп населения; статьи, которые реформируют государственный механизм английского королевства или, как их называют иначе, «конституционные»; статьи, которые определяют принципы деятельности судебно-административного аппарата. Следует отметить, что и сейчас сохраняют свое значение положения, которые были закреплены в Хартии. Например, в этом документе был впервые закреплен принцип неприкосновенности личности. Так, в ст. 39 этой Хартии указывалось, что любого свободного человека невозможно арестовать, или поместить в тюрьму, или лишить имущества, или любым другим способом его «оскорбить», кроме как по приговору равных ему и по закону страны. По существу, такие положения создавали, конечно, определенные преграды феодальному произволу.

Завершая исследование исторических аспектов этой проблемы, мы пришли к выводу, что проблемы правовой охраны основных прав и свобод человека возникли достаточно давно, и к настоящему времени их решение стало важной задачей для всего мирового сообщества в качестве неотъемлемой составляющей системы международной безопасности.

Важно учитывать, что любое государство, желая быть полноправным членом мирового сообщества, должно привести свое законодательство в соответствии с требованиями международных стандартов. Это означает, что права и свободы человека в значительной мере вышли за пределы чисто внутренней компетенции государства и стали предметом международного внимания и международной заботы.

В. Рудя,
*студентка II курса направление подготовки «Правоведение»
Днепропетровского университета имени Альфреда Нобеля*

ИСТОРИЯ БРАЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В ДРЕВНЕМ РИМЕ

*Брак есть союз мужа и жены, общность всей жизни,
единение божественного и человеческого права.
Модестин.*

Римское брачное право весьма сложно: не всякие отношения мужчины и женщины признавались по римскому праву браком, рождающим правовые последствия и связанным с признаваемыми законом взаимоотношений участников этого союза.

Вопросам брачных отношений римские юристы уделяли большое внимание, изучив, проанализировав и дав соответствующие правовые оценки их разновидностям. Так они выделяли два вида законного брака: *matrimonium iustum* и брак, заключавшийся между регринами и другими свободными, которые не имели права вступать в римский законный брак. В свою очередь, законный брак исторически делился еще на два вида: брак *cum manu* и брак *sine manu*. Кроме законного брака существовал и так называемый конкубинат.

Законный римский брак в республиканский период назывался браком *cum manu* дословно брак с наложением руки. При этом браке жена попадала в полную личную и имущественную зависимость мужа или его домовладыки, если муж сам находился под отцовской властью. Она занимала положение дочери родителей своего мужа, окончательно лишаясь агнатских родственных связей со своими родителями, братьями, сестрами и другими близкими родственниками. Власть мужа при этом браке практически не ограничивалась, домовладыка мог даже продать жену в рабство. Со временем, однако, власть мужа ослабевает. Связано это с развитием частной собственности. Жена приобретает определенные имущественные права на семейное имущество, а вместе с ними и некоторую личную независимость от мужа.

В классический период Законы XII таблиц сделали возможным *sine manu* заключение брака, при котором жена не попадает под полную власть мужа. Жена могла воспрепятствовать установлению власти мужа, уходя из его дома на три ночи в конце каждого брачного года и тем самым прерывая течение давности. Таким образом она сохраняла независимость.

В эпоху Империи конкубинат условно признавался законным у воинов, а также в случае постоянного сожительства при невозможности брака, например, сенаторов с вольноотпущенниками, гетерами, актрисами. По свидетельству многих античных авторов, конкубинат был достаточно распространен, причем дети от такой формы брачного союза обладали определенными правами, могли наследовать землю. Если были законные дети, то преимущество отдавалось, конечно же, им. Но при отсутствии законных детей, дети от конкубината рассматривались как вполне дееспособные наследники и преемники.

Браку и условиям его заключения предшествовало обручение. В древнее время его совершали жених и невеста с согласия патерфамилиуса. Обручение совершалось в форме манципации (выкупа невесты). В более позднее время оно проходило без соблюдения формальностей. Сторона, нарушившая договор обручения, теряла право на переданные ей другой стороне подарки, а также возвращала полученное от стороны.

Существовало три способа заключения брака: путем совершения религиозного обряда, покупки женихом невесты, простого соглашения сторон. Два первых способа заключения брака порождали «законный брак», брак с мужской властью (*cum manu*). Третий способ заключения брака вел к установлению «неправильного брака», брака без мужской власти (*sine manu*).

Религиозный обряд (*confarreatio*) имел место в богатых патрицианских семьях. Данный способ представлял собой пышную церемонию, сопровождаемую поеданием лепешек (хлеба), принесением съестного в пользу Юпитера. Обряд проходил в присутствии жреца и 10 свидетелей.

Покупка женихом невесты (*coemptio*) осуществлялась в форме манципации, которую осуществлял домовладыка. Она проходила в присутствии пяти свидетелей, весовщика с весами и сопровождалась произнесением определенных слов.

Простое соглашение сторон не требовало особых брачных формальностей. Брак считался заключенным с отведением невесты в дом жениха. При этом способе заключения брака власть мужа над женой устанавли-

валась одногодичным непрерывным осуществлением брачного сожительства.

Имел место и брачный договор но он не являлся обязательным для заключения брака, однако такой договор часто составлялся, так как он регулировал вопросы, связанные с приданым и формальностями его выплаты в случае развода. Во время свадьбы договор зачитывался вслух, а затем десять свидетелей ставили свои печати.

Свои особенности имело и расторжение брака. Существование брака в Римской империи держалось на многих факторах, изменение которых, вело к расторжению брачных отношений. Так если один из супругов попал в рабство или попадал в плен брак автоматически считался расторгнутым вместе с тем если один из супругов возвращался в Рим из плена брак восстанавливается.

Для заключения брака *cum manu* требовалось согласие домовладыки жены, а позднее и самой жены, но, в силу установившейся над женой власти, она утрачивали право прекратить брак по своей воле. Поэтому только муж (или его домовладыка) был вправе прекратить брак *cum manu*, совершив формальности, обратные тем, при помощи которых брак был заключен.

Брак *sine manu* мог быть прекращен волеизъявлением одного из тех лиц, согласие которых требовалось для совершения брака. Свобода развода была одним из основных начал римского брачного права. И несмотря на множество разводов в конце периода республики и в период империи, несмотря на то, что разводы противоречили учению христианской церкви о браке, свобода развода никогда не была ни отменена.

Таковы основные явления в общей истории римского брака. Римское право, знавшее в начале только патриархальный брак совершило огромный исторический прыжок: оно сразу создало брак, в котором ни о каких правах мужа над личностью жены, даже ни о какой опеке над нею нет речи; оба супруга равны друг другу и независимы один от другого. С другой стороны, римское право смотрит на этот брак, как на союз совершенно свободный, существующий только на продолжающемся согласии супругов; по желанию каждого он может быть расторгнут. Всякий контроль государства, приводящий по необходимости – то в большем, то в меньшем количестве случаев (при отсутствии законных причин развода) – к принудительному продолжению брака, римскому праву был противен. Здесь римское право далеко оставляет за собою все, даже самые современные.

Секція 3. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА

***А.П. Черненко,**
кандидат юридичних наук, доцент кафедри права
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ОСОБИ НА ЯВКУ З ПОВИННОЮ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПОТРЕБУЄ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Починаючи з 1996 року, найчастіше цитується правознавцями ст. 3 Конституції України, де записано, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Ці слова Конституції стали програмою для діяльності української держави. Безперечно вони є програмними й для вітчизняного законодавця. Приймаючи нові закони, чи вносячи зміни до чинних законів, Верховна Рада України зобов'язана не лише пам'ятати їх, але й безумовно керуватися ними, бо навіть юристу-початківцю відомо, що Конституція є основою для всіх законів. Вся законодавча база ґрунтується на Конституції та відповідає їй. Якщо ж закон суперечить Конституції, то він обов'язково повинен бути визнаний неконституційним та скасований, або до нього повинні бути внесені такі зміни, щоб він повною мірою відповідав основному закону України – її Конституції.

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) має за мету регламентацію специфічних суспільних відносин у сфері боротьби із злочинністю. Саме тому норми КПК та суспільні відносини, що регламентуються цими нормами в першу чергу повинні відповідати Конституції, бо саме під час боротьби із злочинами державними органами, при наявності до того законних підстав, суттєво обмежуються саме конституційні права людини. Зокрема, у відповідності до ст. 30 Конституції України кожному гарантує недоторканість його житла, але у відповідності до ст. ст. 234-236 КПК слідчий або прокурор мають право, за наявності до того законних підстав, провести обшук у житлі громадянина. По цій причині, основоположні принципи (засади) кримінально-процесуальної діяльності закріплені у Конституції України.

Після прийняття нової Конституції постало питання необхідності оновлення й КПК. Таке оновлення КПК ставило за мету, розробку КПК, норми якого повною мірою відповідали б Конституції України. Процес оновлення КПК зайняв доволі тривалий час, він характеризувався наявністю не одного етапу на шляху його прийняття. Кожний з цих етапів завершувався своїм законопроектом, що широко обговорювалися у суспільстві та направлявся для відповідного доопрацювання. Саме тому, така кропітка робота й

має доволі високі якісні результати у вигляді бездоганного документу, яким і є чинний КПК. Таким він визнаний не лише вітчизняними правниками, але й міжнародною спільнотою та поважними європейськими інституціями. Ми також високо оцінюємо цей нормативно-правовий акт, разом з тим хочемо зазначити, що прагнемо до його удосконалення, тому хочемо звернути увагу на окремі його положення, що, на наш погляд, потребують покращення.

На наш погляд, КПК можна визнати одним із бездоганних нормативно-правових актів, бо у ньому по особливому забезпечені права учасників кримінального процесу, що є головним критерієм його відповідності не лише нормам Конституції України, але й найвищим світовим стандартам дотримання прав людини. Ця особливість забезпечення прав учасників кримінального провадження полягає у тому, що регламентація прав у ньому, не лише відповідає найвищим світовим стандартам щодо змісту прав учасників, але й забезпечена надійним механізмом їх реалізації через обов'язки інших учасників, як правило державних органів та їх посадових осіб. Іншими словами, якщо будь-який учасник кримінального провадження має права, то це означає, що певний державний орган через свого представника, зобов'язаний забезпечити їх реалізацію. Так, наприклад, у відповідності до ст. 42 КПК, підозрюваний або обвинувачений має право знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують, то згідно ст. 276 КПК у випадку повідомлення особі про підозру, слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа (особа, якій законом надано право здійснювати затримання) зобов'язані невідкладно повідомити підозрюваному про його права, передбачені ст. 42 КПК, а на прохання підозрюваного ще й зобов'язані детально роз'яснити кожне із зазначених прав. З наведеного прикладу видно, що КПК реально забезпечує учасникам кримінального провадження реалізацію своїх прав. І це не виняток, а правило, що має місце у всій кримінально-процесуальній діяльності. Саме ця обставина й обумовлює висновок про бездоганність КПК у забезпеченні прав учасників кримінального провадження.

Визнаючи високу якість КПК, його дієвість у забезпеченні прав учасників кримінального провадження, хочемо звернути увагу на те, що за чинним КПК особа, яка вчинила кримінальне правопорушення має право відшкодувати завданні нею збитки, сприяти органам розслідування у встановленні всіх обставин вчиненого нею кримінального правопорушення та сподіватися у зв'язку з цим на можливість отримати якнайменше покарання, але КПК не містить спеціальних норм, які б регламентували порядок звернення особи до правоохоронних органів з повинною. Явка з повною, як правило, є глибоко обдуманим кроком особи, яка вчинила кримінальне правопорушення та свідчить про її прагнення виправитись й одночасно відшкодувати збитки, завдані правопорушенням. При цьому така особа вправі сподіватися й на відповідне до неї ставлення суспільства та держави. Уявляється така особа має право розраховувати на пом'якшення покарання за вчинене нею. Цю мету й забезпечує ст. 66 Кримінального кодексу України (далі-КК), відповідно до якої серед обставин, які пом'якшують покарання, визнається – з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю злочину...

Ось тут, на нашу думку, й виникає проблема. КК передбачає серед обставин, що пом'якшують покарання – з'явлення із зізнанням, але норми

КПК, які й призначені забезпечити реалізацію норм КК, не містять відповідної норми, направленої на регламентацію процедури явки з повинною.

Слід зазначити, що Кримінально-процесуальний кодекс України у редакції 1960 року (далі-старий КПК) містив норми, що регламентували процедуру явки з повинною. У цьому нормативно-правовому акті, передбачалася спеціальна стаття, яка регламентувала порядок прийняття явки з повинною (ст. 96 старого КПК). Хотілось би зазначити, що ця стаття старого КПК спочатку була доволі стислою, вона містила по суті одне речення, але з часом була удосконалена. Думається, що такий крок законодавця щодо удосконалення регламентації цього акту, слід оцінити, як особливе ставлення до такого кроку людини. За редакцією 2002 року ст. 96 старого КПК виглядала так: *«Явка з повинною – це особисте, добровільне письмове чи усне повідомлення заявником органу дізнання, дізнавачу, слідчому, прокурору, судді або суду про злочин, вчинений чи підготовлюваний ним, до порушення проти нього кримінальної справи. Якщо кримінальну справу вже порушено за наявності ознак злочину, таке повідомлення заявником має бути зроблене до винесення постанови про притягнення його як обвинуваченого.*

Усна заява заноситься до протоколу, в якому зазначаються відомості про особу заявника і викладений зміст заяви від першої особи. Протокол підписують заявник і посадова особа, яка склала протокол.

Якщо усна заява про явку з повинною зроблена в судовому засіданні, то відомості про особу заявника і зміст його заяви заносяться до протоколу судового засідання і підписуються заявником. Головуючий протягом трьох днів надсилає витяг із протоколу судового засідання відповідному прокурору.

Письмова заява про явку з повинною має бути підписана заявником і посадовою особою органу дізнання, дізнавачем, слідчим або прокурором, якими прийнята заява, із зазначенням на заяві дати її прийняття».

На нашу думку, аналогічну норму слід було б запровадити до чинного КПК, зрозуміло, з певними доопрацюваннями. Означені прогалини у КПК дещо не узгоджуються з його високою оцінкою. Але чинний КПК все ж заслуговує на високу оцінку. Говорячи про відсутність норми, що регламентує порядок звернення особи з повинною, слід все ж наголосити на тому, що КПК дає можливість особі, яка вчинила злочин забезпечити її право на визнання своєї винуватості та гарантувати її сподівання на пом'якшення покарання. Це забезпечується наявністю у КПК норм спеціальної глави 35 «Кримінальне провадження на підставі угод» (ст.ст.468-476 КПК). Норми цієї глави якраз й дають такій особі реальну можливість реалізувати право через укладення угоди з потерпілим про примирення або укладення угоди з прокурором про визнання винуватості. У відповідності із такою угодою винуватий має можливість узгодити покарання, що може бути призначене йому за вчинення кримінального правопорушення та інші важливі для себе обставини. На нашу думку, наявність таких можливостей є більш демократичним та більш дієвим щодо забезпечення права такої особи порівняно із явкою з повинною, що беззаперечно й дає підстави високо оцінити чинний КПК. Але аналіз цих норм дає підстави вважати, що вони не є бездоганними. Зокрема, вони передбачають таке право особи лише щодо кримінальних проступків, злочинів середньої тяжкості і лише у певних випадках щодо

тяжких злочинів, а також з іншими обмеженнями, що не дозволяють особі повною мірою реалізувати свої права. Окрім того, важко буде, наприклад, засудженому укласти угоду з потерпілим, якого він може й не знати та й спілкування з ним через обмеження у пересуванні під час відбування покарання значно зменшить його можливості. Позитивну роль відіграла б можливість особи звернутися з повинною при добровільній здачі зброї, наркотичних засобів та й в інших життєвих обставинах. На нашу думку, саме явка з повинною могла б бути приводом до спеціального провадження, а уже в ході останнього, з'являться можливості щодо укладення угоди. Такі зміни щодо КПК й зможуть підсилити його високу оцінку.

Отже, вважаємо за необхідне доповнити чинний КПК нормами, які б регламентували процедуру звернення особи з якою з повинною. Зміст цих норм, на нашу думку, може бути близький до тексту ст. 96 старого КПК, що нами наведений вище. Таку норму, на наш погляд, було б доцільно розмістити у спеціальній ст.104¹ КПК під назвою «Протокол явки з повинною».

В.С. Воронко,
старший викладач кафедри права
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

КРИМІНОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ І ПОТЕРПІЛОГО ВІД ТЯЖКИХ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

Дослідження поведінки будь-якої особи, в першу чергу, пов'язане з пізнанням її особистісних особливостей, тому характеристика особи злочинця, який вчинив тяжке насильницьке діяння, а також визначення специфічних особливостей особи потерпілих від розглянутих діянь представляється нам першочерговим завданням цього дослідження. Оскільки змістовна сторона поведінки конкретної людини, у тому числі поведінки злочинця і потерпілого, більшою мірою визначаються його особистісною структурою, то саме дослідження структури особи індивіда і дозволяє проникнути в механізм спонукальних мотивів поведінки, що визначають його вчинки.

Внаслідок цього вивчення комплексу морально-психологічних, соціальних і демографічних властивостей жертви, що дозволяє зрозуміти, кого представляють собою потерпілі, які були піддані тяжкому насильницькому посяганню, є необхідною умовою, як при розробці рекомендацій із профілактики вбивств і умисних тяжких тілесних ушкоджень, так і для розуміння природи й механізму їх вчинення. Безсумнівно, і те, що у виборі лінії поведінки та засобів реалізації намічених цілей у взаємодії найбільш істотну роль відіграють особливості учасника події (або учасників), у цьому випадку особистісні особливості злочинця і жертви.

Основою характеристики особи злочинця й потерпілого при проведенні даного дослідження є вивчення їх специфічних властивостей і якостей, відображених у матеріалах кримінальних справ.

Однак перш ніж проводити аналіз особистісних властивостей потерпілого й злочинця, необхідно помітити, що самі по собі психологічні, морально-психологічні, соціальні й демографічні властивості особистості індивіда не мають криміногенного й віктимогенного характеру, але вони

пов'язані з умовами формування особистості, її життєдіяльністю. Тому характеристика цих властивостей являє собою істотний компонент загально-го уявлення особистості злочинця й потерпілого.

Аналіз досліджуваних характеристик особистості свідчить, що кількість чоловіків-злочинців, які скоїли розглянуті злочини, склала 91% (жінок-злочинниць відповідно – 9%). Таким чином, число жінок-злочинниць майже в 10 разів менше, ніж число чоловіків, які скоїли тяжкі насильницькі злочини, тобто для жінок, характерним є значно менший ступінь криміногенності.

У структурі потерпілих по ознаці статі виявилось, що жінок – жертв насильницьких злочинів було 18%, тобто в 2 рази більше, ніж жінок-злочинниць, з цих 89% сприяло злочинному посяганням віктимною поведінкою. Слід зазначити, що ці дані трохи відрізняються від результатів, отриманих іншими дослідниками, що є зовсім природним і типовим для вибіркового досліджень, при цьому важливо не стільки розходження, скільки збіг виявленої тенденції.

Таким чином, для жінок більшою мірою характерний прояв віктимності, ніж криміногенності. Що стосується чоловіків-потерпілих від тяжких насильницьких посягань їх кількість склала 82%, тобто небагато менше ніж злочинців-чоловіків, при цьому поведінка, що сприяє вчиненню насильницького злочину, спостерігалася в 90% випадків. І відповідно тільки в 11% жінок і 10% чоловіків, що постраждали від розглянутих злочинів, було встановлено нейтральну поведінку.

Відповідно, жінки ставали жертвами тяжких насильницьких злочинів більш ніж в 4 рази рідше, ніж чоловіки. Тим часом чоловіки майже також часто скоюють розглянуті злочини, як і стають потерпілими від них.

Порівняльний аналіз отриманих даних про потерпілих і злочинців по статевій ознаці, у загальному масиві злочинів, показав, що жінки виявляються в 10 разів частіше потерпілими саме від «чоловічих» злочинів, ніж від злочинних посягань, вчинених жінками. Самі ж чоловіки також страждають від чоловічих злочинів в 8 разів частіше, ніж від злочинів, вчинених жінками.

Дане явище можна пояснити, проаналізувавши соціальні зв'язки, що мають місце в ситуації, коли учасники злочинного діяння особи протилежної статі в передкримінальній ситуації скоєння злочину, злочинця й жертву зв'язували відносини побутового характеру (у ситуації, коли жінка-злочинець, а чоловік потерпілий частка таких відносин склала 100%, у протилежній ситуації 75%), тобто це близькі взаємини часто характеризуються відносною тривалістю протікання конфлікту. У ряді таких ситуацій відбувається «нагнітання обстановки», тому зовсім не обов'язково, щоб безпосередньо в передкримінальній і кримінальній ситуації поведінка жертви мала віктимний характер, вона може бути нейтральною, а поштовхом до скоєння злочину може послужити будь-який, навіть не значний вчинок потерпілого. Крім того, оскільки ця взаємодія між представниками протилежної статі, то пов'язані з об'єктивними моментами (побутового характеру) протиріччя часто збільшуються й обставинами суб'єктивного плану (психоемоційною різницею учасників), що також сприяє вирішенню конфлікту насильницькими методами.

Звертає на себе увагу особлива активність чоловіків, причому як у кримінальному, так і у віктимному плані. Так, відповідно до отриманих результатів, чоловіки набагато частіше стають жертвами злочинних зазіхань,

ніж жінки (частка чоловіків-потерпілих від насильницьких злочинів, скоєних жінками, в загальному масиві злочинів склала 85%, тоді як жінок потерпілих у результаті «жіночих» злочинів було 15%).

Здебільшого чоловіки мають більше можливості до опору, ніж жінки, однак вони схильні вступати в більш широке коло контактів, часто короткочасних, і їхня поведінка частіше носить агресивний характер, а, отже, створює обстановку, чревату можливістю заподіяння їм шкоди в процесі надання протидії. Саме цією особливістю можна пояснити особливу схильність чоловіків ставати жертвами розглянутих зазіхань.

Крім того, причини низької криміногенності (і віктимогенності) жінок у механізмі насильницького діяння, криються в соціальних умовах, якими історично визначена роль жінки в суспільстві. Розходження між статтями мають головним чином соціальну природу й багато в чому пов'язані із соціально-побутовими ролями, які традиційно виконуються жінками, і з вимогами, пропонованими до них суспільством. Дозвілля жінки частіше пов'язане з будинком і дітьми, і відповідно ймовірність піддатися злочинному зазіханню в неї менше.

Однією із найбільш важливих кримінологічних ознак, що характеризують особу, є вік. Він значною мірою визначає фізичний стан і можливість особи, коло його потреб і інтересів, життєвих установок і ціннісних орієнтацій, прагнень і бажань, і в остаточному підсумку впливає на поведінку людини.

Відповідно до результатів проведеного дослідження, для злочинців, що вчинили тяжкі насильницькі злочини, характерний молодий вік (25-35 років). Так, саме особи даної вікової групи склали третину (33%) від кількості всіх осіб, що вчинили розглянуті діяння. Далі випливають вікові групи 18-24 років і 36-45 років, на частку яких довелось 23% і 19% у загальному масиві злочинів, відповідно.

Певна уразливість жертв тяжких насильницьких зазіхань залежить також від віку. За результатами дослідження потерпілими від даних діянь найчастіше є люди молодого й середнього віку. Так, при аналізі всіх досліджених злочинів було виявлено, що більшу частину потерпілих (51%) склали особи у віці від 25 до 45 років. При цьому всередині цієї групи більше половини склали потерпілі від 36 до 45 років.

Найбільший інтерес для дослідження представляє група потерпілих, що сприяє своєю поведінкою злочинному посяганням. Так, у результаті порівняльного аналізу груп жертв із віктимною і нейтральною поведінкою було встановлено, що серед потерпілих, поведінка яких носила нейтральний характер, що домінує частку (35%), склали особи у віці від 36 до 45 років, тоді як у іншому блоці, на вікові групи від 25 до 35, від 36-45 і від 46 до 55 років доводиться практично однакова кількість потерпілих від досліджуваних діянь. Ця обставина свідчить про незначний вплив вікових коливань на процес віктимізації.

Крім того, отримані дані були зіставлені з результатами дослідження, проведеного А.Л. Репецького на початку 90-х років, у результаті якого було встановлене збільшення чисельності потерпілих середнього і похилого віку (тоді як раніше для жертв найбільш характерним був молодий вік).

Дані зміни пов'язані з негативними особливостями соціально-економічного розвитку суспільства в даний момент: слабкою соціальною

захищеністю громадян, низьким рівнем життя, різким розшаруванням населення за майновою ознакою, високим рівнем безробіття й т.д. Вплив даних факторів породжує в суспільстві рівень тривожності й занепокоєння, якому більшою мірою піддана найбільш активна й мобільна в соціальному плані категорія населення у віці 25-45 років, котра безпосереднім чином зіштовхується з вирішенням матеріальних проблем. Крім того, даний життєвий період для багатьох ускладнюється навантаженнями психологічного характеру, і пов'язаний з осмисленням людиною свого місця в навколишньому світі й визначенні самої себе, у результаті чого загострюється конфліктність і нестриманість у міжособистісному спілкуванні.

У результаті порівняльного дослідження також було встановлено, що кількість жертв у віці понад 55 років, майже в 2 рази більше в групі, де поведінка потерпілих носила віктимний характер. Більш ретельний аналіз групи жертв з віктимною поведінкою, у віці понад 55 років показав, що більшість із них склали чоловіки (71%), які мають негативні характеристики побутового плану (41%), при цьому в 35,5% кримінальних справ матеріалу, що характеризує, взагалі не було, більше третини із них (35,3%) мали судимості за насильницькі та корисливі злочини, а близько 40% були особами без певного місця проживання, тобто в цілому – це особи асоціальної спрямованості. Дослідження взаємовідносин даної категорії потерпілих з особою злочинця виявило незначну частку відносин соціально-побутового плану (23,5%), при переважній кількості випадкових знайомств – 58,8%, що характерно для злочинів, вчинених на ґрунті поділу прибутку, бомжами, п'яниць з першими зустрічними тощо. На тлі всього цього майже у половини (47%) розглянутої категорії жертв у передзлочинній і злочинній ситуації поведінка носила аморальний характер, в 23,5% випадків протиправний, і в 29,5% – необачний характер.

Т.С. Чебикіна,
*старший викладач кафедри права
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

МАРГІНАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ФАКТОР ЗЛОЧИННОСТІ

Бурхливий розвиток суспільства з другої половини ХХ століття супроводжувався кардинальними змінами в спільнотах. З переходом до постіндустріальної моделі розвитку і у зв'язку з глобалізацією суспільства зростала і дистанція між багатими та бідними. Сьогодні актуально казати про маргінальні суспільства, навіть маргінальні країни.

Соціальну трансформацію суспільства сьогодні характеризують не тільки поява раніше не існуючих страт в системі стратифікації, зокрема шару “нових бідних”, маргіналів, безробітних, але і відповідна адаптація цих шарів до знов виникаючих статусно-рольових функцій, переорієнтація соціальної і особистої ідентичності.

Акцент в різні роки робився на різних аспектах структурної нерівності, на його поглибленні, на соціальній поляризації і маргіналізації суспільства, на інтеграції і дезинтеграції соціального простору; на проблемах форму-

вання середнього класу; владних відносинах; автономії праці в соціально-виробничих структурах.

Відомо, що певна частина зайнятого населення в результаті галузевих змін в економіці країни, кризи, що торкнулася цілих груп виробництв, залишилася поза сферою зайнятості, придбала статус безробітних. Поява цього шару істотно впливає взагалі на якість життя всього населення. Але в той же час, змінюючи статус зайнятості, ця частина населення сформувала риси групової визначеності зі своїми ціннісно-нормативними установками, структурою споживання, якістю і способом життя, ідентифікаційними перевагами і життєвими цінностями. Таким чином, відбулася реалізація цілого комплексу нових соціально-групових процесів, становлення феномена групової свідомості і групової консолідації і інтеграції.

Специфіка українського суспільства, окрім того, полягає в тому, що процес глобалізації накладається на суперечливий процес трансформації, що супроводжується поглибленням соціальної нерівності і маргіналізацією значної частини населення.

Трансформація українського суспільства з неминучістю спричинила не тільки зміни в соціальній структурі, але і гостро поставила перед традиційними спільнотами питання про усвідомлення індивідуальної і групової соціальної ідентичності, інтеграцію і дезінтеграцію, місце в соціальній ієрархії, солідарність, рівень згуртованості, систему цінностей.

Маргінальна – це не стан автономії, а результат конфлікту із загальноприйнятими нормами, вираз специфічних відносин з існуючим суспільним устроєм. Маргінальна не виникає поза різким реальним або вигаданим зіткненням з навколишнім світом.

Відхід до маргіналізації припускає два абсолютно різних маршрути: або розрив всіх традиційних зв'язків і створення свого власного, абсолютно іншого світу; або поступове витіснення (або насильницький викид) за межі законності. Суспільство виставляє знедолених людей напоказ, щоб підкріпити свій власний світ, той, який вважається «нормальним» і світлим.

Сьогодні наявність значущих маргінальних шарів стає серйозною загрозою для суспільної моралі, соціального розвитку країни.

Важливим чинником соціокультурного розвитку України є опрацювання оптимальних форм інтеграції держави в Європейське співтовариство. І річ не в тім, що соціально-економічні параметри України ще далекі від стандартів Європейської Комісії. Навіть якщо б вони і відповідали їм, усі нові члени сприймаються старими як країни-маргінали, що певною мірою гальмує реальну інтеграцію і веде до псевдоінтеграції, результатом якої може стати втрата самоідентифікації нації без отримання переваг постіндустріального суспільства.

Теоретично країни-лідери свідомо мають обмежувати темпи власного соціально-економічного розвитку, перерозподіляючи кошти на підтримку аутсайдерів інтеграції з тим, щоб у перспективі забезпечити можливість сталого прогресу і нівелювання циклічних економічних спадів.

Однак нині спостерігається зростання соціальної дистанції між бідними та багатими, авангардом та аутсайдерами.

Поряд з цим у суспільстві виникає протиріччя між розумінням історичної необхідності інтеграції та суб'єктивним сприйняттям перших проміжних результатів глобалізації, одним із чинників якої є злочинність, викликана

соціальними протиріччями, пов'язаними із маргіналізацією суспільства нового типу.

Причини й умови злочинності різними сторонами “входять” в індивідуальні умови морального формування особистості, виявляються в їхньому змісті, і в той же час вони визначають конкретні ситуації, у яких виявляється і діє індивід. У свою чергу, причини окремих злочинів відбивають на індивідуальному рівні причини злочинності і конкретних ситуацій, що виникають у дійсності. Правильне встановлення тих або інших причин певних правопорушень – неодмінна умова попередження, профілактики і зменшення останніх.

Боротьба зі злочинністю як соціальним явищем завжди передбачає ефективну профілактику конкретних злочинів. У зв'язку з цим поняття профілактики можна розуміти як у вузькому, так і в широкому значенні. У широкому трактуванні – це недопущення злочинів взагалі, тобто утримання окремих членів суспільства від злочинних дій. Це діяльність щодо недопущення порушень норм кримінального права членами суспільства. У вузькому значенні під профілактикою розуміють діяльність, по-перше, щодо виявлення і усунення детермінант конкретних злочинів; по-друге, виявлення осіб, здатних до вчинення злочинів, і проведення з ними відповідної роботи.

Профілактика у широкому розумінні підпорядкована завданням боротьби зі злочинністю як явищем, у вузькому – попередженню конкретних злочинів з боку окремих осіб. На індивідуальному рівні профілактика злочинів включає також їх відвернення і припинення. Коли попереджувальна діяльність стає малоефективною, тоді й виникає потреба у відверненні чи припиненні злочину. Відвернення застосовується на стадії готування до злочину, а припинення – на стадії замаху на злочин.

Таким чином, попередження (профілактика) і відвернення та припинення злочинів тісно взаємопов'язані. Всі вони підпорядковані загальним завданням боротьби зі злочинністю, у тому числі, маргінальною.

А. Богданова,
*студентка IV курсу напрямку підготовки «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЗЛОЧИНЦЯ

Особистість – основна і найважливіша ланка всього механізму злочинної поведінки. Знання особистості злочинця, вміння виявити її основні характеризуючі ознаки і властивості є неодмінною умовою організації та здійснення попередження злочинів. Кримінологічне вивчення особистості злочинця здійснюється головним чином для виявлення й оцінки тих її властивостей і рис, які породжують злочинну поведінку. Більше того, це центральна проблема кримінології, оскільки особистість є джерелом, суб'єктивною причиною злочинних дій.

Під особистістю злочинця розуміється особа, яка вчинила злочин, в якому виявилася його антигромадська спрямованість, що відображає сукупність негативних соціально значущих властивостей психіки людини, які

розвилися в процесі різноманітних і систематичних взаємодій з оточуючими людьми. Цілісність характеристики особистості злочинця залежить від безлічі факторів. Особистість формується в процесі активної взаємодії з навколишнім світом, під час опанування соціального досвіду, ознайомлення з суспільними цінностями. На основі відображення людиною об'єктивних відносин відбувається формування внутрішніх позицій особистості, індивідуальних особливостей психічного складу, складаються характер, інтелект, її ставлення до оточуючих і до себе. Перебуваючи в системі колективних та міжособових відносин, в процесі спільної діяльності, дитина стверджує себе як особистість серед інших людей.

У кожному акті протиправної поведінки можна виділити наступні складові: особливості особистості та особливості конкретної життєвої ситуації. Дослідження даних питань має важливе значення для розуміння механізму скоєння правопорушень. Людина є носієм певних особистісних якостей, які сформувалися на основі його попередньої життєвої практики, і цілком природно, що в конкретній життєвій ситуації він діє на основі суб'єктивних оцінок. Отже, важливу роль при характеристиці особистості злочинця грає аналіз конкретної життєвої ситуації і тих умов, які лежали в основі формування даної особистості.

До основних джерел формування особистості злочинця відносяться:

- особистість зі своїми індивідуальними властивостями;
- малі соціальні групи (сім'я, школа, трудовий колектив, друзі), в яких живе (проводить багато часу) людина;
- суспільство з його політичною, духовною, культурно-виховною та іншими функціями.

У процесі формування особистості найважливіше значення має вплив на неї малих соціальних груп, в яких вона перебуває. У малих групах реалізуються соціальні суперечності, властиві суспільству, на них позначаються соціальні відмінності, що визначають спосіб життя малих груп (сім'ї, родичів, друзів, сусідів, колег), в силу їх самостійності виникають групові норми поведінки та групові цінності, які не завжди збігаються з нормами і цінностями, прийнятими суспільством. У ряді випадків групові норми і зразки поведінки, що суперечать праву і суспільній моралі, які розбігаються з моральними, правовими та іншими нормами суспільства, стають причиною вчинення правопорушень і злочинів.

Роль сім'ї як соціального фактора в системі соціальної взаємодії, що має як внутрішню структуру зв'язку між членами, так і зовнішню структуру, важко переоцінити. Злочинна спрямованість особистості нерідко формується в сім'ї, де дитина набуває основні знання, початкове уявлення про навколишній світ, про норми поведінки. Сім'я, як відомо, психологічно характеризується взаємозв'язком між її членами, а саме наявністю взаємних ідентифікацій, взаємними симпатіями, що породжує спільні інтереси і цінності, узгодженої поведінки.

Внутрішньосімейні стосунки являють собою соціально-психологічні механізми взаєморозуміння між членами сім'ї, здатність кожного з них приймати на себе роль іншого. Людина може співчувати і співпереживати іншій людині, якщо вона здатна уявити себе на її місці, зрозуміти, що інша людина, теж може потребувати допомоги та підтримки. Ідентифікація нерозривно пов'язана з комунікацією, бо тільки уявивши себе на місці іншого, люди-

на може здогадатися про його внутрішній стан. На ідентифікації ґрунтується одна з головних функцій сім'ї – формування у її членів здібності враховувати в своїй поведінці інтереси інших людей, суспільства.

У сім'ї може існувати ряд обставин, що впливають на несприятливе формування особистості (неповнота сім'ї, матеріальні труднощі, хвороба батьків, негативні морально-педагогічні позиції членів сім'ї, низький рівень виховання), часом саме з родини починається залучення дітей у злочинну діяльність, пияцтво, жебрацтво, проституцію; особливо якщо батьки вчиняють аморальні проступки, злочини, мають антигромадські погляди, а дитина росте в нездоровій морально-психологічній атмосфері конфліктності й рукоприкладства, неправильно виховується або взагалі не виховується.

В останні роки значно зросли агресивність і жорстокість людей, що безпосередньо пов'язано з яскраво вираженою стабільністю питомої ваги насильницьких та корисливо-насильницьких злочинів в загальній кількості вчинених злочинів. У сучасній сім'ї спостерігається порушення емоційних комунікацій. Ці комунікації зараз ослабли, сім'я менше, ніж раніше, здатна ефективно контролювати поведінку своїх членів, які, в свою чергу, далеко не завжди знаходять у ній можливість психологічної розрядки і відпочинку.

Однак далеко не завжди антигромадське формування особистості відбувається в сім'ях з яскраво вираженою антисоціальною установкою. Дуже часто дітей балують, дозволяють їм робити вдома практично все, але біда в тому, що цю вседозволеність підлітки переносять і на інші відносини. Так, вони схильні пускувати в школі, спочатку їх витівки носять жартливий характер, але не слід забувати, що з часом вони можуть перейти межу дозволеного.

У тих же випадках, коли вчителі починають звертатися до батьків з проханням вплинути на своїх дітей, ті нерідко вважають, що їх дитина права. Перші ж проблеми, пов'язані із зіткненнями з міліцією, батьки намагаються «вирішити» за допомогою своїх зв'язків, тим самим формуючи у дітей почуття повної безкарності. Почуття, яке в подальшому переростає у впевненість у вседозволеності для осіб, які мають «великі гроші чи зв'язки». Ця ж обставина, а також наявність «великих грошей» штовхає підлітків на пошуки розваг, які найчастіше зводяться до розпивання спиртних напоїв, вживання наркотиків.

Несприятливе формування особистості триває в антигромадських малих неформальних групах однолітків. Останні, як правило, представляють собою об'єднання в минулому відкинутих сім'єю дітей – як юнаків, так і дівчат. Їх зближення в рамках такої групи відбувається зазвичай дуже швидко, так як вони представляють один для одного соціальну та психологічну цінність. Згуртованість і постійне спілкування дозволяють їм встояти перед суспільством, яке сприймається ними як щось чуже і вороже. Природно, що деякі його важливі норми перестають регулювати їх поведінку.

Особистість злочинця формується не тільки під впливом мікросередовища (сім'ї, інших малих соціальних груп), а й широким, макросоціальним явищем і процесом. Вони діють двояко: безпосередньо, особливо за допомогою засобів масової інформації і опосередковано, через мікрооточення.

На закінчення хотілося б відзначити, що кримінологічне вивчення особистості злочинця слід проводити в нерозривному зв'язку з аналізом со-

ціальних закономірностей розвитку суспільства і психологічних знань про взаємодію людини з навколишньою дійсністю.

В даний час не існує жодного фактора (особистісної властивості), що дозволяє однозначно спрогнозувати схильність конкретної особи до вчинення злочину.

В. Пулипенко,
*студентка II курсу напрямлення підготовки «Правоведення»
Днепропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ЛЕГАЛИЗАЦІЯ ПРОСТИТУЦІЇ В УКРАЇНІ

Сьогодні едва ли не самою обговорюваною темою в Україні є тема ймовірного вступлення нашої країни в Європейський союз. Для євроінтеграції необхідно підготувати наше суспільство до певних змін. Одним з таких змін може стати легалізація проституції.

В Україні сексіндустрія кримінально карається. Так, ст. 303 Кримінального кодексу України передбачає покарання за сутенерство або залучення осіб до заняття проституцією. Також ст. 181.1 Кримінального кодексу України передбачає покарання за адміністративні правопорушення передбачає штраф за заняття проституцією. І незважаючи на те, що в Україні проституція відноситься до кримінальних проступків, на це явище в більшості випадків, органи державної влади, віддають перевагу закриттю очей.

Ми хотіли б зазначити, що жоден закон не зможе впоратися з таким явищем як проституція і якщо далі на це закрити очі вона стане більш хаотичною і неконтрольованою. Ми вважаємо, що її легалізація дала б можливість контролювати ситуацію з точки зору закону. Для того щоб реально реалізувати ці дії потрібно звернути увагу на досвід європейських країн, де це питання вже вирішено.

Проституція в європейських країнах дозволена з певними або іншими обмеженнями, встановлюваними національним законодавством певної країни. Наприклад, в деяких країнах, таких як Австрія, Угорщина, Швейцарія публічні будинки дозволені, але в таких як Данія, Бельгія публічні будинки заборонені, хоча проституція є повністю легальною. Проституція в Нідерландах повністю легалізована. Проститутки є приватними підприємцями, платять податки з усіх своїх доходів. Во Франції для заняття проституцією достатньо придбати патент, але проститутки зобов'язані проходити регулярні медичні перевірки. Тобто з усіх перерахованих нами країн, ми бачимо, що сексіндустрія має певні або інші обмеження.

Для того, щоб легалізувати проституцію, ми вважаємо, що потрібно встановити певні законодавчі рамки. Для початку необхідно створити єдиний державний реєстр. Займатися цим родом діяльності має право лише виключно громадяни України, які досягли повноліття. Проститутки повинні бути приватними підприємцями, а також платити податок з своїх доходів. Їм повинно надаватися право на державне соціальне і пенсійне забезпечення

и медицинское страхование. Адекватное медицинское страхование способствует снижению темпов распространения венерических заболеваний, ВИЧ, СПИД. А также они должны получить право на объединение в профсоюзы. Мы считаем, что должны быть созданы определенные контролирующие органы, функции которых будут заключаться в том, чтобы производить контроль над этим родом деятельности.

Мы предлагаем проституцию не только легализовать, но и лицензировать, по нашему мнению это поможет увеличить бюджетные поступления. Проанализировав сложившуюся ситуацию, связанную с сексиндустрией мы можем сделать вывод, что первой причиной необходимости легализации проституции является то, что Украина прилагает все свои усилия для вступления в Европейский союз и, как нам уже известно, в европейских странах проституция считается, вполне нормальным явлением это дает нам толчок для её легализации. Второй причинной введение легализации проституции в Украине это не совпадение де-юре и де-факто. С юридической точки зрения мы видим, что сексиндустрия наказуема, а с фактической – что на неё закрывают глаза. Не проще ли легализовать проституцию, чтобы у нас в государстве было больше совпадений в законодательстве с реальной действительностью?

В. Василенко,
*студентка II курса направления подготовки «Правоведение»
Днепропетровского университета имени Альфреда Нобеля*

ЛЕГАЛИЗАЦИЯ ЭВТАНАЗИИ

Изначально, выбрав тему «Легализация эвтаназии», я была глубоко убеждена, что такая практика нашему обществу необходима. Однако, рассмотрев все аргументы и контраргументы, которые удалось найти, я была вынуждена изменить свою точку зрения и признать, что вопрос этот не такой уж и простой. Для начала следует понять: нужна ли эвтаназия в принципе? Если да, то в какой форме? Как законодательство относится к эвтаназии? На эти и некоторые другие вопросы я попытаюсь найти ответ.

Вопрос очень актуален, так как он связан с самым дорогим, что есть у человека – с его жизнью. Человеческая жизнь – это высшая социальная ценность каждого общества. Право на жизнь гарантировано и защищается Конституцией Украины и Гражданским кодексом Украины.

Эвтаназия – это практика прекращения жизни человека или животного, страдающего неизлечимым заболеванием, испытывающего невыносимые страдания; это исполнение просьбы о смерти в безболезненной или минимально болезненной форме для сокращения страданий. Слово «эвтаназия» греческого происхождения и в переводе на русский язык означает «легкая смерть». Вот только открытым остается вопрос: эвтаназия – это легкая смерть или милосердное убийство. Для понимания сущности проблемы, следует отметить, что эвтаназию разделяют на активную и на пассивную.

1. Активная эвтаназия. Под активной эвтаназией понимается введение лекарственных препаратов либо другие действия, которые влекут за

собой смерть пациента. Это может выражаться в применении к умирающему лекарственных препаратов или в их передозировке. В активную эвтаназию также включают самоубийство с помощью лекарственных препаратов, предоставленных тяжело больному врачом.

Формой активной эвтаназии является так называемая “ассистированная эвтаназия”, которая относится к безнадежным больным, т.е. к тем, которые хотят уйти из жизни, но в силу физических и нравственных страданий не могут этого сделать.

Еще одной формой активной эвтаназии является “самоубийство, ассистируемое врачом”, т.е. здесь речь идет о том, что врач лишь только помогает безнадежно больному пациенту покончить с собой. Пациент сам принимает смертельную инъекцию или включает устройство, приводящее к быстрой и легкой смерти.

2. Пассивная эвтаназия – это действия медицинских работников, в результате которых прекращается поддерживающая терапия больного.

Пассивная эвтаназия представляет собой полное или частичное прекращение лечения тяжело больного человека ввиду того, что данное медицинское вмешательство не улучшит его состояние.

Интерес к обсуждению возможности легализации эвтаназии вызывает резонанс в большинстве государств мира. Украина не является исключением, в 2007 году был проведен опрос и результаты были неоднозначными: 51% украинцев считает, что человек имеет право самостоятельно распоряжаться собственной жизнью и выбирать, когда ему умереть; 32% опрошенных уверены, что эвтаназия запрещена религиозными догмами. И самое опасное – это то, что разрешение эвтаназии в Украине приведет к губительным последствиям, поскольку откроет возможность убивать по материальным и прочим мотивам, не оказывать врачебную помощь и не нести за это наказание. Но на законодательном уровне вопрос о легализации эвтаназии на сегодня так и не был поднят. Конституция Украины провозглашает: “Каждый человек имеет неотъемлемое право на жизнь. Никто не может быть своевольно лишен жизни. Обязанность государства – защищать жизнь человека. Каждый имеет право защищать свою жизнь и здоровье, жизнь и здоровье других людей от противоправных посягательств” (ст.27) Согласно этому в Украине “легкая смерть” считается убийством и преследуется законом. Так ч.1 ст.115 Уголовного Кодекса Украины гласит: “Умышленное противоправное причинение смерти другому человеку признается убийством”. В добавок к этому, содействие самоубийству или помощь самоубийце в достижении им цели признаются содействие смерти другому человеку. Так как содействие самоубийству образует преступление, предусмотренное ч.5 ст.27 и ч.1 или ч.2 ст.115 УК Украины.

Кроме этого нужно помнить, что каждый врач перед началом своей медицинской практики, даёт клятву Гиппократу, в котором есть такие строки: “Я не дам никому просимого у меня смертельного средства и не покажу пути для подобного замысла».

Таким образом, эвтаназия есть прямым нарушением врачом клятвы Гиппократу, даже в странах, где она является легальной. Эвтаназия противоречит праву человека на жизнь, а поэтому ее легализация в первую очередь должна решить спорный вопрос соотношения права человека на жизнь и ответственности за лишение жизни.

Итак, применение эвтаназии зависит от наличия двух факторов:

- неоспоримости поставленного смертельного диагноза;
- наличия согласия пациента;

В первую очередь возникает вопрос процедуры вынесения медицинского заключения о смертельном диагнозе – это и есть основание для эвтаназии. Таким образом, следует законодательно закрепить порядок установления решения врачами о неизлечимости болезни. С юридической точки зрения, такое решение должно быть заверено нотариально и подтверждено экспертным заключением, которое должно быть детально обоснованным.

Для фиксации волеизъявления могут выполняться следующие действия:

1. Оформление согласия пациента на эвтаназию в виде одностороннего соглашения, которое в обязательном порядке заверяется нотариально, при этом фиксируется отсутствие давления на пациента со стороны.

2. Видеофиксация волеизъявления пациента, при которой должны присутствовать: врач психиатр, нотариус, и не менее двух свидетелей.

Врач психиатр должен дать подтверждение о здравом рассудке пациента и о его способности оценить свои шансы на выздоровление, при этом должно учитываться физическое состояние пациента.

В случае если человек находится без сознания, речь об эвтаназии и вовсе идти не может, так как ни в коем случае нельзя предоставлять право решать «жить или нет человеку» кому-либо.

В любом случае, при легализации пассивной эвтаназии, в украинское законодательство необходимо будет внести существенные изменения. В первую очередь – необходимо будет принять закон о легализации эвтаназии, в котором четко прописать не только случаи, в которых позволена эвтаназия, но и все вытекающие из нее последствия в первую очередь для врачей.

Самым неразрешенным будет вопрос внесения изменений в Конституцию Украины, которая провозглашает человеческую жизнь высшей социальной ценностью и в Уголовный кодекс Украины, который предусматривает уголовную ответственность за ее лишение. Следовательно, законодателю в случае легализации эвтаназии будет не легко, ведь нужно будет проделать огромную работу для того, чтобы учесть все нюансы и не совершить при этом какие либо ошибки. Ведь изменения следует внести ещё и в Гражданский Кодекс Украины, а также в некие подзаконные нормативные акты, где должен быть указан порядок оформления решения пациента на эвтаназию порядок нотариальной заверки врачебного заключения, порядок проведения видео фиксации волеизъявления пациента и прочее.

После анализирования аспектов эвтаназии, то единственным верным заключением будет то, что ее легализация повлечет возникновение еще большего количества противоречий и разногласий в законодательстве, чем есть на сегодняшний день. Именно поэтому и нецелесообразно легализовать совершенно неприемлемое с моральной и юридической точки зрения явление, которое противоречит социальным устоям общества любого демократического, социального и правового государства, коим согласно Конституции, является Украина.

Для кожного человека больно и невыносимо видеть, как страдают умирающие, особенно если больные являются родственниками. Современный человек научился переносить боль стоически, а человечество в целом во многом утратило умение терпеть и бороться. Это прискорбно, ведь медицина не стоит на месте и есть множество случаев, когда люди выходили из комы либо ставали на ноги после тяжелых заболеваний и всё это из-за большого желания жить.

В. Воронін,

*студент II курсу напряму підготовки «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

Поняття «ювенальна юстиція» походить від латинського «juvenalis» юнацький та «justitia» правосуддя. Ювенальна юстиція – це захист прав та інтересів дітей шляхом створення особливого (спеціального) порядку судочинства стосовно неповнолітніх.

Ювенальна юстиція включає в себе профілактику підліткової злочинності та соціально-психологічну реабілітацію неповнолітніх, які вчинили злочин (у тому числі засуджених, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі), так і неповнолітніх жертв злочинів.

Ювенальна юстиція направлена на роботу із двома категоріями дітей – це діти-правопорушники та діти, які опинились у складній життєвій ситуації (сироти, позбавлені батьківського піклування, безпритульні, свідки та жертви злочинів тощо).

Свого найбільшого розвитку ювенальна юстиція набула в ХІХ–ХХ століттях у найрозвинутіших країнах Європи та Америки. Звичайно, такий історичний досвід не був випадковим. Серйозним імпульсом, після якого чітко стало зрозумілим, що без спеціального правосуддя для неповнолітніх правопорушників боротьба з дитячою та підлітковою злочинністю приречена на невдачу, стало масштабне зростання злочинності в кінці ХІХ ст. Саме в цей час Європа та Америка були переповнені гуртами юних бродяг і правопорушників. Перший суд у справах неповнолітніх був створений в Австралії в 1890 р., потім у Канаді в 1894 р., у США в 1899 р.

Дивлячись на історичний досвід формування ювенальної юстиції, можна сказати, що ця проблема для сучасного суспільства не є новою.

В Україні тільки-но почалось впровадження ювенальної юстиції і цей процес має проходити з огляду на досвід тих країн, які вже діє ювенальна юстиція, так званих «піонерів» у цій справі.

Я пропоную подивитися і порівняти досвід Сполучені Штати Америки з першими кроками нашої країни у цьому питанні. Правова система США закріплено три основні вимоги до ювенальної юстиції. Передусім – це спеціалізація судочинства, яка передбачала наявність автономних приміщень для розгляду і вирішення справ щодо неповнолітніх; спеціалізований суддя та ізоляцію неповнолітніх від дорослих у місцях попереднього затримання; спрощення судового процесу, який проходить у вигляді співбесіди судді із підсудним за «зачиненими дверима».

Особливістю діяльності «дитячого» суду в США є широка співпраця суду із населенням судового округу. Існувала велика кількість благодійних організацій, жіночих клубів, товариств захисту дітей від жорстокого поводження. Особливістю цієї співпраці було передусім те, що суди для неповнолітніх використовували інформацію, зібрану цими товариствами, щодо умов життя дітей-правопорушників, і навіть давали відповідні доручення вказаним організаціям, а жіночі клуби, своєю чергою, використовувались для організації нагляду за дітьми, які залишились на волі.

У США була сформована така структура «ювенальної юстиції»: створення спеціальних законів щодо неповнолітніх – виділення місця для спеціальних суддів – виникнення посади опікуна – широке залучення громадськості.

Сполучені Штати Америки роблять акцент на співпраці з громадськістю, адже там дитина живе і розвивається. Громадські об'єднання можуть дати суду повну інформацію щодо дитини-правопорушника, що дасть змогу об'єктивніше розглянути справу.

Сьогодні в українській правовій системі до дитини-правопорушника є особливе ставлення: судді, які спеціалізуються на роботі з дітьми-правопорушниками, закритий судовий процес щодо дитини тощо, але законодавець робить акцент одразу на органах примусу – службі опіки, а не на роботі з громадськими організаціями.

Органи опіки та піклування та громадські організації ідуть як дві паралельні лінії, хоча повинні бути переплетенні та пов'язані між собою як одне ціле, адже інформацію про дитину, про її батьків, про умови її існування тощо, у повному обсязі нададуть саме громадські та релігійні організації, бо вони є тією самою ланкою зв'язку між державою та суспільством у питанні «дитячої» юстиції. Це є одним із головних недоліків цієї юстиції в Україні, бо суду інформацію про дитину-правопорушника надають саме органи опіки та піклування, яку вони збирають самостійно, «вдираючись» у домівки «проблемних» сімей, а не беручи її у громадських організаціях для яких збір набагато повнішої та об'єктивнішої інформації не є проблемою.

Це тягне за собою іншу проблему – проблему судового процесу щодо дитини-правопорушника. Так, існують спеціалізовані судді, закриті судові процеси за участі дитини, але Кримінально-процесуальний кодекс єдиний і ніяких спрощень, поліпшень судового процесу щодо дитини, щоб суддя зміг глибше розібратися в справі, поговорити с дитиною-правопорушником віч-на-віч «за закритими дверима» для повного, всебічного та об'єктивного розгляду справи, відсутні.

На даний момент в Україні діє низка громадських організацій наприклад «Здорова нація», «Батьківська держава», «Православний батьківський комітет», «Твереза Україна», але жодна з них не працює пліч-о-пліч з органами ювенальної юстиції, хоча спроможна і має працювати.

Однією з головних проблем ювенальної юстиції в Україні те, що відсутня система та послідовність у нормах права цієї галузі. Правові норми «розкидані» по різних кодексах та нормативно-правових актах. І через це виникають правові колізії та пробіли у праві.

На мою думку, в українському законодавстві треба робити акцент на роботі з громадськістю, адже саме в цьому суспільстві дитина росте і роз-

вивається. Треба переглянути роботу органів опіки саме вони є обличчям ювенальної юстиції, саме вони виконують найбільшу кількість роботи по збору обробці інформації про дитину та виконують рішення суду стосовно дитини. У ювенальної юстиції є майбутнє в Україні, але треба ґрунтовно передивитися та основні засади та методи цього інституту права.

В. Еськов,
*студент II курсу напрямлення підготовки «Правознавство»
Днепрпетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ПРОБЛЕМЫ АМНИСТИИ И ПОМИЛОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Под амнистией понимают полное или частичное освобождение от наказания лиц, совершивших преступления, либо замена этим лицам назначенного судом наказания более мягким наказанием. Право на издание актов об амнистии принадлежит, согласно ч.3 ст. 92 Конституции Украины, Верховной Раде Украины. Закон об амнистии не может предусматривать замену одного наказания другим либо снятие судимости. Согласно Закону Украины «О применении амнистии в Украине» от 1.10.1996 г., Верховная Рада может принимать Закон об амнистии не чаще одного раза в течение календарного года.

Помилованием является (согласно ст. 106 Конституции Украины и ст. 87 Уголовного кодекса Украины) – акт верховной власти, полностью или частично освобождающий осуждённого от наказания либо заменяющий назначенное ему судом наказание более мягким. Актом помилования может также сниматься судимость с лиц, ранее отбывших наказание. Акты помилования имеют всегда индивидуальный характер, то есть они принимаются в отношении конкретного лица или нескольких определённых лиц.

До настоящего времени законодательством не определен круг субъектов, подлежащих амнистии и помилованию. Действующий уголовно-правовой закон исходит из того, что амнистии подлежит лицо, в отношении которого осуществляется уголовное преследование, или имеется материал, свидетельствующий о совершенном им преступлении. Помилование по действующему УК Украины возможно только в отношении осужденных.

Субъектом преступления может быть вменяемое лицо, достигшее возраста уголовной ответственности. Поскольку амнистия и помилование распространяются на лиц, совершивших преступления, то и субъектом амнистии и помилования должно быть это же лицо. На лиц, не достигших возраста уголовной ответственности и невменяемых, не являющихся субъектами преступления, амнистия и помилование не должны распространяться. К первым следует применять принудительные меры воспитательного характера, ко вторым – принудительные меры медицинского характера.

Аналогичным образом следует разрешить вопрос о круге субъектов амнистии и помилования в административном, гражданском и трудовом законодательстве. В административном праве субъектом амнистии и по-

милования может быть только вменяемое лицо, достигшее возраста административной ответственности и привлеченное к этой ответственности.

Субъектом амнистии и помилования в трудовом праве может быть вменяемое лицо, достигшее возраста ответственности по трудовому законодательству, допустившее дисциплинарный проступок и привлеченное к дисциплинарной ответственности. Однако, по моему мнению, амнистию и помилование нецелесообразно применять в трудовом законодательстве. Наложение дисциплинарного взыскания происходит в рамках трудового правоотношения, сторонами которого являются должностное лицо и лицо, подчиненное ему по службе. Поскольку такое взыскание налагается не органами государства в порядке осуществления государственно-властных полномочий, то и право освобождения от этих мер входит в компетенцию конкретных должностных лиц, его наложивших. Применение амнистии за дисциплинарные проступки нецелесообразно и потому, что администрация вправе досрочно снимать взыскания с лиц, совершивших дисциплинарные проступки. Это право администрации имеет некоторое сходство с актом помилования (индивидуальный подход к личности виновного с учетом его исправления и других обстоятельств).

Субъектом амнистии и помилования в гражданском праве может быть дееспособное лицо, нарушившее нормы гражданского законодательства и привлеченное к гражданско-правовой ответственности. Вопрос о возможности амнистии и помилования в отношении гражданско-правовых нарушений давно вызывает споры. Существует мнение, что всякий амнистируемый, нанесящий ущерб государству или отдельному лицу, обязан возместить его, несмотря на полное освобождение от наказания по амнистии.

Учитывая данные проблемы можно с уверенностью сказать, что данные нормы нуждаются в доработке, так как могут быть допущены ошибки при судопроизводстве по делам, связанным с амнистией или помилованием.

М. Мирошниченко,
*студент II курса направления подготовки «Правоведение»
Днепропетровского университета имени Альфреда Нобеля*

СООТНОШЕНИЕ ПРЕЗУМПЦИИ НЕВИНОВНОСТИ И ПРЕЗУМПЦИИ ВИНЫ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ УКРАИНЫ

Презумпция невиновности – один из основополагающих принципов уголовного судопроизводства, считается наивысшим достижением демократии в области права. Основной принцип презумпции невиновности гласит: Лицо считается невиновным в совершении уголовного преступления и не может быть подвергнуто уголовному наказанию, пока его вина не будет доказана в порядке, предусмотренном настоящим Кодексом, и установленна обвинительным приговором суда, вступившим в законную силу. (ст.17 Уголовно процессуального кодекса Украины раскрывает понятие презумпции невиновности и обеспечения доказанности вины). Это понятие содержит следующие положения:

• Любой человек (пусть даже открыто и официально обвиненный в каком-либо преступлении следственными или иными органами государства, даже арестованный в связи с этими обвинениями) считается абсолютно невиновным, пока его виновность в совершении преступления не будет доказана в законном порядке и пока эта доказанность не будет подтверждена (установлена) приговором суда который вступил в законную силу.

• Любой гражданин (подозреваемый, обвиняемый) имеет право (которое он может использовать или не использовать по своему желанию) давать показания, но он не обязан доказывать свою невиновность. Обвиняемый вправе давать любые показания или полностью отказаться от дачи показаний (пояснений), даже вправе отказаться от ответов на отдельные вопросы. Факт полного отсутствия у обвиняемого доказательств невиновности сам по себе не считается доказательством его вины. Факт отказа обвиняемого от показаний и от отдельных пояснений, факт дачи им противоречивых и даже ложных показаний не являются основанием для обвинительного приговора.

В настоящее время, в качестве законодательно закрепленной правовой нормы, существует своего рода антипод презумпции невиновности, пока он существует только в гражданском праве, это Презумпция вины.

В соответствии с ч. 2 ст. 614 Гражданского кодекса Украины **презумпция вины (виновности)**– это когда отсутствие своей вины доказывает лицо, которое нарушило обязательства. Это означает, что в гражданском праве, в отличие от уголовного, действует презумпция вины нарушителя. Последний считается виновным до тех пор, пока он не докажет свою невиновность. Внедрение презумпции вины в уголовное право и процесс – вопрос весьма дискуссионный. Многие международные конвенции (Европейская конвенция о правах человека) и национальные конституционные акты (например, Билль о правах в Америке) прямо запрещают саму возможность применения презумпции вины, однако этот запрет часто преодолевается путём принятия законов или подзаконных актов, в той или иной степени ограничивающих действие презумпции невиновности

Формальная логика показывает как бы «обратность» презумпции невиновности – презумпция вины, что для большей наглядности выражают часто в следующем виде:

Презумпция невиновности	Презумпция вины
Человек <i>не виновен</i> , пока не доказано обратное	Человек <i>виновен</i> , пока не доказано обратное

Как видно, разница между двумя презумпциями, делающая их формально-логически противоположными состоит лишь в отрицательной частице *не*, присутствующей лишь в первой презумпции. Однако, называя презумпцию вины антиподом презумпцией невиновности, ряд правоведов делают оговорку, что они не совсем противоположные, а скорее разные правовые концепции. Так, эту идею озвучил профессор права Стэндфордского университета Герберт Паккер в 1964 году, в ныне широко цитируе-

мой статье «Две модели уголовного процесса». Его идеи продолжает известный правовед-компаративист Филип Рейчел, профессор уголовного права и процесса при университете Августы. Так, согласно Рейчелу, презумпция невиновности – это нечто вроде формальной инструкции для властей, о том, как осуществлять правосудие, независимо от их собственных соображений по этому поводу. Презумпция вины, в свою очередь, выступает для властей этими самыми соображениями, возникающими по поводу осуществления правосудия, своего рода запретной доктриной, позволяющей им считать тех или иных лиц виновными до или без предъявления доказательств, вопреки запрету, налагаемому на них презумпцией невиновности. Эта идея, высказывается Рейчелом в его книге «Сравнение уголовно-правовых систем мира».

Ряд авторов делают намёк на Второй закон диалектики, высказывая общую мысль, что презумпция невиновности является более «тепличным» изобретением правовой науки, требующим особой защиты со стороны власти и общества. При трансформациях политических систем от демократических к авторитарным, она имеет регрессивную тенденцию если и не к формальному запрету, то уж точно к пренебрежению ей в большей или меньшей степени. В то же время презумпция вины является чем-то наподобие сорняка, который быстро прорастает и стремительно разрастается там, где перестают должным образом следить за культурными растениями, то бишь за соблюдением прав человека в общем, и презумпции невиновности в частности. Выражаясь более понятным языком, презумпция вины – это нечто вроде неизлечимого врождённого заболевания, которой страдает любая форма власти и безвластия, и любая власть (и безвластие) к ней невольно тяготеет, а цивилизованное общество, со своей стороны, может лишь в большей или меньшей степени «залечить» симптомы этой болезни при помощи лекарства – презумпции невиновности, но как только приём лекарства приостановится, болезнь будет прогрессировать во всё более угрожающих формах. На это, в частности, указывает Джозеф Лестер, доцент факультета права при Фолкнерском университете, который также предостерегает, что презумпция невиновности должна отстаиваться самым решительным образом, иначе ей на смену быстро придёт презумпция вины.

Я считаю, что презумпция вины не должна существовать в уголовном праве поскольку по указанным выше причинам мы понимаем что между ними есть существенная разница и если данная презумпция будет введена в уголовное право то это может разрушить всю конструкцию уже сложившегося, принятого процесса доказательства вины. К примеру если человека будут, ошибочно, обвинять в убийстве то согласно презумпции вины он будет виновен пока не докажет обратное и в последствии, после того как будет доказана его невиновность, он сможет подать в суд с просьбой возмещения моральной компенсации за своего рода наговор на него в следствии чего, он мог потерять работу или у него возникли иные проблемы связанные с его обвинением. По этому существование презумпции вины в уголовном праве неуместно, поскольку это может привести к проблемам и неразберихе.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ УБИВСТВ НА ЗАМОВЛЕННЯ

Великосоціальну небезпеку становлять вбивства на замовлення. Розкриття і розслідування таких вбивств пов'язані зі значними труднощами, бо вони на відміну від інших вбивств вчиняються найбільш підготовленими й продуманими способами.

Замовленим є умисне вбивство, яке вчиняється особою за винагороду в інтересах третьої особи. Таке вбивство має специфічний механізм організації та вчинення, часто характеризується відсутністю безпосередніх зв'язків між замовником (організатором) і кілером (виконавцем злочину), попередніх стосунків між найманою особою і жертвою (вони, як правило, не знайомі один з одним, не мають спільних інтересів, вбивця не зацікавлений особисто у смерті тієї чи іншої особи, а лише вчиняє його із користі).

З переходом України на шлях ринкових відносин, з капіталізацією економіки, з поширенням корупції, проникненням злочинців до різних сфер суспільного життя бізнесу у суспільстві виникають проблеми і суперечності, які все частіше вирішуються за допомогою кулі через ліквідацію конкурента.

На початку 90-х років вбивство на замовлення вже постало як явище. У ці часи жертвами кілерів стали кооператори і лідери злочинного середовища. Статистика свідчить, що кількість вбивств на замовлення щороку збільшується, змінюється і особа жертви, нею стають, як бізнесмени, так і правоохоронці, важливі свідки тяжких злочинів тощо, способи вчинення цих злочинів стають дедалі суспільно небезпечними (використання вибухівки для вбивства та інших особливо небезпечних способів), що обумовлює підвищену їх небезпеку.

Вбивства на замовлення вчиняються в умовах неочевидності, добре продумані та сплановані, тому їх розкриття являє досить значну проблему. Особливою проблемою є встановлення замовника цього вбивства. Однак цілеспрямована організація роботи по розкриттю замовлених злочинів передбачає їх діагностику на ранніх етапах.

Теорія криміналістики дозволяє сформулювати криміналістичні ознаки, які відрізняють вбивства на замовлення від інших умисних вбивств вже за наявності первинної інформації про подію злочину. До таких ознак належать: зухвалість злочину; використання автоматичної чи напівавтоматичної зброї, вибухових пристроїв; залишення знарядь злочину на місці його вчинення; неприйняття заходів, спрямованих на приховування трупа; велика кількість ушкоджень життєво важливих органів жертви (у багатьох випадках має місце «контрольний» постріл); відкритий характер багатьох злочинів; відсутність ознак інших складів злочинів за наявності у жертви грошей, цінностей, документів; соціальний стан жертви.

Успішне розкриття такого роду злочинів багато в чому залежить від своєчасного та якісного проведення слідчих (розшукових) дій та

оперативно-розшукових заходів. Типовими початковими слідчими (розшуковими) діями при розслідуванні таких вбивств є:

- 1) огляд місця події;
- 2) огляд трупа;
- 3) огляд зброї та інших предметів;
- 4) виявлення і допитсвідків;
- 5) пред'явлення трупа для впізнання;
- 6) призначення судово-медичної експертизи трупа;
- 7) призначення інших судових експертиз (балістичної, дактилоскопічної, хімічної тощо).

На початковому етапі по «гарячих слідах» може бути встановлена особа, яка підозрюється у причетності до вчиненого злочину. У цих випадках необхідно провести такі процесуальні дії, як затримання (за наявності до того законних підстав) і допит підозрюваного, особистий обшук та обшук за місцем проживання і роботи підозрюваного.

При розслідуванні вбивств на замовлення огляд місця події набуває важливого значення у зв'язку з особливостями характеру злочину, відсутністю попередніх зв'язків між злочинцем і жертвою, необхідністю отримання первісної інформації про злочин. Як найменше на місці події слідчий повинен правильно визначити межі огляду та ретельно організувати роботу із всіма видами слідів.

Використання кілером сучасної зброї дозволяє вести стрільбу на великій відстані, що необхідно враховувати при з'ясуванні механізму злочину, виявленні слідів і знарядь злочину. Під час огляду місця події можна встановити сліди взуття, рук, застосування зброї, виявити мікро – сліди.

На місці вчинення злочину кілер часто залишає зброю, тому необхідно відшукати цю зброю і детально її оглянути. Зброя може містити певну інформацію про злочинця (пальцеві відбитки, сліди крові, тощо).

Для виявлення стріляних гільз використовують дані про спрямованість, кут і дистанцію викидання їх зі зброї. При цьому слід враховувати модель застосованої зброї, передбачуване місцезнаходження злочинця, можливість рикошету гільзи.

Під час вчинення вбивства на замовлення можуть бути використані різні вибухові пристрої. У такому випадку існує певна специфіка в огляді місця події: залучення фахівців до огляду; пошук слідів на залишках вибухових пристроїв; виявлення залишків вибухівки тощо.

При огляді трупа на місці події обов'язково досліджуються: поза трупа, зовнішній стан одягу на трупі, ложе трупа, тіло трупа і ушкодження на ньому. Якщо особа жертви не встановлена, здійснюють опис і фотозйомку ознак зовнішності загиблого та його одягу.

В залежності від результатів цих слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів висувають та відпрацьовуються всі можливі версії. Планова робота над ними є також вкрай важливою, але ця робота правоохоронних органів являє окремий напрямок, що може бути взятий, як предмет подальшого наукового дослідження.

ПРОБЛЕМА НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

Проблема насильства в сім'ї, зокрема над дитиною, довгий час була закритою для обговорення та висвітлення не лише в Україні, через що їй не приділялося достатньо уваги науковцями, педагогами та органами влади. Не вівся облік жертв сімейного насилля, пошук методів корекційно-реабілітаційної роботи та шляхів вирішення даної проблеми. Останнє десятиріччя насилля над дитиною в родині було визнане суспільством та науковцями як серйозна та масштабна проблема, що породжує множини інших соціально-психологічних, індивідуальних та соціальних проблем. Зокрема, сформувалося розуміння того, що вже не достатньо лише покарати винних, а необхідно проводити роботу з тим, хто вчинив насилля, для виключення вірогідності повторення насильницьких актів над дитиною, а також реабілітувати жертву.

Про визнання Україною цієї проблеми та переведення її з розряду особистих на державний рівень свідчить Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 року, зорієнтований саме на запобігання цьому негативному явищу на початковій стадії, доки конфлікт між сторонами не призвів до неоправданих наслідків.

До прийняття цього акта в жодному юридичному документі не було визначення поняття «насильство в сім'ї». Адаже про існування цієї проблеми ще кілька років тому навіть не йшлося, оскільки вона стосувалася приватної сфери життя людини.

Протягом останніх років спостерігається позитивна тенденція, що полягає в приверненні уваги вітчизняної спільноти до проблеми насильства в родині: державні органи, громадські організації та приватні особи долучаються до її популяризації серед населення – переглядається та вдосконалюється відповідна законодавча база, видаються посібники, присвячені насильству в родині, проводяться тематичні заходи, де учасники мають змогу ознайомитись із міжнародними стандартами у сфері протидії такому явищу та отримати конкретні практичні поради.

Доведено, що діти, які відчували на собі жорстокість та насильство підсвідомо прагнуть відтворити свій життєвий досвід у дорослому житті, оскільки не знають іншої моделі поведінки. Віддаленими наслідками насильства є схильність до залежностей: алкоголізм, адиктивна, девіантна, делінквентна та асоціальна поведінка.

Кількість випадків насильства в сім'ї щодо неповнолітніх збільшується з кожним роком. Однак дані офіційної статистики не можна вважати абсолютно точними, оскільки вони фіксують лише ті випадки, в яких було офіційне звернення до органів виконавчої влади. Даних, які б відображали реальну кількість випадків насильства в сім'ї не існує з цілком зрозумілих причин: через закритість сім'ї як системи; взаємозалежність жертв і агресорів; відсутність доступу до сім'ї соціальних робітників, недостатність інформації з медичних закладів та правоохоронних органів, що не дозволяє робити висновків про розміри даного явища в нашому суспільстві. Стереотип

ні уявлення про стосунки батьків-дітей, де покарання розглядається як природна складова виховання, призводять до того, що про факти насильства дуже рідко повідомляють правоохоронні чи інші органи.

Тому, на нашу думку, проблема насильства над дитиною в сім'ї сьогодні не втрачає своєї актуальності, її аналіз виходить за межі вивчення офіційної статистики звернень, оскільки ця проблема має глибоке коріння.

Ми розглядаємо насильство як реальну дію або погрозу навмисного фізичного, сексуального, психологічного або економічного впливу, змушення з боку однієї особи по відношенню до іншої, з метою контролю, залякування, навіювання почуття страху. Це може проявлятися в словесних образах, фізичних нападах, побоях, погрожуваннях тощо. Насилля в сім'ї має чотири форми прояву:

- фізичне насильство в сім'ї – умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі та гідності;

- сексуальне насильство в сім'ї – протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім'ї;

- психологічне насильство в сім'ї – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю;

- економічне насильство в сім'ї – умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я.

Однією з причин загострення проблеми домашнього насильства над дітьми є соціально-економічна нестабільність у суспільстві. За даними статистики в Україні відомо про існування близько 2 мільйонів неповних і проблемних сімей, де немає когось з батьків, або ж батьки знаходяться у постійних пошуках роботи. Із них – близько 60 тисяч сімей, де проживає 150 тисяч підлітків, офіційно вважаються неблагополучними.

Дуже часто жорстоке поведіння з дітьми це результат того, що самі батьки страждали від насильства у дитинстві. Намагаючись виправити свої помилки, вони використовують своїх дітей; іноді батьки не знають інших шляхів «виховання», бо у своїй родині бачили тільки це.

Інша причина – раннє батьківство. У деяких батьків ще не сформувалося почуття батьківської відповідальності. Від незнання того, як поводитися з дитиною в різних ситуаціях, людина стає агресивною і всі проблеми вирішує одним способом – образами чи побиттям. Такі батьки часто не сприймають потреби своїх дітей. Вони висміюють їх, не дозволяють їм виражати свої істинні почуття, їм важко поважати свої дітей як окремих особистостей зі своєю власною свободою. Вважаючи дітей причиною своїх проблем, вони їх б'ють, ображають, брешуть, погрожують їм, ізолюють, не довіряють, зневажають. Такі батьки можуть використовувати своїх дітей як засіб задоволення власних егоїстичних потреб, не усвідомлюючи при цьому, якої шкоди завдають своїм дітям.

Для допомоги потерпілим від домашнього насильства діють спеціальні кризові центри, а також центри медико-соціальної реабілітації. Екстрена допомога здійснюється у формі „гарячої лінії” – телефонів довіри та надання притулку. Основне завдання – оцінка безпеки дитини, надання їй фізичної та психологічної безпеки в тій мірі, яка необхідна; нормалізування психологічного стану; у разі необхідності – надання медичної та правоохоронної допомоги. Надання психологічної допомоги дітям жертвам сімейного насильства – є багатofункціональною діяльністю, яка містить у собі взаємодію спеціалістів різного напрямку: психологів, психотерапевтів, юристів, соціальних працівників, медичних робітниківтощо.

Незважаючи на певні позитивні зрушення у проблемі насильства над дітьми, все ж таки залишається проблема рекреційно-реабілітаційної роботи: не вистачає відповідних програм і закладів для надання допомоги дітям та спеціально підготовлених фахівців, неефективною є система раннього виявлення випадків насилля.

Насильство в сім'ї завдає моральної шкоди суспільству, ставить людину в залежне становище. Прояви жорстокості не лише руйнують злагоду в родині, а й часто є передумовами скоєння злочинів. Тому насильство в сім'ї, беззаперечно, є суспільною проблемою, що потребує вирішення на державному рівні та в жодному разі не має замовчуватись.

Н. Шевченко,
*студент IV курсу напряму підготовки «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПОЧАТКОВОГО МОМЕНТУ РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВ

Перш ніж говорити про розслідування шахрайства, слід з'ясувати, що являє собою шахрайство та його ознаки.

Шахрайство – це заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою (ст. 190 КК). Предметом шахрайства може бути не тільки майно, а й право на таке майно (наприклад, заволодіння шляхом шахрайства такими документами, що надають право вступити у спадщину, отримати майно за заповітом, вимагати виконання майнових зобов'язань та ін.)

Для відмежування шахрайства від інших видів посягань на власність важливо встановити наявність обману або зловживання довірою. Обман при вчиненні шахрайства являє собою такий вплив на поведінку власника майна або особи, яка відає майном чи охороняє його, який здатний ввести цю особу в оману відносно добровільних дій з передачі майна винуватому. Такий обман передбачає передачу злочинцю майна самим потерпілим або іншою особою. Обов'язковою ознакою шахрайства є добровільна передача потерпілим майна чи права на нього особі, яка вчиняє даний вид злочину.

Обманні дії повинні передувати заволодінню майном. За своїм змістом і формами обман буває різноманітним і може стосуватися предмета злочинного посягання, певних подій, що використовуються злочинцем чи його протиправних дій або фактів.

Розслідування шахрайства звичайно розпочинається з допиту потерпілого. При цьому слід мати на увазі важливість цієї слідчої (розшукової) дії та її особливості. Практиці відомі випадки, коли деякі потерпілі, соромлячись свого вчинку (наприклад, погналися за легкою наживою, стали жертвою в результаті власної жадібності, невиправданої довірливості), не звертаються в правоохоронні органи, і про вчинений злочин органам розслідування стає відомо з інших джерел, що вже становить проблему, яку можна вирішити через правильну організацію підготовки до такого допиту. Важливим моментом такої підготовки є встановлення психологічного контакту слідчого із потерпілим, метою якого є налаштування потерпілого на співпрацю та подолання ним негативної оцінки власної поведінки, що є предметом окремого дослідження. Тут, ми хочемо звернути увагу лише на окремі аспекти такої підготовки, а саме визначення слідчим предмету допиту потерпілого.

При допиті потерпілого докладно з'ясовується, при яких обставинах відбулася зустріч допитуваного зі злочинцем, місце зустрічі, як представився злочинець, ким відреконувався, чи пред'являв документи і які саме, які послуги або цінності пропонував, за яку суму, що конкретно було передано злочинцеві, вартість цих речей і їхні індивідуальні прикмети.

На допиті також з'ясовується, чи були посередники при встановленні знайомства зі злочинцем. При цьому потрібно враховувати, що потерпілий, не знаючи способів вчинення шахрайства, не завжди може усвідомлювати, скільки саме було злочинців і яку роль кожний з них виконував. У зв'язку із цим потерпілому варто задавати уточнюючі питання. У всіх випадках при груповому шахрайстві з'ясовується, кількість злочинців, їх зовнішність, як називали себе, про що говорили між собою. Особливої уваги слідчому слід приділити з'ясуванню питання чи зможе потерпілий їх упізнати. Доцільно також ставити запитання, чи не залишили злочинці потерпілому які-небудь записки, документи, інші предмети, які можуть мати значення речовинних доказів («грошові ляльки», лист до посадових осіб, розписки в одержанні цінностей і ін.). Все це надалі вилучається й прилучається до матеріалів кримінального провадження.

Після допиту потерпілого проводиться огляд місця події й речових доказів. Огляд місця вчинення шахрайства, дозволяє уважно вивчити обстановку, у якій було вчинено злочин, з'ясувати, наскільки злочинець був знайомий із цією обстановкою (знав входи й виходи, розташування службових кабінетів, стан пропускної системи). При огляді можуть бути виявлені вилучені або загублені злочинцем різні предмети (упакування, у якій перебували вручені потерпілому об'єкти), а нерідко й сліди його пальців рук на дверях, підвіконні, стінах, де відбувалася розмова шахрая з потерпілим. Пошук таких слідів значно полегшується, якщо огляд проводиться за участю потерпілого. Після огляду місця події повинні бути оглянуті всі предмети, залишені шахраєм потерпілому.

З урахуванням конкретних обставин справи в планах розслідування передбачається пошук злочинців у певних місцях (у магазинах із продажу автомобілів, меблів, ювелірних виробів, художніх творів, на вокзалах, в аеропортах і ін.). Пошукову роботу в таких місцях проводять оперативні працівники, залучаючи до неї потерпілих, свідків-очевидців, або використовуючи фоторобот або ізробот.

У випадках затримання підозрюваного проводиться його особистий обшук і обшук за місцем його проживання.

Під час обшуку слід шукати одяг підозрюваного, у якому він був одягнутий в момент вчинення злочину. Такий одяг має значення речового доказу.

Серед першочергових слідчих (розшукових) дій, у разі затримання підозрюваного, важливе місце займає допит затриманого. Підозрювані в шахрайстві на першому допиті майже ніколи не визнають свою провину. Тому після оголошення затриманому в чому він підозрюється, у нього з'ясовується, де він перебував у момент вчинення злочину, де працює, а якщо він іногородній, то з'ясовується мета приїзду в дану місцевість і в те місце, де був затриманий. Надалі для викриття підозрюваного використовуються наявні речові докази, якими можуть бути: сліди пальців, підроблені документи, вилучені при обшуку, викрадені речі тощо. Якщо підозрюваний зізнається у вчиненому злочині, то з'ясовується, чи вчиняв він інші шахрайства, хто є його співучасником, місце знаходження або збуту викраденого, яким чином він підшукував свою жертву. До інших слідчих (розшукових) дій у справах про шахрайство, найчастіше проводяться пред'явлення для впізнання, але через обмеження об'єму наукової роботи зміст цієї слідчої дії розкриватися не буде.

Т. Щербина,

*студентка IV курсу напрямлення підготовки «Правоведение»
Днепропетровского университета имени Альфреда Нобеля*

ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ ЖЕНСКОЙ ПРЕСТУПНОСТИ В УКРАИНЕ

Изучение женской преступности является актуальным вопросом в связи с интенсивным ростом данного вида преступности в нашем государстве. Преступное поведение женщин оказывает самое отрицательное влияние на общество, его институты, особенно на семью. Женская преступность является показателем нравственного здоровья общества, его духовности, отношения к базовым общечеловеческим ценностям.

Среди совершаемых женщинами преступлений немало таких, как кражи личного имущества граждан, мошенничество, взяточничество, убийства, разбои и другие. Увеличивается число девушек среди несовершеннолетних преступников, они активнее вовлекаются в пьянство, алкоголизм, наркоманию, а также проституцию. Если верить официальной статистике, то в Украине количество преступлений, совершаемых несовершеннолетними, стало меньше. За 2011 год совершили 12 661 преступлений. В 2012 году совершили 10 703 преступлений, из них в состоянии алкогольного опьянения – 1 110. Также можно заметить значительную тенденцию уменьшения роста женской преступности в целом. Если в 2010 – 2011 года эта цифра составляла 30 489 женщин, то в 2012 году 25 019 преступниц.

Предупреждение преступности необходимо для выявления и нейтрализации причин преступности, явлений и процессов, обуславливающих совершение, рост и распространение отдельных форм и видов преступле-

ний, факторов влияющих на формирование антиобщественных черт у определенных категорий лиц.

Женская преступность отличается от мужской некоторыми качественными показателями. Можно назвать две сферы общественной жизни, где женская криминальная активность проявляется четко. Это сфера быта, где женщин толкают к преступлению негативные обстоятельства брачно-семейных, родственных и соседских отношений и сфера, где женщина выполняет профессиональные функции, прежде всего связанные с возможностью свободного доступа к материальным ценностям.

Для эффективной профилактики преступлений в сфере быта важное значение имеет воспитательная работа, особенно по месту жительства лица и проведения ею досуга. Не меньшее значение имеет и формирование разумных потребностей, отказ от употребления спиртных напитков. Важна и установка на создание прочной, здоровой семьи, поскольку семейные конфликты приводят к тяжким насильственным преступлениям. Значение имеет также и повышение образовательного уровня женщины, формирование у нее сознательности и культуры проведения свободного времени. Немало важное значение в профилактике занимает разработка планов имеющие цель скоординировать деятельность субъектов профилактики в микрорайонах по месту жительства преступницы.

Для профилактики преступлений в сфере должностных обязанностей нужно прежде всего женщину обеспечить достойной заработной платой, чтобы у нее не было даже мысли совершать такое преступление. Разработать более лучшую нормативную базу, которая будет регулировать ее труд, так как Кодекс законов о труде Украины мало уделено вниманию регулированию такого вопроса.

Отметим, что на сегодня существует значительная нехватка информации насчет состояния женской преступности. К сожалению, статистические отчеты МВД не выделяют ее в отдельную категорию, является лишь учет выявленной количества лиц женского пола, совершивших преступление. Поэтому все более сложными становятся попытки детального анализа состояния этого вида преступности, хотя он имеет тенденцию к дальнейшему увеличению на фоне общего роста преступности.

Необходимо выработать общий основополагающий принцип профилактической работы с женщинами, которые совершили или могут совершить преступление. В качестве такого принципа могут выступать гуманность и милосердие к этим женщинам, понимание причин, толкнувших их на уголовно наказуемые или безнравственные поступки, разобраться в собственной жизни. Гуманность и милосердие к женщинам должны проявляться не только в действиях конкретных должностных лиц или представителей общественности. Ими должны быть проникнуты законы – уголовный, уголовно-процессуальный, уголовно-исполнительный, другие нормативные акты, например, правила внутреннего распорядка в исправительных учреждениях. От того, насколько соблюдается указанный принцип, можно судить об уровне нравственности в обществе, об овладении им общечеловеческими ценностями.

Особое значение для профилактики преступности женщин имеет помощь семье. Помимо финансовой и материальной поддержки, семьи должны получать более существенную помощь по уходу за детьми, напри-

мер в зв'язи з болезню одного из ее членов и ее распада, различного рода рекомендації, особливо для одиноких матерей.

При рассмотрении кримінологической проблемы, связанной с трудовой деятельностью женщин, в первую очередь надо отметить, что такие проблемы в полном объеме могут быть решены при подъеме экономики всей страны, росте реальных доходов населения, заработной платы мужчин, профессионально квалификационной подготовленности женщин, сокращение их рабочего дня или рабочей недели при сохранении прежней заработной платы прежде всего для тех, кто имеет детей, введении дополнительных отпусков, улучшении условий труда.

Таким образом, проблема предупреждения женской преступности должна решаться в рамках борьбы с преступностью в целом. Предупреждение женской преступности позволит укрепить законность и правопорядок в нашем государстве, очистить нравственную атмосферу в обществе и улучшить воспитание подрастающего поколения. Для этого необходимо создание в Украине системы научно-исследовательских кримінологических учреждений с учетом ведомственных и региональных потребностей, необходима активизация деятельности, правоохранительных органов, общественных организаций, различных фондов, направленная на решение этой проблемы.

Е. Яхязаде,
магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

ГЕНДЕРНЕ НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Насильство в сім'ї є актуальною проблемою сьогодення. На жаль, необхідно констатувати, що сім'я як осередок суспільства, без підтримки держави та її інституцій, не завжди спроможна виконувати свої головні функції, зокрема щодо забезпечення належного добробуту та виховання дітей.

Слід відзначити, що в Україні з часу прийняття законодавчих актів, які регулюють відносини в сімейномусередовищі, завдяки зусиллям органів державної та місцевої влади, ряду громадських організацій ужито заходів, які посприяли суттєвим змінам у ставленні суспільства до проблеми домашнього насильства, становленню системи реабілітації осіб, які від нього постраждали, посиленню захисту дітей від насильства у сім'ї та ін.

Згідно з чинним українським законодавством насильство в сім'ї розглядається як будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї щодо іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю. Насильство може проявлятися в словесних образах, фізичних нападах, побоях, погрожуваннях тощо.

Аналіз проблем насильства у сім'ї виходить за межі вивчення офіційної статистики звернень, оскільки ця проблема має глибоке за давнє коріння. Патріархальне ставлення до ролі жінки у сім'ї та суспільстві, стерео-

типні уявлення про стосунки батьків-дітей, де покарання розглядається як природна складова виховання, призводять до того, що про факти насильства дуже рідко повідомляють правоохоронні чи інші органи.

Так, законодавство України у сфері запобігання та протидії насильству в сім'ї поширюється на коло осіб, яке охоплюється поняттям «члени сім'ї».

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», члени сім'ї – особи, які перебувають у шлюбі; проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою; їхні діти; особи, які перебувають під опікою чи піклуванням; є родичами прямої або непрямої лінії сподіння за умови спільного проживання.

Також, слід зазначити, що законодавство України у сфері запобігання насильству в сім'ї застосовується до всіх осіб, які постраждали від такого насильства на території України, незалежно від громадянства України чи його відсутності, що відповідає міжнародним стандартам у сфері протидії домашньому насильству.

Одним з визнаних у всьому світі критеріїв класифікації суб'єктів вчинення насильства в сім'ї виступає **гендерна ознака**, за якою всі кривдники можуть бути поділені на осіб чоловічої статі та осіб жіночої статі.

Класифікація суб'єктів вчинення насильства в сім'ї за гендерною ознакою є особливо актуальною у зв'язку з дотриманням Україною міжнародних стандартів у сфері попередження насильства в сім'ї, згідно з якими насильство в сім'ї розглядається як форма порушення прав жінок, а кривдниками вважаються лише особи чоловічої статі.

Вперше на світовому рівні проблема сімейного насильства була актуалізована завдяки активним спільним діям міжнародного руху у захист прав жінок, оскільки саме жінки склали найбільш уразливу та незахищену групу, що страждала від насильницьких дій з боку членів своєї родини (батьків, чоловіків, братів тощо). Отже, на початковому етапі запобігання насильству в сім'ї увійшло в поле зору світової спільноти як складова подолання насильства щодо жінок як міжнародної проблеми прав людини.

Відповідно до ст. 24 Конституції України, громадянам України гарантуються рівні права незалежно від статі, чоловіки і жінки мають рівні можливості реалізації своїх прав та свобод. Принцип рівних прав чоловіків і жінок закріплений і в інших нормативно-правових актах, зокрема Сімейному кодексі, Кодексі законів про працю, Цивільному і Цивільно-процесуальному кодексах, Кодексі про адміністративні правопорушення, тощо. З 2005 року діє Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Але, незважаючи на це, реальне становище чоловіків та жінок відрізняється майже в усіх сферах життя.

Звичайно, значною мірою це обумовлено біологічними відмінностями чоловіків і жінок, насамперед, різними ролями у відтворенні нових поколінь.

Але не тільки ці відмінності визначають різне становище чоловіків та жінок у суспільстві. Не менше значення мають ті традиції і звичаї, які склалися протягом усієї історії народу та відображають особливості давніх умов існування людини. І хоча старовина давно відійшла в минуле, сформовані тоді традиції і звичаї досі продовжують впливати на суспільство.

Така обумовленість суспільних ролей чоловіка і жінки традиціями, соціальними настановами, засвоєними стереотипами поведінки спонукала

соціологів сформулювати нове поняття – «гендер», яке означає сукупність не біологічних, а соціально-культурних ознак, що визначають місце і роль людини як чоловіка або жінки у різних сферах особистого, сімейного і громадського життя.

Гендерні стереотипи відіграють істотну роль у поширенні насильства в сім'ї, насамперед над жінками. Під впливом цих стереотипів, як правило, перебувають насильники-чоловіки, часто жертви насильства та особи, які їх оточують, а іноді й працівники міліції, які за своїми посадовими обов'язками мають втручатись у випадки насильства в сім'ї.

Законодавче регулювання проблеми протидії насильству в сім'ї носить гендерно-нейтральний характер, тоді як міжнародний досвід, а також дані психології та соціології свідчать, що причини та умови вчинення сімейного насильства не є гендерно-нейтральними, так само як і наслідки такого насильства, від якого страждають переважно жінки. Навряд чи сучасна українська практика законотворення готова піти шляхом трансформації законодавства у сфері попередження сімейного насильства у бік захисту тільки жінок від такого насильства й визнання лише чоловіків суб'єктами його вчинення. До того ж, такі пропозиції, очевидно, не знайдуть підтримки української громадськості.

Необхідно враховувати, що проблема насильства в сім'ї є складовою більш широкої проблеми – проблеми гендерного насильства, подолання якого виступає передумовою забезпечення в Україні принципу гендерної рівності, на забезпечення якого спрямований Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

Таким чином, гендерні фактори сімейного насильства мають обов'язково враховуватися в процесі застосування законодавства України про попередження сімейного насильства, а також при формуванні гендерної політики України.

Таким чином, на підставі вище викладеного необхідно сказати, що подолання гендерних стереотипів у суспільстві взагалі і в тих, хто має боротися з насильством у сім'ї, є важливою складовою попередження такого насильства. Найперше від таких стереотипів повинні звільнитися ті, хто працює у сфері боротьби з цим явищем. Усім, хто може впливати на громадську думку, треба докладати постійних зусиль до подолання гендерних стереотипів у суспільстві. Лише позбувшись їх, можна об'єктивно і неупереджено ставитися як до жертви насильства, так і до кривдника.

Секція 4. ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО; ТРУДОВЕ ПРАВО

---

*О.В. Пушкіна,
доктор юридичних наук, доцент, зав. кафедри права
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

УСТАНОВЛЕННЯ ФАКТІВ, ЩО МАЮТЬ ЮРИДИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ, У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Кожен громадянин України, відповідно до положень Конституції України, має право на звернення до суду з метою захисту своїх прав та інтересів. Приводом для звернення до суду є порушення будь-ким цих прав та інтересів. Також можливі випадки, коли права і свободи громадянина ніким не оспорюються, але в той же час будь-які обставини заважають йому здійснювати свої законні права.

Виникнення особистих і майнових прав громадян, їх зміну і припинення закон завжди пов'язує з настанням чи зміною певних обставин, тобто з юридичними фактами. У більшості випадків вони підтверджуються різними свідоцтвами, довідками та іншими документами, що видаються громадянам в адміністративному порядку. Проте не завжди заінтересована особа має можливість довести документально, що той чи інший факт мав місце (неможливість поновлення втраченого документа або виправлення наявних у ньому помилок). Тому в певних випадках допускається судовий порядок встановлення фактів, що мають юридичне значення.

В таких випадках громадяни можуть реалізувати їх право на звернення до суду за судовим захистом із заявою про встановлення юридичних фактів у порядку цивільного судочинства. Цивільні справи становлять 75% загальної кількості справ, що розглядаються судами, а справи окремого провадження, у тому числі справи про встановлення юридичних фактів, – приблизно 7% загальної кількості цивільних справ.

Під юридичними фактами в цивільному праві слід розуміти конкретні життєві обставини, з якими норми цивільного законодавства пов'язують настання правових наслідків і перш за все виникнення, зміни і припинення цивільних правовідносин.

Справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення, розглядаються у цивільному процесі в порядку окремого провадження.

Відповідно до положень ст. 234 ЦПК України, окреме провадження – це вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

Теорія цивільного процесуального права виходить із того, що окреме провадження є різновидом проваджень цивільного судочинства, в якому, як і в інших провадженнях, здійснюється правосуддя у цивільних справах.

Класичною природною доктриною, яка виникла ще за часів Стародавнього Риму і, яка має місце і в сучасному цивільному судочинстві, є традиційний поділ цивільного процесу на його види: позовне і окреме провадження.

Не дивлячись на це, більшість вчених-процесуалістів, як радянської, так і сучасної епохи, проводили свої наукові дослідження лише на базі позовного провадження. Пояснюється це тим, що позовне провадження складає ліву частину цивільного судочинства. Справи ж окремого провадження, складали доволі незначну їх кількість.

Юридичні факти оточують нас у повсякденному житті (народження дитини, закінчення інституту, ліквідація юридичної особи). На початковому рівні, для розуміння природи юридичного факту, можна сказати, що вони є посередньою ланкою між правом і суспільними відносинами, саме це пояснює актуальність даної теми. Значення юридичного факту також у тім, що він є підставою «прив'язки» загальної абстрактної норми до конкретного випадку. З наявністю або відсутністю юридичних фактів пов'язується можливість виникнення суб'єктивних цивільних прав. Вони є передумовою виникнення, розвитку і припинення правових відносин. Тому судове встановлення юридичних фактів має важливе значення для захисту прав і захищених законом інтересів громадян та організацій.

Про значення встановлення юридичних фактів у порядку окремого провадження свідчить те, що з його допомогою реалізуються такі конституційні права, як право на соціальний захист, у разі втрати працездатності, годувальника, а також у старості (ст. 46 Конституції України), захист особистої власності (ст. 41 Конституції України) та інтересів, які випливають із правового положення суб'єктів цивільних, сімейно-шлюбних, трудових та інших правовідносин.

Серед справ про встановлення фактів, які мають юридичне значення судам підвідомчі справи про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності; визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; усиновлення; встановлення фактів, що мають юридичне значення; відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі; передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність; визнання спадщини відумерлою; надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу; розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.

Роль судового встановлення юридичних фактів впливає з їх значення для розвитку правових відносин та необхідності захисту прав і охоронюваних законом інтересів громадян та організацій. До суду за встановленням юридичних фактів заінтересовані особи звертаються за відсутності необхідних правостановлюючих документів і судові рішення є єдиним засо-

бом захисту їх інтересів з метою подальшої реалізації суб'єктивних прав. Саме від наявності чи відсутності юридичних фактів залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав громадян.

Справи розглядуваної категорії мають певну специфіку, тому на практиці викликають певні труднощі. Аналіз судової практики свідчить про існування цілого ряду невіршених спірних питань, що потребують комплексного теоретичного усвідомлення та обґрунтування. Законодавство, яке регулює встановлення юридичних фактів судом у порядку окремого провадження, потребує доповнень, змін і уточнень.

А.В. Коваленко,
кандидат юридичних наук, начальник кафедри цивільного права та процесу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

МАТЕРІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Матеріальна відповідальність осіб рядового та начальницького складу за шкоду заподіяну органу, службі чи підрозділу внутрішніх справ являє собою встановлений загальними і спеціальними правовими приписами наслідок за невиконання обов'язку зберігати і дбайливо ставитись до майна останніх. Таким наслідком є винний на підставі правопорушення обов'язок працівника відшкодувати повністю або частково заподіяну майнову шкоду. Даному обов'язку особи рядового чи начальницького складу відповідає право спеціально уповноважених посадових осіб стягнути з працівника певну грошову шкоду, тобто притягнути його до матеріальної відповідальності. «Матеріальна відповідальність, як різновид юридичної відповідальності, являє собою обов'язок однієї сторін трудового договору – працівника або власника (уповноваженого ним органу) – відшкодувати іншій стороні шкоду, заподіяну в результаті винного, протиправного невиконання чи неналежного виконання трудових обов'язків в установленому законом розмірі і порядку». Матеріальна відповідальність державного службовця настає за шкоду, заподіяну майну державного органу або третьої особи внаслідок невиконання чи неналежного виконання посадових обов'язків (посадового проступку). Вона виявляється в тому, що державний службовець, заподіявши майнову шкоду, зобов'язаний відшкодувати її. Державний службовець не звільняється від обов'язку відшкодувати майнову шкоду й після припинення державної служби. Матеріальна відповідальність настає за службовий проступок, заподіявший матеріальну шкоду організації (державному органу), і виявляється у відшкодуванні винним службовцем заподіяної ним шкоди. Матеріальна відповідальність має правовідновлювальний характер, на відміну від дисциплінарної, адміністративної та кримінальної відповідальності, котрі мають каральний характер.

Правовідносини у сфері матеріальної відповідальності персоналу органів системи Міністерства внутрішніх справ, що виникають внаслідок за-

подіяння особою рядового або начальницького складу шкоди органу, службі чи підрозділу, породжуються сукупністю певних юридичних фактів, з яких визначальне місце посідають підстава та умови матеріальної відповідальності. Підставою матеріальної відповідальності працівників персоналу органів внутрішніх справ є майнове правопорушення, скоєне особою рядового чи начальницького складу в процесі виконання своїх посадових обов'язків.

Елементи майнового правопорушення, скоєного працівниками органів системи Міністерства внутрішніх справ України під час виконання своїх правоохоронно-правозабезпечувальних посадових функцій і завдань, є одночасно умовами їх матеріальної відповідальності. Такими умовами необхідно вважати: а) протиправну поведінку працівника; б) наявність прямої дійсної шкоди; в) причинний зв'язок між протиправною поведінкою і настанням шкоди; г) вину у заподіянні шкоди. Наведені чотири умови являються собою не що інше, як елементи складу майнового правопорушення, котре, як один з видів юридичних фактів, і є підставою для виникнення обов'язку особи рядового чи начальницького складу відшкодувати шкоду. Причому пряма матеріальна шкода, протиправна поведінка та причинний зв'язок утворюють об'єктивну, а вина – суб'єктивну сторону майнового правопорушення. Умови матеріальної відповідальності працівників органів, служб та підрозділів внутрішніх справ або елементи майнового правопорушення органічно поміж собою пов'язані: по-перше, та чи інша умова є такою, як один з видів елементи; по-друге, визнання наявності однієї з умов залежить, як правило, від встановлення інших, і лише разом узяті, ці умови складають підставу для притягнення до матеріальної відповідальності.

Протиправними вважаються такі дії чи бездіяльність персоналу органів внутрішніх справ, які становлять порушення норм службово-трудової поведінки, встановлених загальними і спеціальними правовими приписами, правилами внутрішнього трудового розпорядку, посадовими інструкціями, наказами і розпорядженнями командирів та начальників. Протиправна поведінка може бути вираженою як дія, що заборонена законом, або як бездіяльність, коли працівник був зобов'язаний вчинити певні дії внаслідок своїх посадових обов'язків, але не вчинив їх. Тобто протиправна поведінка працівників органів системи Міністерства внутрішніх справ може проявлятися у двох формах: протиправної дії або протиправної бездіяльності.

Наявність прямої дійсної шкоди є елементом, який характеризує об'єктивну сторону майнового службово-трудового правопорушення, здійсненого особою рядового або начальницького складу органів внутрішніх справ.

Шкода – це погіршення чи зменшення майна. Шкода, яка виражена у грошовій формі, вважається збитками, під якими у цивільному праві традиційно розуміються негативні наслідки, які внаслідок неправомірної поведінки у майновій сфері потерпілого. Поряд з цим загальноприйнятим у науці і практиці трудового права є положення про те, що втрачена вигода або недержання прибутку у випадку притягнення до матеріальної відповідальності не стягуються. Дане положення є виявленням гарантійної функції матеріальної відповідальності особового складу органів, служб та підрозділів внутрішніх справ України.

ПИТАННЯ КОДИФІКАЦІЇ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Більшість галузей права вже отримали сучасні кодифіковані акти, а деякі з них взагалі встигли оновитися й по декілька разів. За цих обставин не зовсім прийнятно можна вважати ситуацію у сфері регулювання суспільно трудових відносин. Тут основним джерелом права все ще залишається радянський Кодекс законів про працю (КЗП) ухвалений у 1971 році. Навіть, із тими значними змінами, що були внесені до нього впродовж останніх десяти – п'ятнадцяти років, цей кодекс вже не в стані забезпечити належний рівень регулювання трудових відносин і це зрештою позначається на гарантуванні прав і свобод найманих працівників.

Трудовий кодекс повинен стати основним нормативним актом, що регулює трудові і пов'язані з ними відносини. Він повинен включати найбільш істотні положення трудового законодавства, забезпечувати єдність і диференціацію регулювання трудових відносин, бути актом прямої дії. Відсылні норми до інших нормативних актів повинні міститися в ньому тільки для таких відносин, які за своїм характером не можуть бути головним після Конституції України законодавчим актом у системі трудового законодавства, який матиме пріоритетне значення по відношенню до інших законодавчих та підзаконних актів цієї системи.

Кодифікація надасть можливість забезпечити єдине правове регулювання трудових відносин незалежно від форм власності шляхом закріплення найважливіших юридичних гарантій для працівника, а також окреслити сферу індивідуально-договірної і колективно-договірної регулювання умов праці. Створення Трудового кодексу України як уніфікованого нормативного акту про працю дозволить зробити правові норми більш доступними для широкого кола громадян та забезпечити більш ефективне їх застосування на практиці.

При кодифікації трудового законодавства доцільно керуватись такими принципами:

1) Оптимальне збалансування виробничої та захисної функції трудового права. Серйозним недоліком законодавства про працю колишнього Союзу РСР та Української РСР була орієнтація на інтереси виробництва за рахунок ущемлення інтересів працівника.

2) Принцип соціального діалогу. Він передбачає відхід від жорсткого централізованого регулювання трудових відносин з одночасним розширенням сфери договірної регулювання.

3) Принцип недопустимості зниження трудових гарантій.

4) Примат міжнародного права над внутрішнім.

5) Принцип диференціації правових норм, що регулюють нормування праці, заробітну плату, тривалість робочого часу, та часу відпочинку у юридичних осіб залежно від їх організаційно правових форм та форм власності, умов праці.

Таким чином, можемо сформулювати головні цілі кодифікації трудового законодавства: юридично-технічні, соціальні та політичні. Суть юридично-технічних полягає в раціоналізації та уніфікації трудового законодавства України, визначенні чіткої структури кодифікованого акта, чіткості та однозначності формулювань. Головною суттю соціальної мети в кодифікації трудового законодавства є збереження і подальший розвиток правових норм, спрямованих на узгодження прав та інтересів працівника і роботодавця, всіх учасників трудових відносин. Оновлення та модернізація трудового законодавства на основі світового та міжнародного досвіду, урахування особливостей та здобутків національного трудового права – головна суть політичної мети кодифікації.

Результатами кодифікації у сфері трудового права буде досить об'ємний закон, перевагами якого будуть виступати:

- 1) комплексне регулювання трудових правовідносин, усунення наявності дублюючих норм, що повторюються в кодифікованих актах та законах.
- 2) зведення до мінімуму прогалін у правовому регулюванні.
- 3) зручність у правозастосуванні як для фахівців-юристів, так і для громадян, можливість знайти вирішення власної проблеми за допомогою звернення до єдиного акта, внаслідок чого підвищиться «трудова» правова культура населення.

- 4) як наслідок зміцнення законності та позитивної правової поведінки всіх суб'єктів суспільних відносин, обмеження потенційно недобросовісних дій роботодавців чи суддів через усунення можливості апелювати до положень невідомого загалу відомчого або вкрай застарілого законодавства.

Лише за умови врахування усіх цих засадничих положень є надія, що майбутня кодифікація трудового законодавства і створення в подальшому нового трудового кодексу буде сприяти відповідності вітчизняного трудового законодавства європейським стандартам на належному рівні і новий трудовий кодекс відповідатиме кращим зразкам законодавчого акта ринкової економіки і буде забезпечувати основоположні права та гарантії працівників, що і буде в повному обсязі відображати функції даного нормативно-правового акту.

Т.М. Іванова,

*старший викладач кафедри права
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ПЕНСІЙНА РЕФОРМА ТА РОЗВИТОК ФОНДОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

У 80-90-х роках у світі відбулися суттєві зміни у системі приватного пенсійного забезпечення. Значна частина традиційних пенсійних планів (програм) із фіксованими виплатами була трансформована у суто накопичувальні плани (програми) з фіксованими розмірами внесків.

Чинна солідарна система пенсійного забезпечення не відповідає сучасним потребам і має цілу низку серйозних проблем. Так, здійснювані сьогодні пенсійні виплати недостатні для забезпечення навіть мінімально до-

пустимого рівня життя осіб похилого віку, а середня трудова пенсія становить трохи більш як 40% прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб. У трудовій пенсії нівелюється диференціація, пов'язана зі стажем роботи і розмірами попереднього заробітку. Високі ставки обов'язкових відрахувань до Пенсійного фонду (33,2% для роботодавців) посилюють процес тінізації економіки. Загалом пенсійна система має, по суті, адміністративно-розподільчий характер, де за рахунок внесків на пенсійне страхування здійснюються окремі види соціальних виплат, які не залежать від участі у фінансуванні пенсійного забезпечення.

Реформування пенсійного забезпечення, що відбувається в Україні, спрямоване на створення трирівневої системи і передбачає удосконалення нинішньої розподільчо-солідарної системи (перший рівень), створення загальнообов'язкової накопичувальної системи (другий рівень) та поступове запровадження елементів добровільної накопичувальної системи (третій рівень).

Важливою умовою успішної реалізації пенсійної реформи є розвиток недержавного пенсійного забезпечення як складової частини системи накопичувального пенсійного забезпечення. Воно ґрунтується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їхніх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень із метою отримання додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат за рахунок відрахувань та інвестиційного доходу, нарахованого на них.

Визначальними умовами розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні є створення належної і цілісної законодавчої бази та побудова дійової регулятивної системи, державні гарантії захисту внесків і доходів на інвестиції від розкрадання та втрат при банкрутстві.

Недержавна пенсійна система є безпечним, а у більшості випадків і пільговим засобом забезпечення після виходу на пенсію більш високого життєвого рівня, ніж той, що його спроможна забезпечити лише солідарна система.

Інша, не менш важлива функція недержавної пенсійної системи полягає в тому, що вона, як підкреслюють багато дослідників, є джерелом довгострокових інвестицій, необхідних для економічного розвитку країни. Акумулюючи заощадження населення у межах пенсійних програм та інвестуючи їх у акції, облігації підприємств, державні цінні папери, венчурні фонди тощо, пенсійні фонди забезпечують довгострокове фінансування економіки і держави.

В Україні назріла нагальна потреба у створенні та розвитку недержавних пенсійних фондів як обов'язкового елемента системи недержавного пенсійного забезпечення. Ці фонди, з одного боку, мають надати змогу ефективно й цивілізовано залучати кошти громадян і роботодавців на формування додаткових пенсійних заощаджень для забезпечення достойного життя після виходу на пенсію, а з другого – стати джерелом довгострокових інвестицій для реального й інноваційного секторів економіки, що сприятиме загальному економічному розвитку країни.

Отже, створення пенсійного фонду, як державного так і недержавного є необхідним елементом фінансової системи будь-якої країни, і Україна не є винятком.

Ключовими функціями вітчизняного фінансового ринку є створення і забезпечення функціонування механізмів переливу капіталу, а також розподілу фінансових ресурсів між основними економічними суб'єктами: населенням, підприємствами та державою. Від того, наскільки ефективно діють ці механізми, залежать стан і рівень розвитку ринків і в цілому економіки України.

В сучасних умовах виходу з фінансово-економічної кризи особливо важливо якомога швидше відновити нормальне функціонування всіх сегментів економічної активності в Україні, і не в останню чергу, сфери недержавного пенсійного забезпечення. Значущість суб'єктів НПЗ визначається їх спроможністю бути суттєвим джерелом підтримки соціальних стандартів та одночасно бути акумуляторами внутрішніх інвестиційних ресурсів для прискореного розвитку економіки України. Це свідчить про надзвичайну важливість запровадження недержавного пенсійного забезпечення в нашій країні, що стало одним з основних етапів і важливих кроків реформування системи пенсійного забезпечення України.

І відповідно найактуальніші питання сьогодення: як наповнити фінансовий та реальний сектори національної економіки довгими і відносно дешевими грошима? Які здійснювати структурні і фундаментальні зміни для побудови інноваційної економіки?

Безумовно, недержавні пенсійні фонди є активними суб'єктами світового ринку капіталу, оскільки трансформуючи вільні кошти домогосподарств та підприємств у інвестиції, вони виступають джерелом довгострокових інвестиційних ресурсів для розвитку економіки, що, як показує досвід багатьох країн, сприяє економічному зростанню. Тому проведення аналізу систем управління активами, розгляд існуючих результатів діяльності НПФ та прогнозування динаміки загальних пенсійних активів є однією з найважливіших передумов вибору ефективного механізму забезпечення стійкого зростання загальних активів пенсійних фондів залежно від варіантів розвитку основних макроекономічних показників України. В результаті розвитку недержавних пенсійних фондів та удосконалення управління їх активами також позитивно впливає на економіку України в цілому, а саме:

1) діяльність НПФ сприяє розвитку в Україні національного фондово-го ринку;

2) формує додаткові джерела довгострокового кредитування економіки. Кошти, накопичувані на пенсійних рахунках їхніх учасників, є значним джерелом інвестицій в економіці. Вони спрямовуються на фінансування довгострокових проектів у стратегічних галузевих сферах. Особливість діяльності пенсійних фондів полягає у тому, що вони зацікавлені здійснювати довгострокові інвестиції для узгодження власних потоків внесків і виплат;

3) забезпечує зниження обсягів тіньової економіки шляхом отримання пільг в оподаткуванні для учасників недержавних пенсійних фондів;

4) надає можливості для збільшення бюджетних надходжень у майбутньому. Під час сплати податків будуть збільшуватися бюджетні надходження шляхом розширення бази оподаткування, наприклад, пенсійні виплати включатимуть не лише пенсійні внески, а й інвестиційний дохід.

ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ В УКРАЇНІ

Відповідно до положень Конституції України, зокрема статей 32, 56, 62, і чинного законодавства, фізичні та юридичні особи мають право на відшкодування моральної (немайнової) шкоди, заподіяної внаслідок порушення їх прав і свобод та законних інтересів.

Підставою для відшкодування моральної шкоди є факт заподіяння особі фізичного болю та страждань чи душевних страждань, або приниження честі, гідності, а також ділової репутації фізичної чи юридичної особи.

Відповідно до п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31.03.1995 року (зі змінами та доповненнями), «Під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб. Відповідно до чинного законодавства моральна шкода може полягати, зокрема: у приниженні честі, гідності, престижу або ділової репутації...».

Право на відшкодування моральної шкоди має фізична особа, честь, гідність та ділову репутацію якої принижено. За загальним правилом моральну шкоду відшкодовує особа, яка її завдала, за наявності її вини.

Відповідно до загальних підстав цивільно-правової відповідальності обов'язковому з'ясуванню при вирішенні спору про відшкодування моральної шкоди підлягають: наявність такої шкоди, протиправність діяння її заподіювача, наявність причинного зв'язку між шкодою і протиправним діянням заподіювача та вини останнього в її заподіянні. Суд з'ясовує чим підтверджується факт заподіяння позивачеві моральних чи фізичних страждань або втрат немайнового характеру, за яких обставин чи якими діями (бездіяльністю) вони заподіяні, в якій грошовій сумі чи в якій матеріальній формі позивач оцінює заподіяну йому шкоду та з чого він при цьому виходить, а також інші обставини, що мають значення для вирішення спору.

Розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди суд визначає залежно від характеру та обсягу страждань (фізичних, душевних, психічних тощо), яких зазнав позивач, характеру немайнових втрат (їх тривалості, можливості відновлення тощо) та з урахуванням інших обставин. Зокрема, враховуються стан здоров'я потерпілого, тяжкість вимушених змін у його життєвих і виробничих стосунках, ступінь зниження престижу, ділової репутації, час та зусилля, необхідні для відновлення попереднього стану, добровільне – за власною ініціативою чи за зверненням потерпілого – спростування інформації редакцією засобу масової інформації. При цьому суд має виходити із засад розумності, виваженості та справедливості. У своєму рішенні суд повинен навести мотиви визначення відповідного розміру такої моральної шкоди.

При вирішенні спорів про відшкодування моральної шкоди, заподіяної особі поширенням відомостей, які не відповідають дійсності і порочать

Її честь, гідність та ділову репутацію, необхідно враховувати роз'яснення, які дав Пленум Верховного Суду України в Постанові від 27.02.2009 року № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи».

У справах про спростування відомостей, поширених засобами масової інформації (в пресі, по радіо і телебаченню), як відповідачі до участі притягаються автор, орган засобу масової інформації, що їх поширив, а у передбачених законом випадках, і відповідна службова особа цього органу, які й несуть обов'язок по відшкодуванню заподіяної моральної шкоди відповідно до ступеня вини кожного з них. Якщо позивач не бажає притягнути когось з них до відповідальності, на решту заподіювачів моральної шкоди покладається обов'язок по відшкодуванню тієї її частини, яка відповідає ступеню їх вини, в разі, коли орган масової інформації не називає автора, суд виходить з того, що вину за поширення зазначених відомостей цей орган взяв на себе.

На відповідача може бути покладено обов'язок по відшкодуванню заподіяної моральної шкоди, не тільки тоді, коли суд задовольнив вимоги позивача про спростування поширених відомостей, а й тоді, коли відповідач спростував їх добровільно.

Відповідно до ст.. 42 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» і ст.. 67 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», на органи масової інформації, їх працівників і автора не може бути покладено обов'язок по відшкодуванню моральної шкоди за публікацію чи поширення відомостей, які не відповідають дійсності, якщо вони містились в офіційних повідомленнях чи були одержані від інформаційних агентств чи прес – служб державних органів та органів об'єднаних громадян або є дослівним відтворенням матеріалів, опублікованих іншим засобом інформації (з посиланням на нього), офіційних виступів посадових осіб державних органів, виступів народних депутатів, або містилися у авторських виступах, які передаються в ефір без попереднього запису.

Критична оцінка певних фактів і недоліків, думки та судження, критичні рецензії творів не можуть бути підставою для задоволення вимог про відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Однак, якщо при цьому допускаються образа чи порушення інших захищених законом прав особи (розголошення без її згоди конфіденційної інформації, втручання в приватне життя тощо), то це може тягти за собою відшкодування моральної шкоди.

Згідно з ст. 17 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» від 23.09.1997 № 540/97 – ВР: журналіст та (або) засіб масової інформації звільняється від відповідальності за поширення інформації, що не відповідає дійсності, а звідси й від відповідальності за відшкодування моральної шкоди, якщо суд встановить, що журналіст діяв добросовісно та здійснював її перевірку. При вирішенні спорів про відшкодування моральної (немайнової) шкоди за позовами органів державної влади, місцевого самоврядування, офіційних осіб (наприклад, зареєстрований кандидат у депутати) чи посадових осіб до засобів масової інформації відповідно до ч. 4 ст. 17 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» з'ясуванню підлягають наявність злого умислу журналіста або засобу масової інформації, а також наслідки використання потерпілим можли-

востей позасудового (досудового) спростування неправдивих відомостей, відстоювання його честі й гідності та врегулювання конфлікту в цілому. Під злим умислом журналіста чи засобу масової інформації необхідно розуміти такі їх дії, коли вони перед поширенням інформації усвідомлювали її неправдивість (недостовірність) або неправомірність інших дій (поширення конфіденційної інформації щодо особи без згоди останньої тощо).

Відшкодування моральної шкоди є одним з найбільш дієвих способів захисту особистих немайнових прав, що використовується для відновлення порушеного права. При стягненні моральної шкоди фактично збігаються міри захисту і відповідальності. Додаткові обтяження і застосування мір відповідальності свідчать про те, що застосування лише мір захисту (наприклад, спростування відомостей) виявилось неефективним. Розмір відшкодування встановлюється судом і не може визначатися умовами договору.

А. Галагуза,
*студентка II курсу напрямку підготовки «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ІНОЗЕМЦЯМИ В УКРАЇНІ

Вислів «Діти – наше майбутнє» – це не просто гарна фраза. Доля будь-якої спільноти, нації, держави в майбутньому залежить від того, якими будуть люди, які населятимуть її. Саме тому міжнародне співтовариство в особі Організації Об'єднаних Націй вже кілька десятиліть працює над тим, щоб створити дітям усього світу якнайкращі умови життя і всебічного повноцінного розвитку. Наслідком цієї праці є Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року.

Відповідно до ст. 21 цієї Конвенції визначається, що усиновлення в іншій країні може розглядатися як альтернативний спосіб догляду за дитиною, якщо забезпечення придатного догляду в країні походження дитини є неможливим. Дитина, яка є громадянином України, може бути усиновлена іноземцем, якщо вона перебуває не менш як один рік на обліку в урядовому органі державного управління з усиновлення та захисту прав дитини.

Якщо усиновлювач є родичем дитини або дитина страждає хворобою, що внесена до спеціального переліку, затвердженого Міністерством охорони здоров'я України, усиновлення може бути здійснене до спливу цього строку.

Дитина може бути усиновлена іноземцем, якщо протягом одного року з моменту взяття її на облік в урядовому органі державного управління з усиновлення та захисту прав дитини не виявилось громадянина України, який бажав би її усиновити або взяти під опіку чи піклування.

Усиновлення дітей України громадянами інших країн – деякою мірою небезпечне явище. Звичайно, це не стосується іноземців, які виконують всі вимоги законодавства, щоб у кінцевому результаті усиновити дитину. Але знаходяться й такі, що бажують якнайшвидше в складі своєї сім'ї мати нову дитину, при цьому матеріальна сторона цієї послуги для іноземців, як правило, не є проблемою.

Певною проблемою під час виховання усиновлених дітей постає рано чи пізно питання щодо таємниці усиновлення. Згідно ст. 285 Сімейного Кодексу України усиновлення дитини, яка є громадянином України, особою, яка є громадянином держави, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги, і якщо ця особа в Україні постійно не проживає, не є таємним.

Нагляд за станом утримання і виховання усиновленої дитини іноземними громадянами здійснюють у межах своїх повноважень Центр усиновлення, Міністерство закордонних справ, відповідна консульська установа України в країні проживання усиновленої дитини.

В питанні усиновлення українських дітей іноземними громадянами є і плюси, і мінуси, які так чи інакше мають неабиякий вплив на проблему усиновлення дітей.

Повертаючись до Конвенції, можна з'ясувати, що дитина має право на щасливе дитинство. Але як може бути таке дитинство, якщо дитина потрапила до судимого батька чи судимої матері, до людей, які потім можуть продати свою дитину, батьків, які змушують дітей, займатися проституцією. І таких випадків безліч.

У 2006 р. іноземцями було усиновлено майже 1500 дітей, громадян України. Відповідно до ст. 207 Сімейного Кодексу України усиновлення – це прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду, крім випадку, передбаченого ст. 282 цього Кодексу, а саме якщо усиновлювач не є громадянином України, для усиновлення дитини, яка є громадянином України, потрібен дозвіл центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей. Це засвідчує, що таке усиновлення стало для України звичним явищем.

Позитивним моментом цього процесу є те, що вивезені з України діти-сироти одержали реальний шанс вилікуватися від фізичних хвороб і водночас оздоровитися духовно, одержавши можливість проживання в сімейному оточенні. Відповідно до статті 283 СК, українська дитина може бути усиновлена іноземним громадянином у разі:

- 1) перебування дитини на обліку в Державному департаменті з усиновлення та захисту прав дитини не менше одного року;
- 2) відсутності громадянина України, який виявив бажання усиновити дитину або взяти її під опіку чи піклування до себе в сім'ю;
- 3) згоди Державного департаменту з усиновлення та захисту прав дитини;
- 4) забезпечення дитині за кордоном прав в обсязі не меншому, ніж це встановлено законами України.

Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо усиновлення» від 10 квітня 2008 р. було ускладнено усиновлення дитини іноземцями: усиновлення надалі стало можливим лише тоді, коли усиновлювачами є подружжя. Іншими словами, іноземець, який не перебуває у шлюбі, усиновити дитину не може, за винятком випадків, коли він є родичем дитини.

Як зазначено у ч.2 ст.8 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 р., суд, з метою визначення відповідності змісту норм сімейного права країни усиновлювача інтересам дитини, може звер-

нутися до Міністерства юстиції України та інших компетентних органів або залучити експерта (спеціаліста) в галузі іноземного права.

На даний час за межами України проживають 21 тис. 347 усиновлених іноземцями українських дітей. Законодавство України визначає однозначний пріоритет національного усиновлення над міждержавним, і за останні роки цей пріоритет вдалось закріпити на практиці. На сьогодні в Україні склалась чітка тенденція до скорочення міждержавного усиновлення. Україна втрачає статус «країни-донора» дітей для міждержавного усиновлення.

Г. Геворгян,
*студентка III курсу напрямлення підготовки «Правознавство»
Днепропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

СИСТЕМЫ НОТАРИАТА

Опыт развития нотариата в других странах может пригодиться при совершенствовании отечественной системы нотариата. Нотариат в Украине нуждается в реформировании.

В мире существует два типа основных систем нотариата: латинский и англосаксонский. Квитков А.Ф. отметил, что различие обусловлено сутью соответствующих правовых систем: источниками латинского права являются правовые нормы, созданные государством, источниками же англосаксонского права – судебные решения.

В.В. Ярков, И.Г. Медведев и С.С. Трушников считают, что нотариат латинского (свободного) типа сформировался в результате длительной эволюции правовых идей в странах романо-германской правовой системы. В частности, среди основных системных признаков, которые характеризуют любой национальный нотариат латинского типа, можно назвать следующие:

- Нотариус – это публичное должностное лицо, получающий полномочия от государства, реализующий их от его имени и под его контролем;
- Нотариус – это лицо свободной юридической профессии в том смысле, что самостоятельно организует свою работу, за собственный счёт приобретает необходимое имущество и нанимает помощников, несёт полную имущественную ответственность за причинённые убытки;
- Основная функция нотариуса – придание частным соглашениям аутентичного характера, особой доказательственной и исполнительной силы, защита публичного интереса;
- Нотариус за совершение им нотариальных актов получает нотариальный тариф, размер и порядок уплаты которого устанавливаются государством. Нотариальный тариф является одновременно основным источником для самофинансирования нотариальной деятельности и базой для имущественной ответственности нотариуса за свои ошибки;
- Нотариусы объединяются в коллективные органы: нотариальные палаты, выполняющие административные и контрольные функции. Членство нотариусов в палатах обязательно.

Несмотря на общие черты национальных нотариатов латинского типа, положение нотариуса в конкретных государствах может также раз-

ниться. Однако это не исключает возможной систематизации. Например, в Европе существует три основные модели латинского нотариата:

- немецкая;
- французская;
- смешанная.

А) Для немецкой модели характерна незначительная активность нотариуса на всех этапах нотариального производства. Его работа сводится к разработке соответствующего акта и его последующему удостоверению. Нотариус здесь не играет значительной роли при подготовке совершения нотариального действия: проведении консультаций, переговоров, получении необходимых документов и т.д. Как следствие, осуществление нотариальных функций носит здесь порой излишне формализованный, нетворческий характер.

Б) Французская модель, предполагает инициативность самого нотариуса с момента обращения к нему заинтересованного лица. Нотариус и его многочисленные помощники полностью берут на себя все заботы клиентов, начиная от сбора необходимых документов и заканчивая регистрацией нотариального акта в компетентных органах.

В) Смешанная модель сочетает в различных пропорциях элементы обоих вышеназванных систем. Существует в целом ряде Европейских государств как, например, Испании, Нидерландах, Швейцарии и ряде других.

Англо – американский вариант развития нотариата также не может быть исключен из списка альтернатив при определении возможного пути реформирования национальной системы нотариальных органов. Такие ученые, как Х. Венгрияк, М. Бондарев и другие считают, что интересным для Украины пример выдачи разрешений на право заниматься нотариальной деятельностью на определенный срок. Это означает, что после окончания действия разрешения лицо снова должна обратиться за разрешением и удовлетворить все требования, выдвигаемые для его получения. Это позволило бы сделать нотариат профессиональным, конкурентоспособным и он занял бы достойное место в правовой системе Украины.

Англосаксонская правовая модель основана преимущественно на судебном прецеденте, в силу чего основное внимание уделяется свидетельским показаниям как средству доказывания, в том числе и при исследовании письменных доказательств. Нотариус в правовой системе и нотариальные, как и иные письменные документы не играют той роли, какая отведена им в странах латинского нотариата. Поэтому любые письменные документы в гражданском процессе стран общего права могут быть опровергнуты с помощью свидетелей.

Система латинского нотариата характерна для Украины. В странах англосаксонской модели права не играет такой роли нотариус, какая отведена ему в странах латинского нотариата. Эта правовая модель основана преимущественно на судебном прецеденте, в силу чего основное внимание уделяется не письменному акту, а свидетельским показаниям как средству доказывания наряду с письменными доказательствами. Любые письменные акты могут быть подвергнуты сомнению с помощью показания свидетеля.

В.В. Комаров и В.В. Баранкова отмечают, что обратиться к нотариусу намного дешевле и быстрее, чем впоследствии становиться стороной в

судебном споре, оплачивая подчас очень дорогие услуги адвокатов и затрачивая время и усилия на доказывание фактов, которые могли бы считаться бесспорными.

Необходимо дополнительно изучить опыт стран, где данные вопросы уже решены и использовать в нашем законодательстве.

А. Гусак,
*студент II курсу напряму підготовки «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ПРАВА СПОЖИВАЧА ПРИ ПРИДБАННІ ТОВАРУ НАЛЕЖНОЇ ЯКОСТІ

Протягом всього життя ми користуємось товарами та послугами і витрачаємо кошти на них, тому незалежно від віку, статі, освіти, займаної посади, соціального статусу усі ми є споживачами. Кожен з нас має право знати свої права, захист яких гарантується Конституцією України. Захист прав споживачів – це гарантований законом контроль за якістю і безпечністю продукції та всіх видів послуг і робіт з боку держави та громадсько-суспільний рух на його підтримку. Цей захист являється складовою частиною захисту прав людини.

Права споживачів завжди захищалися звичаями та законами. З часом ідея захисту цих прав знайшла своє втілення в утворенні правових норм та різноманітних суспільних об'єднаннях. Таким чином, в середині ХХ столітті відносини між виробником і споживачем стали ґрунтуватися на чітких правових засадах. Наприклад, 15 березня 1961 року президент США видав спеціальну постанову, що проголошувала «Чотири права споживачів»: на безпеку, якість товарів і послуг; на достовірну інформацію про них; право бути почутим у разі висунення споживацьких претензій; право захищати свої споживацькі претензії в суді.

Від того часу 15 березня щорічно відзначають як Всесвітній день прав споживачів. У 1973 році XXV сесія Консультативної Асамблеї Ради Європи затвердила «Хартію захисту споживачів», а в 1985 році Генеральна Асамблея ООН затвердила «Керівні принципи захисту інтересів і прав споживачів», які були підписані Україною.

Згідно зі статтею 42 Конституції України: «Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів».

Державний захист прав громадян як споживачів здійснюють спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади – Державний комітет України по захисту прав споживачів та його територіальні органи, Державний комітет стандартизації, метрології та сертифікації України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, органи і установи державного санітарно-епідеміологічного нагляду України, інші органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування відповідно до законодавства, а також судові органи.

У 1991 році Україна прийняла Закон «Про захист прав споживачів», який регулює відносини між споживачами товарів та виробниками, а також встановлює права споживачів. Згідно з ч.1 ст.4 споживачі, що знаходяться

на території України, під час придбання, замовлення чи використання товарів мають право на:

- 1) захист своїх прав державою;
- 2) належну якість продукції та обслуговування;
- 3) безпеку продукції;
- 4) необхідну, доступну, достовірну та своєчасну інформацію про продукцію, її кількість, якість, асортимент, а також про її виробника (виконавця, продавця);
- 5) відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої внаслідок недоліків продукції (дефекту в продукції), відповідно до закону;
- 6) звернення до суду та інших уповноважених державних органів за захистом порушених прав;
- 7) об'єднання в громадські організації споживачів (об'єднання споживачів).

Розглянемо детально права споживачів при придбанні товару належної якості. Під належною якістю товару, слід розуміти властивість продукції, яка відповідає вимогам, встановленим для цієї категорії продукції у нормативно-правових актах і документах, та умовам договору із споживачем. Згідно з ст.9 ЗУ «Про захист прав споживачів» у разі придбання не-продовольчого товару належної якості, який не задовольнив споживача за формою, габаритами, фасоном, кольором, розміром або з інших причин не може бути ним використаний за призначенням, споживач має право:

- обміняти непродовольчий товар на аналогічний у продавця, в якого він був придбаний;
- розірвати договір купівлі-продажу непродовольчого товару та одержати назад гроші у розмірі вартості повернутого товару.

Якщо на момент обміну аналогічного товару немає у продавця, споживач має право:

- придбати будь-які інші товари з наявного асортименту з відповідним перерахуванням вартості;
- розірвати договір та одержати назад гроші у розмірі вартості повернутого товару;
- здійснити обмін товару на аналогічний при першому ж надходженні відповідного товару в продаж.

Продавець зобов'язаний у день надходження товару в продаж повідомити про це споживача, який вимагає обміну товару.

При розірванні договору купівлі-продажу розрахунки із споживачем провадяться виходячи з вартості товару на час його купівлі. Гроші, сплачені за товар, повертаються споживачеві у день розірвання договору, а в разі неможливості повернути гроші у день розірвання договору – в інший строк за домовленістю сторін, але не пізніше ніж протягом семи днів.

Обмін товару належної якості здійснюється протягом чотирнадцяти днів, не рахуючи дня купівлі і провадиться, якщо він не використовувався і якщо збережено його товарний вигляд, споживчі властивості, пломби, ярлики, а також розрахунковий документ (товарний, касовий чек тощо), виданий споживачеві разом з проданим товаром.

Перелік товарів належної якості, що не підлягають обміну (поверненню) з підстав, зазначених вище, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 19 березня 1994 року № 172 «Про реалізацію окремих по-

ложень Закону України «Про захист прав споживачів». Так, не підлягають обміну товари належної якості, а саме, продовольчі товари, лікарські препарати та засоби, предмети сангігієни, деякі непродовольчі товари, зокрема, парфюмерно-косметичні та ювелірні вироби тощо.

Таким чином, обміняти непродовольчий товар належної якості – це одне із основних прав споживача, яке необхідно реалізувати вчасно. Продавці рідко повідомляють покупців про можливість обміняти чи повернути непродовольчий товар належної якості, тому люди навіть не підозрюють про наявність у них такого права, а якщо і підозрюють то бояться його реалізувати. В більшості випадків в магазині вивіщується оголошення про те, що певні групи товарів не підлягають обміну або поверненню. Тому кожному громадянину необхідно знати свої права, щоб мати змогу захищати свої інтереси.

А. Гладких,
*студентка II курсу напрямлення підготовки «Правоведение»
Днепропетровского университета имени Альфреда Нобеля*

БРАЧНЫЙ ДОГОВОР В УКРАИНЕ

В мировой юридической практике брачный договор достаточно распространенное явление, благодаря которому режим общего имущества супругов становится более четким и понятным. Согласно семейному законодательству Украины брачный договор представляет собой соглашение лиц, которые вступают в брак либо соглашение супругов, которое определяет их имущественные права и обязанности в браке и (либо) в случае его расторжения. Брачный договор должен быть оформлен в письменной форме, которая подлежит нотариальному заверению.

Если обратиться к истории, то станет известно, что брачный договор впервые появился не в Европе или Америке. Его история началась намного раньше – в Древней Греции и Риме. Там мужчина и женщина, прежде чем создавать семью, оформляли соглашения, где описывали свои имущественные отношения, сразу обсуждая также вопросы наследования в будущем совместно нажитого имущества. Это не считалось постыдным или зазорным, и такая «страховка» была очень распространена вплоть до прихода христианства. Исходя из того, что от появления брачного договора прошли уже сотни лет, а он по-прежнему существует и даже успешно развивается, следует, что брачный договор является нужным и востребованным.

Возможность заключения брачного контракта была предусмотрена и Кодексом законов о браке УССР. В соответствии с данным нормативно-правовым актом условия брачного контракта не могли ухудшать положение одного из супругов.

Говоря о институте брачного договора, стоит заметить, что данное понятие является относительно новым для нынешнего законодательства Украины. Супруги впервые смогли заключать соглашения касательно владения общим имуществом в 1996 году. Сравнительно с заграничным опытом институт брачного договора в нашем государстве является относи-

тельно молодым. А в Германии супруги могут заключать брачный договор уже на протяжении свыше 100 лет.

Последнее время в Украине появляется все больше поклонников среди супругов или людей, планирующих вступить в брак с желанием заключить брачный договор. И это понятно, потому что брачный договор по своей природе является достаточно диспозитивным договором, по которому можно установить условия совместной супружеской жизни, которые касаются в большинстве случаев имущественных отношений, как за время брака, так и с момента расторжения брака.

В соответствии со ст. 92 Семейного кодекса Украины, брачный договор может быть заключен лицами, которые подали заявление о регистрации брака, а также супругами. На заключение брачного договора до регистрации брака, если одной из сторон является несовершеннолетнее лицо, необходимо письменное согласие его родителей или попечителей, заверенное нотариусом.

Согласно ст.93 Семейного кодекса Украины брачный договор регулирует имущественные отношения между супругами, определяет их имущественные права и обязанности. Следовательно, личные отношения между супругами, а также личные отношения между супругами и детьми не могут регулироваться брачным договором. Брачный договор не может ограничивать правоспособность или дееспособность одного из супругов. Например, такие вопросы, как свобода, уважение, любовь между супругами, взаимное внимание, индивидуальность, саморазвитие и т.д. – то есть, вопросы неимущественного характера – предметом брачного контракта в Украине быть не могут.

Согласно ст. 60 Семейного кодекса Украины, имущество, приобретенное супругами в период брака, независимо от того, на чье имя оно зарегистрировано, принадлежит супругам на праве общей собственности. Стороны брачного договора могут изменить этот режим общей собственности и определить, например, что квартира, которая приобретена супругами в период брака и оформленная на имя жены, будет ее личной собственностью, и согласие от мужа на распоряжение этой квартирой требоваться не будет.

Брачный договор в США регулирует значительно больший объем правоотношений, чем аналогичный договор в Украине. Брачный договор в США заключается и регулирует не только имущественные права и обязательства, но также регламентирует прочие правовые отношения. Так он может содержать условия, определяющие положения в случае возникновения споров по отношению к детям, алиментам и по иным брачным отношениям между супругами. Также брачный договор в США является соглашением между законными супругами, по которому одна сторона может наложить на себя определенные обязательства по содержанию второй стороны на весь период брачных отношений. В случае расторжения брачных отношений, сторона, которая состояла на определенном содержании, может полностью либо частично утратить определенное как имущественное, так и возможное иное право, предусмотренного семейным законодательством. Согласно общим положениям брачный договор в США гораздо обширнее регулирует правоотношения между законными супругами не только в рамках семейного законодательства, но и также иными правовыми

нормами, и является одним из обязательных условий, соблюдающихся в случае вступления граждан в законный брак.

В соответствии со ст. 100 Семейного кодекса Украины условия брачного договора можно изменить в последующем по желанию супругов. В странах Западной Европы и США изменения в брачном договоре после заключения брака допускаются только по решению суда.

Супруги имеют право отказаться от брачного договора. В таком случае, по выбору супругов, права и обязанности, установленные брачным договором, прекращаются с момента его заключения либо в день подачи заявления нотариусу об отказе от него.

В случае возникновения между супругами спора относительно имущества, при наличии договора суд, прежде всего, принимает во внимание условия брачного договора. Это является очень важным, так как нормы законодательства и условия брачного договора могут по-разному определять одни и те же понятия, например, касающиеся юридической судьбы имущества.

Учитывая изложенное выше, можно сказать, что брачный договор имеет существенное значение для регулирования семейных отношений, особенно в тех случаях, когда супруги существенно уклоняются от установленных законом условий регламентации материальных взаимоотношений, определенных законом имущественных прав и обязанностей. В то же время, брачный договор не является документом, который устанавливает и подтверждает право собственности на определенное имущество, не является «панaceей» от будущих конфликтов, это лишь один из способов их предотвратить или установить заранее пути их решения, обсудить способы защиты прав каждого из супругов.

В. Коваленко,

*студент II курсу напряму підготовки «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «НЕДІЙСНИЙ ШЛЮБ» ТА «НЕУКЛАДЕНИЙ ШЛЮБ»

З кожним роком все більше і більше уваги державою приділяється людині, зокрема можливості реалізації її основних прав. Це забезпечується за допомогою різноманітних галузей права. Але провідне місце серед інших галузей права займає сімейне право, адже сім'я необхідна кожній людині. Саме шлюб здійснює істотний вплив на розвиток суспільства, його моральне здоров'я і є одним з факторів підвищення соціальної активності людей. Саме в укладанні шлюбу формуються основні риси характеру особи, її відношення до праці, моральних, ідейних і культурних цінностей. Тому демократичне суспільство зацікавлене в міцній, духовній і морально здоровій сім'ї.

Міцний шлюб означає міцне суспільство. Сім'я впливає на відносини у суспільстві, хоч і сама зазнає його впливу. Одне з призначень шлюбу полягає в тому ж, у чому й призначення окремої особистості: виявити в кожному з її членів і в самому собі все найкраще, розвинути й віддати все на за-

гальне благо. Відтворення життя і його зміна на краще – загальна й кінцева мета спільного життя жінки й чоловіка.

Наша держава – це проєкція наших родин. Дійсно, у сім'ї можна знайти складені елементи великої держави. У сім'ї є економіка – це зарплата дружини і чоловіка, внутрішня і зовнішня політика – це відносини усередині родини та з сусідами, а також культурна сторона життя. Однак, саме головне в сім'ї – це любов між дружиною і чоловіком. З цього починається створення сім'ї. Хоча з цього ж починається і її руйнування.

У теорії сімейного права відрізняють поняття фіктивного шлюбу від шлюбу, «який не існує» або шлюбу, «який не укладено». Шлюб, який не існує – це шлюб, який юридично не існує і який не потребує визнання його недійсним у судовому порядку. Так, шлюб, укладений з порушенням обов'язкових правил реєстрації (наприклад, зареєстрований особою, яка не має права його реєструвати), – не існує взагалі.

Шлюб, зареєстрований у відсутності нареченої і або нареченого, вважається неукладеним. Запис про такий шлюб у державному органі реєстрації актів громадянського стану анулюється за рішенням суду за заявою заінтересованої особи, а також за заявою прокурора. Необхідно зауважити, що на вимогу законодавця на відносини з визнання шлюбу недійсним не розповсюджується строк позовної давності, а тому зацікавлена особа може клопотати про скасування актового запису про недійсний шлюб або про визнання шлюбу недійсним у будь-який час з моменту його реєстрації. Від визнання шлюбу недійсним треба відрізнити його визнання неукладеним. Як вже зазначалося, недійсним є шлюб, укладений за відсутності хоча б однієї з умов (позитивних) його реєстрації або за наявності хоча б однієї з установлених законом перешкод його реєстрації (негативних умов). Визнання ж шлюбу неукладеним має місце у разі порушення порядку його укладання. Так, згідно з ч. 1 ст. 34 СК присутність нареченого та нареченої у момент реєстрації їхнього шлюбу є обов'язковою. Тому шлюб, зареєстрований у відсутності нареченої і (або) нареченого, вважається неукладеним.

Неукладений шлюб не породжує жодних прав та обов'язків. При цьому не існує презумпції батьківства чоловіка матері дитини. Якщо недійсний шлюб може за певних обставин визнаватися дійсним (ч. 5 ст. 39, ч. 3 ст. 40, ч. 3 ст. 41 СК;), то неукладений шлюб не може бути визнаний таким.

Вступ у шлюб породжує виникнення особистих немайнових та майнових правовідносин між подружжям. Насамперед виникають немайнові правовідносини, а майнові є похідними від них. Регулювання зазначених правовідносин ґрунтується на рівності прав та обов'язків кожного з подружжя у шлюбі й сім'ї (ст. 51 Конституції) і спрямоване на виконання завдань, передбачених статтями 51 та 52 Конституції і ч. 2 ст. 1 СК. Особисті права та обов'язки подружжя, як й будь-які особисті права та обов'язки, тісно пов'язані з особою їх володаря і не мають майнового (економічного) змісту. Так, немайнові права та обов'язки, як й інші сімейні права та обов'язки, не передаються і не відчужуються.

Раніше вже підкреслювалося, що присутність обох наречених при реєстрації шлюбу дає можливість зайвий раз переконатися в прагненні останніх взяти шлюб і добровільності такого рішення. Тому порушення цієї норми, а саме реєстрація шлюбу за відсутністю одного з наречених, присутність іншої людини як нареченого (нареченої), реєстрація за піддроблени-

ми документами, за довіреністю тощо, не можуть свідчити про те, що такий шлюб укладений, а тому він і не може бути визнаний недійсним. Між тим, реєстрація такого шлюбу відбулася, а це начебто свідчить про те, що між нареченими виникли права і обов'язки подружжя. Насправді ж цього не сталося, бо такий шлюб юридично не існує. В таких випадках за заявою заінтересованої особи, а також за заявою прокурора запис про шлюб у державному органі реєстрації актів цивільного стану анулюється за рішенням суду.

Відповідно до Закону України «Про нотаріат» капітану морського судна надано право посвідчувати заповіти, довіреності, але він не уповноважений реєструвати шлюб. Такі «шлюби» юридично не існують та не мають юридичного значення і визнавати їх недійсними не потрібно. Законодавець чітко передбачив процедуру анулювання запису про такий шлюб в органі реєстрації актів цивільного стану. Це відбувається за заявою зацікавленої особи або прокурора, яка подається до суду і у якій зазначаються відповідні докази того, що шлюб зареєстрований за відсутності нареченого та (або) нареченої. Суд дає правову оцінку доказам і приймає рішення, на підставі якого актовий запис про шлюб анулюється.

Виходячи з матеріалів статті, можна зробити наступний висновок: поняття «неукладений шлюб» не є тотожним поняттю «недійсний шлюб».

Неукладений шлюб не може бути визнаний недійсним, так як неукладений шлюб не існує як юридичний факт.

Недійсність шлюбу – це форма відмови держави від визнання укладеного шлюбу як юридично значущого акту, виражена в рішенні суду, винесеному в порядку цивільного судочинства у зв'язку з порушенням встановлених законом умов укладання шлюбу, що є за своєю суттю заходом захисту.

Законодавством чітко прописуються підстави для визнання шлюбу неукладеним і не дійсним.

Ю. Крикливець,
*студентка II курсу напряму підготовки «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

УСИНОВЛЕННЯ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Усиновлення є однією з традиційних форм соціального влаштування дітей, які залишилися без піклування батьків. Цей процес має давні традиції у різних світових культурах і у кожній окремій країні залежить від історичного досвіду, національних особливостей, релігійних поглядів.

Згадки про усиновлення можна зустріти ще у Вавилонському кодексі Хаммурапі (2285 рік до Р.Х.), в індійських законах Ману, написаних близько 200 року до Р.Х. У законах Вавилону стверджувалося: «Якщо чоловік бере малу дитину з його рівня за сина і виховує її, ніхто не може заперечувати проти цього».

Підтримувалося усиновлення і в стародавньому Римі, про що свідчить кодифікування таких випадків у законах. Розрізняли два типи усиновлення: «адрогатіо» і «адоптіо». Перший з них стосувався дорослої людини, яка завдяки усиновленню ставала законним спадкоємцем того, хто її уси-

новив. У другому випадку йшлося про усиновлення дитини. «Адрогатіо» набуло в стародавньому Римі значного поширення. Воно надавало можливість бездітному чоловікові продовжити свій рід, а також обрати того, хто здійснить після його смерті відповідний релігійний ритуал і збереже пам'ять по ньому.

На розвиток усиновлення значний вплив мав поширений на той час патріархат. Батько міг вільно розпоряджатися своїми дітьми – продати їх або покинути. Однак такі дії мали певні обмеження.

Щодо самих усиновителів, то Римське право до 291 року після Р.Х. дозволяло виконувати такі функції лише чоловікам. Жінки могли виступати в ролі усиновителя тільки за певних обставин, наприклад, при втраті біологічної дитини.

Різні форми усиновлення зустрічаємо у стародавніх греків, єгиптян, асирійців, германців, японців. Воно, в певному сенсі, задовольняло релігійні потреби цих народів. Свідченням цього є, зокрема, той факт, що в синтоїзмі культ предків і здійснення відповідних релігійних ритуалів сприймалися як необхідні і важливі з точки зору інституту усиновлення. Усиновлені особи могли продовжувати сімейний рід і відправляти ритуали за умов, коли родина не мала власних біологічних дітей.

Подальший розвиток суспільства спричинив і законодавчі зміни щодо усиновлення. Так, у роки правління Візантійського імператора Юстиніана I (327-365 рр.) особи, які бажали всиновити дитину, і голова родини, до якої вони належали, мали з'явитися до магістрату для одержання необхідного дозволу.

У більшості західних країн (крім Великої Британії) законодавство із усиновлення базувалося на Римському праві або (пізніше) на Кодексі Наполеона. У деяких випадках акт усиновлення мав військове значення.

Протягом століть у Англії було проблемою усиновлення позашлюбної дитини. У 335 році імператор Костянтин видав наказ, згідно з яким діти, народжені від неодружених батьків, котрі згодом брали шлюб, автоматично ставали законними дітьми. Лише у 1235 році цей закон було скасовано й усиновлення позашлюбної дитини відбувалося за рішенням суду в кожному конкретному випадку. Це мало неабияке значення для англійського суспільства з усталеним у ньому праві на наслідування. Оскільки не існувало законного шляху передати спадщину позашлюбній дитині, вихід убачався в усиовленні.

У Сполучених Штатах Америки першим зареєстрованим усиновителем вважається губернатор Массачусетса Сер Вільям Філ, який усиновив дитину в 1693 році. У його заповіті вперше з'явилося слово «усиновлення», що згодом було запроваджено в колоніальну норму, й це дозволяло на законних засадах змінювати свою родинну належність.

У наступні роки поступово утверджується практика, коли колоніальні нормотворці приймали спеціальні акти (білли), які визнавали правомірність усиновлення дитини. З часом велика кількість індивідуальних біллів про усиновлення стала передумовою прийняття законодавчого акту, який узгальнив існуючу практику.

Такі кроки набули підтримки з боку Томаса Джефферсона, який виступав проти концепції першородства. У період свого членства в Палаті Делегатів у Вірджинії він здійснював послідовну боротьбу за ліквідацію першо-

родства, яка увінчалася успіхом у 1783 році. У зв'язку з цим варто навести такий факт: деякі британські батьки, стикаючись з правом першородства, відсилали своїх молодших синів до Вірджинії, щоб розв'язати цю проблему.

Поступово домінуючими в суспільстві стають погляди, згідно з якими позашлюбна дитина має бути передана на виховання в іншу сім'ю, що спонукало державу до створення законів, які вимагали проведення ретельного обстеження майбутніх усиновителів для подальшого захисту дитини. Вперше такий закон прийнято у 1891 році у штаті Мічиган.

У Древній Русі акт усиновлення як штучного «синівства», як прийняття «стороннього» до складу сім'ї відбувалося «іздревле», тобто ще за часів язичництва. З прийняттям християнства усиновлення перейшло до церковних обрядів, що передбачалося нормами візантійського права під впливом якого перебувала Київська Русь.

У період реформаторської діяльності Петра I усиновленню не надавалося спеціальної уваги. Аналогічне ставлення до цього феномену було характерне і для епохи царювання Катерини II, хоча в цей період набувають розвитку різні аспекти права, в тому числі й сімейних відносин та захисту дітей. Винятком був дозвіл імператриці двом братам – графам Остерманам усиновити старшого онука їхньої сестри. Цей акт у подальшому став підґрунтям для інших усиновлень. Однак у кожному конкретному випадку слід було одержати особистий дозвіл.

Стрімкий розвиток законодавства про усиновлення припадає на початок XIX століття. 11 жовтня 1803 року виходить Указ, який дозволяв бездітним дворянам всиновлювати найближчих законнароджених родичів «через передачу їм за життя прізвищ та герба». Згодом з'являється ціла низка указів, спрямованих на вирішення питань щодо усиновлення. Всі вони акцентували увагу на необхідності збереження при усиновленні соціального статусу дворянами, купцями, нижчими військовими чинами та ін. Для дворян це мало важливе генеалогічне значення.

У середині XIX століття з'являються спеціальні правила, котрі давали можливість всиновляти не лише сиріт. Проте якщо батьки дитини, яку хотіли всиновити, були живими, вони мали дати згоду на такий акт.

Важливу роль у розвитку усиновлення відіграв Закон « О детях усыновленных и узаконенных» прийнятий 12 березня 1891 року. Відповідно до його положень дозволялося всиновлювати всіх незаконнароджених дітей незалежно від їхньої належності до тієї чи іншої соціальної групи. Усиновлювачем могла виступати будь-яка особа, яка не мала біологічних дітей (за винятком сільських жителів) досягла 30-річного віку. Не мали права всиновлювати ті, на кого покладался обряд безшлюбності згідно з релігійним станом. Між усиновлювачем і всиновленим встановлювалися тісні родинні зв'язки; усиновлювач брав на себе всі права та обов'язки, які поширювалися на законних дітей. У цей час усиновлення набуває нового змісту: воно починає розглядатися не тільки як засіб розв'язання майнових проблем, а й як високоморальний акт. Щодо самої процедури, то дворяни здійснювали усиновлення через місцевий суд, сільські громадяни – шляхом приписки дитини до своєї родини. При цьому мали місце певні релігійні обмеження. Скажімо, християнину заборонялося всиновлювати нехристиянина і навпаки.

Таким чином ми бачимо, що усиновлення з'явилося дуже давно, пройшло через століття, де в нього були піднесення й вдосконалення та дійшло до нашого часу таким, яким ми знаємо його зараз.

*А. Кузьмінська,
магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ЗАХИСТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В ІНФОРМАЦІЙНІЙ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

На сьогодні у вітчизняному законодавстві відсутні нормативно-правові акти, що чітко регулюють діяльність в системі інформаційної мережі Інтернет. Окрім цього, на міжнародному рівні, а саме у договорах Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право та про виконання і фонограми, до яких Україна приєдналася у 2001 р., авторське право в мережі Інтернет визначається опосередковано, тобто це питання не взяте до уваги. В Законі України від 23.12.1993 р. № 3792-ХІІ «Про авторське право і суміжні права» міститься положення, згідно з яким автор має право розповсюджувати свої твори таким способом, щоб публіка могла мати доступ до них у будь-якому місці та в будь-який час за власним вибором.

Проблема захисту авторського права в мережі Інтернет виникла ще й тому, що попри всі міжнародні конвенції та внутрішні законодавства держав, глобальна мережа має екстериторіальний характер, тобто доступ до неї з будь-якої країни світу не залежить від виконання урядом цієї країни правил міжнародних договорів. Отже, сьогодні Інтернет фактично став інструментом для порушення прав у галузі інтелектуальної власності.

В першу чергу, розглядаючи питання щодо захисту творів в мережі Інтернет, потрібно звернути увагу, на якому сайті розміщено ресурс. Існує два види сайтів, які пропонують свої послуги – платні та безкоштовні.

Платні сайти – це сайти, що надають свої послуги або ж інформацію за гроші. Тобто, особа картою, чеком, або телефонним рахунком здійснює платіж за необхідну послугу. Загальним правилом таких сайтів є те, що всі вони працюють за передплатою. Безкоштовні сайти – це сайти, інформація з яких надається вільно без будь-яких обмежень.

Що стосується платних сайтів, то їх діяльність є підприємницькою, тобто потребує реєстрації у відповідних органах влади (адміністрація, податкова інспекція). Виходячи з цього, можна дійти висновку, що це – юридична особа із чітко визначеною адресою, банківським рахунком і керівником, або суб'єкт підприємницької діяльності – фізична особа, яка відповідає за зобов'язаннями всім належним майном. Отже, стає можливим подання позову до конкретного відповідача.

Щодо безкоштовних сайтів, то все набагато складніше, тому що:

1) при реєстрації сайта вимагаються мінімальні персональні дані: прізвище, ім'я, по-батькові, адреса електронної пошти; всі інші пункти в анкеті є не обов'язковими і майже ніким не заповнюються. Більше того, немає жодної впевненості в тому, що надані дані є достовірними, оскільки реєстрація відбувається без явки користувача до реєстратора і копії паспор-

та або іншого документа, що підтверджують особу, не надаються реєстратору;

2) якщо особа звертається до суду з позовом, то у останньої не буде прізвища особи – власника сайта, адреси, де порушник мешкає, документів, що підтверджують, що саме особа, яка викликана до суду, й є власником сайта, який порушив авторське право;

3) формально було порушене авторське право, та особа будь-якого доходу з цього не отримувала, отже, це не є підприємницькою діяльністю і жоден суд, виходячи з принципу законності, об'єктивності й всебічного розгляду справи, не зможе зобов'язати особу відшкодувати моральну шкоду або втрачену вигоду.

Найбільшою шкоди від таких порушень зазнають онлайн бібліотеки з текстовими, музичними та відеофайлами, а також веб-сторінки паперових періодичних видань з відкритим доступом до матеріалів номера. Чимало українських засобів масової інформації мають свої інтернет-версії. Крім того, нині більш-менш сформувалася низка загальновідомих онлайн видань, серед яких «Українська правда» (pravda.com.ua), «Електронні вісті» (elvisti.com), «Коментарі» (comments.ua), та багато інших. На відміну від більш розвинених в цьому сенсі країн, де майже весь вміст мережі Інтернет викладається на веб-сайти з комерційною метою (тобто для того, щоб їх подивитися, за них потрібно заплатити), український Інтернет спрямовано, в основному, на вільний доступ користувачів до інформації. Для користувачів вітчизняного сегмента мережі, які підключаються до неї з домашнього комп'ютера, значно дешевше використовувати саме цей ресурс для ознайомлення з інформацією, адже вони сплачують тільки за доступ через конкретного провайдера.

У той же час, оцифрування газетного чи журнального номера є новою об'єктивною формою існування твору, а тому власнику ЗМІ слід обумовити таке використання матеріалу з автором у кожному окремому випадку і, відповідно, сплатити гонорар. Однак через безкоштовне розміщення інформації в українському Інтернеті власник сайта досить часто може лише зазначити ім'я автора під матеріалом, без дотримання його майнових прав і без здійснення контролю за подальшим розповсюдженням твору в мережі.

Заслуговує на увагу концепція, яка визнає існування лише немайнових прав автора в мережі та заснована швидше на етичних правилах поведінки в мережі Інтернет, ніж на законодавчій регламентації, отримала назву «копілефт» (від «*copyright*»). Вважається, що саме існування глобальної мережі Інтернет ґрунтовно підірвало позиції авторського права і суміжних прав в мережі. Втім, на сайтах друкованих видань, власники яких не хочуть викладати повні версії матеріалів в мережі Інтернет, знайшли шляхи вирішення цієї проблеми, вони подають короткі анонси матеріалів з відсиленням до паперового аналога або з пропозицією сплатити за перегляд (в Україні це «Інвестгазета», журнали «Кореспондент», «Український юрист» та інші). Значною мірою використанню копілефту сприяє нехтування авторами своїми майновими правами, коли за неможливості опублікуватися в реальному (паперовому) інформаційному просторі вони готові розповсюджувати свої твори в інтерактивному середовищі. У зв'язку з цим у користувачів виникає звичка скрізь шукати лише безкоштовні матеріали.

Існує кілька методів стосовно вирішення проблем, які пов'язані з порушенням авторського права безкоштовними сайтами:

1) попередити власника сайту про порушене ним авторське право і попросити припинити порушення шляхом зняття інформації з сайту;

2) попередити власника сайту про порушене ним авторське право і попросити позначити ім'я справжнього автора, або автора взагалі, якщо цей твір не підписаний;

3) оскаржити дії власника сайту до суду і просити суд прийняти рішення щодо припинення правопорушення шляхом закриття сайту.

Сьогодні вже існують деякі механізми захисту творів у мережі від їх неправомірного використання. Один із них – подання файлів із творами на зберігання до так званого веб-депозитарія. Заявнику видається свідоцтво про те, що об'єкт прийнято на зберігання, а дата депонування буде доказом того, що в зазначений час заявник володів копією твору (визначення пріоритету авторства).

Серед інших методів боротьби з плагіатом досить поширеними є різноманітні «дошки ганьби» в мережі Інтернет: на них «вивішуються» імена осіб, що вчинили плагіат, а також назви сфабрикованих та оригінальних творів.

Отже, захист авторського права і суміжних прав в мережі Інтернет потребує розроблення принципово нових законодавчих норм не тільки на національному, а й на міжнародному рівнях. Водночас така охорона не повинна призводити до того, щоб здійснюваний контроль за використанням творів ставав перешкодою на шляху до розвитку освіти, науки, культури та інших потреб суспільства.

С. Лоцицька,
магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

ПРИЙОМНА СІМ'Я – ОДНА З ПРІОРИТЕТНИХ ФОРМ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ СІРИТСТВА

Останніми роками змінилися пріоритети державної політики. Перевага надається вихованню дітей-сиріт у родині (усиновлення, опіка, передача на виховання у дитячі будинки сімейного типу та прийомні сім'ї).

Проблема дитячого сирітства з кожним днем стає більш актуальною, болючою темою для нашого суспільства. Особливо тепер, під час глобальної фінансової, енергетичної та соціально-політичної кризи. Очевидним фактом є те, що переважна більшість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, виховуються в інтернатних закладах. Діти в них, як правило, істотно відрізняються від тих, які виховуються в сім'ях, тим, що вони недоотримують батьківське тепло, любов, ласку та турботу. Адже це просто необхідно для гармонійного зростання всебічно розвинутої, духовної та морально стійкої особистості.

Нині в Україні майже 96 тисяч дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Щороку ця цифра зростає щонайменше на 8 тисяч. При цьому 80 відсотків українських безбаченків мають живих тата й маму. Си-

ротами залишаються переважно через те, що у родинах бракує коштів на виховання дітей або через хвороби батьків. Так звані неблагополучні сім'ї все частіше замість виховання у родині віддають дітей до шкіл-інтернатів. Саме це є причиною того, що в інтернатах збільшується кількість дітей із неблагополучних сімей, із незабезпечених, тобто таких, які влаштовані там із причин бідності, або з причин, коли дитина насправді не потребує такої форми опіки, але влаштована там за заявою батьків.

Найбільш ефективного вирішення проблема сирітства, за поданням відомостей Міністерства соціальної політики, набула у 2011-2013 роках. Згідно статистичним даним станом на 01.01.2013 в Україні проживає 92865 дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування. В прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу виховується 11751 дитина-сирота та дитина, позбавлена батьківського піклування. Слід відмітити, що кількість дітей в прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу щороку зростає. Протягом 2012 року 2407 дітей, які з різних причин втратили батьківське піклування, влаштовані в прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу. Станом на 01.01.2013 р. в Україні функціонує: 740 дитячих будинків сімейного типу, в них виховується 4932 дитини та 3856 прийомних сімей, в яких виховується 6819 дітей.

Щодо стану забезпечення житлом дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа. Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які мають житло, становить 61412 осіб, що складає 66,1% від загальної кількості дітей даної категорії. Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які не мають житла, становить 31453 осіб, що складає 33,9% від загальної кількості дітей даної категорії.

Протягом 2013 року 295 осіб з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, отримали житло, і 182 особи даної категорії отримали житлове приміщення з фонду соціального призначення. У 2013 році житло отримали 477 осіб з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що складає 10,4% від потреби. Слід зазначити, що у порівнянні з 2012 роком кількість осіб даної категорії, які отримали житло, збільшилося на 8,1%.

У 2013 році для вирішення такого зростання сирітства в Україні було відкрито 150 дитячих будинків сімейного типу, а з 2014 року ще буде введено в експлуатацію 200 ДБСТ. Крім того, до 2013 року в 11 областях з'явилися денні стаціонари для дітей-інвалідів, які фактично замінюють дитсадки для цих соціально вразливих категорій дітей. З 2014 року подібні заклади буде відкрито в усіх обласних центрах.

Усі діти-сироти, які потраплятимуть у будинки-інтернати, з 1 січня 2014 року вже обліковуються центрами реабілітації дитини, які надають їм статус сиріт. А звіди вони переводяться у прийомні родини та будинки сімейного типу.

Отже, роблячи висновок, слід зауважити, що згідно із Державною програмою реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України – сімейне виховання є пріоритетною формою виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. В умовах реформування існуючої системи виховання дітей зазначеної категорії при-

юмна сім'я визначена як одна із пріоритетних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Саме цю сімейну форму виховання сиріт дозволить подальшу інтеграцію дитини у соціумі.

Н. Лопата,
*магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР В УКРАЇНІ: НЕДОЛІКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Шлюбний договір серед українців не користується популярністю. Незначна поширеність шлюбного договору в Україні багато в чому обумовлена низькою поінформованістю населення про його існування і функції, а також тим, що на сьогодні не всі українці розуміють, що являє собою поняття шлюбного договору.

Проте кількість укладених шлюбних контрактів з роками зростає. Як повідомляє прес-служба Міністерства юстиції України з посиланням на статистичні звіти про роботу державних та приватних нотаріусів у 2004 році (з набранням чинності Сімейного кодексу України) в країні було укладено 476 шлюбних договорів, у 2005 році – 687, у 2006 році – 917, у 2007 році – 1263, у 2008 році – 1029, у 2009 році – 942, у 2010 році – 1037, у 2011 році – 1341, у 2012 році – 1357.

Якщо говорити про 2013 рік, то у першому півріччі 2013 року приватні та державні нотаріуси посвідчили 651 шлюбний договір, тоді як за аналогічний період минулого року було посвідчено 536 таких договорів. Найактивніше укладали шлюбні договори в м. Києві, Дніпропетровській, Одеській та Харківській областях. Найменше було зареєстровано шлюбних договорів у Черкаській, Сумській та Кіровоградській областях. При цьому якщо в першому півріччі минулого року у Києві було посвідчено 195 шлюбних договорів, то в першому півріччі 2013 року – уже 228.

Як стверджують експерти останні тенденції свідчать про зростання правової свідомості серед населення та подолання переважаючого досі стереотипу у суспільстві про те, що шлюб і майнові права – різні речі.

Проте чи так все насправді, чи насправді причиною малої кількості договорів подружжя в Україні є недостатня поінформованість населення про такий вид договору, або ж існують інші набагато вагоміші причини, які призводять до такої незначної кількості шлюбних договорів в Україні?

На нашу думку, є декілька причин невеликої кількості шлюбних договорів в Україні. Перша з причин – моральний аспект. Подружжя не готове вступаючи до шлюбу обговорювати можливість його завершення. Багато пар вважає саме існування шлюбного договору між подружжям – виявом неповаги та сумніву в адресу свого партнера.

Наше суспільство наполегливо ставить знак рівності між шлюбом та любов'ю, зберігаючи традиційну святість союзу жінки та чоловіка тим самим відхиляючи прагматизм, яким є шлюбний договір. Але для юристів поняття «любов» є досить абстрактним і не визначеним жодним нормативно-

правовим актом. Це не відноситься до сфери правового регулювання. До того ж є обряд вінчання, який кожна пара може провести при бажанні.

Другою причиною непопулярності шлюбних контрактів вважаємо недосконалість такого виду договору. Положення шлюбного договору, що ставлять одного з подружжя у надзвичайно не вигідне становище, порушують його права та інтереси, рішенням суду можуть бути визнані не дійсними. В статті 100 Сімейного Кодексу України зазначається, що на вимогу одного з подружжя шлюбний договір за рішенням суду може бути змінений, якщо цього вимагають його інтереси, інтереси дітей, а також непрацездатних повнолітніх дочки, сина.

Тобто хоча відмова від шлюбного договору або внесення змін до нього допускаються лише за виявлення бажання обох членів подружжя, але одностороння відмова від договору або ж взагалі визнання такого договору не дійсним все ж можливі.

Поняття такої оціночної категорії, як «надзвичайно не вигідне становище», може мати різні прояви. До поняття «надзвичайно не вигідне становище» слід ставитися дуже виважено. При тлумаченні норм законодавства під поняття «надзвичайно не вигідне становище» можна підвести практично будь-який пункт шлюбного договору. В такому випадку втрачається сама суть укладення шлюбного договору, адже будь-яке його положення за цією статтею Сімейного кодексу України можна визнати не дійсним, повністю спростувати весь договір.

Навіщо тоді взагалі укладати договір, якщо в перспективі при бажанні його можна визнати не дійсним? Саме таке питання постало перед нами при вивченні даної проблеми. Але цим питанням задавалося багато правознавців, як теоретиків так і практиків.

Результатом таких питань став законопроект про внесення змін до Сімейного кодексу України (щодо шлюбних договорів) №10668 від 25 червня 2012 року. Але цей законопроект досі не було прийнято або відхилено остаточно, тому питання залишається відкритим.

До того ж, на нашу думку, існує небагато випадків, коли шлюбний договір дійсно потрібен. Найчастіше у шлюб вступають люди, які мають рівне майнове становище, які вносять рівний або посильний (наприклад, робота по домашньому господарству) внесок у сім'ю. Не має сенсу створювати сім'ю, якщо особи не бажають об'єднувати свої капітали та вести спільне господарство, наживати капітал разом і розпоряджатися ним як подружжя.

Багато журналістів, правознавців та науковців переконують суспільство у необхідності укладання шлюбного договору, перелічують позитивні сторони такого договору, наголошують на необізнаності молоді у цьому питанні.

Але давайте поглянемо на це з іншого боку: без укладання шлюбного контракту все, що належало вам до укладення шлюбу, вашим і залишається. Все майно, набуте впродовж перебування у шлюбі, є спільним і в разі розлучення ділитиметься навіпіл. Майно, що перейшло вам у спадок під час перебування у шлюбі, є тільки вашим, тобто не стає спільною власністю.

Невже подібні умови є не вигідними для подружжя? Для кожного з подружжя навіть у тому разі, коли оди з них заробляє гроші а інший слідкує за господарством, такі умови повинні бути цілком прийнятними. Якщо подружжя вирішило об'єднатися і вести спільне господарство, виховувати ді-

тей та створювати сімейний затишок, то такі умови, на наш погляд, повинні бути логічними.

А у той час, коли подружжя заздалегідь незгодне ділити все навпіл і вносити посильний вклад у розвиток сім'ї, то це вже є порушенням самої суті сімейних відносин.

Тому на нашу думку, шлюбний контракт хоч і визнається багатьма правознавцями як прекрасний спосіб вберегти себе та своє майно, уникнути судової тяганини після розірвання шлюбу, але на практиці він найчастіше є лише пунктами, які прописані на папері: у подальшому їх можна визнати недійсними, виключити з договору, знайти інші способи не виконувати зобов'язання.

Якщо в пари при розлученні не існує конфлікту, то вона і без договору вирішить як їй краще розділити майно, а якщо конфлікт буде існувати, то ніякий шлюбний договір не вбереже пару від судової тяганини, адже шлюбний контракт в Україні дуже слабо захищений на законодавчому рівні, завжди можна знайти спосіб піти до суду і спробувати його оскаржити.

Займаючись юридичною практикою ми б не радили своїм клієнтам заключати шлюбний контракт і намагалися б знайти альтернативні варіанти допомоги розподілу майна такому подружжю.

Для того щоб поліпшити ситуацію у країні стосовно шлюбних договорів потрібно прийняти законодавчий акт, який уточнює випадки визнання недійсним шлюбного договору та удосконалити процедуру нагляду за виконанням умов шлюбного договору.

М. Мікуляк,
магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

ПРОЦЕДУРА УСИНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТИНИ У СПРАВАХ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Захист прав та охоронюваних законом інтересів виникає не тільки у тих випадках, коли права та інтереси порушуються чи оспорується. Інколи з'являється потреба у встановленні таких обставин, що є лише підставою для здійснення суб'єктивних прав у майбутньому. Кожна особа, має права гарантовані Конституцією України і, відповідно, українським законодавством. Якщо виникає неможливість їх здійснити через те, що факти, які це право підтверджують, не є очевидними і потребують перевірки та підтвердження відповідними доказами, то виникає необхідність їх розгляду, та, якщо потрібно, оскарження у судовому порядку. Для цього у цивільному процесі існує такий вид судочинства, який дозволяє заінтересованій особі встановлювати у судовому порядку юридичні факти для подальшого здійснення відповідних суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів. Таким видом судочинства є окреме провадження.

Відповідно до ст. 234 Цивільного процесуального кодексу України (ЦПКУ) окреме провадження – це вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони

прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

Залежно від характеру вимоги, переданої на розгляд суду, кожна зі справ окремого провадження має свої, лише їй властиві, особливості. Найважливішою ознакою окремого провадження є, насамперед, його несумісність із спором про право. Якщо у ході розгляду справи виявиться, що предметом судового розгляду справи є спір про право, суд повинен залишити заяву без розгляду (якщо справа підлягає розгляду у порядку цивільного судочинства) або закрити провадження у справі, якщо предметом судового розгляду і вирішення виявиться спір про право адміністративне або господарське, які можуть бути предметом розгляду у порядку відповідного адміністративної та господарської судової юрисдикцій.

Розгляд справ судом у порядку окремого провадження спричинюється необхідністю захисту охоронюваних законом інтересів і виникає:

- 1) за прямою вказівкою у законі певних категорій справ, що розглядаються в порядку окремого провадження;
- 2) за відсутності іншого порядку встановлення юридичних фактів;
- 3) потреба захисту юридичного інтересу виникає через неможливість поновлення втрачених правовстановлювальних документів, які підтверджують наявність необхідних юридичних фактів;
- 4) такий захист може зумовлюватися неможливістю виправлення помилок у правовстановлювальних документах або невиконанням вимог закону про реєстрацію юридичного факту.

Стосовно усиновлення, то розгляд судом справи про усиновлення у порядку окремого провадження прописаний у п. 4 ч. 2 ст. 234 ЦПКУ. Також, на мою думку, слід додати які ще справи, окрім усиновлення, суд розглядає в порядку окремого провадження, і це справи про:

- 1) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи;
- 2) надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності;
- 3) визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою;
- 4) усиновлення;
- 5) встановлення фактів, що мають юридичне значення;
- 6) відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі;
- 7) передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність;
- 8) визнання спадщини відумерлою;
- 9) надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;
- 10) обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу;
- 11) розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.

Відповідно до ч. 1 ст. 207 СКУ усиновленням є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду.

Згідно положень гл. 1 розд. 4 ЦПКУ розгляд справ про усиновлення провадиться судом у складі одного судді і двох народних засідателів (ч. 4 ст. 234 ЦПКУ) у порядку окремого провадження.

Держава зацікавлена, щоб діти, які з різних причин залишилися без батьківського піклування, отримали необхідний соціальний захист, який зміг би забезпечити належні умови проживання, розвитку та отримання освіти для таких дітей.

У порядку окремого провадження суд розглядає і вирішує вимогу до суду про встановлення певних обставин – юридичних фактів, зміну правового статусу громадянина або неправильність дій органів, які посвідчують такі обставини, з наявністю чи відсутністю котрих закон пов'язує виникнення, зміну або припинення суб'єктивних майнових і особистих немайнових прав. У даному випадку – це змінення статусу дитини-сироти на дитину, яка має батьків-усиновлювачів.

Заява про усиновлення дитини, тобто особи до досягнення нею повноліття, а саме малолітньої – до досягнення 14 років, неповнолітньої – від 14 до 18 років або повнолітньої особи, яка не має матері, батька або була позбавлена їхнього піклування, подається до суду за місцем проживання потенційний усиновлювачів.

Така заява може подаватися як громадянами України, так і іноземними громадянами або особами без громадянства з урахуванням правил територіальної підсудності справ про усиновлення. Такі справи розглядаються судами першої інстанції в Україні за місцем проживання дитини або повнолітньої особи, якщо усиновлювачі та дитина проживають на території України. Іноземні громадяни, громадяни України, які проживають за межами України, особи без громадянства також подають заяви до суду України з урахуванням місця проживання дитини.

Згідно ч. 3 ст. 29 ЦКУ місцем проживання дитини у віці від 10 до 14 років і є місце проживання її батьків або одного з них, з ким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я тощо, в якому вона проживає, якщо інше місце проживання не встановлено за згодою між дитиною та батьками (опікуном) або організацією, яка виконує щодо неї функції опікуна.

Заява про усиновлення подається до суду у письмовій формі та згідно зі ст. 252 ЦПКУ містить:

- найменування суду, до якого подається заява;
- ім'я, місце проживання заявника;
- прізвище, ім'я, по батькові, вік усиновлюваної дитини, її місце проживання;
- відомості про стан здоров'я дитини;
- висновок медичної комісії про стан здоров'я заявника, оскільки у ч. 2 ст. 252 ЦПКУ йдеться саме про такий висновок;
- копія свідоцтва про шлюб, а також письмова згода на це другого з подружжя, засвідчена нотаріально;
- при усиновленні дитини одним із подружжя;
- довідка з місця роботи із зазначенням заробітної плати або копія декларації про доходи;
- документ, що підтверджує право власності або користування жилим приміщенням;
- довідка про наявність чи відсутність судимості для кожного заявника

Також заява може містити клопотання про зміну прізвища, імені, по батькові, дати, місця народження дитини, про запис заявника матір'ю або

батьком дитини. Зазначення таких даних зумовлено таємницею усиновлення.

Істотною особливістю розгляду справ окремого провадження є те, що особа, яка має намір усиновити дитину, набуває прав законного представника дитини лише у випадку задоволення судом його вимоги і лише після вступу рішення у законну силу (згідно ч. 7 ст. 255 ЦПКУ).

Справи про усиновлення розглядаються з участю заявника, органів опіки і піклування.

Усиновлення вважається здійсненим у день набрання чинності рішенням суду про усиновлення.

Після набрання рішенням законної сили, а також для внесення змін до актового запису про народження усиновленої дитини або повнолітньої особи, його копія в порядку ч. 7 ст. 255 ЦПКУ надсилається до органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем ухвалення рішення для внесення необхідних змін до актового запису про народження усиновленої дитини або повнолітньої особи, а якщо дитина усиновлена іноземцем – також до уповноваженого органу виконавчої влади.

Відповідно до ст. 233 СКУ на підставі рішення суду про усиновлення в актовий запис про народження дитини державний орган реєстрації актів цивільного стану вносить відповідні зміни і видає нове Свідоцтво про народження. Свідоцтво про народження, що було видане раніше, анулюється.

Рішення суду у справі про усиновлення відповідно положенням ст. 223 ЦПКУ набирає законної сили після закінчення строку для подання апеляційної скарги, якщо таку скаргу не було подано. Таким строком є 10 днів з моменту набрання чинності рішення суду про усиновлення.

У разі подання апеляційної скарги рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після розгляду справи апеляційним судом.

***Д. Пигур,**
студентка II курсу напрямлення підготовки «Правоведення»
Днепропетровського університета імені Альфреда Нобеля*

ПРОБЛЕМЫ СОБЛЮДЕНИЯ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В СФЕРЕ ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

Особым предметом регулирования Конституцией Украины есть закрепление приоритета прав и свобод человека, которые признаются высшей социальной ценностью. Эти права и свободы определяют правовое положение лица и основы правопорядка. В системе общечеловеческих ценностей определяющее место принадлежит праву на работу, на котором базируется экономическое и социальное положение как общества в целом, так и каждого его члена.

Конституция Украины закрепляет принцип равенства трудовых прав граждан независимо от расы, цвета кожи, политических, религиозных и иных убеждений, пола, этнического и социального происхождения, имущественного положения, места жительства, по языковым или иным призна-

кам. В Конституции закреплено равенство прав женщин и мужчин, которое, в частности, обеспечивается: предоставлением женщинам равных с мужчинами возможностей в получении образования и профессиональной подготовки, в труде и вознаграждении за него; специальными мерами по охране труда и здоровья женщин, установлением пенсионных льгот; созданием условий, дающих женщинам возможность сочетать работу с материнством; правовой защитой, материальной и моральной поддержкой материнства и детства, включая предоставление оплачиваемых отпусков и иных льгот беременным женщинам и матерям (ст. 24).

Труд – единственное необходимое условие существования всего общества. Новые финансово-экономические реалии XXI века требуют от работодателей поиска новых методов и средств регулирования трудовых отношений. Зачастую при осуществлении самостоятельной предпринимательской деятельности физлицо-предприниматель (ФЛП) не может обойтись без привлечения труда наемных работников. К сожалению, нередки ситуации, когда либо в целях экономии, либо по незнанию предприниматель, фактически принимая работника к себе на работу, не оформляет должным образом трудовые отношения и нарушает Кодекс законов о труде.

На сегодня острой остается проблема отказа частного предпринимателя-работодателя заключать с работником трудовой договор. В результате работник, соглашаясь на такие условия труда автоматически лишает себя права на любые гарантии социальной защиты, права на отпуск, компенсацию за сверхурочную работу, работу в выходные и праздничные дни, больничные и т.п. К сожалению, в странах с переходной экономикой, где большинство населения находится за чертой бедности, да еще в условиях финансового кризиса, такая ситуация очень распространена.

Заключение трудового договора должно стать приоритетом при устройстве на работу. Здесь следует также быть внимательным, ведь некоторые работодатели предлагают заключить не трудовой договор, а гражданско-правовой. Такой договор на предоставление услуг является правомерным, но работника не включают в коллектив предприятия, учреждения или организации, процесс его работы не регламентирован, заказчик распределяет время работы и отдыха по своему усмотрению, а отношения сторон договора касаются в основном результатов труда с определением предмета и цены договора, срока его действия, качества и количества продукции, услуг. Работник (исполнитель) не имеет гарантий, предусмотренных трудовым законодательством (стажа, право на отпуск, гарантий при потере трудоспособности и т. п.) [1, с. 36] КЗОТ. Количество таких «обмануных» возрастает в весенне-летний период при привлечении к работе на овощных лотках, в барах, на пляжах и других местах отдыха.

Резко нарастает явление использования принудительного труда. Статья 43 Конституции Украины запрещает принудительный труд. Но олигархическое лобби в Верховной Раде Украины добилось того, что статьи 32, 33, 34 КЗоТа Украины разрешили собственникам под разными предлогами применять принудительный труд. Это достигается путем беспрерывных, не согласованных с работниками и профсоюзами, переводов на дру-

гое рабочее место, по другой профессии, на другой участок, что на опасных производствах запрещено. Соответствующие государственные органы на эти нарушения не реагируют.

На примере одним из вариантов принудительного труда становится нарушение продолжительности рабочего дня в подземных условиях.

Длительность рабочего времени в каменноугольных шахтах означает время, проведенное в шахте, определяется таким образом: время, проведенное в шахте, означает период с момента, когда работник входит в клеть для спуска в шахту, и оканчивается моментом выхода его из клетки после подъема. Это время не может превышать семи часов. В украинских шахтах при шестичасовом рабочем дне рабочим временем считается время работы на рабочем месте. Реально в шахте рабочий проводит по 8-9 часов, а вместе с получением производственного задания от 9 до 12 часов. Для оправдания таких нарушений, в нарушение всех законодательных норм в Отраслевое соглашение введен пункт о неоплачиваемом лимите времени вынужденного пребывания рабочих на шахте 1,5 часа. В итоге шахтер получает 75 % от гарантированной государством минимальной зарплаты для шахтеров. И даже эти уже ухудшенные правила не выполняются.

Нарушаются права человека на справедливую оплату труда. При увеличении нагрузок на каждого рабочего фонд оплаты труда не увеличивается. Как пример уже длительный период времени оплата труда шахтера не обеспечивает достойного уровня жизни его самого и его семьи, а также нормальное воспроизводство и производство рабочей силы. Прежде всего, на шахтах не признаются отраслевые нормы труда. Собственники позволяют себе не повышать заработную плату на предприятиях при ее повышении на государственном уровне.

Одна из проблем в трудовом законодательстве является оплата работы за отработанное время. Как предусмотрено ч. 1 ст. 50 Кодекса законов о труде Украины нормальная продолжительность рабочего времени работников не может превышать 40 часов в неделю. На многих частных предприятиях эта статья откровенно нарушается, когда работники находятся на рабочем месте по 10–12, а то и более часов без надбавки в оплате за отработанное время. Отказ работать сверхурочно и без дополнительной оплаты чаще завершается увольнением работника.

Выше я привела примеры того, как не остановленные вовремя нарушения прав человека закрепляются в практике, легализуются в текущем порядке в нормативно-правовых актах и становятся нормой для всех предприятий.

Следует еще заметить, что в «группу риска» чаще всего попадают студенты старших курсов, которые впервые устраиваются на работу, женщины, имеющие детей до 14 лет, детей-инвалидов. В условиях работы на частных предприятиях они чаще всего страдают от откровенной дискриминации и нарушения условий социальной защиты. Примечательно, что большинство нарушений трудового законодательства влечет за собой административную, а то и уголовную ответственность. К сожалению, в украинских реалиях практика ответственности за нарушение КЗоТ не является распространенной в силу тех или иных обстоятельств.

БЛАГОДІЙНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗА ЧАСІВ ІСНУВАННЯ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Добродійна діяльність є моральною найдавнішою й гуманістичною традицією. Вона виникла в умовах первіснообщинного ладу, коли йшло формування людського суспільства, становлення основних соціальних інститутів. Історія благодійництва в Україні бере свій початок із часів Київської Русі й продовжувалась у наступних століттях. Первинна форма добродійності у вигляді милостині жebraкові, зустрічається вже в самі віддалені часи й згодом зводиться в релігійний обов'язок. Милосердя – основа релігійної моралі й служить обґрунтуванням різних видів добродійності.

Зародження благодійності в Київській Русі пов'язується з прийняттям християнства. Київський князь Володимир, Статутом 996 р. офіційно зобов'язав духовенству займатися громадським піклуванням, визначивши десятину на утримання монастирів, церков, богаділень і лікарень. Протягом багатьох століть церква і монастирі залишалися осереддям соціальної допомоги старим, убогим і хворим. Сам князь Володимир служив для народу зразком співчуття і був «істинним батьком бідних». Наступники князя наслідували його приклад. Володимир Мономах так виклав обов'язки князя по відношенню до бідних: «Будьте батьками сиріт; не залишайте сильним губити слабких, не залишайте хворих без допомоги».

Благодійність, як соціальне явище російської дійсності має багатовікові традиції. Жалобне ставлення до бідних і калік, різні найпростіші форми благодійництва входили у звичай східних слов'ян ще в VII-VIII ст. Серед основних напрямків соціальної допомоги в Київській Русі в IX ст. значне місце належало княжій благодійності. Літописи відзначають такі «богоугодні діяння» князів як роздача милостині, годування потребували на княжому дворі, пристрій притулків для калік. З метою впорядкування благодійності у 996 році Великий князь Володимир Святославич видав Статут, відповідно до якого соціальне піклування віддавалося під покровительство церкви.

У Древній Русі при всякій парафіяльній церкві була богаділенья, а при деяких монастирях утворилися цілі слободи жebraків. Допомога бідним була справою окремих осіб і не включалася в коло державних обов'язків. Відмінною рисою благодійності цього періоду була «сліпа» роздача милостині, при якій будь-які розслідування про жebraків, розпитування не відбувались. Слід зазначити, що, незважаючи на подальший розвиток благодійності в Росії, розквіт її припав на часи Київської Русі і князя Володимира Великого, якого за його численні благі справи канонізувала православна церква.

Безробітні, бомжі, інваліди з простягнутою рукою, безпритульні діти, жebraки та інші – аж ніяк не прикмета тільки нашого часу. Так було в Росії завжди. У різні історичні періоди суспільство по-своєму вирішувало цю проблему.

Чуйність на чужу біду біля російського народу в крові. Це з подивом відзначали і відзначають іноземці. Коріння і традиції її йдуть у незапам'ятні

часи. Суспільство Стародавньої Русі керувалося християнськими заповідями: «погляне на потреби ближнього свого... Погляне жебраків, одягніть нагих, наситити голодних... Бог призреваємих сиріт...» поглянути – поставитися з участю.

У літописах містяться численні факти благодійності князів, духовенства і знатних людей. Поза сумнівом, добрими справами займався і простий народ. Одним з найбільш відомих «ніщелюбцев» був великий князь Володимир Мономах (1053-1125). За свідченнями сучасників, він роздавав предмети першої необхідності, їжу і гроші обома руками. У «Повчанні» дітям він каже: «Всього ж паче убогих не забувайте, по скільки вам можливо, за силою своєї годуєте». Сестра його, Ганна Всеволодівна, заснувала в Києві училище для дівчат, в якому їх навчали грамоті та ремеслам. Це перше на Русі навчальний заклад містилося на кошти княгині. Син Мономаха Ростислав роздав бідним усе майно, успадковане від дядька В'ячеслава.

Але всі вони наслідували приклад великого князя Володимира Великого (960-1015), який дозволяв кожному убогим та бідним приходити на княжий двір, щоб погодувати. Для тих же, хто через хворобу приходив не міг, князь відправляв вози з хлібом, м'ясом, рибою, овочами, квасом і медом. З нагоди позбавлення від печенізькою загрози Володимир на святі у Василеві роздав бідним багато хліба, меду і 200 гривень срібла зі своєї скарбниці.

Інші князі також наслідували приклад Володимира. Так Андрій Боголюбський (не раніше 1100 – 1174) також наказував розвозити по вулицях і дорогах життєві припаси і роздавати їх бідним. Дмитро Донський (1350-1389) годував страждених зі своїх рук. Князь Роман Мстиславич (1115-1205) Все роздав убогим, а сам помер у злиднях.

Не відставало і духовенство. Перші на Русі лікарні для незаможних, в яких їх безкоштовно лікували і годували, були засновані в 1091 р. в Києві переяславським єпископом, згодом Київським митрополитом Єфремом. «Сірих і убогих» безкоштовно годували у всіх монастирях. Церковним статутом 996 р. духовенство було зобов'язане виділяти на благодійні потреби десяту частину доходів.

Благодійність не обмежувалася роздачею їжі й одягу (гроші лунали рідше, бо грошовий обіг був слабо розвинене), але і включала будівництво жител, викуп полонених, лікування поранених, навчання ремеслам, допомога вдовам, догляд за людьми похилого віку і ін Але потрясіння і стихійні лиха, на які так багате наше минуле, кількість нужденних не зменшували. Врешті-решт це перетворилося на державну проблему.

У Росії християнська проповідь благодійності знайшла сприйнятливий ґрунт у слов'янському гостинності. Володимир Великий, який подав приклад до прийняття Християнства, служив для народу зразком співчуття і був «істинним батьком бідних».

Наступники Володимира наслідували його приклад. Володимир Мономах у наступних словах викладає обов'язки князя по відношенню до бідних: «будьте батьками сиріт, не залишайте сильних губити слабких, не залишайте хворих без допомоги». Взагалі можна сказати, що благодійність наших князів дорівнювала лише їх щедрості в наділення церков і монастирів та їх розташування до дружини. За цим трьома сторонами жили князі наші; по цим трьома сторонами судили про них літописці. Княжа милостиня пови-

нна була мати велике вплив на розвиток і підтримку благодійності бояр та інших осіб народу.

Загалом же справа піклування про бідних зосереджено було в стародавній Русі в руках церкви і зокрема монастирів, які мали у своєму розпорядженні для цього великі кошти, завдяки з'явився з самого прийняття Християнства звичаєм князів давати церкві десятину з усіх князівських доходів і розвинутому разом з тим, за прикладом князів, особливо в період монгольський, звичаєм приватних осіб залишати церкви майно до душі.

В. Шуркина, Д. Барабаш,
*студентки II курсу напрямлення підготовки «Правоведение»
Днепропетровского университета имени Альфреда Нобеля*

ОДНОПОЛЫЙ БРАК И ПРАВА СЕКС-МЕНЬШИНСТВ В КОНТЕКСТЕ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

Согласно семейному кодексу Украины **браком** является семейный союз женщины и мужчины, зарегистрированный в органе государственной регистрации актов гражданского состояния. На данный момент, вследствие того, что однополые браки запрещены на территории нашей страны, то ключевой фразой в определении брака является «союз женщины и мужчины». Из чего ясно vyplываєт невозможность регистрации однополых союзов. Если в Украине легализируют однополый брак, то данное определение придется изменить.

Однополый брак – брак между лицами одного пола. На сегодняшний день однополые браки существуют в 16 странах мира, в некоторых штатах США и Мексики, а также в Австралии. Официально полноценным браком союз между однополыми людьми в 2001 году был признан в Нидерландах. Следует отличать однополый брак от различных форм однополых гражданских союзов, представляющих собой отдельный институт права и зачастую имеющих значительные ограничения в сравнении с браком, например, так называемые «зарегистрированные партнерства». В то же время однополые браки подразумевают доступ однополых пар к тому же самому правовому институту брака, который имеют и разнополые пары. При этом известны случаи, когда на однополые браки также накладываются некоторые условия, ограничивающие права однополых супругов по сравнению с разнополыми.

Ещё в 1989 году Дания стала первым государством в мире, которое признало однополые союзы не как полноценный брак, а в виде «зарегистрированных партнёрств». Закон предоставлял однополым партнёрам те же права и обязанности, что и гетеросексуальным супругам, но за некоторыми исключениями:

- Зарегистрированная пара не может усыновлять детей.
- Не предоставляется возможности церковного венчания.
- Один из партнёров должен быть гражданином Дании и постоянно проживать в стране.

Однополые браки в Дании были узаконены с 15 июня 2012 года и приобрели полный законный статус, как и гетеросексуальные браки. По дан-

ным опроса, проведенного службой *Rambll/Analyse Danmark*, 75,8 % датчан не против венчания однополых пар в церкви.

Факт регистрации брака закрепляет за парой различные специфические права: право на совместное имущество, право на алименты, права на наследование, социальное и медицинское страхование, льготное налогообложение и кредитование, право на имя, право не свидетельствовать в суде против супруга, право выступать доверенным лицом от имени супруга в случае его недееспособности по состоянию здоровья, право на распоряжение телом супруга в случае смерти, право на совместное родительство и воспитание приёмных детей и другие права, которых лишены незарегистрированные пары. Все эти права получает и однополая пара, если ее союз зарегистрирован в стране, где легализованы такие браки.

Позиция сторонников и противников однополых браков

Сторонники однополых браков заявляют, что регистрация брака есть юридическое действие, независимое от религиозной нормы (в большинстве современных государств юридическое и церковное оформление брачных отношений происходят раздельно), и что закон должен следовать за общественными изменениями, приводящими к ликвидации неравенства между людьми, – как это и происходит на протяжении последних столетий, когда постепенно отменялись существовавшие прежде запреты на регистрацию браков (например, между супругами, принадлежащими к различным социальным слоям, конфессиям или расам). Тем более, если государство в большинстве случаев по конституции является светским. По мнению сторонников, аргументы против однополых союзов, указывающие на традиции и религиозные нормы, следует трактовать как давление на светское государство или избирательное применение закона.

Противники однополых браков считают, что признание государством и регистрация однополых браков изменяет принципы гражданского законодательства, в котором заменяются слова «муж» и «жена», «отец» и «мать» на бесполое и общие термины («супруг 1» и «супруг 2», «родитель 1» и «родитель 2»). Также они утверждают, что при этом упраздняются половые особенности и пересматривается принцип идентичности человека: полового отличия и базирующейся на нём родственной связи, давая начало новой форме связи – «социальной», не зависящей от реальности человеческой природы и основываясь не на половой принадлежности, а на стиле жизни и сексуальных предпочтениях.

Во всех 16-ти странах (Нидерланды, Бельгия, Испания, Канада, ЮАР, Норвегия, Швеция, Португалия, Исландия, Аргентина, Дания, Бразилия, Франция, Уругвай, Новая Зеландия, Великобритания), которые выступают за легализацию однополых браков, такие семьи полностью сравниваются в правах с представителями разнополых пар, как в сфере общественных отношений, так и в трудовых. Полностью ликвидирована дискриминация секс – меньшинств. Чего нельзя сказать о ситуации с ЛГБТ (лесбиянки-геиби-транссексуалы) в Украине. Украина ищет альтернативу в преодолении дискриминации представителей сексуальных меньшинств. Такого требования для ведения визовой либерализации между ЕС и Украиной. В октябре Комитет Верховной Рады по правам человека обратился к ЕС с просьбой не требовать от Украины включения в закон о предотвращении и противодействии дискриминации понятия «сексуальные меньшинства», кото-

рый необходимо принять для подписания Соглашения об ассоциации. «В настоящее время украинское общество не готово к появлению в законе понятия «сексуальные меньшинства», хотя этой нормой о недопущении дискриминации никоим образом не будут популяризироваться однополые отношения. В требовании ЕС не говорится ни о праве заключения браков, ни о праве на усыновление детей, а лишь о недопущении дискриминации по признаку сексуальных склонностей», – отметил председатель комитета Валерий Пацкан.

В свою очередь, представители ЛГБТ – сообщества призвали Европейский союз не отказываться от требований, выдвигаемых Украине в рамках плана действий визовой либерализации.

Законопроект №2342 от 19.02.2013 г., находящийся на рассмотрении ВР, среди прочего вносит в изменения в Трудовой кодекс, запрещая дискриминацию на основании сексуальной ориентации.

Мы же, в свою очередь, считаем, что требование ЕС о предотвращении дискриминации вполне разумно. Так как одним из главных принципов права является равенство. Поэтому гражданин, устраивающийся на работу не должен ущемляться в своих правах, если он гомосексуален, ведь это никак не скажется на качестве его работы. Это его личная жизнь и он имеет на нее полное право, это его выбор, его решение и мы никак не можем его за это осуждать. Каждый человек – это личность и эта личность проявляется так, как считает нужным, так, как ей хочется. Вы же не будете осуждать человека за то, что выбирая между покупкой кота или собаки, он приобрел кота, так как коты ему более симпатичны. Так и человек вправе любить того, кого считает нужным. Единственное, не выносить это на всеобщее обозрение. Не имеется ввиду скрывать или прятать, просто не кричать об этом на каждом шагу, ведь наше общество все же процентов на 80 не готово принимать отношения между людьми одного пола и стоит с этим тоже считаться. И уж тем более, украинскому народу никак не приемлема мысль о браке между такими гражданами. Хотя в то же время могут без проблем и зазора с ними общаться, дружить. Просто нужно время, мир не стоит на месте и находится в постоянном движении. И в однополых браках мы не видим ничего плохого, что могло бы хоть как-то навредить обществу. Мы не пропагандируем данные отношения, мы лишь против дискриминации и ущемления их прав.

А. Чимбарь,
*магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ТОРГИ ЯК ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Становлення вітчизняної правової системи супроводжується зміною як законодавчої бази, так і правозастосовної практики, при цьому багато із правових інститутів зазнають істотної трансформації. Значною мірою наведенестосується положень, щорегулюють порядок укладення договорів.

Так, поширеною є практика укладення договорів на торгах. Наприклад, введення землі в цивільно-правовий оборот зумовило зародження

інституту земельних торгів. Активно проводяться торги із продажу природних ресурсів, ліцензій на здійснення деяких видів діяльності. Набувають поширення так звані «благодійні» аукціони. Торги широко використовуються у виконавчому провадженні при відчуженні майна боржника, а також відіграють важливе значення під час приватизації державного майна.

Водночас подальше розширення сфери застосування торгів багато у чому стримується наявністю численних прогалин і неузгодженостей у чинному законодавстві України. Так, у Цивільному кодексі України міститься лише згадування про можливість укладення договорів на торгах (ст. 650 і ч. 4 ст. 656). У загальних рисах торкаються порядку проведення торгів положення деяких інших законів, наприклад, «Про заставу», «Про іпотеку», «Про виконавче провадження». У зв'язку з цим порядок проведення торгів регулюється численними нормативними актами, які закріплюють різні організаційно-правові механізми та містять різний понятійний апарат. Саме тому проведення торгів щодо різного виду майна або за участю різних за статусом учасників (наприклад, власник майна-боржник, з одного боку, і виконавча служба – з іншого) характеризується своїми, притаманними лише йому особливостями, що негативно впливає на практику їх застосування.

Відсутні спеціальні монографічні роботи з цієї тематики, а наявні в літературі праці стосуються або особливостей окремих видів торгів, або лише у загальних рисах констатують можливість проведення торгів у процесі укладення договорів. Деяких аспектів зазначеної тематики у своїх роботах торкалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як О. Беляневич, С. Бервено, О. Дзера, А. Довгерт, М. Брагінський, В. Вітрянський, О. Кохановська, І. Кучеренко, В. Луць, В. Коссак, Н. Кузнецова, Р. Майданик, Л. Новосолова, І. Спасибо-Фатєєва, Я. Шевченко, Р. Шишка та ін.

Наведене обґрунтовує необхідність видроблення уніфікованого наукового підходу до розуміння категорії торгів у цивільному праві. Із погляду цивільного законодавства торги є способом укладення договору. Договору надається з особою, що за результатами торгів стала переможцем. Деякі вчені вважають, що торги є одностороннім правочином. Наприклад, на думку Т. Левшиної, «конкурс і аукціон по продажу рухомих та нерухомих речей і майнових прав є одностороннім правочином».

Проте більш ґрунтовною є концепція, запропонована М. Сгоровим. Справді, зобов'язання учасників торгів виникають із юридичного складу, що включає два юридичні факти: проведення торгів і договору. Це означає, що для виникнення правовідносин між учасниками й організатором торгів потрібне настання сукупності фактів, що мають юридичне значення. Останнє випливає з того, що настання фактів, які входять до юридичного складу, тягне «відомі, хоч і незакінчені правові наслідки», тобто наявність факту юридичного складу, що є передумовою виникнення прав та обов'язків суб'єктів.

Водночас торги не є одностороннім правочином чи сукупністю взаємно спрямованих односторонніх правочинів, адже для проведення торгів недостатньо волевиявлення тільки однієї особи – організатора торгів, потрібна наявність узгодженої волі і організатора, і учасників торгів.

Другий юридичний факт – безпосередньо договір, що укладається за результатами торгів і має всі ознаки, притаманні цивільно-правовим до-

говорам. Під час проведення торгів може бути укладено будь-який договір, коли відповідний порядок не суперечить його змісту.

Зазначимо, що незважаючи на наявність взаємоузгодженої волі учасників торгів, саму процедуру їх проведення не можна відносити до договорів. Відповідний висновок можна зробити на підставі наступних аргументів: на відміну від односторонніх правочинів і договорів, які є одноактовими діями, торги характеризуються тривалістю відносин, що складаються із декількох стадій, здійснення яких є протяжним у часі. Проведення торгів не може бути віднесено до договорів, адже неможливо визначити момент укладення такого договору. Віднесення торгів до договорів безпідставно ускладнить процедуру їх проведення, тим більш що остання характеризується специфічними особливостями на кожній стадії.

Вважаємо, що у системі цивільного права торги є певним видом юридичних фактів, адже структурно відповідні правовідносини складаються із двох елементів – повідомлення про проведення торгів і фіксації результатів торгів.

Повідомлення про проведення торгів є підставою виникнення обов'язків організатора торгів провести торги (тобто вчинити всі необхідні дії для виявлення переможця) і виявити переможця. За своєю юридичною природою такий вид відносин матиме організаційний характер, адже дії учасників торгів спрямовані на організацію й упорядкування відносин на стадії укладення договору. Відповідно до запропонованої О. Красавчиковим класифікації організаційно-правових відносин зазначені можна віднести до організаційно-передумовних; у результаті реалізації таких відносин відбувається становлення і наступний розвиток майнових відносин.

Відповідний елемент торгів породжує у учасників торгів право на подання заявок на участь у торгах і відповідно наступне внесення завдатка, який забезпечує зобов'язання учасників торгів на укладення договору. Слід зазначити, що внесення завдатка не впливає на організаційний характер правовідносин, адже ним забезпечуються зобов'язання, що виникають унаслідок фіксації результатів торгів.

Фіксація результатів торгів породжує обов'язки організатора й учасника торгів, якого буде оголошено переможцем, оформити протокол про результати торгів та укласти договір. Відповідний вид правовідносин матиме майновий характер, оскільки забезпечений завдатком. Отже, торги є підставою виникнення правовідносин між організатором і учасниками торгів, що характеризуються такими ознаками:

По перше, торги є різновидом юридичних фактів. Причому правовідносини, які виникають у процесі організації та проводити торгів є цивільно-правовими, адже учасники торгів перебувають у стані юридичної рівності, не підпорядкованості, діють за взаємною волею (крім випадків, передбачених у законі).

По-друге, відповідні цивільно-правові відносини за своїм змістом є і майновими, і організаційно-правовими.

По-третьє, на підставі договору про проведення торгів виникають відносні цивільні правовідносини, адже конкретному уповноваженому суб'єктові (учасникторгів) протистоїть конкретний зобов'язаний суб'єкт (організаторторгів). Причому задоволення інтересів учасника торгів відбувається перш за все за рахунок дій організатора. Звідси у процесі організації

та проведення торгів виникають цивільні відносні правовідносини, що характеризуються множинністю осіб на боці суб'єктів, які беруть участь у торгах. Більше того, як слушно зауважує М. Брагінський, зобов'язання учасників можна піднести до ряду умовних. І чого виходить, що при настанні відповідної умови і як наслідок визнання учасника переможцем він зобов'язаний підписати протокол про завершення торгів, який має силу договору.

Отже, процедура проведення торгів своєрідним видом юридичних фактів, що структурно складаються із двох елементів і перебуває у площині підстав виникнення правовідносин.

Ю. Якименко,
магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

ПЛАГІАТ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ АВТОРСЬКОГО ПРАВА У ДІЯЛЬНОСТІ ЗМІ

Проблема плагіату у діяльності засобів масової інформації є досить актуальною, адже вони розвиваються все стрімкіше. А з розвитком ЗМІ зростає поява такого явища як плагіат. Плагіат, як один з видів порушення авторських прав, з розвитком нових способів вираження об'єктів авторського права набув свого подальшого поширення. Сфера цього явища значно розповсюдилась і на твори наукового характеру, що є не тільки порушенням авторських прав, а й потужним знаряддям зниження авторитету і довіри до науки в нашому суспільстві. Причина виникнення та розвитку плагіату – розкиданість творів у періодиці, величезна кількість джерел інформації та самих ЗМІ. Всі ці обставини ускладнюють його виявлення. Важко говорити про передумови розповсюдження цього явища, оскільки воно має глибоке моральне підґрунтя.

Закон України «Про авторське право й суміжні права» встановлює низку порушень авторських і суміжних прав, але одним із найбільш розповсюджених порушень є плагіат, що згідно із визначенням, поданим у цьому Законі, є оприлюдненням (опублікуванням), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору.

Виходячи із закріпленого законодавством визначення плагіату та передбачених законодавством особистих немайнових, майнових прав авторів та їх обмежень, можемо говорити, що плагіат – це повне або часткове привласнення оригінальних результатів інтелектуальної творчої діяльності однієї особи іншою особою, що призводить до порушення особистих немайнових та (або) майнових прав справжнього автора. Причому згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права» привласнення як правопорушення (плагіат) передбачає здійснення оприлюднення чи опублікування чужого твору.

Щодо способів припинення порушення прав при виявленні плагіату, варто зазначити, що це може відбуватись у досудовому та судовому порядку.

Ще до подання позову до суду автор може здійснити спробу досудового врегулювання конфлікту, що виник. Для цього йому необхідно у пись-

мовій формі довести до відома порушника його прав про виявлення факту плагіату. При цьому ознаки, за якими було встановлено факт плагіату, не повинні розкриватися. Це є важливим моментом. У своєму зверненні до порушника автора має право вимагати від нього поновлення своїх немайнових прав, яке може бути здійснено, наприклад, шляхом публікації в певному виданні вибачення порушника перед автором твору.

Відповідно до п. а) ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права» порушенням авторського права, яке дає підстави для судового захисту є, зокрема, вчинення будь-якою особою дій, які порушують особисті немайнові права суб'єктів авторського права, визначені ст. 14, та їх майнові права, визначені ст. 15 цього Закону. Згідно з п. є) ст. 52 цього Закону, автор має право вимагати, в тому числі у судовому порядку, публікації в засобах масової інформації даних про допущені порушення авторського права та судові рішення щодо цих порушень. При цьому, автор має також право в судовому порядку вимагати від порушника відшкодування моральної (немайнової) шкоди, відшкодування збитків, завданих порушенням його авторського права, стягнення із порушника доходу, отриманого внаслідок порушення; та виплати компенсації.

Основним методом превентивного (попереднього) захисту авторських прав є метод забезпечення себе доказами існування в автора певних об'єктів авторських прав на певну дату. Тому, на нашу думку, дієвими способами боротьби з плагіатом є наступні:

- Поштове відправлення документів на свою адресу. Лист не розкривається до виникнення спору. Штамп з датою на поштовому конверті забезпечує доказ дати існування документів.

- Депонування творів. Суть депонування – розміщення в архіві організації друківаної копії реєстрованого твору та видача відповідного документа, що підтверджує факт депонування та його дату. Депонування не є державною реєстрацією авторських прав, і тому не гарантує «автоматичного» визнання за заявником авторства, а по суті, просто фіксує час пред'явлення твору або роботи.

- Нотаріальне посвідчення дати і часу пред'явлення документа (наприклад, тексту твору) добре зарекомендувало себе як спосіб захисту авторських прав.

- Сервіси реєстрації електронних документів. Для реєстрації документів і творів у цифровій формі краще використовувати спеціалізовані інтернет-сервіси. На сьогоднішній день сервіси, які надають послуги формування пріоритету, можна розділити на дві основні категорії:

- сервіси, що використовують власний механізм фіксації часу й даних;

- сервіси, що використовують послуги спеціалізованих організацій.

За своєю суттю, перша категорія сервісів нічим не відрізняється від звичайного депозитарію, до того ж час публікації даних на такому сайті нічим не забезпечується, крім чесного слова його адміністратора, а незмінність депонованих даних не гарантується. Таким чином, формовані в такий спосіб факти не є надійними. Принцип роботи сервісів, що потрапляють в другу категорію, полягає в отриманні для реєстрованих даних цифрового штампа часу, який може розглядатися як доказ існування електронного документа (даних) на певний момент часу.

Останнім часом в українській практиці поступово починають робити кроки для того, щоб боротися з поширенням плагіату. Проблема порушення авторських прав починає набувати розголосу. У журналі «Український юрист» відзначається, що ефективним засобом боротьби з плагіатом у науковій сфері могло б стати притягнення плагіаторів до кримінальної відповідальності за порушення авторських прав.

За межами нашої країни існує багато структур соціальної відповідальності ЗМІ перед суспільством, а в редакціях практикують уведення в штат посади омбудсмена – людини, що стоїть на варті прав людини. Він отримує та розглядає скарги, що надходять до редакції від аудиторії та авторів, контролює роботу журналістів і намагається запобігти випадкам недостовірності інформації, недотримання прав авторів та плагіату.

Журналістика сьогодні здобула активного розвитку в Інтернеті. Боротьба з плагіатом у всесвітній мережі вкрай складна. Довести авторські права в Інтернеті важко, тому нами пропонуються деякі способи боротьби з ним:

- 1) щоб захистити свій контент від двійників, потрібно як можна частіше оновлювати інформацію на ньому;
- 2) захист через пошукові системи, оскільки вони мають функцію на визначення «неунікальності» контенту;
- 3) блокування через різні програми, що перешкоджають автоматичному копіюванню контенту із сайту;
- 4) деякі журналісти у своїх матеріалах навмисно використовують рідкі слова, за якими відслідковують видання, що вкрали їх матеріали;
- 5) звернення до провайдера зі скаргою на клієнта-плагіатора. У цьому випадку провайдер має право закрити такий сайт.

Незважаючи на спроби науковців, авторів захистити свої та чужі авторські права, проблема їх порушення стоїть досить гостро в Україні. Загалом нагальну потребу регулювання авторських і суміжних прав, порушених в ЗМІ України треба вирішувати комплексно на всіх рівнях. Але найважливіше заповнити прогалини, розв'язати колізії в законодавстві України, що не дають можливості реально захистити інтелектуальні права. Законодавцю необхідно доповнити новими статтями Цивільний, Кримінальний та відповідні процесуальні кодекси України, створивши дієву юридичну основу для регулювання плагіату в ЗМІ України, а також необхідно вдосконалити Закон України «Про авторське право й суміжні права», у якому сьогодні мало уваги приділяється темі порушення авторських і суміжних прав. Крім того, та інформація, яка є в законі щодо плагіату дає досить розмите уявлення про це поняття, у зв'язку з чим судові позови доволі часто не мають сенсу. Крім вдосконалення законодавства, саме населення має серйозніше відноситись до плагіату, оскільки він є крадіжкою, а суспільство повинно жити за певними етичними й суспільними нормами, у яких крадіжка – це злочин.

Секція 5. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС; КОРПОРАТИВНЕ ПРАВО

---

*К. Бичкова,
студентка III курсу напряму підготовки «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ПРОБЛЕМИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Система корпоративного управління являє собою організаційну модель, за допомогою якої корпорація представляє й захищає інтереси своїх інвесторів. Дана система містить в собі багато чого: від ради директорів до схем оплати праці виконавчої ланки й механізмів оголошення банкрутства. Тип застосовуваної моделі залежить від структури корпорації, що існує в рамках ринкової економіки, і відображає сам факт поділу функцій володіння й управління сучасною корпорацією.

Як зазначає В.В.Холод, що основні проблеми корпоративного управління в Україні виникли в 1992 році; наразі створено близько 32 тисяч акціонерних товариств; більше 12 тисяч акціонерних товариств створено в процесі приватизації; законодавство є недосконалим; переважна більшість осіб, зацікавлених в діяльності товариств, не володіє належним рівнем корпоративної культури та досвідом корпоративних відносин; усвідомлення необхідності запровадження ефективного корпоративного управління відчувається на всіх рівнях; розроблено нові нормативні акти в сфері корпоративного управління; здійснюється багато освітніх заходів; надруковано навчальні видання з питань корпоративного управління.

В Указі Президента України «Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах» від 21 березня 2002 року вказується, що треба визнати за необхідне дальше вдосконалення правових засад корпоративного управління в акціонерних товариствах, яке б забезпечило: 1) ефективний захист прав та законних інтересів акціонерів через: забезпечення можливості представництва дрібних акціонерів у спостережній раді акціонерного товариства шляхом запровадження процедури кумулятивного голосування під час формування цієї ради; установлення особливостей укладання товариством угод, які можуть суттєво вплинути на фінансовий стан товариства, а також недопущення укладання угод, які суперечать інтересам товариства; урегулювання порядку придбання товариством власних акцій, у тому числі визначення випадків обов'язкового викупу товариством у акціонера належних йому акцій товариства за ринковими цінами; забезпечення захисту прав акціонерів та кредиторів товариства в процесі реорганізації товариства.

Ефективне корпоративне управління стає вирішальним фактором успішної роботи компаній в умовах ринку. Для багатьох компаній, фінансових інститутів, бірж і урядів ця вимога ринку є на сьогодні ключовою. Без ефективного структури, що визначає взаємини ради директорів, виконавчо-

го органу та акціонерів, розвиток українських компаній та економіки в цілому буде постійно стримуватися нестачею капіталу. Багато українських компаній могли б успішно конкурувати зі своїми західними колегами, спираючись на вже здобутий позитивний досвід. Однак для цього необхідні значні кошти на відновлення інфраструктури, модернізацію виробництва, впровадження управлінських інформаційних систем, зміцнення матеріальної бази, для того щоб компанії могли протистояти впливам зовнішнього ринку та політичних потрясінь. Проблеми управління корпоративними правами акціонерів. Основні корпоративні права акціонерів включають: право на отримання частини прибутку корпорації у вигляді дивіденду; право на отримання частки майна при ліквідації підприємства; право на участь в управлінні компанією шляхом голосування на загальних зборах акціонерів; право на отримання інформації про діяльність корпорації.

Реалізація права акціонерів, зокрема дрібних, на отримання дивідендів, практично не відбувається в Україні, так як майже ніхто не купує акцій з метою отримання дивідендів, тому що дивіденди корпорації не виплачують. Акції купуються, щоб одержати прибуток на різниці їх курсів. В законодавстві передбачені випадки, коли дивіденди за акціями не виплачуються, але нічого не сказано про обов'язок корпорації виплатити частину прибутку акціонерам, якщо цей прибуток є в наявності. Тобто механізм реалізації права акціонерів на отримання дивідендів в законі відсутній. Також недостатньо опрацьоване питання щодо розмежування положень та норм дивідендної політики: які належать до компетенції винятково загальних зборів, а які мають бути зафіксовані у статуті корпорації. При вирішенні питань виплати дивідендів на загальних зборах цілком можуть бути знехтувані інтереси дрібних акціонерів з боку власників крупних пакетів акцій або простої більшості. Корпоративне управління не можна зводити лише до формального виконання тих чи інших вимог і рекомендацій до роботи органів управління компанії, процедур прийняття рішень або системи звітності. Ефективне корпоративне управління – це, перш за все, інструмент створення довіри, що дозволяє компанії залучати ресурси, необхідні для успішної реалізації стратегії. Це спосіб забезпечення сталого довгострокового розвитку бізнесу, засіб обмеження ризиків, пов'язаних з конфліктами інтересів або зовнішніми загрозами. Якість корпоративного управління важлива не тільки для публічних компаній, а й для приватного і сімейного бізнесу.

Зважаючи на розглянуті проблеми, можна виділити такі напрямки їх вирішення:

1. формування належного зовнішнього середовища функціонування підприємств корпоративної форми власності;
2. подолання бар'єрів, що стримують впровадження корпоративного управління;
3. вдосконалення управління (конкретними організаціями) з поступовим переходом на засади корпоративного управління;
4. чітка законодавчо закріплена регламентація порядку виплати дивідендів;
5. широке впровадження практики використання інституціональної угоди;

6. впровадження гнучкої системи пільгового оподаткування дивідендів з метою залучення інвестицій в цінні папери корпорацій.

Так як корпоративне управління відносно нова сфера в економічному житті України. З метою її вдосконалення необхідні системний моніторинг практичної діяльності вітчизняних корпорацій, розроблення методики оцінки стану корпоративного управління та заходи правового регулювання і контролю з боку держави.

А. Братусь,
*студентка III курсу напряму підготовки «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ З ІНОЗЕМНИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ В УКРАЇНІ

Досить актуальним питанням на сьогоднішній день є піднесення на якісно новий рівень розвитку продуктивних сил. Важливу роль в цьому відіграє застосування інвестицій в різних організаційно – правових формах. Значну роль у регулюванні відносин, пов'язаних з інвестуванням у виробництво матеріальних благ, відіграють правові засоби.

На практиці під інвестиціями розуміють традиційні інвестиції у формі капітальних вкладень, внески у спільні підприємства або позики, а також інші види інвестування, які здійснюються на основі контрактів з розподілом одержаного прибутку між учасниками.

Причинами створення підприємств з іноземними інвестиціями є:

- необхідність впровадження в сфері господарського життя нових методів управління;
- низька інвестиційна активність вітчизняних товаровиробників;
- потреба технологічної модернізації виробництва завдяки імпорту технологій й устаткування.

Що ж стосується правого регулювання, то правовий статус і порядок діяльності підприємства з іноземними інвестиціями визначаються Господарським кодексом України, ЗУ «Про режим іноземного інвестування в Україні» від 19.03.1996 р. та іншими законодавчими актами.

В ст. 1 ЗУ «Про режим іноземного інвестування» зазначено, що підприємство з іноземними інвестиціями – підприємство (організація) будь-якої організаційно-правової форми, створене відповідно до законодавства України, іноземна інвестиція в статутному капіталі якого, за його наявності, становить не менше 10 відсотків.

При цьому до числа іноземних інвесторів належать не тільки юридичні особи, зареєстровані в інших державах, а й фізичні особи-іноземці, які не мають постійного місця проживання на території України.

Іноземною інвестицією, згідно ч.2 ст. 116 ГКУ, є цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту.

Майно, що ввозиться до України як внесок іноземного інвестора до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями, звільняється від митного оподаткування.

Іноземні інвестиції можуть вкладатися в будь-які об'єкти, інвестування в які не заборонено законами України, а саме: 1) основні фонди діючих підприємств та об'єктів соціального призначення (щодо їх реновації впровадження нової техніки та новітніх технологій); 2) основні фонди новостворених підприємств (виробничих потужностей) та об'єктів соціального призначення; 3) оборотні кошти підприємств та організацій усіх сфер і галузей народного господарства; 4) цінні папери; 5) цільові грошові вклади; 6) науково-технічна продукція; 7) інтелектуальні цінності; 8) інші об'єкти власності, у т. ч. майнові права.

Але існують й законодавчі обмеження щодо деяких об'єктів. Так, ст. 13 Конституції України встановлює, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Наприклад, земля, що є основним національним багатством, перебуває під особливою охороною держави. Згідно ч. 3 ст. 33 та ч. 3 ст. 35 Земельного кодексу України іноземні громадяни мають право отримувати землі сільськогосподарського призначення лише в оренду.

За українським законодавством особа визнається іноземним інвестором за наявності таких умов: 1) для фізичної особи-іноземця – постійного місця проживання, а для інших суб'єктів – постійного місця знаходження за межами України; 2) здійснення зазначеними особами господарської діяльності, пов'язаної з реалізацією іноземних інвестицій у передбачених законодавством формах.

Для іноземних інвесторів на території України встановлюється національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності, за винятками, передбаченими законодавством України та міжнародними договорами України.

Також законом можуть бути визначені галузі господарювання і території, на яких діяльність підприємств з іноземними інвестиціями обмежується або забороняється, виходячи з вимог забезпечення національної безпеки. [6, ст.72]

Найчастіше підприємства з іноземними інвестиціями реєструються у формі господарчих товариств різних видів – акціонерних, з обмеженою відповідальністю та ін. Їх створення, діяльність і ліквідація багато в чому регулюються в загальноприйнятому порядку. Відмінності ж пов'язані насамперед з операціями з обліку іноземних інвестицій, – їхнім одержанням, реєстрацією, виплатою доходу, оподаткуванням та поверненням. Тому при ліквідації таких підприємств цим питанням необхідно приділити особливу увагу.

Як висновок, можна сказати, що правове регулювання підприємств з іноземними інвестиціями здійснюється національним законодавством, а вибір конкретних правових засобів для регулювання іноземних інвестицій залежить від економічних та соціальних умов. Отже, збалансована політика держави з питань іноземного інвестування, надасть змогу залучити необхідну кількість іноземного капіталу.

БАНКРУТСТВО ЗА НОВИМИ ПРАВИЛАМИ: СТИСЛИЙ ОГЛЯД

19 січня 2013 року набула чинності нова редакція Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» № 4212-VI. Вже з моменту прийняття даного закону в кінці 2011 року він викликав серед фахівців цілий ряд, як позитивних відгуків, так і негативних. Однак слід зазначити, що в цілому закон дійсно спрямований на вирішення цілого ряду актуальних питань і недоліків, усунення яких було продиктовано вимогами часу та існуючою судовою практикою.

На відміну від попереднього закону новий закон передбачає три порядки провадження у справі про банкрутство:

- загальний порядок (перехід від розпорядження майном до однієї з трьох інших процедур (санації, ліквідації чи мирової угоди);

- спеціальний порядок (можливість об'єднання розпорядження майном із санацією);

- спрощений порядок (ліквідація без застосування процедури розпорядження майном і санації).

Суд застосовує той чи інший порядок залежно від категорії боржника, виду його діяльності та наявності у нього майна.

Новий закон про банкрутство також містить положення, спрямовані на вдосконалення захисту прав кредиторів. Так, закон встановлює термін 30 днів, який відлічується з дня офіційного опублікування оголошення про порушення справи про банкрутство, для подачі заяви конкурсним кредитором. У той же час, на відміну від старого порядку, якщо кредитор, вимоги якого виникли до порушення справи про банкрутство, не заявив їх у передбачений термін, він може заявляти свої вимоги на будь-якій стадії провадження. Правда, такі вимоги будуть задовольнятися в останню чергу. Таким чином, конкурсні кредитори не втрачають право на повернення боргів, які раніше вважалися автоматично погашеними.

У порівнянні з попереднім законом новий закон про банкрутство регламентує короткі і чіткі терміни судових процедур. Зокрема, процедура санації продиться протягом 6 місяців, але може бути продовжена ще на 12 місяців (тобто, в цілому термін санації не може перевищувати 18 місяців). Процедура ліквідації не може перевищувати 12 місяців. Термін проведення процедури розпорядження майном становить 115 календарних днів (тобто, термін цієї процедури скорочений практично вдвічі) і може бути продовжений не більше ніж на 2 місяці. Таким чином, новий закон спрямований на запобігання ситуацій затягування процедур банкрутства та зловживанню учасниками процесу своїми правами.

Закон також вирішив проблему визначення статусу арбітражного керуючого. Згідно з новим положенням закону арбітражний керуючий більше

не вважається суб'єктом підприємницької діяльності, а є суб'єктом незалежної професійної діяльності. З моменту винесення судом постанови про призначення арбітражним керуючим до моменту припинення здійснення своїх повноважень арбітражний керуючий прирівнюється до посадової особи підприємства – боржника. Крім цього, закон вводить обов'язкове страхування професійних ризиків арбітражного керуючого на суму не менше 300 мінімальних заробітних зарплат і визначає мінімальні та максимальні ставки щомісячного його грошової винагороди.

Серед інших новацій нового закону про банкрутство слід також відзначити встановлення пріоритету продажу працюючого бізнесу боржника над продажем майна частинами; розгляд всіх майнових спорів щодо боржника судом у справі про банкрутство; право суду визнати недійсними договори, укладені боржником після порушення провадження у справі про банкрутство або протягом року, що передував порушенню такої справи; розширення переліку процедур відновлення платоспроможності боржника в рамках процедури санації.

Багато кредиторів і боржників ще не встигли пристосуватися до нових порядків. Свідченням тому є велика кількість рішень про відмову в порушенні провадження у справах про банкрутство, що винесені судами першої інстанції за останні два місяці.

Аналіз судових відмов дозволяє сформулювати деякі рекомендації щодо вирішення проблем, пов'язаних з подачею заяви про порушення справи про банкрутство, її розглядом і порушенням справи про банкрутство.

Як і раніше, для того, щоб домогтися порушення справи про банкрутство боржника, кредитор повинен мати безперечні вимоги до нього на суму не менше 300 мінімальних зарплат (на сьогодні це 365400 гривень), які не були задоволені протягом трьох місяців. Але тепер під безперечними вимогами розуміються тільки ті вимоги, які підтверджені набравшими чинність судовими рішеннями та постановами про відкриття виконавчого провадження. Розрахункові документи, за якими здійснюється списання коштів з рахунків боржника (постанови Державної виконавчої служби України про списання коштів з рахунку, векселі, а також вимоги, визнані боржником), більше не відносяться до підстав для порушення справ про банкрутство. Крім того, новим законодавством остаточно вирішена доля неустойки (штрафу, пені) та інших фінансових санкцій. До складу безспірних вимог вони не входять (раніше, до подібної думки схилився і Вищий Господарський суд України у постановках від 13.04.2010 року справа № 45/205б, від 14.06.2011 року справа № 5013/155/11 (11/73).

Але для того, щоб заяву про порушення справи про банкрутство було прийнято, судового рішення про стягнення боргу з боржника на необхідну суму і постанови про відкриття виконавчого провадження недостатньо. Крім цих документів, до заяви тепер потрібно додати витяг з Єдиного Державного Реєстру стосовно боржника та докази надсилання боржнику копії заяви та доданих до неї документів. При цьому копії заяви та доданих до неї документів повинні бути відправлені саме за тією адресою боржника, яка вказана у витязі з Єдиного Державного Реєстру. Раніше ці доку-

менти не були потрібні, але їх ненадання після 19.01.2013 року вже в декількох випадках було підставою для залишення заяви без розгляду (див. ухвалу Господарського суду Донецької області від 07.03.2013 року справа № 905/1554/13-г, ухвалу Господарського суду м. Києва від 11.02.2013 року справа № 910/2377/13).

Крім того, обов'язково треба сплатити судовий збір за подання заяви про порушення справи про банкрутство. Розмір цього збору згідно ст. 4 Закону «Про судовий збір» становить 5 мінімальних зарплат (на сьогодні це 6090 грн.), і обов'язок щодо його сплати існує вже давно. Але, тим не менш, ненадання доказів сплати судового збору часто стає підставою для повернення заяви (див. Ухвалу Господарського суду Харківської області від 12.03.2013 року справа № 922/982/13-г, ухвалу Господарського суду Запорізької області від 04.03.13 року справа № 908 / 797/13-г та інші).

Неподання зазначених документів, а також недотримання вимог до змісту заяви про порушення справи про банкрутство може бути підставою для залишення заяви без розгляду. Але крім цього господарський суд може відмовити у прийнятті заяви. Як і раніше, підставами для цього можуть слугувати факти припинення діяльності боржника та наявність відносно нього вже порушених справ про банкрутство. Тому перед подачею заяви необхідно ретельно перевіряти наявність цих фактів щодо боржника (проте, завдяки наявності відкритого єдиного держреєстру судових рішень та відкритого доступу до ЄДР зробити це не так складно).

Якщо підстав для відмови у прийнятті заяви або для залишення її без розгляду немає, то господарський суд протягом 5 днів повинен винести ухвалу про прийняття заяви до розгляду. У ній вказується дата проведення підготовчого засідання суду та ПІБ арбітражного керуючого, визначеного автоматизованою системою з числа осіб, внесених до Єдиного реєстру арбітражних керуючих.

Підготовче засідання має відбутися не пізніше 14 дня після винесення визначення ухвали про прийняття заяви, а за наявності поважних причин – протягом 30 днів. До числа поважних причин законодавство і суди відносять: подачу боржником клопотання про відкладення підготовчого засідання для добровільного погашення заборгованості перед кредиторами, наявність труднощів у поданні сторонами всіх витребуваних судом документів та інше.

У ході підготовчого засідання суд розглядає подані документи, заслуховує пояснення сторін, перевіряє обґрунтованість і безперечність вимог кредитора, вжиття заходів щодо примусового стягнення за цими вимогами, оцінює заперечення боржника. За результатами розгляду суд виносить ухвалу про порушення справи про банкрутство або про відмову в цьому. Рішенням про порушення справи про банкрутство вводиться мораторій на задоволення вимог кредиторів, вводиться процедура розпорядження майном, призначається розпорядник майна, накладається заборона на відчуження майна боржника, призначається дата наступного засідання та інше. Втім, на практиці суди не завжди вирішують всі ці питання в рамках рішення про порушення справи про банкрутство (див. Ухвалу Господарського суду м. Києва від 04.03.2013 року справа № 910/2911/13).

ОСНОВНІ МОТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ОФШОРНИХ ЮРИСДИКЦІЙ

Офшорні юрисдикції надають широкі можливості для досягнення цілей, практично не обмеженому колу осіб у будь-якому регіоні світу. Найбільш часто офшорні зони використовують підприємці в цілях податкового планування, тобто легальної оптимізації податкових платежів. Податкове планування – це діяльність з розробки та практичного застосування заходів, які спрямовані на збільшення коштів, які залишаються в розпорядженні підприємства після сплати належних податків. При цьому податкове планування повинне спиратися не лише на аналіз поточного законодавства, а й на загальну принципову позицію фіскальних органів з питань оподаткування та перспективне законодавство для уникнення в майбутньому додаткових податкових витрат при ухваленні тих чи інших законів. Податкове планування пов'язане із здійсненням угод, які мають податкове мотивування, але відповідають букві і духу закону.

Іншою важливою причиною використання офшорних схем є захист активів бізнесу та мінімізації ризику їх експропріації при здійсненні підприємницької діяльності в політично або економічно нестабільній країні.

Існують причини використання «податкових притулків», не пов'язані з бізнесом. Наприклад, секретність офшорних юрисдикцій може бути корисна для сторони в цивільному судовому розгляді, наприклад, при розлученні.

Хоча є ряд законних підстав використання офшорних територій, разом з тим вони створюють і полегшують можливості зловживань і злочинів. І в тому, і в іншому випадку, принципові схеми використання офшорного режиму близькі або тотожні. Найбільш важливим фактором, сприятливим вчиненню злочинів, є режим фінансової секретності. Він створює сприятливі умови для ефективного маскуванню слідів скоєння злочинів. У розпорядженні злочинців з'являються ефективні інструменти протидії діяльності правоохоронних органів з документування фактів приховування доходів, аналізу грошових потоків і виявлення джерел фінансових фондів. Офшорні юрисдикції використовуються для генерування фіктивної фінансової документації, для надання видимості законності незаконної економічної діяльності. У структурі мотивів кримінального використання офшорних зон можна умовно виділити дві групи:

1) ті, що мають на меті вчинення або приховування податкових злочинів,

2) пов'язані з вчиненням і приховуванням інших економічних злочинів.

Офшорні юрисдикції відкривають можливості для незліченної безлічі схем ухилення від податків. Розглянемо деякі офшорні схеми, що використовуються для вчинення та приховування податкових злочинів. Більшість їх припускає використання в основному різних типів загальних компаній, а також офшорних трастів, офшорних банків, офшорних страхових компаній та інших спеціалізованих компаній.

Найпростіша схема офшорних операцій, що мають податкову мотивацію, ґрунтується на використанні універсального принципу податкового законодавства, відповідно до якого обов'язковому оподаткуванню підлягають ті доходи, джерело яких знаходиться на території даної держави. У тих випадках, коли джерело доходу знаходиться за кордоном або локалізована недостатньо визначено, він може виключатися зі сфери податкової відповідальності в даній юрисдикції. Така ситуація виникає, наприклад, при наданні послуг у зовнішній торгівлі, посередницьких послуг, в консультаційному бізнесі і т.д. Отримані таким шляхом доходи можуть надходити на рахунки офшорних фірм.

Також, схемою ухилення від податків є бартерні операції через посередництво офшорної фірми – суть даної схеми полягає в тому, що офшорна компанія виступає в якості посередника між двома фірмами, що здійснюють бартерний обмін товарами. При цьому основний дохід від угод формується в офшорної компанії. Дохід офшорної компанії виводиться з-під оподаткування при міжнародних операціях. У ряді випадків це можливо і при роботі в межах кордонів однієї країни.

Операції з борговими зобов'язаннями – суть цієї схеми полягає в тому, що офшорна компанія купує боргові зобов'язання з дисконтом з наступним їх погашенням за номінальною вартістю. Результатом є отримання фірмою доходу, який звільнений від оподаткування або оподатковується за мінімальною ставкою.

Операції з цінними паперами – суть схеми полягає в придбанні офшорною компанією цінних паперів з подальшим перепродажем їх іншій особі за вищою ціною. В основному подібні операції застосовуються на зарубіжному ринку цінних паперів. Якщо це російські цінні папери (або іншої держави СНД), то компанія відкриває рахунок в російському банку, переводить на нього гроші, а потім закуповує і продає цінні папери, використовуючи російське довірена особа, яка діє від імені та за рахунок свого «іноземного партнера».

Суть схеми самофінансування полягає в наданні офшорною компанією кредиту компаніям- партнерам, які не перебувають в офшорній зоні. Кредит може бути повернений офшорної компанії з узгодженими відсотком. Відсоток, виплачуваний зарубіжній компанії, знижує оподаткування в країні, де він був отриманий, але не підлягає оподаткуванню або підлягає мінімальному оподаткуванню в офшорній зоні.

Використання фірм для формування нелегальних фондів грошових коштів, що використовуються для корумпування посадових осіб. Мотиви, пов'язані з вчиненням економічних неподаткових злочинів. Контрабанда наркотиків, накопичення та відмиванням нелегальних доходів. Офшорні юрисдикції стали сьогодні важливим компонентом процесу відмивання грошей. Це обумовлено, в основному, двома причинами. Перша причина полягає в тому, що правоохоронні органи розвинених країн – і передусім США – накопичили значний досвід виявлення та переслідування тих, хто залучений в процес внутрішнього відмивання грошей. Друга причина полягає в тому, що в міру виникнення все більшої кількості юрисдикцій фінансової секретності, переваги від ведення з ними справи стали широко відомі.

Ухилення від сплати податків, за допомогою офшорних банківських притулків, трастів і корпорацій конвертує злочинний прибуток у легальні до-

лари. Мільйони доларів і доходів від іншої незаконної діяльності ховаються через офшорні організації, а потім переводяться через трасти, фіктивних осіб і так далі для придбання нерухомості та законного бізнесу.

Використання банків, створених в офшорних юрисдикціях, для здійснення шахрайських операцій проти банків та бізнес-структур інших країн. Глобальне поширення отримав випуск фіктивних або непідкріплених векселів, депозитних сертифікатів та інших фінансових інструментів. Цьому сприяють такі особливості офшорного режиму діяльності банків та інших компаній як фактична анонімність власника, мінімальні витрати для установи банку, відсутність законодавчих вимог до розміру статутного капіталу або неефективний контроль за дотриманням законодавства, можливість створення фірм з назвами, що вводять в оману.

Офшорні юрисдикції використовуються також для реклами помилкових податкових притулків. Використовуючи офшорну зону зі строгими законами банківської секретності, злочинці можуть замаскувати помилковий характер притулку. Вони можуть використовувати фіктивні позики для обману корпорацій з метою утворення «від'ємника» відсотка, помилкової переоцінки інвестицій, підписувати документи заднім числом або можливих «інвестицій» неіснуючих активів.

У зв'язку з вищепереліченим, останнім часом з'явилися, і противники офшорів в особі державної влади. Але при цьому у більшості підприємців офшори, звичайно ж, продовжують користуватися великою популярністю. Також слід зазначити, що зусилля міжнародних фінансових організацій в боротьбі з ухиленням від сплати податків та незаконними операціями з грошима через офшорні зони, мають бути підкріплені підтримкою національної влади. Необхідні заходи жорсткого моніторингу і контролю офшорного фінансового сектору, застосування спеціальних санкцій і штрафів проти країн і компаній, якими було порушено законодавство. Від держав, які включені в «чорні списки» слід вимагати проведення реформ, які б контролювали систему правового регулювання фінансового сектору.

А. Кучеренко,
магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

З перших років економічних реформ, підтримка становлення та розвитку малого бізнесу в Україні є одним з визначальних пріоритетів державної політики. Загальновідомо, що малий бізнес відіграє важливу роль у підвищенні рівня зайнятості населення, послабленні соціальної напруженості, забезпеченні конкурентного середовища, економічної стабільності та інноваційного зростання, створенні передумов для становлення середнього класу.

Політика розвинених країн спрямована на створення сприятливого середовища для науково-технологічного розвитку, важлива роль у такому процесі надається державі. Роль держави полягає у генеруванні системи правил функціонування суб'єктів науково-технологічного ринку та контролі дотримання їх виконання через формування сприятливого середовища та

інноваційної інфраструктури. Для різних країн ЄС існують значні відмінності в цілях та принципах підтримки малого і середнього підприємництва. Однак, основні цілі регулювання та підтримки малого і середнього бізнесу в Європі полягають у зміцненні єдиного внутрішнього ринку ЄС, усуненні адміністративних бар'єрів для ведення малого і середнього бізнесу, уніфікація законодавчої бази, а також посилення взаємодії країн ЄС для глибшого економічного співробітництва з іншими країнами. Останнім часом в Європі широкого поширення набули інтерактивні інструменти підтримки малого бізнесу, такі як інформаційні портали та відеоконференції. Таким чином, малий бізнес стабільно та ефективно функціонує у розвинених країнах світу завдяки грамотній державній підтримці. В свою чергу, ефективний розвиток малого бізнесу веде до розвитку економіки країни та укріплення її позицій на світовому ринку.

Розвиток підприємництва вкрай необхідний, тому потребує підтримки, як на державному, так і на місцевому рівні. Стаття 48 Господарського Кодексу України зазначає, що держава сприяє розвитку малого підприємництва, створює необхідні умови для цього. Державне регулювання підприємництва є самостійною частиною державного регулювання економіки. Відповідно до ст. 3 ЗУ «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», метою державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні є:

- 1) створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього підприємництва;
- 2) забезпечення розвитку суб'єктів малого і середнього підприємництва з метою формування конкурентного середовища та підвищення рівня їх конкурентоспроможності;
- 3) стимулювання інвестиційної та інноваційної активності суб'єктів малого і середнього підприємництва;
- 4) сприяння провадженню суб'єктами малого і середнього підприємництва діяльності щодо просування вироблених ними товарів (робіт, послуг), результатів інтелектуальної діяльності на внутрішній і зовнішній ринки;
- 5) забезпечення зайнятості населення шляхом підтримки підприємницької ініціативи громадян.

Держава здійснює регулювання підприємницької діяльності через:

– законодавче забезпечення свободи конкуренції, захист споживачів від проявів недобросовісної конкуренції та монополізму в будь-яких сферах підприємницької діяльності;

– податкову та фінансово-кредитну політику, включаючи встановлення ставок податків і відсотків за державні кредити, податкові пільги, ціни та правила ціноутворення, валютного курсу, розміру економічних санкцій;

– визначення соціальних норм функціонування підприємства, згідно з якими підприємець зобов'язаний забезпечити відповідні умови праці, охорону праці не нижче встановленого мінімального рівня, кваліфікації кадрів для суб'єктів малого та середнього а також інші соціальні гарантії, включаючи соціальне та підприємництва;

– встановлення системи пільг для суб'єктів малого та середнього підприємництва.

В останні роки було чимало зроблено для розвитку малого бізнесу Державною службою України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва, міністерствами та відомствами, зокрема:

- врегульовано процедуру державної реєстрації;
- введено спрощену систему оподаткування та звітності суб'єктів малого підприємництва;
- упорядковано систему перевірок фінансово-господарської діяльності.

Світовий досвід свідчить, про те, що для успішного розвитку підприємства необхідно створити правову базу його функціонування, забезпечити належним чином юридичне закріплення прав та постійне правове забезпечення з боку держави, що гарантує захист законного функціонування підприємства, сприяє його розвитку.

Процес становлення і розвитку малого підприємництва неможливий без відповідного організаційно-правового забезпечення. Так, зокрема, державна підтримка малого підприємництва здійснюється спеціально уповноваженими органами, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями. Формування правової бази підтримки і розвитку малого підприємництва передбачає впровадження механізму постійного аналізу реалізації нормативних актів, які регулюють державну підтримку малого підприємництва, оцінку ефективності цих актів та підготовку пропозицій щодо удосконалення їх. Сьогодні правове регулювання малого підприємництва здійснюється численними нормативно-правовими актами як загального, так і спеціального характеру. Однак уповільнення темпів зростання кількості суб'єктів малого підприємництва, зменшення кількості зайнятих на них певною мірою свідчить про недостатність і недосконалість нормативно-правової бази розвитку малого підприємництва, яка має бути першоосновою формування та розвитку суб'єктів малого підприємництва. Правове забезпечення і захист малого підприємництва в індустріально розвинутих країнах світу здійснюється, насамперед, через прийняття низки законів антимонопольного характеру. Вони покликані регламентувати процес концентрації капіталу, запобігати поглинанню малих фірм великими, сприяти обмеженню можливостей їхньої дискримінації.

Формування відповідної нормативно-правової бази розвитку малого підприємництва – складний і довготривалий процес, але головне тут полягає в тому, щоб ця правова база гарантувала, з одного боку, сталість проголошених принципів підприємницької діяльності, а з другого – дала можливість проведення державою певної політики розвитку малого підприємства.

Д. Мироненко,
*магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКОНОДАВСТВА ЄС ТА УКРАЇНИ У СФЕРІ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ

Інтенсивний розвиток економіки держави вимагає значної кількості грошових коштів. В більшості розвинених держав використання кредитів являє собою важливу частину їх економіки. Оскільки розвиток рин-

ку споживчих кредитів сприятливо впливає як на економічне зростання в державах-членах, так і на добробут населення.

Однак розширення кредитування призвело до зростання проблем заборгованості. У зв'язку із значущістю проблем юридичного, соціального та етичного характеру, що виникають у суспільстві, побудованому на кредитах, питання прийняття вивірених змін до чинного законодавства набувають істотне значення.

Прагнучи бути прийнятою до Європейського Союзу та відповідно до статті 51 Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейським Союзом та його державами – членами від 14 червня 1994р., Україна прийняла на себе зобов'язання поступово привести національне законодавство, що регулює окремі сфери життя суспільства, відповідно до законодавства Європейського Союзу. До таких сфер, в частотності, відносяться банківське право, фінансові послуги, захист прав споживачів. Проте стан чинного законодавства України, що регулює кредитування споживачів, потребує суттєвого доопрацювання. Тоді як в праві ЄС питань правового регулювання кредитування споживачів приділяється значна увага.

З метою захисту прав споживачів ще в 1993р. Рада Європи затвердила Директиву 93/13/ЕЕС «Про несправедливі умови в договорах із споживачами». Згідно п. 1 ст. цієї Директиви несправедливим є така умова, яка вносить значний дисбаланс у права та обов'язки сторін за договором на шкоду споживачеві. Несправедливим може бути визнано лише те умова, яке не було предметом спеціального узгодження зі споживачем. Та обставина, що окремі умови договору або їх деякі аспекти були індивідуально узгоджені, не виключає застосування Директиви до залишилися частини договору.

Директива 93/13/ЕЕС містить зразковий (не є вичерпним) перелік умов, які можуть розглядатися як несправедливі:

- виключають або обмежують відповідальність продавця (постачальника) у разі заподіяння шкоди здоров'ю споживача або смерті внаслідок дії або бездіяльності продавця (постачальника);

- виключають або обмежують права споживача щодо продавця (постачальника послуг) у разі повного або часткового невиконання чи неналежного виконання продавцем (постачальником) якого-небудь з договірних зобов'язань, включаючи можливість пред'явлення до заліку зустрічних вимог щодо продавця (постачальника);

- покладають на споживача, що не виконав зобов'язання з оплати товару (послуги), невідповідно високі суми неустойки.

Оскільки метою Директиви 93/13/ЕЕС є забезпечення мінімального рівня захисту інтересів споживачів, вищевказаний перелік носить приблизний характер і може бути розширений або обмежений у національному законодавстві держав-учасниць Євросоюзу.

У 2006р. Європейським круглим столом з питань надання фінансових послуг (European Financial Services Round Table) була зроблена спроба сформулювати основні принципи споживчого кредитування. У результаті були названі такі принципи:

- гарантоване надання відповідної інформації про фінансову послугу;
- надання часу на роздуми (reflection period) і права на відмову від договору споживчого кредиту;

- консультування споживача з питань відповідності наданого кредиту потребам і фінансовим можливостям останнього;
- надання компенсації споживачеві у разі продажу товару неналежної якості по зв'язаному договором;
- різноманіття фінансових продуктів і забезпечення конкуренції на ринку фінансових послуг.

Слід зазначити, що основною заслугою європейського законодавства визнається встановлення гарантій споживача на отримання інформації про наявні пропозиції на ринку споживчого кредитування.

Директивою 2008/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2008 року було врегульовано основні питання, пов'язані з особливостями укладення договору кредитування споживача. Директива 2008/48/ЄС містить досить широкий перелік відомостей, які повинні бути надані споживачеві до укладення договору кредиту. Він включає в себе інформацію про річну відсоткову ставку, загальній сумі кредиту, термін дії договору і т.д. Що повинно дозволити споживачеві найбільш повно оцінити запропоновані варіанти і зробити усвідомлений вибір відповідного фінансового продукту.

Крім перерахованих вище принципів споживчого кредитування Директива 2008/48/ЄС закріпила принцип так званого відповідального кредитування. У своєму первісному варіанті він був спрямований на захист об'єктивно слабкою і менш поінформованою боку – позичальника, і покладав на кредитора обов'язок оцінити кредитоспроможність споживача. У разі видачі позики, який споживач свідомо не зможе повернути в силу відсутності необхідних коштів, ризик цього неповернення і негативні наслідки лягали на кредитора.

Більшість європейських держав пішли по більш ліберальному для банків шляхи правового регулювання та зводять принцип “responsible lending” до необхідності роз'яснення споживачеві положень проекту кредитного договору, термінів, понять і умов кредитування і оцінці його кредитоспроможності, якщо це передбачено внутрішніми правилами кредитора. Незважаючи на право кредитора оцінювати кредитоспроможність споживача, остаточне рішення про звернення за кредитом та укладанні договору споживач приймає самостійно, так само як і несе відповідальність за неповернення або несвоєчасне повернення кредиту.

Законодавство ЄС передбачає можливість для споживача (позичальника) відмовитися від договору споживчого кредиту. При цьому терміни реалізації права на скасування варіюються від 7 до 14 днів. При зверненні споживача до кредитора із заявою про відмову останній зобов'язаний повідомити йому розмір суми, що підлягає поверненню, а також відсотків, нарахованих за час з моменту перерахування грошових коштів.

На жаль, незважаючи на прагнення імплементувати норми європейського законодавства у національне право, український законодавець знаходиться на початковій стадії даного процесу. Так, в даний час ні Законом України «Про захист прав споживачів», ні Законом України «Про банки і банківську діяльність» не передбачений перелік несправедливих умов договору. Не містяться такі умови і в Постанові Правління НБУ «Про затвердження Правил надання банками України інформації споживачу про умови кредитування та сукупну вартість кредиту».

На нашу думку, якнайшвидша імплементація норм Директиви 93/13/ЕЕС «Про несправедливі умови в договорах із споживачами», а також Директиви 2008/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2008 року про кредитні угоди для споживачів та про скасування Директиви Ради 87 / 102/ЄЕС дозволить більш повно врегулювати відносини, що складаються між банками та фізичними особами в процесі укладення договорів про надання кредитів.

Г. Собчук,
магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

ОСОБЛИВОСТІ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ

Податок на додану вартість (ПДВ) – це насамперед джерело формування доходів Державного бюджету. Фактично, це податок на споживання, при якому кінцевий споживач і є його платником, але, як усі податки, ПДВ має свої недоліки та переваги.

Широка база оподаткування податком на додану вартість сприяє загальному зростанню доходів держави від податків на споживання. У загальній системі податків та обов'язкових платежів податок на додану вартість посідає особливе місце і є одним з основних джерел доходної частини Зведеного бюджету України.

Починаючи з 1 січня 2014 відповідно до вимог Податкового кодексу України, реєстрація платників ПДВ здійснюється на підставі:

- реєстраційних заяв у паперовому вигляді, поданих до податкових органів;
- електронних копій реєстраційних заяв, виготовлених шляхом сканування, які передаються державним реєстратором до податкових органів одночасно з відомостями з реєстраційної картки на проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи – підприємця згідно із Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців»;
- реєстраційних заяв, поданих засобами електронного зв'язку в електронній формі з дотриманням умови щодо реєстрації електронного підпису підзвітних осіб у порядку, визначеному законодавством.

Відповідно до п. 49.2 ст. 49 Податкового кодексу України платник податків зобов'язаний за кожний звітний період подавати податкові декларації щодо кожного окремого податку, платником якого він є, незалежно від того, чи провадив такий платник податку господарську діяльність у звітному періоді.

Процедури та строки реєстрації платників ПДВ у 2014 р. не відрізняються від процедур і строків, що діяли у 2013 р. Зокрема, реєстрація платників ПДВ та внесення реєстраційних даних до реєстру платників ПДВ здійснюється протягом п'яти робочих днів від дати надходження реєстраційної заяви до податкового органу. У разі відсутності підстав для відмови у ре-

еєстрації особи як платника ПДВ податковий орган зобов'язаний внести до реєстру платників ПДВ відповідний запис з бажаного (запланованого) дня реєстрації платника ПДВ, зазначеного у його заяві, або протягом п'яти робочих днів від дати надходження реєстраційної заяви (без видачі свідоцтва платника ПДВ).

Основним недоліком податку на додану вартість, як непрямого податку, є те, що він закладається в ціну товарів і тим самим підвищує її, що спричиняє недоступність деяких товарів, які оподатковуються податком на додану вартість малозабезпеченим верствам населення.

Податок на додану вартість складає 20 % ціни товарів (робіт, послуг) і додається до неї. Окремі операції обкладаються цим податком по нульовій ставці (наприклад, продаж товарів на експорт).

Основою визначення кінцевої ціни реалізації товарів (робіт, послуг) є відпускні ціни підприємств, які включають собівартість і прибуток. Ціна реалізації продукції (робіт, послуг), що містить ПДВ, визначається по формулі:

$$Цр = (С+П) * 1,2$$
, де: С – собівартість продукції; П – прибуток.

Також встановлений перелік операцій, звільнених від ПДВ: послуги, з харчування дітей та учнів, продаж книг вітчизняного виробництва, учнівських зошитів, підручників і навчальних посібників, товарів спеціального призначення для інвалідів та ін.

На думку науковця Т. М. Семенко, ПДВ – це дохідноформуюче джерело бюджету, він є одним із домінуючих податків, яким маніпулює тіньовий сектор через недосконалість економіки. Зокрема, це проявляється в ухиленні від сплати ПДВ, незаконному відшкодуванні величезних сум податку з державного бюджету, значній кількості зловживань платників при користуванні пільгами і формуванні податкового кредиту, що є досить обтяжливими для бюджету. Ці негативні риси функціонування ПДВ зумовлені недосконалістю організації обліку, звітності та контролю за ним.

Фільо М.М. також вважає, що найпроблемнішим податком, запозиченим з досвіду зарубіжних країн, є податок на додану вартість. Сам факт його запровадження в Україні можна вважати важливим кроком на шляху формування сучасної податкової системи, розбудови ринкової економіки, оскільки ПДВ вважається найдосконалішою сучасною формою непрямого оподаткування й відіграє важливу роль у системі державних фінансів більшості розвинутих країн та країн з перехідною економікою. Однак в Україні через наявність суттєвих проблем при справлянні ПДВ цей важливий податок призвів до відволікання оборотних коштів підприємств та неналежного виконання бюджетних надходжень.

Отже, підсумовуючи все вищесказане, можна зробити висновок, що ПДВ – це звісно основне джерело формування бюджету України, але запозичаючи досвід інших країн у встановленні такого податку ми не зовсім досконало сформували наше законодавство, що дає можливість недобросовісним платникам податків використовувати прогалини правових норма на свою користь. З огляду на те, що податок на додану вартість складає понад половину надходжень до державної казни, прогалини в законодавстві грають не на користь самої держави.

КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ В УКРАЇНІ

В промислово розвинених країнах світу питання охорони комерційної таємниці належать до компетенції як окремих осіб, так і різних внутрішньо-фірмових підрозділів. Проте не на всіх вітчизняних підприємствах існують служби безпеки, тому особливу увагу питанням збереження конфіденційності доцільно приділяти при укладанні трудових договорів між адміністрацією підприємства і працівниками. Саме тут відображаються індивідуальні обов'язки останніх по збереженню комерційної таємниці.

Дослідження західних фахівців свідчать, що 25% службовців підприємства готові в будь-який час і за будь-яких обставин зрадити інтереси фірми, 50% можуть зробити це залежно від обставин і лише 25% є патріотами, які ніколи не зрадять інтереси фірми.

В загальному виді втрати підприємства зводяться до того, що 1) знижуються можливості продажу ліцензій на власні наукові розробки, втрачається пріоритет у досліджених сферах науково-технічного прогресу, зростають витрати на переорієнтацію діяльності дослідницьких підрозділів; 2) з'являються труднощі підчас закупівлі сировини, технології, обладнання та інших компонентів нормальної виробничої діяльності; 3) обмежується співробітництво підприємства з діловими партнерами, знижується ймовірність укладання вигідних контрактів, виникають проблеми під час виконання договірних зобов'язань.

Проблема захисту комерційної таємниці має багато аспектів, серед яких найважливішими є визначення правового положення комерційної таємниці, юридичне закріплення права на комерційну таємницю та створення правових гарантій реалізації цього права, регулювання відносин, які виникають у сфері обігу комерційної таємниці.

Однак такий закон, який визначав би правові засади використання, поширення, збереження та захисту комерційної таємниці, склад і обсяг відомостей, які можуть бути віднесені до комерційною таємницею, перелік відомостей, які не можуть бути віднесені до комерційної таємниці, до цього часу не ухвалений, на що фахівці неодноразово звертали увагу.

Сьогодні законодавство з питань комерційної таємниці не систематизовано. Відносини, пов'язані з охороною комерційної таємниці, регулюються нормативно-правовими актами, що належать до різних галузей права, зокрема Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України, Кримінальним кодексом України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Законами України „Про інформацію” „Про науково-технічну інформацію” „Про захист від недобросовісної конкуренції”, і визначають лише загальні засади правового регулювання таких відносин.

У ст. 505 Цивільного кодексу України поняття комерційної таємниці трактується як інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є лег-

кодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, ужитих особою, яка законно контролює цю інформацію.

Основними документами для ведення комерційної діяльності підприємством є статут підприємства та установчий договір, зареєстровані в установленому законодавством порядку. Зафіксовані в статуті положення надають підприємству можливість вимагати захисту його інтересів у державного та судового органу, включати вимоги про захист комерційної таємниці в усі види угод, домагатися відшкодування заподіяної шкоди у випадку викрадення комерційної таємниці, видавати нормативні документи, що стосуються питань охорони комерційної таємниці, створювати структурні підрозділи для захисту своєї комерційної таємниці.

В установчому договорі має бути зафіксована вимога до учасників товариства щодо необхідності дотримання режиму комерційної таємниці та відповідальність за витік такої інформації. Закріплене в установчих документах право підприємства на комерційну таємницю також надасть можливість: створити організаційні структури захисту у сфері економічної безпеки (службу безпеки підприємства); розробляти й затверджувати інструкції, положення та інші документи, пов'язані із забезпеченням збереження комерційних секретів на підприємстві; включати пункти про конфіденційність і захист комерційної таємниці в договори, які укладаються підприємством.

Забезпечення захисту комерційної таємниці вимагає дотримання таких умов: 1) визначення відомостей, що становлять комерційну таємницю підприємства; 2) розробка порядку їх охорони; 3) забезпечення дотримання цього порядку.

Визначення відомостей, які становлять комерційну таємницю, є важливим елементом у системі заходів, що здійснюються підприємством для захисту своєї безпеки. Правильне і своєчасне визначення цих відомостей суттєво підвищує ефективність такої системи.

За порушення прав власника комерційної таємниці чинним законодавством України встановлено такі види відповідальності: відповідальність у межах трудових відносин, цивільно-правова відповідальність, адміністративна відповідальність, кримінальна відповідальність.

Таким чином, комерційна таємниця як сукупність відомостей технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру становить значний економічний інтерес для її власника, що провадить господарську діяльність в умовах конкуренції. Єдиного законодавчого акта, який би регулював відносини щодо комерційної таємниці в Україні, сьогодні не існує. Правові норми, які тією чи іншою мірою регламентують охорону комерційної таємниці, містяться у багатьох нормативно-правових актах

Комерційна таємниця має потенційну комерційну цінність і силу тільки за умови, що відомості не відомі третім особам, відсутній вільний доступ до інформації на законній підставі, ужиті заходи для охорони конфіденційності інформації. Охорона прав на комерційну таємницю полягає в тому, що на особу, яка в силу своєї службової діяльності володіє відповідною інформацією, покладено юридичний обов'язок її не розголошувати.

КОРПОРАТИВНЕ РЕЙДЕРСТВО ЯК ВИД КОРПОРАТИВНИХ КОНФЛІКТІВ

Корпоративне рейдерство – це конфлікт інтересів у сфері господарювання, правовий конфлікт, бо наявний зв'язок з правовідносинами, суб'єкти рейдерства, їх становище і поведінка, її мотивація, так само, як об'єкт конфлікту мають правові ознаки, рейдерство породжує правові наслідки; припинення, розв'язання рейдерського конфлікту та/або управління ним з метою попередження чи зменшення негативних наслідків відбувається із застосування правових процедур.

Нарешті, корпоративне рейдерство – це корпоративний конфлікт, бо цей юридичний конфлікт у сфері господарювання виникає між учасниками корпоративних відносин, зачіпаючи і приватні, і публічні інтереси.

Причини виникнення корпоративного рейдерства як соціального явища можуть бути висвітлені у контексті ресурсної теорії причин виникнення конфліктів: дійсно, корпоративний рейд, як корпоративний конфлікт виникає не через неспівпадаючі цінності та пріоритети учасників, а тому, що існує „дефіцит джерел”, а суб'єкти взаємодії прагнуть одночасно задовольнити свої інтереси за рахунок ресурсу, що не може задовольнити претензії одночасно обох сторін.

У випадках корпоративного рейдерства інтерес рейдера, що має, наприклад, лише 20% акцій перехопити корпоративний контроль є незаконним – він не відповідає загальному благу, а його реалізація повинна тягти за собою юридичну відповідальність. Саме незаконність інтересів рейдера є визначальною передумовою всіх інших відмінностей корпоративного рейдерства від законного недружнього поглинання.

Корпоративна конфліктологія допомагає також провести межу між рейдерством та звичайним корпоративним конфліктом.

У випадку рейдерства спершу завжди виникає мета щодо витиснення учасника з товариства через перехоплення корпоративного контролю, згодом – чіткий стратегічний план, підстави для реалізації якого вишукуються з використанням обставин, що існують, або створенням нових обставин. Утім, у випадку зовнішнього корпоративного рейдерства – „корпоративного вторгнення” немає латентної стадії, коли наявна „база конфлікту” – неактуалізована конфліктна ситуація, яку рейдер не усвідомлює, немає „прозріння” рейдера, бо конфлікт і, зокрема – конфліктний інцидент повністю планується і створюється однією із сторін – рейдером.

У випадку внутрішнього корпоративного конфлікту, інцидент та сам конфлікт може бути як запланованим, так і незапланованим. Якщо конфлікт запланований, якщо учасник, усунутий від управління виробляє стратегію перехоплення корпоративного контролю та згодом – намагається її реалізувати – наявне внутрішнє рейдерство, оскільки причина виникнення конфлікту полягає не у правовій невизначеності відносин сторін, а у бажанні одного з учасників (акціонерів), або їх групи, перехопити корпоративний контроль, тобто – є волюнтаристичною.

Отже, корпоративне рейдерство – це завжди волюнтаристичний проєкт, реалізація волі, бажання до володіння, яка вишукує собі виправдання в існуючих, або штучно створених обставинах, тоді як звичайний корпоративний конфлікт – це, перш за все – обумовлена обставинами неочікувана неприємність для обох сторін.

У відмежуванні рейдерства від звичайних корпоративних конфліктів корисними є також нароби конфліктології щодо поділу конфліктів за ступенем жорсткості.

Згідно цього поділу серед конфліктів виділяють „війну” (сторони намагаються завдати одна одній якнайбільше шкоди не шукаючи порозуміння та використовують усі засоби для здобуття безумовної перемоги, не виключаючи насильства, омани, шантажу...конфлікт завершується знищенням сторони); „гру” (конфлікт відбувається за певними правилами, яких додержують всі учасники, причому головним принципом взаємодії сторін є отримати якомога користі для себе за рахунок опонентів) та „дебати” (обидві сторони намагаються знайти гнучкі правила взаємодії.).

Вітчизняні конфліктологи також зазначають, що конфлікти можуть розглядатися як позитивний чинник лише в тому випадку, якщо вони відбуваються за правилами

Нажаль, зараз в Україні нормами, що обмежують учасників корпоративних воєн, особливо – рейдерських конфліктів, є не норми закону, а мінімум „неписаних правил”, як то – акціонерів та посадових осіб товариства – жертви не вбивають, не піддають тортурам та не беруть у заручники, як це мало місце у дев'яності роки.

Корпоративне рейдерство в Україні характеризується, як правило, використанням рейдером психологічного тиску та силового впливу, у тому числі – державного примусу, актів судової влади, та, водночас – відсутністю реальних правових підстав для отримання контролю.

Корпоративні рейдери не знищують акціонерів та посадових осіб товариства – жертви фізично, але прагнуть знищити їх як акціонерів та здійснюють на них серйозний психологічний та іноді – фізичний тиск.

Отже, якщо звичайний корпоративний конфлікт є типовим прикладом „гри”, „торгу” та „обмеженої війни”, рейдерство, маючи ознаки торгу (як правило, рейдери пропонують акціонерам товариства – жертви певне „відступне”) за своєю жорсткістю наближається до „війни на знищення”.

Секція 6. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС; МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ПРАВО ЄС

А.М. Самбор,
*викладач Прилуцького гуманітарно-педагогічного коледжу
ім. І.Я. Франка, відмінник освіти України,*

М.А. Самбор,
*кандидат юридичних наук, старший інспектор штабу
Прилуцького МВ УМВС України в Чернігівській області
(з обслуговування міста Прилук та Прилуцького району),
член Прилуцької міської міжвідомчої координаційно-методичної ради
з правової освіти населення, член Міжвідомчої ради з питань сім'ї,
гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання насильству
в сім'ї та протидії торгівлі людьми Прилуцької міської ради*

РОЛЬ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНІЙ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Розвиток громадянського суспільства залежить від багатьох чинників. Це і формування світоглядних орієнтирів, створення умов для адаптації особи у суспільстві, забезпечення дієвих механізмів охорони та захисту особистості, можливості її розвитку у соціумі, формування юридичних механізмів регулювання суспільних відносин тощо. Разом із зазначеними складовими елементами, першочергового значення мають процеси навчання та виховання, котрі формують ядро установок особистості у ставленні до навколишнього світу. Розуміння добра і зла, не лише як категорій філософії, а й як постійних супутників життя, протиборство та перемога між якими визначають сутність та спрямованість особистості гарантують або досягнення миру та злагоди, або панування хаосу, анархії та беззаконня у суспільстві.

У законодавстві знаходять урегулювання найбільш значущі суспільні відносини, які потребують охорони та захисту з боку держави. Людство знайшло безліч засобів для захисту своїх інтересів, одним із яких виступив державний примус, котрий реалізується через спеціально створені та юридично закріплені механізми притягнення до юридичної відповідальності. Адміністративна відповідальність, як одна із видів юридичної відповідальності, встановлює вид та міру заходів адміністративного примусу, які застосовуються до осіб, котрі вчинили діяння, заборонені державою в особі її компетентних органів.

Адміністративна відповідальність є не самоціллю, остання має на меті вжиття заходів щодо забезпечення законності та правопорядку у країні, відновлення порушених прав, свобод та інтересів фізичних і юридич-

них осіб, а головне – недопущення вчинення протиправних дій з боку інших осіб, які за своїм складом є адміністративними правопорушеннями.

Відтак, ціллю нашої роботи є дослідження нормативно-правового регулювання за допомогою норм Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) виховної роботи та трудового навчання і виховання осіб, які вчинили адміністративні правопорушення

Одним із завдань законодавства про адміністративні правопорушення, котре закріплено у ст. 1 КУпАП, визначається виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до правил співжиття, відповідальності перед суспільством. Отже, виховання громадян постає однією із провідних завдань законодавства про адміністративні правопорушення. У даному контексті вважаємо, що мову слід вести про залучення громадян до колективної та індивідуальної роботи у різноманітних об'єднаннях (не заборонених законом), участі останніх у роботі секцій, гуртків тощо, спрямованих на розвиток інтересів, здібностей (що схвалюються суспільством та державою), залежно від їх нахилів.

На підтримку таких завдань законодавства про адміністративні правопорушення ст. 6 КУпАП стверджує про те, що органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, громадські організації, трудові колективи зобов'язані розробляти і здійснювати заходи, спрямовані на виховання громадян у дусі високої свідомості і дисципліни, суворого додержання законів України. То ж фактично спостерігається юридично сформована та законодавчо закріплена державна політика виховного процесу, спрямованого на формування свідомого, законслухняного громадянина, члена громадянського суспільства. До вказаного питання повинні бути залучені не лише органи влади та місцевого самоврядування, а й громадські організації, трудові колективи.

Розвиваючи питання виховання, закладені у завданнях законодавства про адміністративні правопорушення, ст. 23 КУпАП містить норму, у якій ведеться мова про те, що адміністративне стягнення є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами.

Як вбачається з проаналізованого, виховання є однією із визначальних цілей застосування до правопорушника заходів адміністративного стягнення. Власне й адміністративне стягнення виступає як засіб виховання правопорушника.

Не виключенням з цього є й процесуальні норми законодавства про адміністративні правопорушення. У ст. 245 КУпАП підкреслюється та обставина, що завданнями провадження в справах про адміністративні правопорушення є: виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, запобігання правопорушенням, *виховання громадян* у дусі додержання законів, зміцнення законності (виділено нами – А.С., М.С.). Таким чином, сама процесуальна діяльність уповноважених органів та їх посадових осіб, спрямована на розгляд матеріалів справи по суті, має носити виховний характер. Вважаємо, що виховний характер даної процесуальної діяльності має бути як індивідуальним – стосовно особи, відносно якої здійснюється провадження, так і загальної превенції, спрямованої на

формування у учасників провадження, а також осіб, яким стало відомо про таке провадження, свідомого ставлення про неприпустимість вчинення подібних антисоціальних діянь.

Продовженням цього є те, що виховна складова провадження у справі про адміністративне правопорушення продовжує мати місце й під час виконання постанови у справі про адміністративне правопорушення. Так, ст. 324 КУпАП, розкриваючи обов'язки власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу за місцем відбування порушником виправних робіт, зазначає, що одним із основних таких обов'язків зазначених вище організацій є трудове виховання порушника.

Слід зауважити, що деякі адміністративні стягнення, зокрема такі як громадські та виправні роботи, засвідчують те, що власне стягнення полягає у залученні правопорушника до суспільно корисної праці, виховання працею.

Навіть найбільш суворе адміністративне стягнення, яке може бути застосовано до правопорушника, а саме адміністративний арешт, охоплює трудове виховання правопорушника. На це вказує норма ст. 328 КУпАП, яка передбачає трудове використання осіб, підданих адміністративному арешту.

Все це вказує на те, що законодавець приділяє питанню виховання, й його виду – трудовому вихованню правопорушників, суттєве значення. Це вкотре підтверджує відоме всім гасло – «труд виховує». Поряд з цим необхідно розроблення ефективних механізмів виховання. Та перш за все слід звернутися до поняття виховання і трудового виховання, як одного з його видів.

Виховання – це процес та практика засвоєння дитиною загальноприйнятих у суспільстві норм поведінки. Однак, об'єктом виховання може виступати не лише дитина, а й у цілому людина. Трудове виховання – це процес залучення особи до різноманітних педагогічно організованих видів суспільно корисної праці з метою передавання їй виробничого досвіду, розвитку в неї творчого практичного мислення, працьовитості й свідомості людини праці. Таким чином, можна зробити висновок про те, що однією із цілей законодавства про адміністративні правопорушення є процес формування у правопорушника та засвоєння останнім загальноприйнятих у суспільстві корисних форм поведінки, розвитку свідомості, яка відтворює ідеали суспільства, та залучення правопорушника до суспільно корисних видів діяльності (праці), усунення асоціальних факторів (причин та умов), що можуть викликати рецидив правопорушення.

Важливим у цьому процесі є вивчення та впровадження у практику трудового виховання досягнень ергономіки. Адже саме ергономіка, як наука, вивчає функціональні можливості та особливості людини у трудових процесах, сприяючи тим самим всебічному духовному та фізичному розвитку особистості. У процесі виробничої праці створюються матеріальні цінності. У таких умовах розвивається інтерес до праці, бережливе ставлення до матеріалів та інструментів. У такий спосіб можливе ефективне використання трудового потенціалу правопорушника таким чином, щоб трудова діяльність, сприяла формуванню стійких установок на недопущення у подальшому вчинення адміністративних чи інших правопорушень. Разом з положеннями, які містяться у нормах ст.ст. 245, 324, 328 КУпАП, котрі вка-

зують на застосування процес виховання, який є постфактумом вчинення адміністративного правопорушення, не слід забувати про загальнопревентивну функцію трудового виховання у межах законодавства про адміністративні правопорушення, на що, зокрема, вказується у ст. 6 КУпАП.

У контексті сказаного, слід зауважити, що наразі у навчальних закладах, зокрема у вищих навчальних закладах I-II ступенів акредитації, необхідно викорінювати негативне ставлення студентства до професій, пов'язаних із фізичною працею. Адже, як засвідчують соціологічні дослідження, небажання обирати подібні професії, пов'язується із низькою суспільною репутацією подібних професій серед оточуючих. Погляд про це складаються у сім'ї, серед друзів. Більшість студентів обирають не професію, яка мила їх душі, а матеріальний бік цієї професії, ту професію яка більше оплачується, або має певний соціальний статус у суспільстві. Останнім часом все більше і більше навчальних закладів готує юристів, економістів, а де останнім реалізувати свій фаховий потенціал: на ринку праці неможливо працевлаштуватися, залишається єдине, маючи знання опанувати виробничі професії, або просто таки «реалізувати» себе як продавця на ринку. Повага до чужої праці, повага до іншої особистості, її прав, свобод та інтересів створить нетерпимість до правопорушення, як явища правової і суспільної дійсності.

Інструмент виховання визначається наявністю у ньому суспільної точки зору. У зв'язку з цим, слід створити ціннісний підхід до права на працю в умовах ринкових відносин, які формуються у нашій країні. Аби повага до праці виступала стримуючим фактором від вчинення правопорушення.

На нашу думку слід створити та на законодавчому рівні закріпити систему організаційних та дидактичних заходів спрямованих на формування комплексного підходу до виховного процесу, пов'язаного із становленням правової свідомості громадянина, який допустив вчинення адміністративного правопорушення, з тим, щоб у подальшому він подібних діянь не допускав. Це забезпечить становлення особистості з високою правовою свідомістю, що характеризуватиме її погляди та настанови стосовно суспільства та її місця у цьому суспільстві. Й у цьому напрямку особливе місце слід відводити вищим навчальним закладам I-II рівнів акредитації, які мають справу з уже не школярем, а свідомим студентством, яке обирає свій життєвий шлях, аби останній не був усіяним тернами правопорушень.

Підсумовуючи сказане, слід наголосити на тому, що трудове виховання сприяє усвідомленню цінності тих правовідносин, на які зазіхнув правопорушник своїми діями, формує свідомість особи, у якій превалує соціально схвальні установки та ціннісні орієнтації, що гарантує виявлення у особистості правової свідомості, а зрештою забезпечить усунення ряду негативних факторів, а саме причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень. Вважаємо, що у процесах трудового виховання слід поєднати зусилля освітніх та навчальних закладів із правоохоронними органами. Це забезпечить нерозривність виховання особистості, колективу та суспільства у цілому. На такому шляху неабиякого значення набуває й законодавче врегулювання вказаного питання. Вважаємо, що наразі постала необхідність розроблення та прийняття державної програми

трудового виховання, а також внесення відповідних змін до законодавства про адміністративні правопорушення, де слід передбачити конкретні заходи трудового виховання правопорушників.

*Г.П. Циверенко,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри права
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАСОБІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ

Беручи до уваги шляхи удосконалення правового регулювання і практики застосування адміністративно-правової відповідальності у фінансовій сфері, необхідно враховувати, насамперед, стан правопорядку в країні в цілому і в зазначеній вище сфері, зокрема, а також деякі умови економічного, соціального, політичного та іншого характеру, які на нього впливають. Нестабільність законодавства і аналіз практики діяльності органів внутрішніх справ (міліції), органів державної контрольно-ревізійної служби, органів Пенсійного фонду України, органів фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, органів фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, Рахункової палати тощо.

Для підвищення ефективності зазначеної діяльності першорядне значення має удосконалення її правового регулювання, оскільки будь-яка частина правоохоронної діяльності, в тому числі і адміністративно-примусова, стає реальною, діючою лише за умови, коли вона всебічно врегульована в нормативних актах, коли чітко визначено об'єкти впливу, а за суб'єктами цієї діяльності закріплено не тільки права, але й обов'язки забезпечувати особисті права всіх учасників провадження в справах про застосування адміністративно-запобіжних заходів, заходів адміністративного припинення та адміністративної відповідальності, що застосовуються з метою протидії правопорушенням в галузі фінансів.

Важливу роль для розвитку правового регулювання адміністративно-юрисдикційної діяльності суб'єктів протидії правопорушенням в галузі фінансів має проведення судово-правової реформи, підготовка і прийняття нових законодавчих та інших нормативних актів, у тому числі з питань адміністративної діяльності.

Слід зазначити, що адміністративне законодавство в цілому і в галузі фінансів, зокрема, в наш час є одним із найбільш нестабільних і нерегульованих з усіх галузей чинного законодавства. Деякі конкретні кроки щодо виправлення ситуації були намічені в Концепції реформи адміністративного права України і Концепції адміністративної реформи в Україні, що проголосили один з найважливіших напрямків реформування, а саме, пріоритетність законодавчої регламентації функцій, повноважень і порядку діяльності органів виконавчої влади. Беручи до уваги, що адміністративне законодавство регулює дуже широку сферу суспільних відносин, під час його систематизації необхідна розробка кількох кодифікованих нормативних актів (КпАП, Адміністративно-процедурного кодексу) і ця думка вже неоднора-

зово висловлювалася в адміністративно-правовій літературі, проекти яких сьогодні реально існують.

Реформа адміністративного законодавства має велике значення і для удосконалення правового регулювання діяльності щодо протидії правопорушенням в галузі фінансів. Тому необхідно визначити основні напрямки роботи в зазначеній сфері, що дозволили б поліпшити стан справ вже найближчим часом. Пропонуємо два основних напрямки:

- розробка і прийняття нових нормативних актів, у яких більш детально і чітко були б закріплені повноваження міліції щодо застосування заходів адміністративного примусу в сфері забезпечення безпеки дорожнього руху;

- внесення змін і доповнень до чинних нормативних актів з метою удосконалення їх норм (і це має бути зроблено найближчим часом).

Що стосується першого напрямку, то особливе значення має нормативно-правове регулювання проведення перевірок суб'єктами протидії правопорушенням в галузі фінансів. Даний захід має важливе значення, враховуючи попереджувальну та припиняючу спрямованість його застосування, про що мова йшла вище. Вилучення документів, як правило, застосовується під час проведення перевірок. Тому потребує вирішення питання щодо встановлення загальних правил вилучення копій та оригіналів документів, що свідчать про порушення законодавства, в тому числі про наявність правопорушень в галузі фінансів. На нашу думку, загальні засади щодо застосування даного адміністративно-примусового засобу мають бути викладені у Законі України «Про перевірки».

Для вирішення даного питання ми пропонуємо внести зміни до чинного законодавства у напрямку надання можливості примусового проведення планових та позапланових перевірок за наявності законних підстав для їх проведення суб'єктами протидії правопорушенням в галузі фінансів. Для цього ч. 2 ст. 13 Закону України «Про міліцію» запропоновано викласти наступним чином: «Міліція зобов'язана направляти спеціальні підрозділи міліції для забезпечення проведення органами, яким законодавством надано право проведення перевірок суб'єктів господарської діяльності, за наявності законних підстав для її проведення за запитом такого органу у термін не більше 8 годин з моменту отримання запиту»; ч. 3 ст. 13 Закону України «Про міліцію» запропоновано виключити.

При цьому суб'єкт господарювання у разі його незгоди з такими діями звісно має право звернутися до адміністративного суду щодо оскарження дій відповідного органу.

Що стосується застосування заходів адміністративної відповідальності за правопорушення в галузі фінансів, то суб'єкти протидії правопорушенням в галузі фінансів мають право застосовувати адміністративне попередження та штраф, проблеми застосування яких детально було розглянуто в попередньому підрозділі.

Відзначимо лише, що за адміністративні правопорушення в галузі фінансів, що можуть вчинятися лише умисно, необхідно передбачити штраф, що має коливатися у розмірі від п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а для тих правопорушень, що можуть вчинятися лише у формі необережності – у розмірі від двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Попередження як засіб протидії правопорушенням в га-

лузі фінансів може бути передбачено лише за вчинення правопорушення з необережності та накладатися лише один раз при вчиненні правопорушення вперше, малозначності проступку (механічною помилкою суб'єкта правопорушення) незнання правових норм, наявності пом'якшуючих і відсутність обтяжуючих обставин тощо.

Крім того, має здійснюватися удосконалення практичної діяльності уповноважених щодо застосування адміністративно-примусових заходів з метою протидії правопорушенням в галузі фінансів. До напрямків такого удосконалення можна віднести поліпшення організаційного забезпечення цієї діяльності, підвищення рівня професійної підготовки їх працівників, поліпшення матеріально-технічного забезпечення останніх та ін.

Ефективність протидії правопорушенням в галузі фінансів визначається також тими реальними можливостями, які має суспільство. Це, зокрема, стосується матеріально-технічного забезпечення, до якого належать їх технічна оснащеність, забезпеченість служб матеріально-фінансовими ресурсами, грошове та інше утримання працівників.

Розглянуті заходи правового, організаційного та іншого характеру, в разі їх реалізації, будуть сприяти удосконаленню адміністративної відповідальності щодо протидії правопорушенням в галузі фінансів. Наскільки детально й чітко будуть сформульовані норми матеріального та процесуального адміністративного права, настільки ефективно і якісно будуть застосовуватись всі заходи, спрямовані на попередження, припинення правопорушень в галузі фінансів, а також реалізацію заходів адміністративної відповідальності за вчинені правопорушення.

Ю.С. Палєєва,
*старший викладач кафедри права
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ГРОМАДЯНСТВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ – НОВИЙ РІЗНОВИД ГРОМАДЯНСТВА

Громадянство Європейського Союзу (ЄС) – це новий різновид громадянства – наднаціональне громадянство. Зміст громадянства ЄС полягає у правовому зв'язку громадян держав-членів ЄС з цією організацією, яка знаходить свій прояв у взаємних правах і обов'язках, встановлених Маастрихтським договором – Договором про створення ЄС. Перші дебати щодо питання європейського громадянства розпочалися на початку 1970-х років, коли в умовах економічної кризи пожвавився інтерес до ідеї політичної інтеграції. Наприкінці 1975 року Комісія з проблем зближення європейських політичних систем представила доповідь, у якій уперше йшлося про запровадження загальноєвропейського громадянства як про одну з необхідних умов завершення формування політичного союзу. У 1980-х проблема втратила актуальність, однак починаючи з 1990 року, коли французький президент Франсуа Міттеран і канцлер Німеччини Гельмут Коль виступили з ініціативою створення політичного союзу дванадцяти європейських держав, що входили тоді до складу Європейського економічного співтовариства (ЄЕС), питання єдиного громадянства знову вийшло на перший план.

Класична теорія громадянства розуміє в якості сутності цього юридичного інституту стійкий правовий зв'язок між певною людиною та певною державою, що виражається у взаємних правах і обов'язках. Слід визначити, що громадянство ЄС це не зовсім громадянство в його звичайному розумінні. Введення громадянства ЄС – крок надзвичайно сміливий навіть для настільки згуртованого об'єднання держав, яким є ЄС. В Маастрихтському договорі громадянство Союзу визначається гранично коректно, цьому присвячена ст. 17 Договору. Амстердамський договір 1997 р. вносить нову редакцію даної статті: «Сьогоднішням установлюється громадянство Союзу. Кожна людина, що має громадянство держави-члена, є громадянином Союзу. Громадянство ЄС доповнює, а не заміняє громадянство держав-членів». Громадянин держави-члена автоматично стає громадянином ЄС. Йому не потрібно звертатися в які-небудь органи для придбання громадянства Союзу. Документи, що засвідчують громадянство – національні загальногромадянські й закордонні паспорти громадян держав-членів – уніфіковані за формою й змістом і носять позначку про вхідження держави в ЄС.

Отже, громадянство Європейського Союзу – явище неординарне. Власне громадянство надає Європейському Союзу риси державності. Складність проблеми у тім, що досвіду введення подібного громадянства не існує. У Європейському Союзі це відбулося вперше. При розгляді даного явища труднощі проявляється в суперечливості визначення, у відсутності чіткого переліку прав і обов'язків громадян Союзу. Але ця проблема дає привід говорити й про перспективи подальшого розвитку даного інституту в законодавстві Європейського Союзу. Таким чином, громадянство Союзу перебуває в стані становлення.

Громадянство ЄС надає безліч переваг, серед яких, право на свободу переміщення (подорожі), право на проживання, роботу й навчання у всіх країнах-членах ЄС, а також рівні права на ринку робочої сили ЄС. Виключення становлять деякі сфери, у яких установлені обмеження (поліція, збройні сили, закордонні представництва). Крім того, громадянин ЄС може в будь-якій країні-члені ЄС надавати суспільні послуги, тобто вести самостійну бізнес-діяльність. У громадянина Європейського Союзу, крім економічних і соціальних прав, є ще й чітко визначені політичні права. Згідно до положень Маастрихтському договору, кожний громадянин ЄС може обирати та бути обраним на виборах у Європейський парламент і на місцевих виборах у країні-члені ЄС, громадянином якої він не є, але в якій він постійно проживає.

Громадянство Європейського Союзу також дає в широких межах право на консульський і дипломатичний захист у третіх країнах. Це означає, що, перебуваючи проїздом або проживаючи в державі, де немає дипломатичного представництва країни-члена ЄС, у особи, що має європейське громадянство є можливість звернутися за допомогою в дипломатичне представництво будь-якої держави-члена ЄС.

Проголошення європейського громадянства мало низку позитивних наслідків: по-перше, закріпило інтернаціональний характер європейської спільноти, по-друге, підкреслено те, що мета Європейського Союзу полягає в розвитку особистості його громадян шляхом надання їм більших свобод, нехай навіть в умовах зниження характерного для будь-якої націо-

нальної держави функції політичного контролю, по-третє, європейські лідери вирішили важливе питання – обмежили повноваження національних держав, не створюючи при цьому наднаціональної державної структури, однак паралельно проголосивши жителів численних автономій, що існують практично в кожній європейській країні, громадянами ЄС без надання цим автономіям державного статусу.

Підводячи підсумки слід додати, що, зокрема, опитування громадської думки, котрі регулярно проводяться службою «Eurobarometer», свідчать, що переважна більшість жителів ЄС позиціонують себе насамперед як громадяни національних держав. Найвищий рівень підтримки інтеграції (70-80% позитивних відповідей) спостерігається в Люксембурзі, Нідерландах та Ірландії, найнижчий (20–40%) – у Великій Британії, Швеції, Фінляндії та Австрії.

К. Броннікова,

*магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Кожна людина має природне невід'ємне і непорушне право на охорону здоров'я, що передбачено ст. 49 Конституції України.

На сучасному етапі розвитку суспільства актуальності набуває саме проблема урегулювання правовідносин у сфері охорони здоров'я за допомогою механізмів захисту прав людини. Одним із основних аспектів реалізації права людини на охорону здоров'я є застосування адміністративної відповідальності у випадку здійснення правопорушень з боку медичних працівників.

Відповідальність медичних працівників за результатами їх професійної діяльності зараз у центрі уваги фахівців різноманітних галузей знань: медиків, біологів, юристів, і навіть політичних і суспільних діячів.

Як свідчить практика Міністерства Юстиції України та Міністерства охорони здоров'я України, переважна більшість медичних працівників та навіть керівників закладів охорони здоров'я мають поверхове уявлення про адміністративну відповідальність, яка встановлена чинним законодавством за правопорушення у сфері охорони здоров'я, як наслідком є те, що за останні декілька років збільшилась кількість позовних заяв громадян щодо неналежного надання медичної допомоги.

При цьому знання про підстави, види і наслідки адміністративної відповідальності, з одного боку, дисциплінують медичних працівників, а з іншого боку, зменшують ймовірність безпідставного притягнення їх до відповідальності.

Для розуміння ролі та значення такого виду відповідальності медичних працівників, наведемо ознаки адміністративної відповідальності.

До них належать:

1) Адміністративна відповідальність настає не за будь-яке правопорушення, скоєне у галузі державного управління. Перелік сфер застосуван-

ня самих правопорушень наведених у Кодексі України про адміністративні правопорушення. Для медичних працівників найбільше значення мають адміністративні правопорушення у галузі охорони здоров'я населення (глава 5 КУпАП).

2) Адміністративна відповідальність поширюється як на фізичних, так і на юридичних осіб, які діють у сфері, що регулюється правилами, незалежно від форми власності, підвідомчості.

3) Заходи адміністративної відповідальності застосовуються спеціальними суб'єктами, уповноваженими розглядати справи про адміністративні правопорушення.

4) Заходи адміністративної відповідальності застосовуються згідно з особливим процесуальним порядком – провадженням у справах про адміністративні правопорушення.

5) Адміністративна відповідальність безпосередньо виражається у застосуванні до осіб, які вчиняють правопорушення, адміністративних стягнень.

КУпАП не містить чітких норм, які безпосередньо стосуються відповідальності медичних працівників за заподіяння шкоди здоров'ю пацієнта, але опосередковано до таких норм належать: порушення встановленого порядку взяття, переробки, зберігання, реалізація і застосування донорської крові та (або) її компонентів і препаратів (45-1 КУпАП); порушення встановлених законодавством вимог щодо заняття народною медициною (цілительством) (ст. 46-2 КУпАП); порушення законодавства про захист прав споживачів (156-1 КУпАП).

Також до споріднених правопорушень можна віднести: виконання робіт, надання послуг, що не відповідають вимогам стандартів, норм і правил (168-1 КУпАП); ухилення від виконання вимог посадових осіб органів виконавчої влади у сфері стандартизації, метрології та сертифікації (188-9 КУпАП).

У КУпАП відсутні норми, які б стосувалися відповідальності медиків за невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків, зокрема: за несвоєчасний або неправильний діагноз захворювання, залишення хворого без належного медичного лікування, недостатній контроль за медичною технікою тощо.

Адміністративна відповідальність за ці діяння потребує закріплення через потребу розмежування адміністративно-правових норм за порушення прав пацієнта з подібними нормами, закріпленими у КК України.

Розглядаючи потребу розмежування адміністративної і кримінальної відповідальності за наведені правопорушення, відмітимо, що ці діяння доцільно розмежовувати за такими основними критеріями: відсутність ознак суспільної небезпечності діяння; скоєння діяння вперше; передбачення штрафних санкцій; відсутність тяжких наслідків, а саме: таких наслідків, що не спричинили смерть пацієнта, його самогубство чи тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження тощо.

Слід зазначити, що даний підхід слугуватиме меті індивідуальної профілактики, тобто більшому усвідомленню медичним працівником наслідків своєї поведінки та недопущенню скоєння кримінального злочину.

Оскільки КУпАП не містить норм, які б стосувалися відповідальності медиків за невиконання або неналежне виконання своїх професійних

обов'язків, тому ми вважаємо, що це повинно бути закріплено в зазначеному Кодексі, а саме у розділі «Адміністративні правопорушення в галузі охорони праці і здоров'я населення», з урахуванням розмежування, як вже зазначалось, адміністративно-правових норм за порушення прав пацієнта із схожими нормами, закріпленими у Кримінальному кодексі України.

Ю. Волошин,
магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Відповідальність у міжнародному праві відіграє важливу роль в забезпеченні стабільного функціонування міжнародної системи. Комісія міжнародного права ООН визначила зміст міжнародної відповідальності як «ті наслідки, які те або інше міжнародно-протиправне діяння може мати відповідно до норм міжнародного права в різних випадках, наприклад наслідку діяння в плані відшкодування збитку й відповідних санкцій». У науці міжнародного права під міжнародно-правовою відповідальністю розуміються конкретні негативні юридичні наслідки, що наступають для суб'єкта міжнародного права в результаті порушення їм міжнародно-правового зобов'язання.

Об'єктом дослідження є інститут міжнародно-правової відповідальності держав за протиправні дії.

Автор спирався на праці вчених-юристів міжнародників, таких як: Блищенко І.П., Верешетін ВС, Жданов Ю.М., Каламкрян Р.А., Капустін А.Я., Карпець І.І., Колосов Ю.М., Кудрявцев В.М., Мартиненко О.В., Решетов Ю.А., Тункин Г.Н., Фісенко І.П. та ін.

Міжнародно-правова відповідальність держав – один з основоположних й найстаріших інститутів міжнародного права. Одним з керівних в сучасному міжнародному праві є принцип суверенної рівності. Дотримуючись даного принципу, держави беруть участь у взаємних відносинах і в багатосторонньому міжнародному спілкуванні, володіючи суверенітетом як політико-правовим властивістю, що виражає верховенство кожного з них усередині країни і його незалежність у зовнішніх справах. У теж час зазначений принцип не є ознакою відсутності взаємодії і взаємозалежності держав, оскільки жодна держава не може існувати і розвиватися в ізоляції від усього світового співтовариства. Даний принцип дозволяє державі здійснювати будь-які дії, що не суперечать встановленим принципам і нормам міжнародного права.

Якщо ж держава не виконує або порушує свої зобов'язання, що впливають з норм міжнародного права, цілком закономірно постає питання про його відповідальність перед окремими державами чи світовим співтовариством у цілому. Принцип суверенної рівності дозволяє виділяти держави в основну групу суб'єктів міжнародного права і, отже, міжнародної відповідальності.

Виходячи з теорії міжнародного права, суб'єктами міжнародної відповідальності є суб'єкти міжнародного права. Статті, прийняті Генеральною Асамблеєю, в основному, присвячені відповідальності держав перед

державами. Однак необхідно відзначити, що загальна частина статей поширюється і на відповідальність держав перед іншими суб'єктами міжнародного права. Крім держав, суб'єктами права міжнародної відповідальності прийнято вважати також держави, що борються за самовизначення і міжнародні (міжурядові) організації. У 2002р. Комісія міжнародного права ООН відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН приступила до розробки теми «Відповідальність міжнародних організацій». Питання про правосуб'єктність фізичних осіб є дискусійним в теорії міжнародного права. Більшість авторів (Левін Д.Б., Василенко В.А., Давид В. та ін) обґрунтовують точку зору, згідно з якою фізичні, так само як і юридичні особи, які не є суб'єктами міжнародно-правової відповідальності. Питання про правосуб'єктність транснаціональних корпорацій схожий з проблемою міжнародної правосуб'єктності індивіда.

Термін «міжнародно-правова відповідальність» охоплює правовідносини, що виникають за міжнародним правом у зв'язку з міжнародно-протиправним діянням. Тому змістом міжнародно-правової відповідальності виступають ті негативні наслідки, які настають для держави в результаті порушення нею міжнародного права. Вказані правовідносини можуть бути як двосторонніми, так і багатосторонніми (у разі збільшення суб'єктного складу за рахунок участі в них інших суб'єктів, окрім потерпілої держави). Виникають як з приводу первинних зобов'язань за відповідальністю суб'єкта (йдеться про первинний обов'язок держави-порушниці припинити протиправну поведінку та відшкодувати завдану шкоду), так і з приводу застосування примусових заходів з боку потерпілої сторони (з метою примусу держави-порушниці до виконання первинних зобов'язань). Структуровано правовідносини відповідальності можна окреслити таким чином: підставою міжнародно-правової відповідальності держави є порушення нею міжнародного зобов'язання, тобто вчинення міжнародного правопорушення. Щоб зробити висновок про наявність міжнародного правопорушення, необхідно встановити, чи мала місце дія або бездіяльність посадових осіб або органів держави, що за чинними нормами міжнародного права може бути поставлено у вину державі, і це поведження порушило міжнародне зобов'язання цієї держави.

У зв'язку з тим, що держава може здійснювати певні дії або не діяти за допомогою своїх органів і посадових осіб, то їй може ставитися у провину міжнародно-протиправне поведження лише таких індивідів, які мають статус органу держави або її посадової особи. Дія або бездіяльність цих осіб, що порушує норму міжнародного права, розглядається в міжнародній практиці як поведження самої держави.

Держава буде нести міжнародну відповідальність за дії свого законодавчого органу, якщо він прийняв закон або інший нормативний акт, що суперечить міжнародним зобов'язаннями цієї держави. Наприклад, Європейський суд з прав людини в рішенні у справі «Кононенко проти України» від 7 грудня 2006 р. визнав порушення п. 1 ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та ст. 1 Першого протоколу до Конвенції на тій підставі, що згідно з Законом України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна» від 26 грудня 2001 р. було введено мораторій на примусову реалізацію майна державних підприємств, у статутних фондах яких частка держави становить більше 25 %,

внаслідок чого рішення національного суду, винесене на користь заявника, не виконувалось більше 7 років та 11 місяців.

Підставою для виникнення відповідальності буде офіційне оприлюднення такого акта парламенту (що в більшості випадків також є і моментом, з якого нормативний акт набуває чинності). Неприйняття парламентом держави законодавчого акта, що необхідний для виконання її міжнародного зобов'язання, може викликати відповідальність цієї держави тільки у випадку, якщо це заподіяло моральний або матеріальний збиток. Однак бувають ситуації, коли держава може нести відповідальність за бездіяльність як таку (без настання негативних наслідків): коли предмет міжнародного договору полягав саме у прийнятті відповідних законодавчих актів.

У цілому можна відзначити, що поняття міжнародно-правової відповідальності характеризується наступними ознаками: настає вона за здійснення міжнародного правопорушення; реалізується на основі норм міжнародного права; пов'язана з певними негативними наслідками для правопорушника; спрямована на зміцнення міжнародного правопорядку

На наш погляд, представляється доцільним виділити наступні види міжнародної відповідальності:

1. Політична відповідальність виникає в разі порушення суб'єктом міжнародного права будь-якого міжнародного зобов'язання. Даний вид відповідальності виникає з самого факту порушення норми, що охороняє інтереси іншої держави, вона виникає і в тому випадку якщо майновий збиток або інші видимі негативні наслідки відсутні.

2. Матеріальна відповідальність виникає у двох випадках: коли правопорушення спричинило матеріальний збиток, і коли збиток виник без порушення норми права, але його відшкодування передбачено, проте, спеціальним міжнародним договором.

У першому випадку матеріальна відповідальність виникає як наслідок прямого причинного зв'язку між порушенням норми права і матеріальним збитком. Таким чином, політична і матеріальна відповідальність можуть виникнути одночасно як результат одного і того ж правопорушення.

*Д. Литачевский, А. Телевной,
студенты III курса направления подготовки «Правоведение»
Днепропетровского университета имени Альфреда Нобеля*

ПРОБЛЕМА ПРИЗНАНИЯ ГОСУДАРСТВ В СОВРЕМЕННОМ МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ

Актуальность темы не вызывает сомнений, т.к. она связана с проблемой нового переустройства мира, то есть его передела. Как известно из истории, этот процесс имел место в различные периоды времени, начиная с древности. В большинстве своём происходило столкновение интересов великих держав.

С проблемой международной правосубъектности тесно связаны вопросы признания. Признание в международном праве представляет собой международно-правовое действие субъекта международного права, которым он констатирует наличие юридически значимого события, факта или

поведения. Посредством акта признания государство соглашается с соответствующими изменениями в международном правопорядке. Признание, в частности, констатирует выход на международную арену нового государства или правительства и направлено на установление между признающим и признаваемым государствами правоотношений, характер и объем которых зависит от вида и формы признания.

Признание как правовой институт включает главным образом обычно-правовые нормы, отдельные аспекты признания регламентируются международными договорами заинтересованных государств и резолюциями международных организаций.

Отметим, что институт признания до сих пор не кодифицирован, хотя некоторые шаги в этом направлении предпринимались. В 1949 г. Комиссия международного права ООН включила вопрос о признании государств и правительств в список тем, подлежащих первоочередной кодификации, однако эта проблема не получила разрешения.

В науке сложились определенные суждения о значении признания для нового государства, а в международной практике – различные правовые решения, отражающие ту или иную доктрину признания. Исторически сложились две теории признания – декларативная и конститутивная.

Декларативная теория исходит из того, что государство является субъектом международного права с момента своего возникновения. Признание не наделяет государство международной правосубъектностью, а лишь констатирует такую правосубъектность и способствует вхождению нового государства в систему межгосударственных отношений.

Конститутивная теория базируется на противоположном постулате, согласно которому возникновение государства не равнозначно возникновению субъекта международного права, таковым оно становится только после получения признания со стороны других государств. Данная теория ставила международную правосубъектность государства в зависимость от его признания другими государствами. Непризнанное государство находилось как бы вне международного общения из-за невозможности реализовать свои основные права и обязанности, установить стабильные межгосударственные отношения. Признание, таким образом, «конституировало» государство как субъект международного права. Эта теория оправдывала произвол и вмешательство во внутренние дела вновь возникших государств.

Существует также и другое мнение по этому поводу – обязанности признания не существует, ссылаясь на тот факт, что признание это – право государства. Разумеется, длительное непризнание продиктованно откровенно политическими соображениями и игнорирующее реальности международной жизни, может стать фактором, серьезно осложняющим межгосударственные отношения.

В международном праве кроме признания государств, актуально признание правительств. В современных условиях признание правительств, пришедших к власти неконституционным путем, вполне возможно. Но при этом учитываются следующие обстоятельства: деятельность нового правительства поддерживается народом, соответствует его воле; правительство осуществляет эффективную власть на территории государства; установлен демократический политический режим, гарантирующий соблюде-

ние основных прав и свобод человека; отсутствует вмешательство во внутренние дела государства при приходе правительства к власти.

Проблема признания может возникать применительно к национально-освободительному движению в лице его органов, а также в отношении воюющей стороны. Национально-освободительное движение основано на реализации права народа (нации) на самоопределение. Народ, борющийся за свою государственность, является субъектом международного права. В ходе этой борьбы он создает органы, выступающие от его имени. Признание органа борющейся нации представляет собой констатацию ее международной правосубъектности. Это облегчает реализацию права на получение помощи, как от государств, так и от международных организаций на осуществление основных прав.

Исходя из вышесказанного, признание это акт политический, не поддающийся в общем виде международно-правовой регламентации. Вместе с тем это не акт произвола, поскольку закономерной целью признания является нормализация взаимоотношений между соответствующими субъектами признания в рамках действующего международного права. Возможной целью признания может быть также стремление побудить международное сообщество государств регламентировать условия действительности тех или новых международно значимых событий.

Наше мнение по поводу данной темы заключается в следующем: признание государства является актом большой политической важности. Оно дает возможность новому государству эффективно реализовать свою международную правосубъектность, имеет возможность участвовать в международных конференциях, договорах, международных организациях. Мы считаем, что необходимо больше уделить внимание кодификации данного вопроса, что позволит однозначно ответить на спорные вопросы, которые возникают по данной проблеме.

П. Лебідь,
*магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В РАМКАХ ЄС

Однією з найважливіших проблем внутрішньої та зовнішньої політики усіх держав світової спільноти є питання прав і свобод людини. Саме стан справ у сфері забезпечення прав і свобод людини та їх практична реалізація є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку держави й суспільства.

Права та свободи людини виступають як одна з найбільших культурних цінностей. Більш того, права людини є складним, багатомірним явищем. У різні епохи проблема прав людини, незмінно залишаючись політико – правовою, набувала релігійно-етичного, філософського значення.

Актуальність цієї проблематики виникла, передусім, з появою якісно нового джерела первинного права – Європейського Союзу, який реформує за собою багату кількість договорів.

Україна – як повноправний член Ради Європи та учасник Європейської Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 року – прагне реформувати правову систему та наблизити її до сучасної європейської системи права, що забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України.

Це зумовлено тим, що країни, які бажають стати членами ЄС, повинні не лише закріпити принципи демократії та верховенства права у своїх конституціях, а й втілювати їх у повсякденне життя. Конституції країн-заявників мають гарантувати демократичні свободи, включаючи політичний плюралізм, свободу слова та свободу совісті. Вони встановлюють демократичні інститути та незалежні органи правосуддя, органи конституційної юрисдикції, що створює умови для нормального функціонування державних установ, проведення вільних і справедливих виборів, періодичної зміни правлячої парламентської більшості, а також визнання важливої ролі опозиції у політичному житті.

Слід зазначити, що проблема закріплення принципу поваги до прав людини в документах ЄС є досить малодослідженою у вітчизняній літературі. Серед українських науковців цій проблематиці приділяли увагу Л. Заблоцька, О. Усенко, А. Федорова, Н. Шишкова, О. Дмитренко, А. Юдківська. Більшість досліджень належить англійським, французьким, німецьким та російським авторам, зокрема таким як К. Кунерт, Ф. Шоркопф, Ж-К. Жунке, Ф. Джейкобз, Е. Мейер, С. Роос та ін. Отже, дослідження стандартів захисту прав людини в ЄС є актуальним для української правової науки, оскільки результати такого дослідження можуть бути використані під час визначення пріоритетних сфер удосконалення системи захисту прав людини в межах нашої держави та наближення цієї системи до європейських стандартів.

В Європейському Союзі не існує цілісного механізму захисту прав людини. Національну систему захисту прав людини, яка функціонує в державах-членах, доповнює система захисту на рівні ЄС. Окрім цього, захист прав і свобод людини здійснюється в межах Ради Європи, учасниками якої є всі держави – члени Євросоюзу. Формування системи правових норм на рівні Євросоюзу, що забезпечують захист прав і свобод людини, відбулося поступово, а ця система має значний потенціал для свого розвитку.

На перших етапах своєї діяльності ЄС не приділяв значної уваги питанням захисту прав людини в об'єднанні. Вважалося, що ці питання перебувають поза межами економічної інтеграції, що знайшло своє відображення у відсутності переліку прав людини в установчих договорах про Європейські Співтовариства. Тому не існувало побоювань з боку інститутів ЄС, що держави-члени можуть вимагати приведення положень права ЄС у відповідність до їх внутрішнього права щодо захисту прав людини.

З другого боку, компетенція інститутів Європейських Співтовариств у сфері захисту прав людини була обмеженою. Суд ЄС не мав кримінальної юрисдикції, що звужувало його можливості займатися питаннями захисту прав і свобод людини. При розгляді справ тільки час від часу йому доводилося займатися політичними і соціальними правами. Тому Суд ЄС не розглядав питання захисту прав людини систематично. Проте саме Суд ЄС почав процес поширення компетенції Співтовариств на сферу захисту

прав людини. Певний тиск на нього здійснювали національні конституційні суди, відмовляючись визнавати примат права Європейських Співтовариств, якщо воно не гарантує захисту прав людини.

Уперше принцип захисту прав людини у праві Європейських Співтовариств був визнаний Судом ЄС у справі «29/69 Stauder 1970». Вона стосувалася вимоги з боку одержувача соціальної допомоги скасувати зазначення даних про його особу (ім'я та адреса) на купоні, що надавався для отримання продукції за пільговими цінами як соціальна допомога. Суд ЄС визнав, що рішення Комісії 1969 р., яке надавало державам-членам дозвіл на встановлення пільгових цін для певних категорій населення, не містить нічого такого, що здатне порушити основні права людини, які охороняються Судом ЄС і закріплені у загальних принципах права Європейських Співтовариств. Тому тут йдеться не про порушення прав людини з боку інститутів об'єднання, а про необхідність внесення змін до внутрішнього законодавства, яке регламентує користування пільгами. Вимога зазначати на купоні персональні дані порушує права людини і не є необхідною. Тим самим поняття основних прав людини вперше було визнано загальним принципом права Європейських Співтовариств.

Таким чином, завдяки практиці Суду ЄС права людини були віднесені до загальних принципів права Європейських Співтовариств.

Поступово в Європі почали формуватися дві самостійні системи захисту прав людини – в межах Ради Європи і Європейських Співтовариств. При цьому система захисту, яка створювалась у Співтовариствах, була фрагментарною. На перших етапах свого існування вона охоплювала переважно економічні права. Пануючою була ідеологія «ринкової людини».

Подальший розвиток європейської інтеграції, поширення її на політичну сферу, а також сферу юстиції та внутрішніх справ супроводжувалась подальшою появою рішень судів держав-членів, у яких вони відмовлялись визнавати примат права Співтовариств стосовно внутрішнього конституційного законодавства про права і свободи людини. Це спонукало держави-члени і органи Співтовариств звернути більшу увагу на захист прав людини. З'явилася ціла низка документів, у яких була зроблена спроба визначити основні права і свободи людини в межах Європейських Співтовариств. До них можна віднести Європейську соціальну хартію 1961 р., Декларацію основних прав і свобод 1989 р., Хартію основних соціальних прав працівників 1989 р. тощо.

Таким чином, за останні більше ніж 50 років Європейський Союз пройшов тривалий шлях становлення своєї власної системи захисту прав людини: від повного відхилення ідеї, що захист прав людини може користуватися перевагою перед положеннями права ЄС, до розробки власного каталогу прав людини, яким стала Хартія основних прав. Крім того, набуття чинності Лісабонським договором запровадило правові підстави для приєднання ЄС до Європейської конвенції з прав людини. Все це ставить перед Україною питання щодо необхідності удосконалення власної системи захисту прав людини, оскільки відповідно до критеріїв вступу до ЄС лише держава із відповідним рівнем дотримання прав та основних свобод людини може стати повноправним членом Євросоюзу.

ПРОБЛЕМАТИКА ПРИЗНАНИЯ ФИЗИЧЕСКОГО ЛИЦА СУБЪЕКТОМ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА

В советской доктрине международного права утвердилось мнение, что свойствами международной правосубъектности обладают три коллективных образования – суверенные государства, межправительственные организации и нации, борющиеся за свою независимость.

Круг субъектов международного права отличается от субъектов внутригосударственного права. Специфика международного права как особой системы права выражается, в частности, и в том, что его субъекты выступают не только адресатами международно-правовых норм, но и их создателями.

В современном международном праве ведутся дискуссии по поводу правосубъектности физических лиц, поэтому данный вопрос является весьма актуальным среди ученых и правоведов. Физические лица являются субъектами международного права во многих странах Запада.

В последние годы правоведами неоднократно высказывалось мнение, что круг современных субъектов международного права значительно расширился и включает, в частности, международные неправительственные организации, а в некоторых случаях и физические лица (индивиды).

Существует ряд высказываний относительно этого вопроса.

Физическое лицо в ряде случаев обладает ограниченной международной правосубъектностью и, следовательно, является особым субъектом международного права. Однако, с точки зрения Лукашука признание индивида субъектом международного права потребовало бы изменения самой природы этого права. Кроме того, есть существенные сомнения в том, что такое признание явилось бы лучшим способом обеспечения прав человека. Индивид едва ли смог бы пользоваться своими правами наряду с государствами. Необходимо учитывать специфику правового статуса индивида, находящегося в сфере действия суверенной власти государства, а также его реальные возможности защищать свои права на международном уровне.

Международное сообщество в состоянии обеспечить права человека лишь через государство, оказывая на него соответствующее влияние. С другой стороны, всеобщее уважение прав человека было бы нереальной задачей без сотрудничества государств. По его мнению международные акты не содержат признания индивида в качестве субъекта международного права. В тех редких случаях, когда этот вопрос затрагивается, индивид рассматривается как бенефициарий (пользователь) в отношении норм международного права, что же касается самих прав и свобод, то индивид, естественно, является их субъектом, для него они и существуют. Благодаря этому они обладают особыми юридическими качествами. Ни международный договор, ни внутригосударственный закон не могут ограничить права человека. Для обоснования такого статуса используется концепция естественных прав человека.

Другая точка зрения может быть представлена мнением профессора В.А. Карташкина, который отмечает, что государства, ратифицируя международные договоры по правам человека, берут на себя обязательства соблюдать достигнутые договоренности не только перед другими государствами, но и перед своими гражданами и всеми лицами, находящимися под их юрисдикцией. По мнению В.А. Карташкина индивид все более активно «вторгается» в международное право и даже в ряде случаев принимает участие в процессах обеспечения международных стандартов в области прав человека (это видно, в частности, из практики Европейского Суда по правам человека на многочисленных примерах прецедентного права). Таким образом, подчеркивает профессор В.А. Карташкин, индивид как носитель международных прав и обязанностей участвует в международных правоотношениях, выполняет нормы международного права и несет ответственность за их нарушение. При этом основные субъекты международного права – государства – не только обладают правами и обязанностями по международному праву, но и в отличие от индивидов создают его нормы и принципы.

Такую точку зрения разделяет и ряд представителей Совета Европы и Европейского Суда. К примеру, председатель Европейского Суда по правам человека Р. Рисдаль высказал мнение, что, поскольку частные лица могут инициировать разбирательство в Европейском Суде, «им предоставлен статус субъектов международного права».

Следует отметить, что правосубъектность физических лиц признана в целом ряде международных документов: в Всеобщей декларации прав человека 1948 года (статья 6), в Международном пакте о гражданских и политических правах 1966 года (ст. 2 и далее), в Международной конвенции о защите прав всех трудящихся-мигрантов и членов их семей 1990 года (ст. 8 и т.д.) и др. Это дает основание некоторым ученым говорить о том, что индивиды становятся участниками международных отношений, урегулированных нормами права, т.е. в определенном смысле, субъектами международного права. Международная правосубъектность индивидов ограничивается в правоприменительной сфере, в то время как функцией международного права является правосубъектность на международной арене обладают только общепризнанные субъекты международного права. Но, в тоже время, чтобы быть субъектом международного права необходимо обладать правосубъектностью, другими словами правоспособностью и дееспособностью. Правосубъектность в международном праве – не только участие в международных отношениях, но и способность к нормообразованию. Физические лица не участвуют в нормообразовании. Соответственно, следует считать, что физические лица субъектами международного права не являются, они являются субъектами лишь международного частного права.

Наиболее правильным на наш взгляд является мнение Я.А. Ушакова, который считает, что субъекты международного права должны обладать способностью самостоятельно участвовать в урегулированных международным правом международных отношениях, непосредственно вступать в юридическое взаимодействие с другими управомоченными или обязанными международным правом лицами.

Данный вопрос еще долгие годы будет оставаться дискуссионным в сфере международного права относительно прав человека.

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВОВОГО ПРОСТОРУ: ПЕРЕВАГИ, НЕДОЛІКИ ТА ПЕРЕШКОДИ

На даному етапі суспільно-політичних відносин в Україні гостро постає одне із найактуальніших питань сьогодення – питання щодо інтеграції нашої держави до Європейського Союзу.

Актуальність даної теми полягає саме в тому, що завдання інтеграції України в європейський політичний та економічний простір, які неодноразово проголошувалися в якості пріоритетного вектора входження в світове співтовариство, поставили на порядок денний розвиток всебічного співробітництва з ЄС. Я вважаю, що різностороннє співробітництво з Євросоюзом не тільки відповідає природному геополітичному напрямку інтеграційної стратегії України, але є ключовим практичним засобом формування ефективної відкритої економіки.

Європейська інтеграція і членство в Європейському Союзі є стратегічною метою України, а отже є найкращим способом реалізації національних інтересів, побудови економічно розвинутої і демократичної держави, зміцнення позицій у світовій системі міжнародних відносин.

Виходячи з цього, я вважаю, що для України європейська інтеграція – це шлях модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки, і насамперед на ринок ЄС. Як невід’ємна частина Європи, Україна орієнтується на діючу в провідних європейських країнах модель соціально-економічного розвитку.

Інтеграція України до ЄС – це складний послідовний процес наближення нашої держави до ЄС, а стратегічний результат цього процесу – повноправне членство в Євросоюзі.

Позиція України щодо Євросоюзу була сформована вперше на законодавчому рівні в Основних напрямках зовнішньої політики України, що були схвалені Верховною Радою України 2 липня 1993 р. Починаючи із цього моменту Україна почала тяжіти до європейського інтеграційного об’єднання і від того моменту намагається все ж таки приєднатись до ЄС, ці намагання ми можемо спостерігати і до сьогоднішнього дня.

Що стосується проблематики даної теми, то вона полягає в тому, що інтеграційні процеси є самі по собі дуже складними, тому необхідно розібратись, що потрібно нашій державі для ефективного входження в зону ЄС, та з якими проблемами може стикнутись Україна на даному шляху.

Виходячи із цього, вважаю цілком за доречне висвітлити основні негативні(загрозливі) аспекти інтеграційного процесу України до Європейського Союзу, а саме:

1. Політичні недоліки – несуть із собою часткову втрату суверенітету та підпорядкування територій органам ЄС, невизначеність стратегії розвитку, що також не дуже добре вплине на економічний стан країни, а також негативним чинником буде погіршення взаємин із країнами СНД, а особли-

во із Росією, оскільки на сьогоднішній день перед Україною стоїть також питання про співпрацю із Митним Союзом Росії, Білорусії та Казахстану. Не виключається також і певна небезпека втягнення України в конфлікт цивілізацій між Заходом і мусульманським світом (Пакистан, Афганістан, Іран, Ірак, Сирія, Ліван, тощо).

2. Економічні недоліки – передбачають втрату конкурентоспроможності певних галузей, складність переходу на європейський рівень цін, кваліфікації певних видів товарів. Зокрема, негативними факторами можуть бути:

- можливе переміщення до України шкідливих виробництв;
- використання України як сировинного придатку;
- використання України як дешевої робочої сили;

3. Соціальні недоліки – це ускладнення візового режиму із східними сусідами, а також можливе поглиблення демографічного спаду, незаконна міграція та відплив кадрів.

Розглянемо інтеграційний процес, але вже з позитивної сторони, тобто визначимо певні стратегічні переваги входження України до зони ЄС, а саме:

1. Політичні вигоди – будучи членом ЄС, Україна буде залучена до Спільної європейської політики безпеки та оборони (СЄПБО), яка гарантуватиме Україні державний суверенітет та територіальну недоторканість. Політичні переваги інтеграції України в ЄС пов'язані зі створенням надійних механізмів політичної стабільності, демократії та безпеки. Зближення з ЄС є гарантією, а виконання його вимог – інструментом розбудови демократичних інституцій в Україні. Крім того, членство в ЄС відкриє шлях до колективних структур спільної безпеки Євросоюзу, забезпечить ефективнішу координацію дій з європейськими державами у сфері контролю за експортом і нерозповсюдження зброї масового знищення, дозволить активізувати співробітництво у боротьбі з організованою злочинністю, контрабандою, нелегальною міграцією, наркобізнесом тощо. Для України основними політичними вигодами послідовної європейської інтеграції є зміцнення стабільності демократичної політичної системи, модернізація правового поля і забезпечення прозорості національного законодавства, поглиблення культури демократії і поваги до прав людини тощо.

2. Економічні вигоди – перш за все це макроекономічна стабільність, додаткові інвестиції в економіку країни, надання субсидій сільському господарству та отримання позитивного сальдо торговельного балансу. Щодо макроекономічної стабільності, то у цьому випадку мається на увазі, при вступі до ЄС Україна має підтягнути свої економічні показники до європейських стандартів, створити досить розвинений ринок, закріпити тенденції до економічного зростання і саме по собі принесе Україні уже позитивні результати. Україна також отримує переваги від запровадження єдиної валюти (євро) при вступі в ЄС.

3. Соціальні вигоди – передбачають ефективний захист прав людини в інституціях ЄС, відкриття кордонів для вільного пересування населення, тобто шенгенська зона, яка передбачає вільне пересування осіб в межах ЄС, забезпечення високого рівня життя населення та інше. Соціальні переваги членства в ЄС пов'язані з наявним високим рівнем соціальних стандартів і розвитку гуманітарної сфери, ефективним захистом прав праців-

ників, розвинутою системою охорони довкілля. Наслідком інтеграції України в ЄС стануть суттєві зміни в забезпеченні права на вільне працевлаштування, адекватної оплати та безпеки праці, гарантій соціального забезпечення, належних умов життя громадян, охорони здоров'я, освіти, культури, соціального захисту і соціального страхування відповідно до європейських стандартів.

Таким чином, власне вступ України до ЄС не означатиме автоматичної ліквідації безробіття, гострих соціальних та економічних проблем. Але разом з тим наближення до ЄС дозволить залучити інвестиції потужних Транснаціональних компаній, що поряд з ефективним використанням коштів фінансово-промислових груп і населення дозволить модернізувати українську економіку у найближчі 10-15 років. При цьому зміниться стан структури промисловості, у якій тепер переважають паливно-енергетичні та металургійні галузі, різко зменшиться використання сировини та енергії, ефективніше використовуватиметься трудоворесурсний потенціал нашої держави, зменшаться екологічні проблеми.

За деякими прогнозами економістів, на жаль, наша країна до 2020 року не стане членом ЄС, оскільки на даний момент ЄС переживає кризу. Також вступ України до цього інтеграційного об'єднання унеможлиблюється тим, що до ЄС приєднається країна, яка потребуватиме дуже серйозних компенсацій від закриття цілих галузей промисловості. Оскільки в ЄС є жорстко квотована планова економіка, яка передбачає, що кожна держава, яка вступає в Європейський Союз, повинна включатись у спільний ринок і відповідно вона повинна запроваджувати квоти на виробництво тієї чи іншої продукції, тому для ЄС на даному етапі не вигідно приймати Україну до себе і це і є однією із проблем інтеграції України.

Але ще однією проблемою інтеграції України до ЄС є не гармонізоване до європейських стандартів українське законодавство. І тому я вважаю, для вирішення цієї проблеми, необхідно здійснити адаптацію українського законодавства із європейським, це має відбутися за рахунок реформування української правової системи та поступове приведення її у відповідність до європейських стандартів. Ця адаптація повинна охопити усі сфери права, такі як: приватне, митне, трудове, фінансове, податкове законодавство, законодавство про інтелектуальну власність, охорону праці, життя та здоров'я, навколишнього середовища тощо.

А отже, підбиваючи підсумки вищевикладеного, вважаю доречним зазначити, що для подолання усіх існуючих перепон та недоліків на шляху інтеграції до ЄС, Україні час знайти кращий шлях підвищення власного конкурентного потенціалу і здатності бути повноцінним суб'єктом міжнародних відносин. Основою успішності євроінтеграційних зусиль може стати не квапливість, а виваженість, не прагнення до формального результату, а врахування всієї сукупності реальних обставин і тенденцій.

Судячи за приблизними статистичними даними та прогнозами, Україна може стати членом ЄС лише через 10-15 років. За цей час необхідно вирішити багато проблем: подолати бідність, побудувати демократичну правову державу, проводити необхідні природоохоронні заходи тощо. Звичайно, це потребуватиме нелегкої праці усіх без винятку громадян нашої держави, але якщо задатися конкретною метою, такі зусилля обернуться перспективою та перемогою не тільки у її досягненні, а і у загальній успішній

розбудові передової, розвиненої та перспективної держави, що знаходитиме підтримку та повагу на міжнародній арені.

*К. Рибак, Н. Яковишина,
студентки IV курсу напряму підготовки «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ВИКЛАДІ

Практика вітчизняного адміністративного судочинства, законодавство й адміністративна процесуальна наука переконливо свідчать про те, що спеціалізований судовий захист публічних прав, свобод, інтересів фізичних та юридичних осіб – одна з сьогоденних тем, яка незмінно перебуває у центрі пильної уваги й постійних наукових дискусій наукової, суддівської, громадської спільнот. Вироблення єдиних критеріїв визначення адміністративної юрисдикції, відмежування її від конституційної та кримінальної юрисдикцій, правильність застосування в адміністративному судочинстві норм матеріального права, приведення відповідно до європейських стандартів правил судового захисту публічних прав, свобод, інтересів фізичних (юридичних) осіб – це лише одні з численних складнощів, які потребують тлумачення.

На сьогодні і перед судовою практикою, і законодавством, і адміністративною процесуальною наукою постали численні проблеми, зумовлені європейським поступом України, зміною суспільних цінностей, налагодженням і розвитком принципів нових відносин між людиною і владою. Одна з провідних ролей у справі творення досконалого й обґрунтованого механізму захисту публічних прав, свобод, інтересів фізичних та юридичних осіб вочевидь належить науці адміністративного й адміністративного процесуального права.

Надто ретельного обґрунтування потребують нині правовідносини, що утворюються у сфері здійснення адміністративного судочинства; офіційно сукупність таких правовідносин і адміністративного судочинства отримала назву адміністративного процесу (п.п. 4, 5 ч. 1 ст. 3 КАСУ). Пояснення необхідності такого аналізу дуже легко віднайти, зваживши між іншим на нетривале існування національного адміністративного судочинства, законодавства, адміністративної процесуальної науки й навчальної дисципліни. Відсутність в Україні сталого і багаторічного досвіду формування й застосування адміністративних процесуальних норм, повноцінної мережі адміністративних судів зрештою зумовили хибний розвиток адміністративної процесуальної науки, її абстрагованість і прийнятність для потреб спеціалізованого судового захисту публічних прав, свобод, інтересів фізичних та юридичних осіб.

Тому наразі нагальним залишається ґрунтовне розкриття сутності, закономірностей та особливостей адміністративного процесу. Більше того, практика здійснення адміністративного судочинства потребує висвітлення закономірностей адміністративного процесу в контексті запровадження в Україні верховенства права, набуття нею статусу учасника європейської спільноти, необхідності формулювання однозначних відповідей на запи-

тання, що постали під час застосування адміністративними судами положень КАСУ.

Нині написано чимало монографій, підручників, посібників, довідників, присвячених адміністративному процесу, його структурі й закономірностям. Та навіть наявні видання не здатні задовольнити попит на теоретичні й практичні знання у сфері здійснення адміністративного судочинства. Поясненням цьому може бути і динамічність вітчизняного конституційного, адміністративного й адміністративного процесуального законодавства, і поява нових, донедавна не відомих вітчизняній правничій науці понять, категорій та явищ, і зрештою часткова неготовність цієї науки до сприйняття сучасних закономірностей розвитку правовідносин між людиною і публічною владою. Доречно констатувати дотеперішнє використання й поширення наукової спадщини адміністративно-правової науки радянської доби в наукових розробках сучасних адміністративістів.

Причині і пояснень цьому чимало і віднайти їх зовсім нескладно, якщо лише проаналізувати історію та спадщину національного державотворення й права. Тому наукова правнича спільнота потребує видання адміністративного процесу, що б ґрунтувалося на кращих європейських традиціях та характеризувалося прикладним змістом, легкістю й раціональністю сприйняття навчального матеріалу. До того ж адміністративно-процесуальна наука має розроблятися з урахуванням здобутків правничої думки держав Європи; особливо цінним для України в цьому розумінні, безсумнівно, є досвід ФРН. Наприклад, книга підготовлена професорами Гьотінгенського університету (м. Гьотінген, ФРН), Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Харківського національного університету внутрішніх справ – Томасом Манном, Романом Мельником, Володимиром Бевзенком, Анатолієм Комзюком – є черговим внеском у розвиток науки й практики адміністративного процесу.

Науково-практичний посібник «Адміністративний процес: загальна частина (Федеративна Республіка Німеччина, Україна)» на відміну від попередніх вітчизняних видань, присвячених адміністративному процесу, принципово різнить те, що його написано за методологією і структурою викладання цієї навчальної дисципліни у ФРН. Умовно кажучи, ця книга становить собою сукупність двох частин, у яких викладено сутність, особливості, закономірності адміністративного процесу і ФРН, і України. Водночас ці дві частини – німецька й вітчизняна – об'єднано єдиним змістом, що дозволяє наочно й у порівнянні опановувати досліджуване явище – адміністративний процес. Ця книга – висвітлення одного й того ж юридичного процесуального явища двох держав в одній книзі, де навчальний матеріал, присвячений адміністративному процесу ФРН й України, викладено паралельно за єдиною основою.

Говорячи про наповненість і змістовність даного видання, потрібно звернути увагу на такі ознаки: 1) використання чинного адміністративного й адміністративного процесуального законодавства ФРН й України; 2) використання прикладів з судової практики в адміністративних справах, які дозволяють читачеві збагнути прикладні аспекти теоретичних положень адміністративного процесу обох держав; 3) використання новітніх знань науки адміністративного й адміністративного процесуального права ФРН та України; 4) чіткість, однозначність і доступність навчального матеріалу,

його прикладне спрямування, яке однак засноване на потужному теоретичному обґрунтуванні.

У посібнику викладено повноцінний курс загальної частини адміністративного процесу ФРН та України, де розкриваються такі основні поняття, категорії й конструкції адміністративного процесу, як принципи й учасники адміністративного процесу, систематика адміністративно-судового правового захисту, види позовів, що подаються до адміністративного суду, засоби оспорювання (оскарження) судового рішення та відновлення судового Наприклад, вихідним пунктом інституту попереднього правового захисту називається ст. 19 абз. 4 Основного закону ФРН, яка гарантує приватним особам право на ефективний правовий захист. Однак такий захист може виявитися недієвим у разі, якщо в особи не буде можливості отримати відповідне судове рішення в необхідний строк. Особливо гостро ця проблема стоїть у тривалих судових процесах, коли від подання позовної заяви до набрання рішенням суду законної сили може минути п'ять, а то і десять років. У подібних ситуаціях виникає небезпека того, що адміністративно-правовий захист прийде занадто пізно і буде вже зрештою непотрібним, оскільки за цей час рішення, яке оскаржувалося, буде реалізованим.

Щоб запобігти непоправній шкоді та забезпечити тимчасовий захист від неправомірних дій (рішень) адміністративних органів Законом про адміністративне судочинство (VwGO) (§ § 80, 80 a, 80 b, 123 VwGO), запроваджено інструменти попереднього правового захисту. Закріплений у межах названих статей інститут попереднього судового захисту, що обмежується так званою «сумарною» (спрощеною) перевіркою обставин справи, існує для того, щоб гарантувати їх (обставин справи) незмінний стан і надавати громадянину захист від адміністрації, яка є сильнішою за нього з огляду на її владні повноваження. Попередній правовий захист слід відрізнити від превентивного правового захисту. Останній застосовується лише щодо тих адміністративних заходів, які загрожують у майбутньому приватній особі, і забезпечується не тимчасовим урегулюванням, а остаточним судовим рішенням по суті справи. Таким, що привертає особливу увагу, є і матеріал, присвячений адміністративному процесу України.

Цінним є і те, що перше в сучасній адміністративно-правовій науці обґрунтовується існування публічно-правових відносин між фізичними особами. Такий аналіз зроблено як на основі національного адміністративного законодавства. Унаслідок обґрунтування існування таких правовідносин зроблено висновок, що визнання публічно-правових відносин між фізичними особами для сучасної практики національного адміністративного судочинства й розкриття сутності адміністративного процесу України має принципове значення, оскільки забезпечує найповніше здійснення завдання адміністративної юстиції й адміністративного судочинства – «захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин» (ч. 1 ст. 2 КАСУ).

Уперше у вітчизняній науці адміністративного процесуального права розглянуто нову класифікацію адміністративних позовів та особливості їх розгляду адміністративним судом: позов про оскарження та позов про примушення до виконання зобов'язання, загальний позов про виконання зобов'язання, позов про визнання, позов про визнання протиправності адміністративного акта, позови суб'єктів владних повноважень, зустрінний позов.

Загалом, дана праця є вагомим здобутком для розвитку адміністративно-процесуального права і з якого можливо виокремити достатньо нової і важливої інформації.

А. Серебренникова, Л. Макарова,
*студентки IV курсу напряму підготовки «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

АДМІНІСТРАТИВНА ЮСТИЦІЯ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

У багатьох країнах світу (Німеччина, Франція, Швеція та інших країнах Європейського союзу) інститут адміністративної юстиції отримав своє нормативне закріплення в законодавстві.

Україна поступово інтегрується до європейських правових цінностей, яке вимагає широке реформування правової системи в цілому і прийняття надбань Європи в сфері правового регулювання адміністративної юстиції. Реформи правової системи України повинні враховувати міжнародні і європейські стандарти, положення та інше, а також прийняти позитивний світовий досвід у сфері державного управління.

Запровадження в Україні адміністративного судочинства й утворення адміністративних судів має на меті гарантувати кожному громадянину право оскаржувати у суді рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, що, у свою чергу, повинно забезпечити реалізацію конституційного принципу відповідальності держави за свою діяльність перед людиною.

Без запровадження в Україні адміністративної юстиції справа реформування її державного апарату як складової адміністративної реформи, є безнадійною, а захист прав і свобод громадян – недосконалим, неповним і далеким від демократичних взірців.

Зарубіжний досвід функціонування цього важливого правового інституту дозволяє виділити два його основних види:

- 1) здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності загальними судами;
- 2) здійснення такої діяльності спеціальними (спеціалізованими) адміністративними судами.

В багатьох наукових працях наших вчених проблеми адміністративної юстиції розглядаються нерозривно з реформуванням адміністративного права, уточненням його предмета правового регулювання. Витоки проблем адміністративної юстиції можна знайти як у самій управлінській діяльності, так і в теорії державного управління.

До основних чинників, що обумовили необхідність створення спеціального судового органу по розгляду справ, що витікають з адміністративних правовідносин, відносять:

- 1) недостатньо високий якісний рівень розгляду адміністративних справ уповноваженими органами, а також брак об'єктивності останніх;
- 2) переважаність адміністративними справами судів загальної юрисдикції;

3) необхідність приведення державної судової системи у відповідність до міжнародних правових стандартів;

4) відсутність в адміністративному конфлікті відносин майнового характеру;

5) незалежність спеціалізованого суду від інших гілок влади, відсутності відомчої зацікавленості, наявності всебічних гарантій, детальної процесуальної регламентації розгляду та інші.

Є декілька підходів до визначення поняття адміністративної юстиції:

1) адміністративна юстиція, як самостійна галузь правосуддя, ціл्लю якої є вирішення судами спорів між громадянами та органами управління (адміністрацією) або між самими органами управління (тобто адміністративне судочинство);

2) адміністративна юстиція, як особливий порядок вирішення адміністративно-правових спорів судами та іншими уповноваженими на те державними органами;

3) адміністративна юстиція, як не тільки особливий вид судочинства, а й система спеціалізованих судів, які здійснюють адміністративне судочинство.

Спільними для цих визначень є те, що адміністративна юстиція скрізь розглядається як особливий порядок вирішення адміністративних спорів. Різнця полягає в суб'єктах, які уповноважені вирішувати ці спори.

Внутрішня логіка і структура адміністративного права приводять до визнання необхідності включення в його предмет «адміністративно – юстиційного права», тобто сукупності правових норм, які регламентують порядок вирішення спорів між громадянами та публічною владою, що виникають унаслідок діяльності органів управління, і процедур здійснення судового контролю за діями (бездіяльністю) та адміністративними актами державних органів, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. До цього існує ряд очевидних передумов:

– адміністративне право має свій особливий предмет – управлінські відносини, діяльність виконавчої влади (державних управлінських органів);

– у структурі адміністративного права важливим правовим інструментом є публічна служба;

– основною правовою формою управлінської діяльності є правовий (індивідуальний) акт управління, який приймається посадовою особою в державному органі або органі місцевого самоврядування;

– держава в особі своїх органів і посадових осіб – суб'єктів адміністративної юрисдикції – має важіль влади – примусу – як до фізичних, так і до юридичних осіб.

І саме тому розв'язання конфлікту між державним органом і фізичною або юридичною особою, від початку містило в собі ознаки нерівності, оскільки державний орган чи посадова (службова) особа мають можливість забезпечити примусове виконання свого рішення, тобто існує потенційна загроза упередженості або зацікавленості у вирішенні цього спору з боку держави.

І саме адміністративний суд, як орган адміністративної юстиції, у цьому випадку виступає в ролі арбітра між фізичною або юридичною особою та державою, і є гарантом рівності сторін.

Адміністративна юстиція нерозривно пов'язана з такою частиною адміністративного права, як адміністративний процес, котрий можна розглядати як встановлений адміністративно-процесуальними нормами порядок розгляду та вирішення в галузі управління спорів або індивідуальних справ, або як правовідносини, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства.

Судовий контроль за діяльністю виконавчої влади, налагодження ефективного механізму вертикального розгляду на всіх рівнях адміністративних судів конфліктів між державним управлінням і громадянами стане запорукою ліквідації симптомів страшної хвороби – корупції у владних структурах.

Законодавче встановлення адміністративно-судової форми захисту суб'єктивних публічних прав, а також розвиток теорії і практики адміністративної юстиції, в цілому, стане одним із важливіших правових засобів реалізації ефективної державної політики в сфері захисту прав людини і громадянина.

Наукове видання

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ
ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

V Всеукраїнська науково-практична конференція

Тези доповідей

2 квітня 2014 р.

(українською та російською мовами)

Комп'ютерна верстка О.М. Гришкіної

Підписано до друку 21.03.2014. Формат 60×84/16.

Ум. друк. арк. 11,39. Тираж 100 пр. Зам. № .

ПВНЗ «Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля».

49000, м. Дніпропетровськ, вул. Набережна В.І. Леніна, 18.

Тел. (056) 778-58-66, e-mail: rio@duer.edu

Свідоцтво ДК № 4611 від 05.09.2013 р.

Віддруковано у ТОВ «Роял Принт».

49052, м. Дніпропетровськ, вул. В. Ларіонова, 145.

Тел. (056) 794-61-05, 04

Свідоцтво ДК № 4121 від 27.07.2011 р.